Wolfgang Ischinger

LUMEA ÎN PERICOL

Germania și Europa în vremuri nesigure

Prefață de
Emil Hurezeanu

Postfață de
Sorin Ducaru

Wolfgang Ischinger
și Claudia Cornelsen

LUMEA ÎN PERICOL

Germania și Europa în vremuri nesigure

Prefață de
EMIL HUREZEANU

Postfață de
SORIN DUCARU

Traducere din germauă de
VICTOR SCORADEȚ

CURTEA VECHE

PREFAȚĂ
Pericole, remedii, taumaturgi

Iată o carte mai mult decât necesară. O analiză riguroasă, extinsă în sinteze generoase, cu ținte și arii de desfășurare multiple, pornind din mijlocul Europei.

Ne-am obișnuit cu autorii americani, când e vorba despre strategii uni- sau bipolare semi-defuncte, dar și când ne interesează multilateralismul incoerent, care cel mai adesea camuflează grila hegemonică.

Avem, apoi, de-a face cu autorii francezi, la care filozofia istoriei sau stilistica discursului asupra metodei eclipsează tema, oricât de acută, în beneficiul autorului, oricât de narcisist. Sigur, mai sunt Sloterdijk, Agamben sau Žižek – numim acum o triadă de hermeneuți ai timpului nostru, al căror eclectism briliant rămâne un discutabil alibi al imposibilității soluțiilor în starea colectivă de pericol.

Nu intrăm pe teritoriul „tehnologilor" ruși, divizați între legitimarea putinismului compulsiv al dezvrăjirii coexistenței pașnice și critica liberalismului occidental la capătul ofertei globaliste. Între ei răsar și eseiști sau ilustratori ai iliberalismului, cu cohorte agile de *vigili del fuoco* ai pericolului „noii migrații barbare", neocruciați excitați sau tiermondiști bucolici, de multe ori unii și aceiași cu practicanții politici ai național-populismului reîncărcat. Inclusiv cu concursul neputinței reinventării democrației liberale, al mediocrității personalului politic de vârf al lumii occidentale și cu circumstanța agravantă a dispersiei

răspunderii individuale în infosfera amoralismului universal. Aici, unde suntem toți sardele chiar dacă ne credem Moby Dick, vorba cuiva.

Or, iată, în acest peisaj, prea repede epuizat acum, o propunere germană de luare la cunoștință a pericolului, de diagnostic și prognoză pe înțelesul tuturor, cu propuneri de intervenții homeopatice, laparoscopice, deci diplomatice, nu sângeros războinice.

Cartea diplomatului Wolfgang Ischinger a fost publicată în Germania în toamna anului 2018, cu un an înaintea apariției sale, într-o primă traducere, în România. Anul scurs a confirmat, din păcate, pericolele lumii.

Germania și Europa în vremuri nesigure este subtitlul, dar această perspectivă, din multe puncte de vedere, este relevantă și pentru noi, românii. Pentru că, după Brexit, Germania rămâne, alături de Franța, unul dintre pivoții Europei și partenerii instrumentali ai României în UE. Avem schimburi comerciale anuale de 36 de miliarde de euro cu această țară – cam cât volumul comercial anual al Germaniei cu Rusia înainte de 2014, anul impunerii sancțiunilor post-Crimeea. Investitorii germani au creat în România 300 000 de locuri de muncă, în industrii prelucrătoare de vârf. Șapte sute de mii de românce și români trăiesc și muncesc în această țară, pe lângă urmașii „germanilor noștri", încă un sfert de milion, emigrați sau repatriați de-a lungul deceniilor.

Dimitrie Cantemir a fost primul român și est-european omologat de Berlinul iluminist pentru profunzimea operei și înălțimea ideilor, apoi au urmat Mihail Kogălniceanu, Mihai Eminescu, Maiorescu, P.P. Carp, A.D. Xenopol, Pârvan, Iorga,

Slavici, Caragiale, T. Vianu, Lucian Blaga care au studiat în Germania asimilând și promovând modelul intelectual și instituțional, „complexul germanic“ (Tudor Vianu), care, alături de „complexul latin“, consubstanțial, dă structura de rezistență a României moderne.

Avem apoi, sau în primul rând, paradigma monarhiei constituționale, ilustrată de destinul atât de luminos, generos și ziditor de patrie și patriotism al Regilor noștri de origine germană, Carol I Fondatorul, Ferdinand Întregitorul, Carol al II-lea Modernizatorul și Mihai I „Monarh al Tuturor Vremurilor“ (Roger Griffin). Legăturile României cu Germania nu sunt o anexă sau o alternativă oportună, oportunistă, între altele, ci un eșafodaj organic al României ultimelor două secole. Iată de ce naturalizarea unei priviri germane actuale asupra lumii și a pericolelor ce-o pândesc este de la sine înțeleasă.

Sigur, ea nu poate fi un înlocuitor al propriei noastre viziuni asupra Europei în pericol, dar, în așteptarea clarificării ei, ne folosește și cea germană.

Autorul nu este un nume foarte cunoscut în România. Avem de-a face cu unul dintre mandarinii de vârf ai coregrafiei diplomatice germane, europene și internaționale. A fost ambasadorul țării sale în SUA și Marea Britanie, director politic și secretar de stat, cele mai înalte funcții pe care un diplomat de carieră le poate avea în Auswärtiges Amt (MAE german). Are la activ mandate sensibile, și în parte faimoase, datorită reușitelor în calitate de negociator la Dayton (1995), unde a fost semnat tratatul de pace care a pus punct războiului din Bosnia, dar și datorită troicii ce a mediat sfârșitul războiului din Kosovo (2008).

Însă, Wolfgang Ischinger este mai ales președintele Conferinței de Securitate de la München începând din 2008. E vorba despre cel mai important forum de dialog multilateral pe teme război și pace din lume, a cărui celebritate a crescut pe măsura utilității sale.

În 1963, după implantul sovietic al Zidului între cele două Germanii și criza rachetelor din Cuba, un ilustru aristocrat prusian, Ewald-Heinrich von Kleist, erou al rezistenței antinaziste, creează la München așa-zisa Internationale Wehrkunde Konferenz – o platformă exclusivă de întâlniri și discuții între responsabili politici și militari americani și vest-germani, în primul rând. Denumirea, adaptată rapid și de americani, oarecum nelămuriți, dar incitați de termenul neaoș german de *Wehrkunde*, un fel de „știință militară", a făcut carieră. „The International Wehrkunde Conference", în idiomul germano-american, s-a transformat după Războiul Rece în „Munich Security Conference", așa cum o cunoaștem astăzi.

Ca tânăr locotenent în Wehrmacht, Ewald-Heinrich von Kleist se angajează într-un complot împotriva lui Hitler, urmând să-și ascundă sub haine o bombă pe care s-o detoneze în prezența acestuia, astfel încât să sară în aer împreună cu dictatorul. Atentatul a fost pregătit, amânat în mai multe rânduri și apoi abandonat. Tatăl locotenentului, și el implicat în Operation Walküre, este executat în aprilie 1945, iar Ewald-Heinrich aruncat în închisoare și torturat.

Îl vedem pe eroul von Kleist în fotografiile din anii când a condus Conferința de la München, între 1963 și 1998. Înalt, cu acea mască de gravitate și autoritate conferită de caracter, inteligență,

devotament în slujirea binelui public, adunând în jurul său miniștri și generali, senatori și congresmeni americani. În ultimii 56 de ani, la München avem de-a face cu o colecție de responsabili americani desantați într-un club de reflecție european și de politicienii germani ai perioadei, de la Franz Josef Strauss, Willy Brandt, Egon Bahr și Helmut Schmidt la Helmuth Kohl, Gerhard Schröder și Angela Merkel.

În 1998, Ewald-Heinrich von Kleist îi predă ștafeta mai tânărului Horst Teltschik. Consilierul de politică externă al cancelarului Kohl în timpul negocierilor de reunificare a Germaniei, la sfârșitul Războiului Rece, fost președinte al Fundației Quandt și membru în consiliul de administrație al BMW, la München, Teltschik este în primul rând un manager, deci un om pragmatic, orientat spre rezultate. Un eminent *sherpa*, însă și „preceptorul" de politică externă unanim recunoscut al celui mai înalt decident politic al Germaniei.

În 2008, vine Wolfgang Ischinger la cârma Conferinței de la München. Avea deja statutul celui mai dotat diplomat german. Instruit, perfect fluent în mai multe limbi occidentale, cu o engleză precisă, ironică și... poetică, când e cazul, cu aura sa sportivă aproape enervantă pentru biotopul parchetului internațional – de obicei, static –, noctambul și astenic. Ischinger a fost instructor de schi în tinerețe și își însoțește anual nepoții pe o pistă din Alpii tirolezi. Vorbește cu exuberanță anglo-saxona, presărată de accente sud-germane, cu „r"-ul rostogolit, ca la noi.

În ultimii zece ani a devenit efigia incontestabilă a noii platforme de la München. Între timp, aici vin și rușii, Putin în 2007, cu celebrul său discurs care

anticipa redeschiderea Războiului Rece, chinezii, japonezii, brazilienii și mai-marii Turciei, ai Iranului sau Egiptului. Stilistica confidențialității, cu ușile închise cu tot, de la începutul americano-german al acestui amplu dialog, s-a transformat radical. La München, la fiecare început de februarie – odată cu Fasching, carnavalul bavarez, coincidență între timp întâmplătoare –, vin cam 400 de invitați oficiali, dintre care cei mai neînsemnați sunt ambasadorii, vreo 700 de observatori și mii de polițiști. Acest Babilon al reproducerii conversației despre pace în plin pericol de război – dar nu așa arată lumea de când se știe? – se desfășoară la Bayerischer Hof, hotelul emblematic al capitalei bavareze. Vechea clădire a unui palat baroc, „revizuită și adăugită", cu distincție și șarm, proprietate de familie girată de rafinata doamnă Innegrit Volkhardt.

Cu un zâmbet discret, modestă și vrednică, doamna Volkhardt, între timp o cunoștință personală pe care mă bucur s-o revăd mereu și la Berlin, între conferințele müncheneze, asigură mediul ambiental perfect pentru marele eveniment.

În sala mare de teatru a hotelului stau, cugetă și cuvântează somitățile geopoliticii mondiale. În sălile auxiliare așteaptă și privesc cuminți la monitoare jurnaliști din întreaga lume. În camerele hotelului discută, în ritmuri de competiție sportivă, miniștri, președinți, cavaleri de industrie. Te freci, la propriu, pe coridoare, de Stoltenberg, Pence, von der Leyen, Biden, Lavrov, Poroșenko, șeful CIA și al FSB, în căutarea mereu nesigur febrilă a iatacului rezervat următoarei, epocale, efemere discuții.

De-a lungul anilor, în lifturi am dat de Holbrooke, Brzeziński, Kissinger, Mubarak sau Netanyahu. Înghesuiți la marginile Areopagului, îi recunoști pe

Robert Cohen, Jim Hoagland, Stefan Kornelius, Amanpour, jurnaliștii-vedete ai lumii. Își iau notițe, pun întrebările cele mai pertinente cu aerul jenat înaripat al elevilor geniali nimeriți printre academicieni plafonați.

Ei bine, deasupra acestei lumi radioase și pestrițe tronează, de sâmbătă dimineața până duminică seara, după un an de pregătiri intense, de zece ani încoace, Wolfgang Ischinger.

Stă în fruntea unei Fundații, cu sponsori mulți, bogați și nesiguri, așa cum se întâmplă mereu. E însoțit, lucru important, de tineri ultracompetenți, unul dintre ei pe nume Adrian Oroz. Are un adjunct, dr. Franke, colonel de Bundeswehr în rezervă, care își îmbracă mereu uniforma cu această ocazie. Un cerber fermecător, dar respingător. Îți spune mereu „da" și apoi urmează „nu". Îi ceri inutil legitimații în plus pentru oaspeții suplimentari de la București, fie ei secretari de stat sau consilieri prezidențiali. Lupta crâncenă pentru obținerea unui fotoliu în sala principală a hotelului, unde vorbesc capetele încoronate, face victime principale și colaterale. Ambasadorii și jurnaliștii sunt cei mai vizați.

Ischinger dirijează această simfonie riguros dodecafonică cu grație latină și strictețe germană, e curtenitor, poate fi cuceritor, iar uneori arogant și antipatic. Mereu cu un aer suveran, de control și seninătate atent dozate. Acest domn, îți spui, n-are timp să scrie cărți, ci, precum Talleyrand, sau Metternich la Congresul de la Viena, nu se ocupă decât de mondenitățile necruțătoare ale geopoliticii în repaus, pocnind din bice și ciocnind pahare. Am trăit chiar eu câteva episoade personale dulci-amare cu domnul Ischinger pe vremea când frecventam

conferința în calitate de jurnalist. Din 2015 suntem vecini în Berlin Mitte. Ne despart trei minute de mers pe jos. Foarte amabil când îți cere ceva, bunăoară „să vină neapărat președintele Iohannis anul acesta". Și dacă președintele Iohannis ajunge, uită de tine dacă îi ceri un *Ausweiss* în plus pentru vreun general sau ministru. E diplomatul perfect, aș spune.

Nu doar fiindcă își ascunde pumnul oțelit în clasica mănușă de mătase, ci, în primul rând, pentru că obține, prin această Conferință de Securitate de la München, din 2008 încoace, cele mai bune rezultate posibile în cele mai ostile împrejurări reale.

Lumea pericolelor la adresa păcii s-a multiplicat, lumea asigurărilor împotriva războaielor s-a fragilizat. Ischinger este „raisonneurul" profesionist, deghizat în maestrul de ceremonii al balului anual. Al acestui haos vibrant.

Cartea sa, pe care mă bucur că am însoțit-o în ultimul an de la Berlin via München la București, alături de ambasadorul Sorin Ducaru, prin bunăvoința editorului și a bunei mele prietene Irén Arsene, este precum autorul ei. Limpede, sofisticată, gravă, destinsă, absolut necesară.

EMIL HUREZEANU

Berlin, iulie 2019

Introducere

În iulie 2018, în timp ce lucrez la redactarea finală a acestei cărți, în lume se întâmplă lucruri pe care, cu puțin timp înainte, cu greu le-am fi crezut a fi cu putință. Președintele Statelor Unite, odinioară liderul necontestat al „lumii libere“, își bruschează aliații cei mai apropiați mai întâi cu anularea acordului cu Iranul, care fusese elaborat după ani lungi de laborioase tratative diplomatice de către americani, europeni, ruși și chinezi, numai pentru ca la scurt timp după aceea să-i acorde onoarea unei întâlniri la nivel înalt și pentru a-i face ample concesii dictatorului nord-coreean. Și, în vreme ce pare să se înțeleagă de minune cu Kim Jong-un, Donald Trump se află mai nou pe picior de război economic cu cei mai apropiați parteneri și aliați ai Americii. Încă din timpul călătoriei sale de întoarcere de la La Malbaie, Trump a anunțat, via Twitter, din avion, că va aproba totuși declarația finală elaborată după întâlnirea la nivel înalt a grupului G7. Între timp, Washingtonul se gândește la noi taxe vamale punitive. Acestea i-ar putea lovi, de exemplu, și pe producătorii germani de automobile care exportă în SUA. Va deveni țara noastră o țintă de tir pentru Trump? Ce înseamnă asta pentru viitorul parteneriatului transatlantic și pentru viitorul Occidentului?

În Europa există o mare îngrijorare pentru stabilitatea zonei euro, după ce în Italia a fost alcătuit un guvern în care Liga Nordului, de dreapta, s-a aliat cu mișcarea populistă de stânga Cinci Stele. Acesta acuză guvernul german că poartă o parte din răspunderea pentru starea economică precară a țării și vrea să renunțe la sancțiunile economice împotriva Rusiei, pentru care Uniunea Europeană a militat consecvent în anii din urmă. În numeroase țări europene, au obținut succese o serie de partide care au o atitudine extrem de sceptică față de integrarea europeană. În țară și în străinătate se fac auzite din ce în ce mai puternic vocile acelora care își doresc mai mult stat național și mai puțină Europă. În unele state membre sunt puse sub semnul întrebării valori și principii europene fundamentale. Cum poate Europa să funcționeze astfel pe termen lung și să devină „aptă să joace un rol în politica mondială“?

La Moscova, Vladimir Putin și-a început un nou mandat în funcția de președinte al Rusiei. Să fie posibil ca, sub conducerea lui, să se ajungă la o destindere în relațiile cu Occidentul? Pare îndoielnic. Tocmai a prezentat noile arme nucleare strategice cu care intenționează să se înzestreze armata rusă. În același timp, abia dacă reușim să facem pași înainte în problema controlului asupra înarmărilor; o nouă cursă a înarmărilor este în plină desfășurare. De la intervenția rusă în Georgia, de la anexarea Crimeei și amestecul neîncetat al rușilor în estul Ucrainei, aliații noștri din Europa Centrală și de Est sunt extrem de îngrijorați. De anul trecut, câteva sute de soldați ai Bundeswehrului* sunt staționați în Lituania pentru a sublinia solidaritatea noastră. Pentru unii, însă, lucrul acesta nu este de ajuns. Astfel, ministrul polonez al Apărării a anunțat că ar prefera o întreagă divizie americană pe teritoriul propriu. Ce semnificație au acțiunile de acest fel pentru securitatea europeană? Cum putem garanta securitatea fără să intrăm într-o nouă spirală a cursei înarmărilor, care ar aduce o stare de nesiguranță pentru toți?

Având în vedere aceste acțiuni, este de înțeles faptul că mulți oameni își fac griji pentru situația în care se află lumea. Observ acest lucru de-a lungul și de-a latul țării atunci când țin conferințe sau când stau de vorbă cu cetățeni care sunt profund îngrijorați de această stare de lucruri, așa cum e înfățișată la știri. Aceștia caută răspunsuri.

Într-adevăr, astăzi suntem confruntați cu probleme de politică externă de bază: care e atitudinea noastră față de o țară ca Rusia, care atacă fundamentul arhitecturii securității europene și încearcă să slăbească democrațiile liberale? Ce semnificație are, pentru securitatea și bunăstarea noastră, faptul că SUA și Donald Trump pun în mod deschis sub semnul întrebării multe dintre principiile politicii externe americane de după 1945? Și ce concluzii trebuie să tragem din asta? Cum va arăta viitorul Uniunii Europene într-o vreme marcată de Brexit și de mișcările populiste din Europa? Ce trebuie să însemne, concret, faptul că Germania trebuie și dorește să-și asume o răspundere mai mare?

Uneori poți avea impresia că aici, în țară, dezbaterea despre aceste probleme fundamentale de politică externă ale vremii noastre este mai degrabă evitată decât dorită: ea este adeseori incomodă și obositoare.

Eu nu cred că ne mai putem permite mult timp o astfel de atitudine în ceea ce privește situația securității globale, care se înrăutățește constant. Pentru că, în anii care vin, țara noastră va fi confruntată cu provocări de politică externă și mai mari, pentru care deocamdată nu suntem suficient de pregătiți. În plus, nu există răspunsuri simple la toate aceste întrebări. Cu atât mai important e să discutăm unii cu alții despre aceste provocări și despre o posibilă abordare comună, despre cum să le aducem în discuție și cum să le dezbatem.

De altfel, și guvernul federal a recunoscut asta atunci când, în acordul de coaliție din 2018, a constatat că, „în privința provocărilor internaționale [...]", Germania trebuie „să-și consolideze capacitățile de analiză strategică și să-și intensifice comunicarea strategică". De aceea, acordul de coaliție accentuează necesitatea de a se investi mai consistent „în aprofundarea înțelegerii situației din perspectiva politicii externe, de securitate și economice" în Germania și amintește aici explicit rolul unor organizații precum Conferința de Securitate de la München.

Conferința de Securitate de la München, al cărei președinte sunt începând din 2008, a făcut în anii din urmă eforturi intense de a se deschide din ce în ce mai mult spre problemele de interes general. La fel ca în vremea constituirii ei, în anii 1960, și astăzi miza este, an de an, aceea de a-i aduce laolaltă pe cei mai importanți dintre factorii de decizie și pe deschizătorii de drumuri, pentru a discuta despre provocările contemporane în materie de politică de securitate, adeseori chiar în contradictoriu. Că acest lucru devine din ce în ce mai important se recunoaște și din creșterea, în ultimii ani, a interesului față de principala noastră manifestare de la München. Dar provocările nu-i privesc numai pe cei din elita politică. De aceea, spre deosebire de epoca înființării, astăzi, dezbaterile de la München sunt transmise la televiziune și pot fi urmărite prin *livestream* în întreaga lume.

Cartea de față se dorește a fi o nouă contribuție la această indispensabilă dezbatere publică, de care este nevoie mai mult ca oricând în vremurile tulburi pe care le trăim. Cu certitudine, nu li se adresează neapărat acelora dintre noi care sunt specialiști în domeniu. Este o carte pentru toți cei care doresc să înțeleagă mai bine acele lucruri care nu funcționează cum trebuie în clipa de față în lume, care vor să înțeleagă ce înseamnă ele pentru noi și ce putem face ca să le îndreptăm.

Dacă, pe deasupra, poate să ofere un plus de înțelegere a lumii diplomației și să promoveze o imagine a complexității politicii externe din zilele noastre, atunci obiectivul nostru este îndeplinit.

Ideea concretă a acestei cărți a luat naștere în 2017. Jürgen Diessl și Maria Barankow de la Editura Econ mi-au propus ideea unei cărți pe care mai întâi am refuzat-o pur și simplu – în primul rând, nu mă consideram în stare s-o scriu și, în al doilea rând, nu credeam că voi avea suficient timp.

Însă ei nu au renunțat la idee, insistând în special asupra faptului că eu deplângeam deja de multă vreme precaritatea dezbaterilor din politica externă. Atunci, de ce să nu vreau să am eu însumi o contribuție la cultura strategică, sub forma unei cărți?

A fost un argument care m-a convins în cele din urmă. Cartea e în sfârșit gata – la mai mult de un an de atunci – și, dacă există neclarități și aspecte superficiale, acestea sunt exclusiv răspunderea mea. Am fost nevoit să renunț la o tratare de o egală profunzime a tuturor problemelor actuale privind politica de securitate. Unele teme importante, precum securitatea cibernetică sau rolul internațional din ce în ce mai important al Chinei, nu au putut fi abordate decât în treacăt, pentru a lăsa suficient loc tratării problemelor de o importanță capitală ale războiului și păcii, ale responsabilității internaționale și ale politicii ordinii globale, precum și pentru discutarea relațiilor noastre cu Rusia și cu SUA, care, în momentul de față, fac obiectul unor dezbateri deosebit de aprinse în Germania.

Volumul acesta nu ar fi fost terminat niciodată fără insistențele lui Jürgen Diessl și ale Mariei Barankow, cea care a preluat și corectura lui.

Mulțumiri speciale îi datorez Claudiei Cornelsen, care m-a ascultat ore întregi cu răbdare, mi-a pus nesfârșit de multe întrebări, a fost de față la numeroase conferințe și a preluat o bună parte din truda scrisului.

Pentru numeroasele lor idei și sugestii, aș vrea să le mulțumesc tovarășilor mei de drum din Ministerul de Externe, din care am făcut parte timp de aproape 40 de ani. Aș vrea să le mulțumesc, de asemenea, celor din multele domenii ale lumii diplomatice care mi-au fost alături, ca și acelora din comunitatea internațională Think Tank, precum și

colegilor și prietenilor de la Hertie School of Governance, unde predau.

Fără sprijinul permanent și critic din partea echipei de la Conferința de Securitate de la München (MSC), proiectul nu ar fi avut șanse de reușită în fața celorlalte conferințe, serii de prelegeri și scrieri. Îi mulțumesc dr. Benedikt Franke, *chief operating officer* la MSC, ca reprezentant al tuturor colaboratorilor mei de la MSC din München și Berlin.

În mod special le mulțumesc celor din „Policy Team"-ul berlinez al MSC pentru sfaturile aplicate și critice, mai cu seamă dr. Tobias Bunde (șeful staffului de politică și analiză), lui Adrian Oroz (care între timp s-a mutat la Externe), Lisei Marie Ulrich (șefa mea de birou), precum și dr. Sophie Eisentraut și lui Jamel Flitti.

În sfârșit, un mare volum de muncă i-a revenit secretariatului meu, în special Piei Zimmermann și lui Amadée Mantz, care și fără acest proiect de carte aveau de lucru până peste cap.

Și, fără Jutta Falke-Ischinger, care mi-a fost alături în acest proiect cu un amestec de răbdare conjugală și competență jurnalistică, această carte nu ar fi avut nicio șansă să fie scrisă.

WOLFGANG ISCHINGER
Berlin, iulie 2018

Note:

* Bundeswehr (Apărarea Federală) este denumirea forțelor armate ale Germaniei. (*N. trad.*)

CAPITOLUL 1
Lumea și-a ieșit din țâțâni

În ianuarie 2005, pe când eram ambasador în SUA, soția mea și cu mine am fost invitați la un bal fastuos în Palm Beach, Florida. Codul vestimentar prevedea: frac, decorații, rochie lungă. Locul în care se desfășura balul de caritate al Crucii Roșii era Mar-a-Lago, iar gazda se numea Donald Trump. Niște bărbați tineri îmbrăcați în gladiatori purtau făclii, în vreme ce noi, oaspeții – printre care câțiva colegi ambasadori, împreună cu soțiile –, ne apropiam, pășind pe un lung covor roșu, de gazdă și de cea cu care tocmai se căsătorise, Melania. Un veritabil eveniment în stil hollywoodian! Mai târziu în acea seară am trăncănit cu Donald Trump despre Pfalz, ținutul natal al bunicului său – fără să bănuiesc că, peste zece ani, omul acesta se va dedica unei cariere politice și apoi, aproape spre surprinderea tuturor, în noiembrie 2016, va fi ales cel de-al 45-lea președinte al Statelor Unite ale Americii.

De la primii mei pași în cariera diplomatică, la începutul anilor 1970, am avut prilejul să cunosc și să mă apropii personal de un mare număr de personalități politice de vârf. Astfel, spre finalul deceniului al șaptelea, i-am cunoscut pe Jimmy Carter și pe Ronald Reagan. Apoi, în anii 1980, pe temutul ministru de externe Gromîko, precum și pe cumplitul dictator român Ceaușescu, după aceea și pe Mihail Gorbaciov, George H.W. Bush, Maggie Thatcher, François Mitterrand și Jacques Chirac. În anii 1990 a trebuit să negociez cu președintele sârb Milošević, ulterior condamnat la Haga. Atunci l-am cunoscut, printre alții, și pe cel care avea să devină mai târziu ministrul de externe al Rusiei, Igor Ivanov, cu care am rămas prieten până astăzi. Fiind în delegația cancelarului federal de atunci, Schröder, m-am întâlnit și cu Vladimir Putin, iar ca ambasador la Washington am încercat să obțin, prin George W. Bush, o atitudine mai destinsă în relația față de Germania, care avusese mult de suferit în contextul războiului din Irak. În ultimii zece ani, în calitate de președinte al Conferinței pentru Securitate de la München, am cunoscut un mare număr de conducători de stat, miniștri

și decidenți internaționali, de la secretarii generali ONU la președinții Comisiei UE, de la președintele ucrainean Poroșenko până la ministrul iranian de externe Zarif și omologul său saudit, Adel al-Jubeir.

Unele dintre aceste personalități au fost răspunzătoare de o serie de fapte hotărâtoare pentru politica mondială și pentru istorie. Să ne gândim, de exemplu, la Ronald Reagan și urmașul său, George H.W. Bush, să ne gândim la Kohl și la Gorbaciov: reunificarea pașnică, dizolvarea Uniunii Sovietice!

Dar niciunul dintre acești numeroși decidenți nu a generat un haos și o nesiguranță mai mare în lume decât a făcut-o președintele Trump de la preluarea funcției, în ianuarie 2017. Întreaga ordine mondială liberală consacrată pare să fi început să alunece la vale – nimic nu mai e așa cum a fost cândva.

Că lumea a devenit mai periculoasă era deja clar pentru mulți dintre noi după 11 septembrie, după războiul din Irak și războaiele sângeroase din Siria, iar apoi și din Yemen. Când, în 2014, Putin a anexat Crimeea și a generat conflictul sângeros din Ucraina de Est, mulți au văzut în el marele pericol pentru siguranța lumii. Nimeni nu putea bănui că tocmai noul președinte american avea să fie acela care să pună sub semnul întrebării stabilitatea – comerțul liber și setul de valori occidentale sau garanția reciprocă de securitate, așa cum e ea stabilită în articolul 5 al Tratatului NATO.

Dar cât de periculoasă este situația cu adevărat? „După dizolvarea Uniunii Sovietice, situația securității globale e mai periculoasă decât oricând." Este un avertisment pe care l-am reluat în numeroase conferințe. Președintele federal Frank-Walter Steinmeier l-a exprimat într-un mod asemănător, pe când încă era ministru de externe: „Lumea și-a ieșit din țâțâni." Trăim în mod evident o schimbare epocală. O eră se sfârșește, iar contururile unei noi ere în politica mondială nu pot fi deocamdată decât întrezărite. Un lucru însă e clar: indiferent încotro ne îndreptăm privirea, în lume există nenumărate conflicte, multiple crize pe care noi, europenii, le putem simți la noi acasă. Astfel, la scară planetară, există 70 de milioane de refugiați, un record trist. Iar conform SIPRI, Institutul Suedez de Cercetări pentru Pace, din al cărui board am făcut parte multă vreme, în 2017, cheltuielile pentru înarmare au crescut pe toată planeta – iată un termometru pentru creșterea tensiunilor și conflictelor sângeroase.

În Siria, țară al cărei litoral se află la numai 125 de kilometri de Cipru, stat membru al UE, sute de mii de oameni au fost uciși în ultimii ani. Milioane de oameni au fost nevoiți să fugă din casele lor. Între timp, Națiunile Unite au încetat să mai numere morții, pentru că informațiile nu mai pot fi verificate din cauză că accesul în zonă nu mai este posibil. În aprilie 2016, Staffan de Mistura, trimis special al ONU pentru Siria, a estimat numărul morților la 400 000. Între timp, estimările pornesc de la o jumătate de milion de victime în sus. Această cifră corespunde populației unor orașe ca Dresda sau Nürnberg.

De la începutul conflictului din Siria, țară cu o suprafață cam cât a Germaniei, au fost alungați mai mult de 6 milioane de oameni. De atunci, 5,6 milioane de persoane au părăsit definitiv Siria. Luate la un loc, aceste două grupuri de populație reprezintă mai mult de jumătate din populația siriană. Și continuă să ajungă la noi informații despre orori precum aruncarea de bombe-butoi* în zone locuite sau folosirea armelor chimice. Siria, odinioară obiectiv turistic pentru oamenii interesați de cultură din întreaga lume, s-a transformat în țara unei permanente stări de urgență; nume de orașe precum Alep, Afrin sau Ghouta Răsăriteană au devenit între timp simboluri ale groazei, ale suferinței și morții.

Siria nu este decât exemplul cel mai îngrozitor dintre războaiele civile internaționalizate – așadar, războaie în care un conflict începe ca o dispută între grupări locale și ulterior ajunge să implice, treptat, tot mai multe puteri străine. Și în Yemen face ravagii un astfel de război oribil, în care se amestecă și unele puteri regionale – pe de o parte Iranul, iar pe de alta Arabia Saudită.

Pe continentul nostru vecin, în Africa, mai multe state se află într-o permanentă stare de violență: să ne gândim la Mali, să ne gândim la Sudan, la Congo sau la Somalia. Un alt focar se află chiar la ușa Uniunii Europene, situat, față de Berlin, la o distanță nu mai mare decât Parisul: în Ucraina, vecina Poloniei, Ungariei, României și Slovaciei, un conflict militar face ravagii. Din 2014, acolo au fost uciși deja peste 2 500 de civili. Și, după patru ani de tratative internaționale în legătură cu o eventuală pacificare a zonei, continuă să se tragă cu regularitate.

Acestea sunt, bineînțeles, doar conflictele aflate în centrul atenției internaționale. Sub acest vârf vizibil al aisbergului de

violență se găsește, mai puțin luat în seamă, dar extrem de gros, un strat alcătuit din numeroase conflicte violente, repartizate prin întreaga lume. Printre acestea se numără: războiul civil din sudul Sudanului, atentatele din Sinai, Egipt, dezmembrarea statului libian, războiul drogurilor în Filipine, conflictul cu talibanii în nord-vestul Pakistanului și războiul împotriva islamiștilor în Mali. Și lista ar putea continua.

La crizele mai actuale se adaugă conflictele din focare devenite „eterne“ – de exemplu, ciocnirile militare permanente dintre Turcia și PKK (Partidul Muncitorilor din Kurdistan), războiul civil care face ravagii în Somalia de trei decenii încoace, disputa care mocnește încă din 1950 între Tibet și China, conflictul la fel de vechi dintre China și Taiwan și conflictele teritoriale din Marea Chinei de Sud.

La fel de puțin rezolvate sunt situațiile din regiunile separatiste (și ocupate) Nagorno-Karabah, Transnistria, Osetia de Sud și Abhazia, conflictul Rusiei cu Cecenia, tensiunile interetnice din vestul Balcanilor, inclusiv cel referitor la Kosovo, în continuare disputat, discuțiile tensionate din jurul programului atomic al Iranului, relația marcată de criză între Coreea de Nord și Coreea de Sud, bazată în continuare pe un armistițiu, nu însă pe un acord de pace, și nu în ultimul rând conflictul israeliano-palestinian.

Și mai există în sfârșit și țările care, după un război civil traumatizant și în care pacea a fost impusă cu mari eforturi, se chinuie cu edificarea unui stat stabil și în care, în orice moment, trebuie să ne așteptăm la reizbucnirea unor conflicte vechi: Ruanda, Coasta de Fildeș, Ciad, Congo sau Sri Lanka pot fi menționate aici drept exemple.

Trebuie să ne uităm însă plini de îngrijorare și la acele țări în care, e drept, nu se mai duc lupte, dar care nu pot trece în niciun caz drept stabile. La încercarea de puci din 2016, Turcia s-a aflat în prag de război civil, iar de atunci încoace e într-o continuă stare de necesitate, cu un regim ce pare din ce în ce mai autoritar. Și, după pătrunderea trupelor sale în Afrin, s-a aventurat adânc în haosul războiului din Siria. Dar nici măcar în UE stabilitatea politică nu este garantată: în Spania, recenta criză catalană a însemnat un potențial, mare, pericol.

Pe lângă crize, conflicte militare și instabilitate politică, atentatele teroriste se țin lanț în întreaga lume. Printre cei mai cunoscuți autori ai lor se numără Statul Islamic, Boko Haram,

al-Qaida și talibanii. Cele mai multe dintre aceste atentate au avut loc în anii trecuți în Irak, Afganistan, Pakistan, Nigeria și Siria. Din fericire, până acum, Germania nu a constituit un obiectiv principal al terorismului. Cu toate astea, și aici gama amplă a atentatelor teroriste merge de la asasinatele și jafurile perfide ale radicalilor de dreapta din NSU până la gravele atacuri islamiste cu camioane sau cuțite. La noi în țară, frica s-ar putea să fie mai mare decât pericolul real: dar îngrijorarea germanilor privitoare la situația haotică din lume s-ar putea să fie cât se poate de îndreptățită.

Dacă vrem să extindem lista de evenimente îngrijorătoare dincolo de clasicele teme de securitate, am putea pomeni drept exemple Fukushima, apariția virusului Zika și a gripei aviare, schimbările climatice, Brexit, WikiLeaks și afacerea Snowden. Acestea ar trebui să fie suficiente ca să-i strice ziua până și celui mai inveterat glumeț.

Doar 30 de minute până la războiul cel mare

Numărul neobișnuit de mare de crize și conflicte periculoase și sângeroase este încoronat de amenințarea nucleară, care continuă să planeze asupra noastră și care s-a transformat în asemenea măsură în normalitate, încât abia dacă se mai află în centrul atenției politicienilor.

În Germania, țara în care, în anii 1980, o sută de mii de oameni încă participau la marșuri prin Hofgarten, în Bonn, pentru a demonstra împotriva noilor rachete cu rază medie de acțiune și pentru pace, un lucru abia dacă mai este luat în seamă: pericolul unei confruntări între marile puteri și, odată cu ea, al unei escaladări nucleare nu a fost nicidecum înlăturat. Cu atât mai îmbucurător este faptul că Premiul Nobel pentru Pace a fost acordat, în 2017, adversarilor înarmărilor nucleare – chiar dacă lucrul acesta e puțin probabil să determine marile puteri nucleare să înceapă procesul de dezarmare.

În timp ce aici, în Germania, noi purtăm discuții aprinse dacă ar fi cazul să mărim bugetul pentru Apărare, în multe regiuni ale lumii, cursa înarmărilor este deja de mult în plină desfășurare: atitudinea tot mai autoritară a Chinei se reflectă din ce în ce mai evident și în pretențiile ei de putere militară. Beijingul se înarmează. Și atunci se pune întrebarea:

ascensiunea Chinei va decurge în continuare pașnic, sau va genera la un moment dat un conflict violent?

Și în Rusia și SUA există noi inițiative de înarmare, în special în domeniul armelor nucleare. Astfel, vechile bombe atomice sunt modernizate, dar în același timp sunt elaborate noi sisteme de armament. Totodată, în anii din urmă, mașinăriile de război ale Rusiei au ajuns în repetate rânduri la un pas de o confruntare cu NATO și, în actuala situație tensionată, o astfel de ciocnire ar putea scăpa cu ușurință de sub control. Cum să ne asigurăm că o neînțelegere nu degenerează direct într-o spirală a conflictului?

Anul trecut, Coreea de Nord și Statele Unite s-au amenințat reciproc cu folosirea armelor nucleare, iar în Orientul Apropiat, unele puteri rivale extrem de bine înarmate – de exemplu, Arabia Saudită și Iranul, dar și Israelul și Iranul – s-au apropiat din ce în ce mai mult de prăpastia generatoare de conflict. Ce se poate face pentru a diminua pericolul unei escaladări, mai ales una care n-ar mai putea fi controlată?

E adevărat că, în ultimele decenii, am fost martorii unei reduceri masive a armamentului nuclear, ultima oară inițiată prin acordul „New Star" dintre Putin și Obama. Dar SUA și Rusia continuă să păstreze aproximativ 13 000 de focoase nucleare în total, pentru a putea reacționa, dacă ar fi cazul, la un atac militar din partea unui dușman.[**]

Multă lume consideră războiul atomic doar o fantomă din trecut menită să ne sperie sau fundalul unui film cu James Bond. Dar amenințarea atomică e reală, iar în lume există încă aproximativ 1 800 de focoase nucleare pregătite zi și noapte pentru a fi declanșate în cel mai scurt timp.[***]

În acest timp, ar trebui să ne amintim de câte ori am avut în ultimii ani incidente relevante din punct de vedere militar. Eu sunt membru al organizației European Leadership Network (ELN), care, într-o serie de publicații, a avertizat împotriva unor astfel de pericole și a informat pe bază de documente de câte ori s-a ajuns la un pas de ciocniri sau de provocări inutile între avioane sau nave rusești și occidentale. Conform ELN, numai în perioada martie 2014 – martie 2015 au avut loc 60 de astfel de situații care se puteau transforma în ciocniri. Printre acestea se numără cazuri precum acela al unui avion al companiei Scandinavian Airlines care aproape că s-a ciocnit de un avion militar rusesc în apropiere de Copenhaga. Aici s-a trecut la numai un pas pe lângă o catastrofă. Cele mai multe

incidente pe care ELN le desemnează drept serioase au fost provocate de Rusia, dar și NATO are răspunderea (și chiar și interesul) să facă tot ce îi stă în putință pentru a scădea cât mai mult posibil riscul unei confruntări.

Acțiuni riscante pe marginea prăpastiei

În orice caz, e limpede că, în ultima vreme, pericolul unui război între puterile mari și mijlocii a crescut din nou. Pornind de la acest gen de îngrijorări, mă hotărâsem să situez Conferința pentru Securitate de la München sub mottoul: „To the Brink – and Back?“ În traducere: „Până la marginea prăpastiei – și înapoi?“ Căci ceea ce am avut ocazia să observăm anul trecut în multe locuri din lume nu a fost nimic altceva decât ceea ce americanii numesc *brinkmanship*, adică acțiuni extrem de riscante pe marginea prăpastiei – prăpastia războiului.

Noi speraserăm că, dinspre Conferința de Securitate, ar putea fi lansat un semnal pentru de-escaladare și pentru destindere și că ar putea fi prezentate o serie de inițiative referitoare la modul în care ne-am putea retrage împreună de pe marginea prăpastiei. Din păcate, nu s-a întâmplat așa: în schimb, prea mulți dintre cei care au luat cuvântul au turnat gaz pe foc. În 2018, sunt și mai îngrijorat decât eram în 2017.

Toate astea însă nu ar trebui să constituie un motiv de panică: un război mare este în continuare improbabil. Dar, din păcate, riscul este considerabil mai mare decât acum câțiva ani. Astăzi, situația este mai tensionată și mai periculoasă decât a fost vreodată după încheierea Războiului Rece. Prin urmare, a venit vremea ca responsabilii politici din întreaga lume să ia acest pericol în serios și să acționeze în consecință.

Tendința globală: mai multă inechitate, mai puțină libertate

Este evident că nu numai războaiele și violența joacă din nou un rol mai însemnat. Pare să-și croiască drum și o nouă competiție la nivelul sistemelor. Astăzi – altfel decât la începutul anilor 1990 –, democrația liberală și principiul pieței deschise nu mai reprezintă singurele modele imaginabile de ordine politică și economică legitimă.

În raportul anual al Freedom House, o organizație nonguvernamentală americană care prezintă anual situația libertății

în lume, se arată, sec: „În 2017, democrația s-a văzut confruntată cu cea mai gravă criză de decenii întregi, deoarece elementele ei fundamentale – inclusiv garanția unor alegeri libere și corecte, drepturile minorităților, libertatea presei și principiul statului de drept – au fost supuse unor multiple atacuri pretutindeni în lume."

Conform indicatorilor folosiți de Freedom House, 2017 a fost al doisprezecelea an la rând în care au existat mai multe țări unde nivelul de respectare a drepturilor politice și a libertăților cetățenești a dat înapoi decât țări în care s-a putut consemna o tendință pozitivă. La concluzii asemănătoare ajunge și Fundația „Bertelsmann", care evaluează, pe baza „indicelui de transformare", dezvoltarea și economia de piață în 129 de țări în curs de dezvoltare și în curs de transformare. Pe scurt, tendința îngrijorătoare pe care o analizează cercetătorii sună astfel: mai multă inechitate, mai puțină libertate.

În China, Partidul Comunist a elaborat un sistem al capitalismului autoritar de stat, care a înregistrat un succes deosebit în a le deschide unor largi segmente de populație drumul de la sărăcie la o bunăstare moderată. Acest lucru a făcut din China un model atrăgător pentru multe state cu o conducere autoritară. Și asta cu toate că autorii indicelui de transformare subliniază că democrațiile sunt în mult mai mare măsură capabile să combată corupția, discriminarea socială sau obstacolele ce stau în calea unei competiții economice corecte. Statele autocrate au, la acest capitol, un bilanț mult mai slab, dacă luăm în discuție considerente legate de drepturile omului.

Cu toate acestea, bazându-se în special pe succesele ei economice, conducerea chineză are o atitudine extrem de autoritară și își laudă sistemul chiar și ca model demn de a fi exportat și de urmat și de către alte state. Și toate acestea, în timp ce președintele Xi Jinping pune să fie modificată constituția pentru ca el însuși să rămână mai mult timp la putere.

Rusia a părăsit de mult timp drumul spre un stat de drept liberal și democratic. O opoziție autentică, mijloace de informare în masă libere sau o societate civilă vie nu sunt permise. Și, cu toate acestea, ideea unei conduceri autoritare nu pare să fie ispititoare numai pentru Rusia, ci și pentru alte state ale lumii.

Chiar și în Uniunea Europeană se găsesc apologeți ai unei așa-zise democrații iliberale. Ei vor să limiteze libertatea presei și libertatea de opinie, avertizează împotriva unei „eurocrații" a Bruxelles-ului sau cad pradă unei xenofobii generalizate. Ei alcătuiesc o axă a fricii, care își caută salvarea într-un naționalism depășit.

Și, în ultimă instanță chiar și în SUA, care a fost leagănul libertății, apărătorii democrației se văd acum nevoiți să lupte zi de zi pentru respectarea unor norme care, înainte, erau considerate inatacabile.

Dar liberalismul a ajuns să fie supus și unei alte forme de presiune. Astfel, principiul unei economii mondiale deschise a fost considerat vreme de multe decenii drept garantul unor câștiguri în materie de bunăstare. Acum, el este tot mai mult pus sub semnul întrebării. Sunt ani de zile de când stagnează tratativele legate de desființarea unor bariere comerciale din Organizația Mondială a Comerțului. Acordurile regionale de liber schimb pot fi ratificate adeseori numai cu mari eforturi – până și cel dintre Uniunea Europeană și Canada.

Între timp, tocmai președintele Statelor Unite, Donald Trump, a introdus noi taxe vamale protecționiste la oțel și aluminiu, taxe de care, începând din iunie 2018, nu mai este scutită nici Uniunea Europeană. Există pericolul ca acesta să fie semnalul pentru noi și noi măsuri la capătul cărora ne așteaptă un război economic din care nimeni nu are de câștigat.

Managerii crizelor globale, sub presiune

Organizațiile internaționale și acordurile au ajuns de asemenea sub presiune. E adevărat că încheierea acordului asupra climei de la Paris și înțelegerea privind armamentul nuclear cu Iranul demonstrează că este în continuare cu putință să se găsească răspunsuri comune la probleme cruciale privind viitorul omenirii. Dar tocmai aceste exemple arată și cât de fragile sunt bazele pe care stau aceste compromisuri: după retragerea SUA din Acordul cu Iranul în mai 2018, viitorul acestui acord a devenit cât se poate de incert. Donald Trump anunțase deja din vara lui 2017 Ieșirea din Acordul de la Paris Privind Schimbările Climatice.

Unele state importante, în frunte cu SUA sub președintele Trump, reduc contribuțiile financiare la misiunile de pace sau

se retrag din organizații speciale ale Națiunilor Unite. La fel ca pe vremea Războiului Rece, Națiunile Unite se văd în incapacitatea de a acționa, din cauză că membrii permanenți din Consiliul de Securitate se blochează reciproc. Din cauză că acest consiliu nu mai reflectă repartizarea globală a puterii așa cum arată ea azi, o serie de state frustrate se eschivează și preferă structuri-surogat. Asta a făcut ca unele „cluburi" informale precum G7 și G20 să ia un avânt deosebit. În spatele acestui fenomen se regăsește speranța că, în aceste organisme mai puțin sufocate de reguli, ar putea exista ceva de genul „multilateralismului eficient". Dar este oare și adevărat? Oare întâlnirea la vârf a G7 de la La Malbaie, ale cărei rezultate Trump le-a desființat ulterior pe Twitter, nu a trezit îndoieli serioase în legătură cu acestea?

Consilierul politic american Ian Bremmer, o minte inteligentă și un om de care mă leagă o îndelungată prietenie, vorbește și el despre nașterea unei „G-Zero World", a unei lumi G-zero, așadar, a unui vid care se alimentează din declinul influenței occidentale și din concentrarea multor state asupra propriilor probleme de politică internă. Rezultatul, consideră Bremmer, este o lume în care nicio țară, dar de asemenea niciun grup de state, nu dorește să elaboreze o veritabilă agendă globală, și cu atât mai puțin să livreze soluții pentru problemele omenirii.

În Europa, anexarea Crimeei și intervenția constantă a Rusiei în estul Ucrainei au arătat că acest continent al nostru nu este un paradis postmodern în care folosirea forței militare să fie exclusă. Visul din 1990, cum că, odată cu sfârșitul divizării Germaniei, ar lua naștere o durabilă arhitectură de securitate euroatlantică ce ar include și Rusia, s-a spulberat.

Predomină pesimismul

În orice caz, astăzi, abia dacă se mai simte ceva din optimismul de largă răspândire de la începutul anilor 1990. Oamenii de știință care cred în progresul general constituie mai degrabă o excepție în dezbaterea contemporană. Cu nu prea mult timp în urmă, lucrurile ar fi stat altfel.

Acum aproximativ 20 de ani, încă mai credeam că lumea a început să se miște aproape fără întrerupere în direcția bună. Democrația, drepturile omului și economia de piață erau pretutindeni în plin avânt. Organizațiile internaționale

preluau tot mai multe sarcini și păreau să întruchipeze un model al modului global de a guverna, care avea să se ocupe de combaterea poluării, a muncii infantile sau a bolilor infecțioase. Multe lucruri păreau că se află pe calea cea bună.

Înființată în 1995, Organizația Mondială a Comerțului a fost considerată o piatră de temelie. O economie mondială deschisă ar fi fost bună pentru toată lumea pe termen lung, iar pentru asta era nevoie de reguli comune. În principiu, acest lucru a întrunit un amplu consens, chiar dacă mai existau unele practici comerciale necinstite precum dumpingul sau subvențiile pentru exporturi.

În acea vreme, China abia dacă putea fi reperată pe harta geopolitică. Regatul de Mijloc se afla în plin avânt economic, dar abia dacă se gândea cineva că acesta s-ar putea dezvolta într-atât, încât să devină rivalul politic al celei mai mari puteri economice de până atunci, SUA. În schimb, erau mulți aceia care credeau că, așa cum a formulat vechiul meu prieten și fostul șef al Băncii Mondiale, Robert Zoellick, prin integrarea în organizațiile internaționale, înainte de toate în arhitectura economică mondială, China ar putea deveni un *responsible stakeholder*, așadar, că avea să se integreze în ordinea mondială liberală existentă.

În 1992 a avut loc la Rio de Janeiro Conferința Națiunilor Unite pentru Mediu și Dezvoltare, prilej cu care a fost elaborată „Agenda 21“, care definea obiective comune pentru o dezvoltare durabilă. Conferința a fost punctul de plecare al unei serii întregi de inițiative de o importanță globală pentru protecția mediului și a climei. Aici a părut dintr-odată tangibilă viziunea despre funcționarea unei *global governance*, așadar a guvernării dincolo de statul național pentru rezolvarea unor probleme globale.

Vorbeam despre „dividendele păcii“ și speram că banii aceia mulți care, până atunci, se vărsaseră în forțe armate înzestrate cu cel mai nou armament, atât în Est, cât și în Vest, ar fi putut de acum să fie puși în slujba altor obiective. Unele țări, precum Ucraina sau Kazahstan, au renunțat de bunăvoie la armamentul nuclear staționat pe teritoriile lor. Războiul Rece rămăsese în urmă, viitorul promitea dezarmare și cooperare.

În anii 1990, vedeam Rusia ca pe un partener, ca pe o țară care se moderniza și care s-ar fi dezvoltat în direcția unei democrații veritabile. CSCE s-a transformat în OSCE. E adevărat că, în aparență, se schimba numai o literă, *Conferința*

se transforma în *Organizația* pentru Securitate și Cooperare în Europa. Dar în spatele acestei schimbări se ascundea imaginea vizionară, așa cum o formulase președintele rus de atunci, Mihail Gorbaciov, a acelei „case comune europene“, comună pentru Est și Vest.

În Europa, toate semnalele indicau cooperarea. După decenii în care un grup mic de țări europene, dar care devenea din ce în ce mai mare, conlucra tot mai strâns politic și economic, în 1992, Comunitatea Economică Europeană (CEE) devenea Uniunea Europeană. De atunci, numărul ei de membri a crescut considerabil, de la 12 în anul 1992 la 28 astăzi. Pe atunci, toată lumea credea că lărgirea și adâncirea UE ar fi cele două fețe ale aceleiași monede și că, așa cum formulaseră părinții fondatori, noi, europenii, aveam să pășim cu toată fermitatea mai departe pe drumul spre o „uniune din ce în ce mai strânsă“.

SUA îi sprijineau pe europeni – nu întotdeauna fără rezerve, dar o făceau totuși din principiu – să conlucreze din ce în ce mai intens și se arătau de acord cu pașii făcuți în vederea lărgirii UE, care a fost însoțită de primirea în NATO a unui număr de țări central- și est-europene. Aceste țări păreau că, după încheierea Războiului Rece, își găseau în sfârșit locul în Occident. Președintele de atunci, George H.W. Bush, a formulat dorința de a se avea o „Europe whole, free, and at peace“, așadar o Europă nedivizată, liberă și fără conflicte. E adevărat că SUA și-au redus considerabil personalul militar staționat în Europa, dar nimeni nu se îndoia în mod serios de faptul că Statele Unite vor rămâne și pe mai departe angajate în Europa și, astfel, o „putere europeană“.

Pentru noi, germanii, a fost vorba despre o evoluție fericită. Odată cu răsturnările din 1989–1991, de la căderea Zidului Berlinului până la sfârșitul Uniunii Sovietice, principalele obiective ale politicii externe a republicii noastre federale erau atinse. Germania era reunificată și „înconjurată de prieteni“. Inclusă în importante organizații internaționale, de la Națiunile Unite la UE și NATO, a devenit din nou un membru respectat al comunității internaționale. Nu se întrezărea nicio amenințare a siguranței ei naționale.

Vești bune? Există și ele

Cu toate că unele dintre aceste speranțe referitoare la pace, democrație, drepturile omului și liber schimb s-au spulberat, din perspectivă istorică există totuși motive de optimism. De aceea, ar fi greșită schițarea unui scenariu apocaliptic. Căci, dacă luăm puțină distanță față de știrile zilei și încercăm să cuprindem cu privirea marele întreg, ni se arată imaginea unei omeniri care a devenit din ce în ce mai pașnică, dar și mai sănătoasă și mai bogată. Această imagine, a ținut să sublinieze în repetate rânduri profesorul Steven Pinker de la Harvard într-o serie de publicații, arată că, în general, ne îndreptăm în direcția bună.

Optimismul lui Pinker e susținut de o serie de parametri actuali importanți. Indiferent cât de des auzim și citim știri despre războaie și victime ale războaielor, este un fapt că cifrele globale de victime au scăzut considerabil de la Al Doilea Război Mondial încoace. Și sărăcia globală, care ne este adusă tot mereu atât de brutal înaintea ochilor prin nenumărate rapoarte și reportaje, a scăzut: miliarde de oameni, mulți dintre aceștia în China, au ieșit din starea de sărăcie extremă și alcătuiesc acum o nouă pătură globală de mijloc. Numai între 2005 și 2010 s-a reușit reducerea, cu o jumătate de milion, a numărului celor nevoiți să trăiască cu mai puțin de 1,25 de dolari pe zi.

În 1950, la scară mondială, doar fiecare al treilea om știa să citească și să scrie (36%). În 2010, rata de alfabetizare pe plan global ajunsese deja la patru oameni din cinci în întreaga lume (83%).

În afară de asta, s-a reușit învingerea unor boli grave care, doar cu puține decenii în urmă, ne costau cu regularitate nenumărate vieți omenești. Răspândirea vaccinurilor a făcut ca numărul victimelor rujeolei să scadă cu 84% între 2000 și 2016. Din 1988 încoace, cazurile de poliomielită au scăzut chiar cu 99%. În majoritatea țărilor, rata mortalității infantile a putut fi redusă considerabil. Conform Organizației Mondiale a Sănătății, în 2016 mureau zilnic cu 20 000 de copii mai puțin decât în 1990.

Până și moartea e mai puțin amenințătoare. Ea vine, dar nu la fel de devreme ca odinioară. Speranța globală de viață a crescut considerabil, de la 45,78 de ani în 1950 la 71,43 de ani în 2016.

Toate acestea sună destul de îmbucurător. Totuși, războaiele, crizele și instabilitatea din lume frânează această tendință

general ascendentă sau chiar reușesc s-o răstoarne. Un singur război mare, și deja crește numărul de victime. O singură epidemie mortală, și deja scade speranța de viață. De aceea, ar fi fatal să ne culcăm pe-o ureche și să lăsăm lumea să-și urmeze mersul după mottoul: „Lasă, c-o să fie bine!"

Având în vedere numeroasele victime ale războiului și violenței, ar fi mai mult decât cinic dacă acestora li s-ar spune: ne pare rău de voi, dar tocmai se întâmplă să fiți excepțiile pe drumul progresului spre pace și dreptate.

Fiecare victimă în parte – victimă care ar fi putut fi salvată – e cu una prea mult.

Motive de speranță și de optimism

Când m-am născut eu, după sfârșitul războiului, Germania, o națiune înglodată în datorii care părea îngenuncheată pentru totdeauna, era în ruine, de-industrializată, ocupată de puterile victorioase și, la scurt timp după asta, secționată în două bucăți mari. Cine ar fi pariat atunci chiar și numai un bănuț că, în anul 2018, această țară avea să fie reunificată și să devină o democrație stabilă politic și, din punct de vedere economic, una dintre primele națiuni ale lumii? Aceasta este o experiență pe care o împărtășesc cu mulți alții din generația mea, și numai aceia care sunt mai tineri de 30 de ani ar putea avea impresia că Germania s-ar fi aflat „încă dintotdeauna" pe partea însorită a istoriei.

În viața mea profesională ca diplomat, mai întâi la Bonn, mai târziu la Berlin și în posturile pe care le-am ocupat în străinătate, am avut ocazia să iau parte la o serie de evenimente politice pe care nimeni nu le-ar fi crezut a fi cu putință.

Colegii mei și cu mine am împărtășit aceeași emoție intensă atunci când ministrul de externe Genscher a ieșit pe balconul ambasadei din Praga și le-a explicat sutelor de refugiați din RDG că, în ziua următoare, aveau voie să ia trenul și să meargă în Germania Federală.

În calitate de funcționar al Ministerului de Externe care răspundea de asta, am avut ocazia să însoțesc unul dintre trenurile care aveau să plece mai târziu. N-am să uit niciodată mirosul transpirației declanșate de frică din compartimentele ocupate până la refuz ale trenului de noapte și nici euforia

tuturor la sosirea în Occident, dis-de-dimineață. Mai multe despre asta, într-un capitol ulterior.

Ședeam în spatele lui Kohl și al lui Genscher pe banca delegației germane atunci când, pe 21 noiembrie 1990, la Paris, șefii de stat și de guvern din 32 de țări europene precum și din SUA și Canada au declarat încheiată divizarea Germaniei, s-au angajat, în documentul final al conferinței la vârf a CSCE, să apere democrația ca unică formă de guvernare și și-au asigurat popoarele că aveau să le fie garantate drepturile omului. Ziua în care a fost semnată Charta de la Paris a constituit semnalul de încheiere a Războiului Rece, care fusese până atunci o amenințare pentru întreaga lume.

Ca negociator-șef din partea Germaniei, am participat pe 21 noiembrie 1995, la Dayton-Ohio, la încheierea războiului sângeros care dura de ani de zile în lugoslavia, după săptămâni de negocieri anevoioase, printr-un tratat care a fost semnat de președintele sârb Slobodan Milošević, de președintele croat Franjo Tuđman și de președintele Prezidiului Bosniei-Herțegovina, Alija Izetbegović, care se dușmăneau cu atâta încrâncenare încât, până atunci, nici măcar nu voiseră să șadă împreună la aceeași masă. Cu acea ocazie am învățat că, de dragul păcii, trebuie să discuți și cu criminalii de război și că, uneori, obiectivul păcii nu poate fi atins decât prin folosirea puterii militare.

Prima mea zi de lucru ca ambasador german la Washington s-a întâmplat să fie exact 11 septembrie 2001 și a trebuit, încă dinainte să știu cum se folosește dispozitivul telefonic, să fiu, împreună cu colaboratorii mei, alături de familiile victimelor germane ale atentatelor și totodată să particip la dialogul politic de criză între Guvernul Federal și Casa Albă și parțial să-l și conduc eu însumi.

În acest fel însă am fost și martorul unei disponibilități de a ajuta și al unei generozități extraordinare a populației germane: într-un interval de doar câteva săptămâni, germanii au strâns multe milioane de dolari pe care, mai târziu, am avut prilejul să le înmânez fondului Ministerului American al Apărării destinat văduvelor și orfanilor atentatului asupra Pentagonului. Impresionat, generalul american însărcinat cu această acțiune a declarat, la primirea cecului, că niciodată nu mai primise o contribuție atât de mare din străinătate.

Ca ambasador la Londra, oameni complet străini m-au întâmpinat cu ovații pentru că, în 2006, noi, germanii, reușiseră

serăm, cu *O poveste de vară*****, să organizăm un campionat mondial prietenos și pașnic, astfel încât, la auzul cuvântului „Germany", britanicii au uitat până și tradiționala triadă Hitler, război și Kaiser Wilhelm*****.

Iar din 2008 încoace, în calitatea mea de președinte al Conferinței de Securitate de la München, am întâlnit mulți reprezentanți ai sferelor politicii, economiei și societății civile experimentați, inteligenți, cu o viziune constructivă, aflați în căutare de noi soluții și idei de a face din lume un loc mai bun. Sunt încrezător că aceste numeroase idei bune vor avea o influență pozitivă în viitor.

În limba engleză există expresia *fog of war*, care vrea să exprime faptul că, în război, de cele mai multe ori planurile ajung să fie maculatură, pentru că ceea ce se întâmplă cu adevărat rămâne lipsit de transparență, în ceață, iar elementele dominante sunt surprizele, imprevizibilul și nesiguranța. Adeseori lipsiți de o perspectivă completă, comandanții sunt în situația de a lua hotărâri importante legați la ochi.

Dar am avut de multe ori ocazia să constat că până și din ceață pot fi aplanate conflicte, că încrederea și optimismul pot să ia locul urii și disperării, că pacea este cu putință.

Drumul spre pace? Ei bine, acesta există. Numai că, uneori, trebuie să cauți îndelung ca să-l găsești. De aceea, o politică externă bună presupune și multă insistență și rezistență – nouă ne place să vorbim despre „răbdarea strategică". Da, uneori obiectivul este pur și simplu drumul.

Cinci motive pentru care, astăzi, pacea și stabilitatea sunt atât de greu de asigurat

Care este, de fapt, motivul pentru care pacea și stabilitatea sunt atât de dificil de impus? Să cercetăm mai întâi cauza fenomenelor. Bineînțeles că aici nu avem de-a face cu o explicație monocauzală, ci cu un întreg mănunchi de cauze și evoluții. Vreau să explic pe scurt cinci dintre ele:

1. Răsturnarea epocală în materie de politică a puterii

Lumea unipolară a hegemoniei SUA, care a început în 1990, se apropie de sfârșit. Următoarea epocă este caracterizată înainte de toate de ascensiunea Chinei – și, odată cu asta, de o trecere a puterii dinspre SUA (și Europa) spre țări situate dincolo de Occidentul tradițional. Dar mutațiile ample

în materie de putere ascund și pericolul unor noi crize și conflicte. La urma urmelor, puterile aflate în curs de ascensiune au propriile concepții despre modul în care trebuie edificată ordinea internațională – iar acestea pot veni în contradicție cu ideile marilor puteri. În acest context se vorbește și despre așa-numita *Thucydides trap* („capcana lui Tucidide"): conform acestui concept, Sparta și Atena au arătat că rareori ascensiunea unor noi puteri decurge în mod pașnic. Fapt care dă naștere întrebării: oare e posibil ca valorile Occidentului și instituțiile care asigură și sprijină ordinea mondială liberală să supraviețuiască pe termen lung? Sau poate există o nouă ordine mondială care își croiește drumul – o alternativă la aceea occidentală, de până acum? Nesiguranța se face simțită și e în creștere. E sporită și de faptul că „polițistul mondial" de până acum, care a asigurat o relativă ordine, s-a retras: *America First*, sloganul politic al guvernului Trump, înseamnă exact asta, anume că Washingtonul nu se mai simte răspunzător pentru o *global governance*, pentru instituțiile internaționale și regulile globale. Dar, dacă nu SUA, atunci cine?

2. Pierderea adevărului și a încrederii

O problemă o constituie faptul că încrederea între state – în special între cele puternice și cele aflate sub ele – a scăzut până la zero. Și, odată distrusă, încrederea e greu, foarte greu, de reconstruit. În această privință, relația dintre state abia dacă se deosebește de aceea dintr-o căsnicie. Cu atât mai mult ar trebui să ne pună pe gânduri faptul că, în anii din urmă, am fost confruntați cu o îngrijorătoare pierdere a încrederii la diferite niveluri.

Adeseori, astăzi, nu mai putem deosebi faptul real de *fake*. Ce anume este adevărat și ce anume e, dimpotrivă, propagandă? Această problemă nu e una nouă în istoria lumii. Deja Clausewitz știa că, în război, cea dintâi victimă este adevărul. Corect. Între timp, însă, acest lucru e valabil și în vreme de pace. Nu numai noi, cetățenii, ci și guvernele noastre sunt bombardate cu informații despre care nu se poate ști dacă sunt adevărate sau false, sau doar cu greu.

În competiția ideilor, fiecare insistă asupra propriilor „fapte". Un element esențial al nesiguranței crescânde.

În continuare, nu e aproape deloc de natură să ne stimuleze încrederea faptul că Rusia încearcă, prin cele mai moderne

metode, să manipuleze formarea de opinii în societățile occidentale. Am putut urmări fenomenul în special în cadrul dezbaterilor despre rolul hackerilor ruși în pregătirea alegerilor prezidențiale din Statele Unite ale Americii. Dar și chinezii au ajuns să fie criticați anul trecut pentru o influențare foarte ofensivă a universităților și a mediilor din democrațiile occidentale. Intervențiile în libertatea de opinie sunt însă extrem de problematice, de exemplu atunci când, în străinătate, mediile chinezești sunt aduse în centrul atenției critice, cu speranța de a se limita dezbaterea critică în ceea ce privește încălcarea drepturilor omului în China sau impunerea pretențiilor teritoriale chineze. În plus, în Australia au fost descoperite masive sponsorizări chinezești către unele partide sau unii politicieni, care ulterior s-au exprimat din cale afară de pozitiv referitor la China.

Astfel, e greu de imaginat că această Chină a lui Xi Jinping sau Rusia lui Putin ar putea fi parteneri de încredere. Asta nu înseamnă că n-ar trebui să colaborăm cu Beijingul și cu Moscova atunci când e cu putință. Astăzi însă, colaborarea pare să funcționeze în special în acele domenii în care se întâmplă să avem aceleași interese.

Ceea ce face ca, în cazul Rusiei, situația să fie deosebit de periculoasă este combinația de criză actuală, în care sunt implicate atât Rusia, cât și țările occidentale (înainte de toate în Ucraina și în Siria, dar și în Yemen și nu numai), și pierderea de încredere politică, ceea ce a dus, de exemplu, la faptul că, spre deosebire de anii 1990, astăzi aproape că nu există contacte între statul-major rus și generalii de la Pentagon. În ziua de azi, este un eveniment de mare importanță politică mondială când șeful statului-major general rus se întâmplă să se întâlnească cu colegul său american. În perioada lui Clinton și în cea a lui Obama au existat multiple canale de comunicare între nivelurile și centrele de conducere militară și civilă occidentale și rusești. Se știa cine se află la celălalt capăt al firului și cine trebuia sunat în caz de nevoie pentru a se înlătura eventuale neînțelegeri. Astăzi, acest lucru nu se mai știe, sau în orice caz nu la fel de exact. Respectivii abia dacă se mai cunosc.

Dar nu este vorba numai despre întrebarea dacă Putin are încredere în Merkel. Sau Trump în Putin. Problema e dacă noi, cetățenii, mai avem încredere în instituțiile noastre. Sondajele arată că încrederea cetățenilor din cele 28 de state

membre ale UE în capacitatea propriilor guverne de a mai lua decizii raționale a scăzut dramatic. Aici nu e o pierdere totală a încrederii, dar e totuși una semnificativă. Iar această pierdere a încrederii în politică coboară până la nivel local.

3. Pierderea capacității de prognoză

La toate astea se adaugă și o recentă pierdere a capacității de prognoză. Începând din 2008, răspund de Conferința pentru Securitate de la München, care determină an de an peste 500 de oameni de decizie din întreaga lume să vină în Germania. Ca președinte, trebuie să mă gândesc cu luni întregi înainte la temele pe care le vom înscrie pe agendă. Căci vrem să stabilim în mod corect prioritățile. Vrem să discutăm despre ceea ce va agita spiritele în anul următor. Pentru a rezolva această problemă cu cât mai multă atenție și seriozitate, în lunile dinainte mă întâlnesc cu acei prieteni, colegi și experți pe care îi consider cei mai inteligenți și mai experimentați în materie de politică externă. Din Bruxelles, din Moscova, din Washington, din Berlin, din Londra și Paris.

La începutul anului 2014, demonstrațiile și mișcările de apărare a drepturilor omului din piața Maidan, din Ucraina, atinseseră un punct culminant. Cu toate astea, niciunul dintre inteligenții mei consilieri și experți nu a propus să se tematizeze criza din Ucraina ca început al unei mari crize de securitate europeană. Toți considerau că asta ar fi mai degrabă o temă de politică internă a ucrainenilor.

Șase săptămâni mai târziu, totul se schimbase. Soldații și tancurile rusești invadau Ucraina, Crimeea a fost anexată și criza înceta să mai fie una internă a Ucrainei, devenind un amplu conflict de securitate internațională, care a ajuns să reprezinte o amenințare până în prezent.

Tot atât de grav este că, în aceeași perioadă, la începutul lui 2014, niciunul dintre inteligenții mei colegi nu a recunoscut relevanța unei a doua teme. Cuvântul-cheie: Statul Islamic (IS). Retroactiv, știu acum că la BND******, la CIA și cu siguranță și în culisele Ministerului de Externe existau experți pe care Statul Islamic îi îngrijora deja. Dar, la nivelul factorilor de răspundere, tema nu se afla pe radar. Cu numai câteva luni mai târziu, în iunie 2014, toți cei care urmăresc știrile știau că IS reprezintă un mare risc pentru politica de securitate la scară globală, un risc ce avea să ne preocupe de-a lungul anilor care urmau și care ne preocupă și astăzi.

Ne-am putea opri și asupra anului 2016. De ce ne-am aflat aproape cu toții pe picior greșit în zilele dinaintea deciziei de Brexit? De ce nu au fost capetele analitice în stare să prevadă măcar în parte acest rezultat? Dar pe cel al alegerilor din SUA? A reușit cineva să prevadă faptul că Hillary Clinton avea să piardă alegerile?

În vara lui 2017 am avut ocazia ca, împreună cu ministrul de externe de atunci, Sigmar Gabriel, și ministrul de externe saudit să discutăm despre situația din Orientul Mijlociu. Niciunul dintre noi nu întrevăzuse faptul că aici avea să se declanșeze peste noapte o criză cu Qatarul. Și apoi, dintr-odată, a apărut chiar amenințarea unui război. Cine a văzut venind situația asta? Nimeni! Iar lista surprizelor va continua și în 2019, 2020 și mai departe.

Probabil că deficitul de capacitate de predicție le dă dintotdeauna dureri de cap lucrătorilor la bursă și politicienilor din finanțe. În politica externă, însă, este o problemă nouă – și considerabilă. Bineînțeles că în politica externă nu se poate planifica niciodată totul cu precizie; dar în trecut se puteau totuși pronostica unele evoluții strategice cu mai multă acuratețe. Conflictele escaladau mai încet, actanții erau cunoscuți de mult, argumentele și interesele lor ne erau familiare. Lucrul acesta nu mai este valabil de mult timp. Prevenirea conflictelor, oricât de bine ar suna această sintagmă, a devenit astfel mult mai dificilă.

Nu mai suntem capabili să ne pregătim pentru ceea ce vine și trebuie să ne așteptăm în permanență la surprize. *Expect the unexpected* – așteaptă-te la lucruri neașteptate!

4. Pierderea monopolului de putere al statului național

O cu totul altă problemă, care complică și mai mult eforturile de menținere a păcii, este pierderea monopolului puterii de către statul național. În 1871, la întemeierea Reichului, Otto von Bismarck încă mai putea să afirme despre sine: în calitate de cancelar al Imperiului German, sunt în stare să asigur securitatea și prosperitatea acestei țări. Micul stat național european nu mai este în măsură să formuleze această promisiune. Angela Merkel este destul de inteligentă încât nici măcar să nu le sugereze alegătorilor că, în calitatea ei de cancelar, ar putea să ne ferească de aerul poluat, de terorism sau de pandemii. Căci soluția pentru aproape toate problemele dificile cu care ne confruntăm astăzi transcende

capacitatea fiecărui stat național în parte. Numai inițiativele globale de rezolvare a problemelor au perspective de succes. Popularitatea crescândă a unor conducători autoritari și populiști se sprijină și pe faptul că aceștia afirmă contrariul și că le toarnă populațiilor lor minciuna pe care acestea vor să o audă: că statul național atotputernic și care conferă identitate nu aparține nicidecum trecutului.

5. Modificarea fundamentală a naturii conflictelor

O altă problemă o constituie natura schimbată a conflictelor. Pe vremea când bunicii și tații noștri plecau la război, în Primul și în Al Doilea Război Mondial, acestea erau războaie între state naționale. Kaiserul, țarul, Hitler, președintele francez sau american erau aceia care ordonau trupelor să mărșăluiască. Statele luptau împotriva statelor.

În 2018, în lunga listă a conflictelor militare nu găsim nici măcar un singur război clasic între state naționale. Nici măcar unul singur.

În Afganistan, talibanii se luptă cu afganii, în Siria, printre alții, șiiții împotriva sunniților. Tot așa, nici conflictele din Yemen si din Mali nu sunt unele interstatale clasice – chiar dacă uneori ele implică și participarea unor state străine. Bineînțeles că pretutindeni există mercenari și influențe străine. În esență, însă, toate sunt conflicte care se aseamănă mai degrabă războaielor civile, cu totul altfel decât războaiele din trecut. Asta adâncește și mai mult neputința comunității internaționale, căci ordinea mondială a Națiunilor Unite se bazează pe state ca actanți, iar regulile sunt date de conlucrarea acestora. Acum, principalul actant este de pildă Statul Islamic, care se numește stat fără să fie însă unul. Cum să se procedeze împotriva acestora? Pe clasicul drept al popoarelor nu ne putem baza.

La asta se adaugă o serie de evoluții tehnologice care relativizează în continuare monopolul de putere al statului național. Conflictele de astăzi – și cu siguranță cele de mâine – se desfășoară prin intermediul dronelor și al atacului cibernetic. Acestea sunt arme pe care astăzi și le poate procura orice grup, ba chiar și orice individ. Cât sunt de neajutorate armata și poliția atunci când aprovizionarea cu curent a unui oraș este paralizată sau încărcătura explozivă a unei drone e detonată pe un stadion plin până la refuz? De altfel, aici se

șterg și frontierele clasice dintre sarcinile armatei și cele ale poliției, între politica externă și cea internă.

Pacificatorii sunt suprasolicitați

UE, partenerii transatlantici și Germania însăși: oare suntem pregătiți cu toții în suficientă măsură pentru toate aceste provocări privind securitatea – provocări epocale și, parțial, de o natură nouă?

Uniunea Europeană, în calitate de pacificator, a trăit cu siguranță și vremuri mai bune. Integrarea europeană nu este nicidecum o stradă cu sens unic. Brexitul, efectele, în interiorul Europei, ale crizei financiare și economice și neînțelegerile dintre statele membre în legătură cu gestionarea crizei refugiaților, care au reușit zilele astea să pună sub semnul întrebării coeziunea dintre CDU******* și CSU******** și, odată cu ea, poziția de cancelar a doamnei Merkel, au scos în evidență acest lucru cu toată claritatea. Între timp, nu este deloc aberant gândul că procesul de unificare europeană ar putea fi întors din drum sau că unii dintre membri, așa cum se întâmplă acum cu Marea Britanie, ar putea să ne părăsească.

Bineînțeles că și înainte au existat crize violente în UE. Dar ele nu s-au desfășurat niciodată atât de personal și cu atâta încrâncenare așa cum se întâmplă astăzi în cazul refugiaților sau în dezbaterea principiilor fundamentale ale statului de drept. Lucrurile au mers atât de departe, încât, în februarie 2018, o serie de prim-miniștri ai unor state membre ale UE au refuzat să stea de vorbă în cadrul aceluiași grup la Conferința pentru Securitate de la München. O evoluție extrem de îngrijorătoare, mai cu seamă atunci când este necesară o capacitate de acțiune comună în probleme de politică externă: o singură Uniune Europeană, care vorbește pe o singură voce. Oare cum se potrivesc toate astea, mă rog?

Nici partenerul nostru de încredere SUA nu ne mai este alături cu aceeași hotărâre. De partea cealaltă a Atlanticului, toate certitudinile au fost puse sub semnul întrebării. În acordul de coaliție al noii versiuni a Marii Coaliții se mai spune pe deasupra, cât se poate de diplomatic: „SUA parcurg o transformare profundă, care ne confruntă cu o serie de mari provocări."

Ce vor să spună cu asta? De la preluarea funcției sale, președintele Donald Trump a avut o atitudine iritant de

măgulitoare față de o serie de autocrați din întreaga lume, în același timp plângându-se întruna de partenerii clasici de alianță ai SUA, mai cu seamă de europeni. Trump a trebuit să se lase obligat tocmai de colaboratorii săi să țină seama de articolul 5 din Acordul NATO, care asigură susținerea reciprocă în caz de apărare. La summitul NATO din iulie 2018, Trump a amenințat chiar că America va merge înainte „singură" dacă partenerii NATO nu-și vor mări contribuțiile în cel mai scurt timp. E lesne de înțeles că asta a determinat Europa să se gândească cu îngrijorare la viitorul NATO și, astfel, la securitatea noastră.

Predecesorul lui Trump, Barack Obama, a vorbit despre SUA ca despre o putere pacifistă, care vrea să-și îndrepte atenția în primul rând asupra pericolelor din cealaltă parte a lumii și de aceea trebuie să realizeze *a pivot to Asia*, să se întoarcă spre Asia. E adevărat că evenimentele din Ucraina au determinat între timp SUA să-și mărească din nou prezența militară în Europa, dar, pe termen lung, un lucru e clar: noi, europenii, trebuie din nou să stăm pe propriile picioare într-o măsură mult mai mare decât până acum. Ce s-ar întâmpla dacă la un moment dat SUA s-ar sustrage de la obligațiile pe care le presupune alianța?

De la înființarea Republicii Federale Germania, SUA au fost – asta și datorită scutului de protecție nucleară – un fel de asigurare ultimativă de viață pentru noi. Oare vor rămâne așa întotdeauna? Dacă nu, ce înseamnă asta pentru noi?

Cam aceasta este – la o privire rapidă – starea politicii mondiale în vara anului 2018. Prin urmare, există o multitudine de motive de îngrijorare. Țara noastră va fi confruntată cu un întreg catalog de noi obiective de politică externă. Întrebarea este dacă și cum vrem noi, germanii, să le abordăm.

Provocarea pentru Germania

Încotro trebuie să-și orienteze busola politica externă occidentală, în special în abordarea multitudinii de conflicte violente din lume?

Pentru că, astăzi, această busolă se învârte liber: oare morala pe care trebuie s-o tragem din Afganistan și Irak este că, pe viitor, ar fi preferabil să renunțăm cu totul la misiuni dificile și obositoare de stabilizare din cauză că, în general, ele nu au

niciun rost? Să fie adevărat că nimic nu e bine în Afganistan, cum afirmă Margot Käßmann? Sau poate că implicarea internațională de-a lungul unui întreg deceniu a oferit totuși o serie de importante repere de dezvoltare? După Guantanamo și Abu Ghraib, oare mai poate Occidentul, în general, să aibă pretenția de a-și asuma conducerea morală? În caz că da, cum ar trebui să arate ea? Nu cumva concluzia pe care ar trebui s-o tragem din procesele de tranziție sângeroasă și poticnită e că ar fi mai bine, totuși, să nu încercăm să zgâlțâim dictaturile? Sau recunoaștem că haosul de astăzi din Orientul Apropiat este, printre altele, și rezultatul lui *Realpolitik* occidental, care, prin susținerea unor conducători autocratici, a cimentat o aparentă (și temporară) stabilitate?

Întrebări peste întrebări – întrebări importante, în legătură cu care merită să ne certăm, cu condiția să înțelegem că nu este vorba despre o decizie caricaturală, alb-negru, între două tipuri ideale: între fanaticul democrației, care ar prefera să doboare orice dictatură, și adeptul lui *Realpolitik*, care n-are nicio problemă cu reprimarea libertății altora câtă vreme, astfel, e liniște cel puțin în imediata vecinătate a Europei.

Nu, deciziile de politică externă nu se iau între acești poli cromatici. În schimb, ele se desfășoară într-un amplu spectru de nuanțe de gri.

La noi, germanii, dezbaterea se poartă la un nivel emoțional atât de înalt, încât ai putea crede că nu există decât negru și alb. Astfel, unii întreabă dacă Germania, cu politica ei de neimplicare atât de frecvent aplicată, mai face parte din Europa în general. Printre aceștia se numără și intelectuali precum Heinrich August Winkler. Astfel, pentru mulți, o adevărată pacoste o reprezintă atitudinea germană în Consiliul de Securitate ONU din 2011, în care s-a votat o zonă de interdicție aeriană pentru Libia, iar Germania, ca membru nepermanent, s-a abținut. Alții subliniază însă și ipotecile pe care le-ar avea de cărat în spinare politica intervenționistă occidentală – ca, de exemplu, Bernd Ulrich în 2014, în *Die Zeit*: „Modul în care, în ultimii 15 ani, șefii statelor occidentale au îndoit și parțial au și frânt dreptul internațional, motivațiile pe care le-au găsit pentru a declanșa războaie și schimbările de alianțe pe care le-au făcut – trebuie să recunoașteți că toate astea îți taie respirația. Această ipotecă trebuie în sfârșit formulată și acceptată; Occidentul devine din nou îndreptățit și capabil să acționeze numai asumându-și

această datorie cu care a rămas, nicidecum trecând-o sub tăcere."

Cel mai bun lucru la Occident e faptul că face posibile această dezbatere despre politica externă corectă, precum și reflectarea critică asupra ei. O astfel de dezbatere, așa cum se poartă ea la noi, nu ar fi cu putință nici în ziarele rusești, nici în cele chinezești. Faptul că – spre deosebire de multe alte țări – noi putem să o purtăm atât de deschis aduce însă cu sine și o răspundere imensă, aceea de a trage din această dezbatere concluzii clare. Căci rămâne un lucru de maximă importanță pentru oamenii din multe regiuni ale lumii să înțeleagă care sunt valorile și ambițiile pe care Occidentul le definește ca fiindu-i proprii.

Atât în Republica Federală Germania, cât și în afara ei se observă un scepticism considerabil privitor la capacitatea actuală a Germaniei de a-și asuma această responsabilitate. Drept exemplu am să citez aici din *Washington Post* din 27 aprilie 2018, care descrie ezitările Germaniei de a-și îndeplini îndatoririle militare internaționale ca pe una dintre cele mai mari probleme ale Europei. „Pasivitatea germană are rădăcini adânci", se spune acolo. „Clasa politică berlineză duce lipsă de gândire strategică, urăște riscurile și se ascunde în spatele cumplitului trecut german pentru a justifica pacifismul atunci când se pun întrebări dure legate de securitate și apărare."

Această politică germană reticentă, spune și Michael Thumann în *Die Zeit* din 9 martie 2018, pur și simplu nu face față provocărilor moderne și frământărilor legate de lupta politică pentru putere din secolul al XXI-lea: „În martie 2014, Angela Merkel a spus despre Vladimir Putin că trăiește pe altă planetă. Pe o stea îndepărtată, unde nu domnește decât dreptul celui mai puternic, unde cucerești teritorii și unde nu există drept internațional. După patru ani, însă, s-au schimbat multe. Astăzi s-ar părea că Putin se potrivește cât se poate de bine în lumea cea nouă și dură. Și că Merkel e cea care trăiește pe altă planetă."

O atitudine critică aproximativ la fel de aspră a fost exprimată și de Christoph von Marschall în *Tagesspiegel* din 1 mai 2018: „Oriunde ne îndreptăm privirea, contextul devine din ce în ce mai amenințător. Războaie în Orientul Apropiat, presiune din partea migrației și pericol terorist dinspre Africa, o Rusie agresivă. Pe SUA, a spus cancelarul, nu ne-am mai putea baza în aceeași măsură ca până acum. Europa trebuie să

facă mai mult. [Dar] cu ce contribuie ea la asta? [...] Clasa politică și o bună parte a mediilor se simt confortabil cu scuza că, din cauza istoriei lor, germanii ar constitui un caz special. La mai bine de 70 de ani de la război, aliații nu mai acceptă asta. Partenerii din UE, înainte de toate Franța, insistă asupra unei apărări europene comune."

Își merită Germania această critică aspră? Un lucru e clar: situația devine din ce în ce mai inconfortabilă. Iar Germania și partenerii ei europeni au nevoie de un semnal puternic de alarmă ca să-i trezească. Dar care sunt rolul și responsabilitatea pe care Germania e capabilă să le îndeplinească în alianță cu partenerii ei europeni? Și în general, ce înseamnă asta, a prelua „mai multă răspundere"? Oare sintagma se referă la sensul politic, militar, sau poate „numai" la cel moral? Pentru a răspunde la aceste întrebări, trebuie să ne întoarcem în timp mult în urmă. Înainte de toate, trebuie să înțelegem temeinic de ce o politică externă și o diplomație bună sunt atât de dificile în secolul al XXI-lea. Și atunci, nu putem să ocolim întrebări fundamentale referitoare la război, la pace și la politica de drept internațional fără de care nu este cu putință o înțelegere a situației mondiale complexe și periculoase în care acționează Germania și Europa. În afară de asta, acest lucru presupune o înțelegere profundă a două state care au avut dintotdeauna o importanță imensă pentru securitatea Germaniei și a Europei, anume Statele Unite și Rusia. Despre toate acestea va fi vorba în capitolele care urmează. Pentru început, vom lămuri cum funcționează în general diplomația, instrumentul cel mai important al politicii externe germane.

Note:

* În original, *Fassbombe*, bombă improvizată dintr-un butoi umplut cu explozibil și fragmente de metal, aruncată de obicei din elicopter, cu efect devastator. (*N. trad.*)

** Hans M. Kristensen și Robert S. Norris: „Status of World Nuclear Forces, Federation of American Scientists", https://fas.org/issues/ nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces/ (ultima accesare pe 13 iunie 2018); *vezi și* „Modernization of Nuclear Weapons Continues; Number of Peacekeepers Declines: New SIPRI Yearbook Out Now (18 iunie 2018), https://www.sipri.org/media/press-release/2018/ modernization-nuclear-weapons-continues-number-peacekeepers-declines-
new-sipri-yearbook-out-now (ultima accesare pe 18 iunie 2018).

*** *Ibid.*

2 Arta diplomației

**** *Deutschland. Ein Sommermärchen* este un film documentar din 2006 despre participarea echipei naționale de fotbal a Germaniei la Cupa Mondială din acel an. Titlul, ironic, face referire la titlul unui poem al lui Heinrich Heine, *Deutschland, ein Wintermärchen*. (*N. red.*)

***** Wilhelm II, ultimul împărat al Germaniei și rege al Prusiei (1888–1918). (*N. red.*)

****** BND – Bundesnachrichtendienst, Serviciul Federal de Informații. (*N. trad.*)

******* Christlich-Demokratische Union – Uniunea Creștin-Democrată. (*N. trad.*)

******** Christlich-Soziale Union – Uniunea Creștin-Socială. (*N. trad.*)

CAPITOLUL 2
Arta diplomației

Protocolul – detalii adeseori subapreciate ale diplomației

În vara anului 2017, prințul William și ducesa Kate au întreprins o vizită oficială în Germania. În cele trei zile ale vizitei au călătorit la Berlin, la Hamburg și la Heidelberg. Toată lumea consideră impresionante și frumoase strălucirea și *glamour*-ul pe care le răspândește perechea regală britanică. Însă chiar dacă presa mondenă e suprasaturată de reportaje pe această temă și totul pare să se învârtă în jurul vestimentației, al coafurii, al strângerilor de mâini și al bijuteriilor, în realitate, nu e vorba decât despre politică externă.

Ambasadorul britanic în Germania a declarat și el că vizita ar „reflecta întregul spectru al bunelor relații dintre Marea Britanie și Germania și că întărește solidaritatea tinerelor generații din cele două țări ale noastre".

Tânărul urmaș la tron și soția lui sunt considerați un fel de armă-minune a reginei nonagenare, al cărei obiectiv vital a fost acela de a crea „vreme bună" – prin intermediul unor recepții și vizite de stat, speech-uri la dineuri, strângeri de mâini și iarăși strângeri de mâini. Într-o vreme în care Marea Britanie nu va reuși să navigheze decât cu greu prin apele agitate de apropiata ieșire din UE, familia regală rămâne spărgătorul de gheață emoțional pentru interesele Londrei.

Este adevărat că germanii nu doresc monarhie, dar nutresc o admirație nemărginită pentru *the Royal Family*. Admirația față de *the Queen* e mult mai mare decât aceea pentru șeful statului german, indiferent dacă acesta se numește Gauck sau Steinmeier. Pe lângă asta, președinții federali sunt mai degrabă respectați decât admirați. Deosebirea i se datorează cu siguranță și personalității reginei, dar înainte de toate tradiției și protocolului. Căci fiecare apariție regală, fiecare mișcare, fiecare frază este precis calculată și analizată din perspectiva efectului pe care urmează să-l producă. Așadar, reprezentarea de stat este o înaltă artă! Iar campioana mondială a acestei arte este fără nicio îndoială Marea Britanie. Recepția în aer liber

oferită de regină, dineul oficial de la Windsor – nimic din toate astea nu e Hollywood, totul este real. La fel și naturalețea suverană cu care e pusă în valoare bogata zestre de tradiție și putere. Nu sunt mulți cei care se pot sustrage efectului lor.

Prin comparație, protocolul german pare de cele mai multe ori mai degrabă modest. Acasă, noi, germanii, avem o aversiune împotriva fastului – ea este condiționată istoric. După pretenția distrugătoare de a situa Germania deasupra a tot ce există în lume, o anumită modestie nu poate decât să ne facă să dăm bine – așa sună concepția generală. Reședința oficială a președintelui federal, castelul Bellevue, este de o simplitate prusacă și lipsită de decorațiuni. Cu toate astea, castelul de plăceri de odinioară al principelui Ferdinand, fratele lui Frederic cel Mare, se bucură încă de o anumită admirație, spre deosebire de clădirea de birouri de o modernitate simplă în care lucrează Angela Merkel, un edificiu care, cu jalnica titulatură de „Biroul Cancelarului“ și farmecul unui garaj subteran, transmite următorul semnal: aici se muncește, nu se huzurește.

Așa este. La sfârșit, în politica externă nu contează simbolurile și cuvintele, ci deciziile luate și faptele. Pompa și împrejurările care pavoazează vizitele de stat și întâlnirile politice la vârf contrastează adeseori cu greutatea conflictelor externe discutate cu acest prilej. În aprilie 2018, vizita pompoasă a lui Emmanuel Macron la Washington și, imediat după ea, scurta vizită de lucru a Angelei Merkel la Donald Trump au oferit un bun prilej de abordare a următoarei întrebări: oare aduce marele dineu oficial într-adevăr mai mult decât vizita care s-a limitat la o serioasă discuție de lucru?

Astăzi, la fel ca în secolele trecute, e valabilă afirmația că procesul de comunicare între doi oameni puternici este mai mult decât prelucrarea juridică a unor texte și contracte – și anume, de fiecare dată și o interacțiune umană. Altminteri n-ar mai fi nevoie de întâlniri la vârf și de vizite oficiale. Altminteri, experții (sau poate că, la un moment dat în viitor, chiar și inteligențele artificiale) ar putea să tot lucreze la compunerea unor texte de tratate care apoi să fie trimise încolo și-ncoace până când se cade de acord. Dar fiecare om care a semnat vreodată un acord știe că, pentru semnare, pasajele tipărite cu litere foarte mici au fost mai puțin importante decât încrederea reciprocă. Iar aceasta a fost nevoie să fie nutrită și îngrijită. Dacă te ocupi de diplomație, ajungi

să înțelegi destul de repede cât de complicată poate să fie o întâlnire între doi reprezentanți politici importanți. Ea începe cu alegerea locului întâlnirii și cu ordinea de zi și se termină cu limbajul corporal și cu ordinea în care se așază participanții la masă. Dar nu numai întâlnirile diplomatice, ci și acreditarea unui ambasador este supusă unor reguli severe. Doar că acest lucrul sare în ochi abia atunci când startul este mai degrabă unul împiedicat.

La începutul lui mai 2018, un nou ambasador american și-a luat în primire funcția la Berlin, după o procedură anevoioasă la Washington, care a durat un an întreg. În sfârșit, noul ambasador a ajuns și a anunțat cu promptitudine pe Twitter: „Întreprinderile germane în Iran ar trebui să-și închidă neîntârziat afacerile." Tweet-ul lui Richard Grenell avea drept țintă tratatul nuclear cu Iranul, din care președintele său tocmai ieșise, și întărea amenințarea lui Trump de a sancționa întreprinderile străine care mai făceau afaceri cu Iranul.

Ca reacție, i-am dat ambasadorului Grenell, cu care corespondasem între timp, următoarea sugestie bine intenționată – de asemenea pe Twitter: „Ric, iată sfatul meu după o lungă carieră de ambasador: explică politica țării tale, susține-o, dar nu-i da niciodată țării gazdă indicații în legătură cu ce ar trebui să facă și ce nu, dacă nu vrei să ai dificultăți. Germanilor le place să asculte ce li se spune, dar refuză indicațiile."

În numai câteva ore, acest tweet a adunat aproape 3 000 de like-uri și peste 700 de retweet-uri, iar în media a început o amplă dezbatere despre rolul și funcția ambasadorului și despre rolul și limitele diplomației. Un diplomat bun care (în calitate de ambasador) acționează cu permisiunea explicită a țării gazdă explică tot ce trebuie despre țara lui și politica ei, în mod public și oriunde, dar, atunci când are de criticat ceva la țara gazdă, o face într-o formă „diplomatică", așadar nu pe căi oficiale, ci într-o discuție directă cu guvernul gazdă. Diplomația respectă niște reguli care s-au dezvoltat și s-au impus de-a lungul secolelor.

Dar să începem cu începutul: la începutul tuturor regulilor se află acreditarea.

„Let's talk about horses"

După sosire, noul ambasador îi înmânează șefului statului din țara gazdă o scrisoare de la propriul lui șef de stat – așadar, este acreditat.

La Berlin, acest proces se desfășoară cu foarte puțin fast. Noul ambasador se deplasează la castelul Bellevue și bea o ceașcă de cafea cu președintele federal. Eventual, ambasadorul este însoțit de un funcționar; și mai sunt de față un reprezentant al Ministerului de Externe și un consilier al președintelui. Se schimbă câteva fraze prietenoase, se stă puțin de vorbă, oamenii încep să se cunoască. De cele mai multe ori, după o jumătate de oră s-a încheiat întrevederea.

La Londra, de exemplu, e complet diferit. Acolo nu e de ajuns să-i înmânezi reginei scrisoarea de acreditare. Nu. Deja cu câteva zile înainte de vizita mea de prezentare la regină, am primit atunci, în 2006, o vizită de la „Her Majesty's Marshal of the Diplomatic Corps in the Royal Household of the Sovereign of the United Kingdom", care din fericire purta și numele ceva mai simplu de Sir Anthony Figgis. Așadar, Sir Anthony mi-a explicat că ar fi lipsit de cuviință să încep eu însumi discuția cu suverana ori chiar să pun întrebări și că regina avea să fie cea care să decidă conducerea discuției, începutul și sfârșitul ei. Mi s-a explicat cum anume trebuia să intru în sală. A, sigur, extrem de important! –, în niciun moment nu trebuia să-i întorc spatele reginei. *Dress code*-ul era clar: frac, decorații, joben. Soția mea se confrunta cu provocări și mai mari, așa cum i-a explicat separat doamna de la curte, „the Lady in Waiting" care răspundea de ea. Soția mea urma să poarte rochie, dar nicidecum una neagră, nici albă sau de culoarea albastru-regal, umerii urmau să fie neapărat acoperiți, iar tocurile nu prea înalte.

În ziua vizitei de acreditare, în fața ambasadei germane din Belgrave Square aștepta o caleașcă regală cu patru cai. Pe vremuri, numai ambasadorului i-ar fi fost permis să se deplaseze cu caleașca, soția lui ar fi trebuit să vină separat, în urmă. Pe drumul până la palatul Buckingham, polițiștii au oprit circulația. Trăsura a ocolit mai întâi palatul, apoi a intrat în curtea interioară. Regina, așa prevede protocolul, poartă mai întâi o discuție numai cu ambasadorul. Mai târziu avea să ni se alăture și soția mea.

Bineînțeles că mai înainte rugasem să mi se vândă niște ponturi – ce anume aveam voie sau puteam sau trebuia să-i spun reginei. Colegii britanici mi-au zis că trebuia să aștept

până când mă întreba ea ceva. Dar un prieten bun care lucra în Foreign and Commonwealth Office, echivalentul britanic al Ministerului de Externe, a făcut un semn de negare cu mâna: „Toate astea-s prostii“, a spus el. „Sărmana regină, ea e nevoită mereu să poarte discuții de genul ăsta cât e ziua de lungă. Toți așteaptă până când spune ea ceva. Dar se bucură enorm dacă tu îi povestești ceva inteligent. Gândește-te la ceva inteligent! E de 50 de ani în funcție; a cunoscut o mulțime de oameni, de la Churchill, Adenauer, Eisenhower, Kennedy și Reagan până la cei din zilele noastre. Ai să vezi că e o parteneră interesantă de conversație!“

Bine. Dar ce înseamnă ceva *inteligent*?

Am aflat întâmplător că nepoata reginei, Zara Phillips, o excelentă călăreață sportivă, avea să ia startul în săptămâna care urma la turneul hipic CHIO de la Aachen. Prin urmare, l-am sunat pe Michael Mronz, impresarul turneului de la Aachen și pe atunci partenerul de viață al președintelui FDP*, Guido Westerwelle, care din păcate a decedat între timp, și l-am rugat să-mi prezinte la telefon cele mai importante informații despre turneu, despre britanici și despre Zara Phillips. Așa se face că după aceea știam cine erau rivalii, cum se numea calul, cum arăta traseul, care erau șansele de succes, pariurile ș.a.m.d. După ce am fost pus în temă ca un adevărat specialist, m-am dus la întâlnirea cu regina.

Așa cum îmi recomandase secretarul de stat, nu am așteptat o întrebare din partea reginei, ci i-am dat drumul pur și simplu, spunând cât de mult regretam că nu avea să fie de față la turneul de călărie de la Aachen, când nepoata ei avea să câștige medalia de aur.

M-a privit cu ochi mari: de unde-mi venise ideea asta?

Mă interesează sporturile hipice, am spus eu (ceea ce era adevărat). Iar faptul că Zara era marea favorită îl știa toată lumea, motiv pentru care era într-adevăr mare păcat că Majestatea Sa nu avea să fie de față.

„*Ambassador*, din păcate nu sunteți informat.“ Regina s-a aplecat puțin în față și a zis: „Știți, lucrul acesta n-aveți însă voie să-l spuneți nimănui…“

Și apoi mi-a destăinuit faptul că din păcate calul Zarei șchiopăta de piciorul stâng din spate și că în urmă cu o zi se mai încercase o dată un unguent nou. După care mi-a povestit despre toată suferința, începând cu animalul și medicii veterinari până la îngrijorarea nepoatei cum că, în ziua

turneului, calul ei formidabil poate că nici nu va putea să ia startul.

Regina s-a lansat atât de tare în discuția pe această temă, încât n-a mai trebuit decât să arunc din când în când câte un *Oh, really?*, pentru a menține viu fluxul discuției. La un moment dat, șeful britanic de protocol a dat semnalul de încheiere a timpului alocat, dar regina l-a anulat cu un gest al mâinii. Se aprinsese din cale afară, era limpede că apăsasem pe butonul potrivit. Nu a fost singura zi în care a stat la taclale cu mine peste timpul prevăzut, ci a abordat și cu ocazia altor întâlniri tema cailor. Altora se mulțumea să le strângă mâna, scurt, cu mine însă stătea de vorbă: *Let's talk about horses*. Nu mai eram doar un ambasador oarecare, eram prietenul cailor. Colegii mei erau de-a dreptul invidioși.

De altfel, atunci, în 2006, Zara Phillips a câștigat medalia de aur la individual și medalia de argint cu echipa. Motiv pentru care a fost aleasă de către telespectatorii britanici drept „BBC Sports Personality of the Year". Prin urmare, briefingul pe care mi-l făcuse Michael Mronz valora aur.

Povestesc această istorioară pentru că ea arată cum pot chiar și niște gesturi mărunte să devină extrem de importante, cum o singură discuție poate să genereze încredere sau resentimente – lucru important în multe domenii ale vieții, dar în special în diplomație. Fiindcă nimic nu funcționează dacă nu există încredere.

Gesturi politice extrem de sensibile

În ce măsură pot niște simple probleme de protocol să fie de o mare importanță politică, ba chiar periculoase – asta am aflat-o pe când eram un tânăr diplomat în biroul ministerial al lui Hans-Dietrich Genscher. Era în noiembrie 1982. În urma unei moțiuni de cenzură, cancelarul Helmut Schmidt își prezentase demisia și, pe 4 octombrie 1982, Helmut Kohl fusese ales noul cancelar federal. În Germania, abia dacă mai exista vreun alt subiect în afară de schimbarea coaliției prin trecerea – numită de unii „trădare" – a FDP-ului de la SPD la CDU/CSU. Genscher era considerat, la fel ca Otto Graf Lambsdorff, unul dintre cei care trăseseră sforile pentru această schimbare atât de importantă. La acel moment era ministru de externe, și asta a și rămas. Eu, personal, am fost transferat atunci în biroul ministerial al lui Genscher și am

primit, drept primă misiune, sarcina de a-l însoți pe ministrul de externe într-o vizită la Oslo, o vizită pe care trebuia s-o pregătesc cu atenție.

Pe plan bilateral, la acea vreme nu existau multe subiecte importante între Germania și Norvegia. O vizită nespectaculoasă în țara vecină. Regele Olav avea să-l primească pe Genscher, aveau să aibă loc întrevederi cu ministrul norvegian de externe, interviuri și declarații. Era prevăzută și o depunere de coroane. De fapt, un program standard.

Cu câteva zile înainte, Genscher a cerut scurt câteva amănunte legate de program, ca, de exemplu, unde trebuia să depună coroana. I-am explicat: „Acolo unde o depun toți, la mormântul eroului necunoscut. Trei militari din Bundeswehr vor purta coroana și au fost deja solicitați. Totul e rezolvat." Asta mi se transmisese de la Oslo, iar eu preluasem informațiile fără să le verific și le dădusem mai departe.

Trei zile mai târziu: Oslo. Am fost conduși la cetatea Akershus, aflată pe înălțimi. Acolo e fixată, pe jos, o placă de piatră: „Victimelor ocupației național-socialiste" Nici urmă de soldat necunoscut! Noi am coborât din mașină, aparate de filmat și de fotografiat, numeroși jurnaliști. A fost depusă coroana.

Apoi un reporter german a venit la Genscher, i-a pus un microfon sub nas și și-a început interviul cu fraza: „Tocmai ați depus aici, la monumentul împotriva ocupației naziste, o coroană de flori, ați fost cel dintâi reprezentant al Germaniei care a făcut asta. Aș dori să compar asta cu gestul lui Brandt de a îngenunchea la Varșovia…"

Genscher, care nu rămânea niciodată fără replică, a vorbit ceva despre politica de reconciliere și a urcat în mașină. Acolo a urlat la mine: „Ăsta a fost monumentul soldatului necunoscut? Ești sigur? Sau a fost cumva un memorial pentru victimele nazismului? Un gest politic de genul ăsta ar fi trebuit să-l discut mai înainte cu Kohl. Kohl și CDU-ul o să-mi impute că am ambiții de afirmare și că iau hotărâri politice de capul meu!"

Eu ședeam acolo ca un câine plouat. Pentru mine, o depunere de coroane era o depunere de coroane. Că, în spatele ei, se poate ascunde un gest politic nu înțelesesem încă până în acel moment.

Lecția asta am învățat-o atunci. Protocolul e important, detaliile sunt importante – adeseori, în spatele lor se ascund

corelații politice sau istorice. Cine își mai amintește oare de cazul Bitburg – când Helmut Kohl l-a invitat pe Ronald Reagan la o depunere de coroane într-un loc în care erau înmormântați și membri ai Waffen-SS? Faptul a dus la isterie mediatică și la o tensiune în relațiile germano-americane care ar fi putut fi evitată.

Every step you take – lumea e cu ochii pe tine

Un ghinion asemănător, tot cu o depunere de coroane, i s-a întâmplat unuia dintre colegii mei în iulie 1983, la o vizită a lui Genscher la Teheran. Spre deosebire de SUA, după revoluția lui Khomeini, Germania nu a rupt niciodată relațiile diplomatice cu Iranul. Acum, Genscher era unul dintre cei dintâi miniștri europeni care veneau în vizită la Teheran. Acest simplu fapt făcea ca evenimentul să fie urmărit de întreaga lume, dar înainte de toate de SUA, cu o atenție deosebit de critică.

Protocolul iranian prevăzuse o vizită și o depunere de coroane la imensul cimitir situat la sud de Teheran. Un procedeu obișnuit: la Washington se merge de ziua națională la Arlington, la Moscova la cimitirul eroilor Novodevicie. Până aici, toate bune.

Echipa germană care pregătea vizita a acordat mai puțină atenție propunerii gazdelor ca, la cimitirul din Teheran, să fie vizitată și „Fântâna Sângelui", din care țâșnește apă colorată în roșu-deschis. Fântâna în sine era suficient de bizară, dar colegii mei nu băgaseră de seamă că drumul până la ea trecea peste un drapel american din mozaic încastrat în sol. Prin urmare, fiecare dintre cei ce merg la monument calcă în picioare drapelul american – un semn de total dispreț. Genscher a recunoscut pericolul în ultimul moment și a făcut un ocol în jurul drapelului evitând astfel să fie fotografiat în această ipostază compromițătoare. Agitația ulterioară a fost mare. Ce s-ar fi întâmplat dacă nu ar fi observat la timp? Cum ar fi reacționat Washingtonul? Nici măcar vizita în sine nu avusese darul să-i încânte pe americani.

Gesturi mărunte, impact mare

Gesturile mărunte pot să aibă un impact considerabil – atât în sensul bun, cât și în cel rău. Îngenuncherea lui Brandt în fața zidului ghetoului din Varșovia, un gest absolut spontan, a

avut o imensă importanță simbolică și a constituit, astfel, un eveniment care, astăzi, nu lipsește din niciun manual de istorie. El a devenit simbolul noii politici germane de atunci față de țările din Est și o piatră de hotar pe calea reunificării de mai târziu a Germaniei.

Ritualurile și gesturile diplomatice dețin așadar un mare potențial de a stabili armonie. Însă pot fi și prilej de conflict și dezbinare.

Totuși, câteodată, o importanță simbolică mult mai mare o au sarcinile aparent banale, și nu acelea derulate pe marile scene. Pentru mine, așa ceva s-a petrecut în anul 1989, în timpul unei călătorii cu trenul, care a devenit unul dintre cele mai importante evenimente din viața mea diplomatică.

Cotidianul diplomatic poate să schimbe viața

Era la sfârșitul lui septembrie 1989. Mii de est-germani fugiseră deja spre vest prin Ungaria, mai întâi de-a dreptul peste câmp, apoi, după 11 septembrie, în mod oficial, pe la granița ungaro-austriacă. Puțin mai târziu, când a început să circule zvonul că Honecker avea de gând să închidă curând granița dintre RDG și Cehoslovacia, din ce în ce mai mulți cetățeni disperați din RDG s-au refugiat la ambasada vest-germană din Praga – cât încă se mai putea. Ambasada s-a umplut repede. Mii de oameni s-au instalat într-un spațiu mult prea mic, cu toalete puține. O bucătărie improvizată a Crucii Roșii îi aproviziona pe oameni cu strictul necesar. Era deja foarte frig pentru acel anotimp. Cei mai mulți au fost nevoiți să înnopteze în corturi montate în aer liber. Ploaia transformase grădina într-o mare de noroi. Femeile gravide și copiii au fost cazați în subsolul ambasadei, unde se afla centrala termică și era mai cald. Condițiile erau insuportabile. Dar oamenii rezistau.

Pe plan diplomatic s-au purtat tratative anevoioase privind soluțiile pentru refugiați. Dorința ministrului de externe Genscher de a-i scuti pe refugiați de o oprire intermediară în RDG și de a le permite să emigreze de la Praga direct în Germania Federală se ciocnea de insistențele lui Oskar Fischer, ministrul de externe al RDG, ca refugiații să fie obligați să se întoarcă temporar în RDG. SUA, Marea Britanie și Franța îl susțineau pe Genscher și, la un moment dat, chiar și ministrul

de externe sovietic Eduard Șevardnadze a acceptat solicitarea acestuia.

Astfel că s-a ajuns la un acord. În dimineața zilei de 30 septembrie era stabilit: trenuri speciale aveau să-i ducă pe refugiați în RFG, trecând prin teritoriul RDG. Genscher a venit la Praga și, seara, a rostit de la balconul palatului Lobkowitz ceea ce este fără îndoială cea mai cunoscută frază neterminată din istoria Germaniei: „Am venit la dumneavoastră ca să vă comunic că, astăzi, emigrarea dumneavoastră…“ Restul a fost înghițit de strigătele de bucurie.

După care au fost aduse la Praga trenuri ale DDR-Reichsbahn**. Refugiații au fost repartizați pe vagoane și apoi s-a mers mai întâi înapoi în RDG, unde urma să le fie ridicată cetățenia RDG, pentru ca apoi să poată emigra în RFG – toate astea, fără să părăsească trenul.

În calitate de însoțitor diplomatic, am călătorit cu unul dintre aceste trenuri, care, la o săptămână de la apariția lui Genscher în balcon, au fost trimise pentru a doua oară la drum, când ambasada de la Praga începuse din nou „să dea pe dinafară“. Pe seară, trenul s-a pus în mișcare și se deplasa agale prin RDG. La un moment dat, guvernul RDG și-a dat seama că aceste trenuri aveau efectul unui șir de făclii al dușmanilor republicii. De asemenea, acesta voia să evite ca pe undeva prin Saxonia să mai sară în tren și alți fugari. Așa că trenul a fost dirijat pe rute secundare, ca să nu treacă prin marea gară centrală din Leipzig.

Până la urmă, am luat-o prin Plauen. Acolo au urcat niște oameni de la STASI, care le-au luat refugiaților din RDG documentele de identitate. Așa era înțelegerea. Astfel, ei aveau să-și piardă cetățenia. Știam că angajații poliției aveau să umble prin tren. De aceea trecusem mai înainte prin toate compartimentele și-i îndemnasem pe pasagerii mei să-și transcrie cu precizie datele de pe pașapoartele sau buletinele lor pe un bilețel, pentru ca, pe baza acestor date, să li se poată emite în Germania Federală buletine vest-germane. Le-am făcut această promisiune: „Vom accepta un astfel de bilețel drept copie a documentului original!“

Lucrul acesta fusese discutat oficial. Această frază am rostit-o ore întregi, în fiecare compartiment, în timp ce trenul mergea de la Praga spre frontiera germană. Trenul nu era

încălzit, nu exista nimic de mâncare, nimic de băut. Toată lumea tremura de frig.

Înainte să ajungem la Plauen, am făcut mici verificări prin sondaj. Intram în câte un compartiment și îi spuneam unuia dintre pasageri: „Arătați-mi, vă rog, bilețelul dumneavoastră! Ați notat tot? Aș putea să văd și buletinul?“ Comparam buletinul cu bilețelul. Prenume – Sven, nume de familie – Müller. Starea civilă – necăsătorit. M-am mirat. În buletin scria căsătorit.

Am spus: „Domnule Müller, ce vrea să-nsemne asta? Dacă ne comunicați date false, sunteți pasibil de pedeapsă! Iar dacă după aceea vă căsătoriți din nou, atunci e bigamie!“ Domnul Müller a răspuns: „Da… Știți, eu m-am căsătorit numai ca să primesc o locuință. Iar soția mea nici măcar nu e cu mine. Femeia care șade aici lângă mine e prietena mea.“ I-am amintit faptul că trebuie să respecte legislația în vigoare, că este obligat să transcrie corect datele din pașaport și am început apoi să verific mai riguros transcrierea datelor și la alți pasageri.

Am descoperit o serie întreagă de astfel de cazuri; cel mai des, cu modificări la starea civilă. Asta m-a făcut să înțeleg câți refugiați își trăiseră viața sub presiunea unor mari constrângeri – constrângeri locative, familiale, profesionale. Acum, ei erau pe cale să-și dea o nouă identitate: plec în Vest și încep o viață cu totul nouă! Era chiar emoționant.

În timpul călătoriei m-a mai frământat și o cu totul altă grijă. Cum urmau să decurgă lucrurile când aveau să urce în tren funcționarii din RDG? Ce s-ar întâmpla dacă, brusc, ar lua pe cineva și l-ar da jos din tren, de exemplu, pe cineva care era pasibil de vreo pedeapsă? Cum aș putea să împiedic un eventual scandal? Ce-aș face eu dacă s-ar ajunge la vreo altercație fizică? Toate lucrurile astea îmi erau neclare. Fiindcă, de fapt, nu eram învestit cu niciun fel de autoritate. Aveam, e drept, un pașaport diplomatic, prin urmare era sigur că nu aveau să mă aresteze, dar ce însemna asta pentru transfugi? La urma urmelor, eram lipsit de orice putere și asta mă făcea să fiu nervos peste măsură. Ca să-i scap de frica pe care o aveau în mod cu totul justificat, le-am dat de înțeles că mă aflam acolo pentru a-i proteja. În prezența mea nu putea să li se întâmple nimic, le-am promis. Ceea ce în realitate nu era deloc așa. Cu toate astea, le repetam: „Nu vă faceți griji. Sunt aici cu voi. Sunteți sub protecție diplomatică!“

Din fericire, nu s-a întâmplat nimic. Dar atunci când polițiștii au urcat în tren, simțeam pur și simplu mirosul fricii. Nu e un miros plăcut: transpirația provocată de frică. Mirosea în tot trenul. Știau cu toții că situația putea escalada. Și ce s-ar fi întâmplat dacă oamenii de la STASI ar fi scos pe cineva. Fiecare știa că alternativa la o viață în RFG putea însemna și o viață la Bautzen, închisoarea STASI. Visul frumos și coșmarul se găseau foarte aproape unul de celălalt.

Nimeni n-a fost târât afară din tren. Polițiștii RDG-iști s-au mulțumit să adune cu stoicism pașapoartele. Trenul a continuat să se târască prin noapte și se crăpa deja de ziuă când ne-am apropiat de granița germano-germană. La răsărit, farurile erau încă aprinse. Am ajuns în Bavaria, la Hof. Și atunci, în întregul tren a izbucnit un urlet asurzitor, care consta dintr-un singur cuvânt. Iar eu am urlat împreună cu ei: Libertate! Libertate! Libertate! Bucurie nestăpânită, isterie în masă.

În această singură noapte am trecut prin mai multe emoții decât oricând și, la numai câteva ore după aceea, am trăit o mare ușurare și bucurie. De la valul de frică pentru propria viață și pentru propriul viitor până la entuziasmul fără margini de a fi parcurs calea spre libertate. O trăire grandioasă pentru toți de acolo.

Acea noapte mi-a influențat profund felul în care am înțeles eu însumi anul 1989, precum și anii care au urmat. Nu era vorba numai despre acorduri de stat și de drept internațional. Ci despre sentimente și spaime personale, speranțe și frustrări, despre privațiunile pe care oamenii au fost nevoiți să le îndure și despre izbăvire. Acești primi refugiați își lăsaseră acasă copiii, partenerii sau părinții și tot ce nu încăpea într-o geantă de voiaj, din cauză că erau disperați. În fond, nu aveau de unde să știe că, cinci săptămâni mai târziu, oamenii puteau să meargă fără frică în Occident cu Trăbănțelul lor.

Aproape trei decenii mai târziu, după un zbor de la Berlin la München, am primit un e-mail. Era de la vecina mea de fotoliu din avion:

„Din păcate, abia după aterizare mi-am dat seama că dumneavoastră m-ați mai «însoțit» o dată într-o călătorie! Și anume, cu aproape 28 de ani în urmă. Pentru mine, o femeie tânără de 20 de ani, acela a fost începutul unei vieți noi ce m-a purtat în lumi noi, care altminteri mi-ar fi rămas pentru totdeauna inaccesibile! Încă îmi mai aduc aminte destul de

exact; dumneavoastră personal vă străduiați să ne liniștiți, pe toți aceia care porneam spre o viață nouă, ca și pe mine, să ne înlăturați grijile pe care ni le făceam atunci, în timpul trecerii prin teritoriul RDG. Atunci plecasem de una singură la Praga, cu speranța într-un viitor de care am și avut parte. Între timp, sunt mândră să zbor, ca pilot, în carlinga unui avion Lufthansa (de data asta făceam o călătorie privată). Am putut cuceri aceste «înălțimi cerești» numai datorită angajamentului unor oameni ca domnul Genscher, ca dumneavoastră și alții."

Acest e-mail mi-a arătat la ce mai poate fi bună diplomația și ce efecte imense pot avea pentru oameni niște gesturi diplomatice mici și niște sarcini aparent banale. M-am întâlnit cu pilotul Lufthansa Ina Krause la o discuție mai lungă și mi-a acordat permisiunea să citez din e-mailul ei.

Afirmațiile pe care le făcusem în timpul călătoriei cu trenul de la Praga, pe care nu aveam voie nicidecum să le formulez ca pe niște promisiuni, ar putea fi condamnate drept neadevăruri: cum aș fi putut eu să garantez că n-avea să se întâmple nimic? Tocmai această incertitudine era aceea care îi făcea pe oameni să transpire. Conștient sau inconștient, ei au înțeles că voiam să le dau curaj, să-i liniștesc pentru că, într-o situație ca aceea, panica nu ar fi ajutat la nimic, ba chiar e de presupus că ar fi agravat lucrurile. În orice caz, nici Ina Krause și nici altcineva nu mi-a reproșat vreodată că am mințit atunci.

Pe bună dreptate. Fiindcă noi toți trecem, în viață, în bine ca și în rău, prin experiența acelor așa-numite *self-fulfilling prophecies*, profeții care se împlinesc de la sine. Când le spune fotbaliștilor săi, încurajându-i: „Ați luat gol, nu-i nimic, nu vă lăsați descurajați. O să dați mai mult de un gol și la urmă o să câștigați meciul!", antrenorul radiază optimism și încredere și e posibil ca astfel să le întărească psihicul sportivilor în asemenea măsură, încât aceștia să transforme dezavantajul într-o victorie.

Asemenea antrenorului, diplomatul încearcă să netezească drumul spre succes prin formulări inteligente și gesturi prietenoase. În politica externă, însă, obiectivele nu se numesc victorie, ci securitate, pace și încredere.

Iar în acest scop trebuie să rostești și fraze care nu corespund întru totul adevărului obiectiv, dar care se pot transforma în adevăr dacă toți cei implicați doresc asta – și dacă lucrurile se potrivesc așa cum trebuie. Un echilibru între adevăr și minciună, între compliment și sinceritate – pe care, în

diplomație, trebuie să ai grijă să-l asiguri în permanență, iar și iar. La fel și încercarea de a evita neînțelegerile.

Neînțelegeri cu urmări grave

În anumite situații, o diplomație abilă te poate ajuta să ieși din fundătura în care te duc neînțelegerile bilaterale și neîncrederea reciprocă. Diplomația poate să ofere și importante servicii în calitate de translator și de spărgător de gheață. Dar asta presupune răbdare și, uneori, răsplata vine abia după ani sau decenii întregi.

Unul dintre cei mai vechi prieteni americani ai mei este Bob Kimmitt, ambasadorul SUA la Bonn la începutul anilor 1990 și, mai târziu, ministru-adjunct de finanțe al Statelor Unite. Fără să dau prea mult din casă, pot să spun că, până și în prezent, cancelarul Merkel îl invită din când în când pe Kimmitt la o mică repriză de taclale când acesta mai vine pe la Berlin, cu toate că el nu mai deține de mult timp nicio funcție guvernamentală. De ce oare? Pentru că, în calitate de ambasador, Kimmitt a reușit să construiască o legătură personală și o relație de încredere cu Angela Merkel încă dinainte să-și fi închipuit cineva că aceasta va ajunge cancelar. Încrederea personală contează.

Dar ea nu se poate construi decât cu efort, de-a lungul anilor și pas cu pas. Dar și reversul este valabil. Din păcate, încrederea poate fi distrusă peste noapte, cât se poate de brusc. Și, din acest punct de vedere, în diplomație guvernează aceleași principii ca în relațiile personale.

Cum poate fi pierdută încrederea știu dintr-o altă experiență. Iar în acel caz, nici măcar nu a fost vorba despre reacredință. A fost vorba pur și simplu despre o succesiune nefericită de neînțelegeri.

Cu câteva ore înaintea atentatelor teroriste de pe 11 septembrie 2001 – pe atunci eram noul ambasador german la Washington –, am trimis o telegramă la Berlin prin care era transmisă o evaluare a atmosferei politice din SUA din perspectiva ambasadei germane. Acolo era scrisă și următoarea frază: „Nu încape îndoială că SUA vor aștepta de la noi și de la alți aliați apropiați o solidaritate nelimitată din punct de vedere politic și practic."

Așa era scris acolo. Mai târziu, telegrama a fost făcută publică. Ea poate fi citită și verificată. Acolo nu era scris: se

recomandă să dăm dovadă de solidaritate nelimitată. Scria că guvernul american așteaptă de la noi o astfel de solidaritate. Două zile mai târziu, cancelarul federal Schröder a spus în declarația sa guvernamentală:

„Doamnelor și domnilor, i-am transmis președintelui american compasiunea profundă a întregului popor german. L-am asigurat și de solidaritatea nelimitată – subliniez, nelimitată – a Germaniei. Sunt sigur că toate gândurile noastre se îndreaptă spre victime și spre familiile lor. Către ei se îndreaptă compasiunea noastră, întreaga noastră simpatie.“***

Unii au avut atunci un sentiment neplăcut cum că această formulare mergea poate cu un pas prea departe. Solidaritate fără „nelimitată“ ar fi fost poate de ajuns. Însă, după 9/11, Germania era cu fermitate alături de SUA. Iar George Bush a luat fraza în serios. Washingtonul a fost impresionat.

De aici au rezultat o succesiune de neînțelegeri și chiar o criză de încredere. Iată cum s-a întâmplat.

Încă din toamna lui 2001 a ajuns la noi informația că administrația Bush nu nutrea numai intenția de a lupta cu talibanii din Afganistan, ci și pe aceea de a porni la luptă împotriva lui Saddam Hussein în Irak.

La sfârșitul lui ianuarie 2002, cancelarul Gerhard Schröder a participat la Forumul Economic Mondial, organizat în mod excepțional nu la Davos, ci, din motive de solidaritate cu orașul zguduit de atentatele de la World Trade Center, la hotelul Waldorf-Astoria din New York.

Cu acea ocazie, cancelarul a dat o fugă până la Washington. La cina de la Casa Albă cu președintele Bush, după o discuție despre situația din Orientul Mijlociu, cancelarul Gerhard Schröder a spus: „Dacă e nevoie să se acționeze, atunci trebuie să se acționeze repede și fără multe ezitări!“

Aceasta a fost o remarcă relaxată, și nicidecum o promisiune că Germania va participa alături de SUA la o intervenție militară în Irak. Dar, dacă promisiunea de „solidaritate nelimitată“ din septembrie 2001 era pusă în legătură cu această remarcă și amestecată cu propriile dorințe și așteptări, atunci ea putea fi repede interpretată ca acord al lui Schröder de a fi alături de America în cazul Irakului.

Astfel s-a interpretat asta atunci – eronat – de către partea americană. Mai târziu, Bush s-a simțit dezamăgit când Schröder nu i s-a alăturat.

Criza de încredere între Germania și SUA

În mai 2002 a fost rândul președintelui american să ne facă o vizită, la Berlin. Am participat și eu la această discuție, în cursul căreia cei doi domni au făcut un schimb de opinii pe toate temele posibile. Înainte să se meargă la conferința de presă, Schröder a spus: „Este foarte posibil să ni se pună întrebări pe tema Irakului." Iar Bush a replicat: „Conform adevărului, o să le spunem celor de la presă că nu am discutat despre asta. De altfel, nici nu există nimic de discutat. Nu am luat nicio hotărâre, iar atunci când am s-o iau, am să vă anunț."

Zis și făcut. Conferința de presă a decurs fără incidente. Totul părea în regulă. Iar cancelarul Schröder a fost de părere că va primi o înștiințare de la Casa Albă, dacă acolo s-ar fi ajuns la o hotărâre. Dar aceasta n-a mai venit niciodată. Astăzi, știm că Bush a stabilit ca planurile atacului împotriva Irakului să fie elaborate încă din vara lui 2002. Pe atunci nu știam nimic despre asta.

Spre sfârșitul verii lui 2002, a apărut mai întâi un discurs foarte agresiv al vicepreședintelui Dick Cheney împotriva Irakului, care a făcut ca în Germania să se aprindă toate luminile de alarmă. Apoi un scandal cu ministrul federal al justiției, Herta Däubler-Gmelin, care l-ar fi comparat pe Bush cu Hitler, lucru susținut de un jurnalist prezent la fața locului, dar pe care ea însăși l-a negat. Din această cauză, în calitatea mea de ambasador, am fost convocat la Casa Albă. Președintele se simțea atacat personal și era ferm hotărât ca, din acel moment, să analizeze cu deosebită atenție tot ce venea dinspre Germania.

La rândul său, în campania electorală germană, Schröder a urmat o linie anti-Irak, care până la urmă i-a asigurat realegerea. Ca urmare a tuturor acestor elemente, atmosfera dintre Berlin și Washington a devenit din ce în ce mai proastă.

Pentru a restaura încrederea grav avariată – invocând promisiunea făcută în luna mai de președintele Bush –, am convenit cu consilierul pe probleme de siguranță națională al președintelui, Condoleezza Rice, că aveam să trec pe la ea o dată la fiecare câteva săptămâni pentru a afla dacă există ceva nou în problema Irakului. Am procedat întocmai, începând de la sfârșitul verii până la Crăciunul anului 2002. De fiecare

dată mi se comunica: Nu, nimic nou! Informația asta am transmis-o exact așa la Berlin.

În ianuarie 2003, în Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite, au avut loc o serie de ședințe în cursul cărora a devenit din ce în ce mai clar că se punea ceva la cale. Oficial însă, nici acum SUA nu ne comunicau nimic; nu puteam decât să speculăm. Francezii, care de asemenea se pronunțaseră foarte devreme împotriva unei intervenții în Irak, erau și mai bănuitori decât noi. După cum se știe, în martie 2003 s-a ajuns la invazie. Promisiunea din mai 2002, ca noi să fim înștiințați dinainte, nu fusese respectată. Schröder a considerat asta, pe bună dreptate, o înșelare a încrederii.

La un moment dat, mult mai târziu, le-am pus partenerilor mei americani întrebarea de ce am fost ținuți în ceață. Doar eram aliați în cadrul NATO, parteneri apropiați, ca să nu mai vorbim de faptul că Bush îi promisese lui Schröder să-l înștiințeze în prealabil.

Răspunsul ne-a trezit la realitate și a fost cât se poate de elocvent în legătură cu starea de atunci a relațiilor dintre Germania și SUA: „Decizia de a nu vă informa a fost una deliberată, pentru că știam că între Berlin și Paris există o înțelegere strânsă. Am pornit de la premisa că, dacă v-am fi informat, în același minut ar fi aflat și francezii. Iar dacă francezii ar fi aflat ceva, atunci, în minutul următor, avea să fie la curent și Saddam Hussein. Acest lucru trebuia neapărat evitat."

Bineînțeles că a fost cât se poate de șocant să aflăm că, la Casa Albă, guvernul federal nu beneficia de încrederea că ar fi în stare să trateze o informație în așa fel încât să nu afle nimeni despre ea în afara celui mai strâns cerc de colaboratori. Și la fel de șocant a fost și faptul că americanii considerau că Franța, partenerul lor în NATO, ar fi fost în stare să-i transmită o astfel de informație adversarului din Irak. În felul acesta, SUA le fâceau cunoscută într-o manieră drastică acestor doi aliați, Franța și Germania, neîncrederea lor.

Că Schröder avea toate motivele să se supere a fost lesne de înțeles. Legătura de încredere dintre Germania și SUA se rupsese pentru o perioadă lungă. Niciuna dintre părți nu mai îndrăznea să o reînnoade și o credea pe cealaltă în stare de orice.

Din asta se vede cât e de mare posibilitatea unor neînțelegeri, în pofida translatorilor, a proceselor-verbale și a

consilierilor de specialitate. E drept că fiecare crede că înțelege ce spune celălalt, dar afirmația celuilalt este evaluată greșit, situată într-un context pe care acesta nu-l avea în vedere. Și te trezești într-o profundă criză de încredere. Din această cauză, diplomația clasică și diplomații de profesie nu sunt dispensabili. Din păcate, așa cum am arătat, marea politică externă este foarte complicată. Experiența și competența sunt de un real folos. Esența diplomației, responsabilitatea reciprocă atât în ceea ce privește războiul, cât și pacea, probabil că nu a fost niciodată rezumată cu mai multă poezie decât a făcut-o W.H. Auden:****

As evening fell, the day's oppression lifted:
Far peaks came into focus; it had rained:
Across wide lawns and cultured flowers drifted
The conversation of the highly trained.

Two gardeners watched them pass and priced their shoes:
A chauffeur waited, reading in the drive,
For them to finish their exchange of views;
It seemed a picture of the private life.

Far off, no matter what good they intended,
The armies waited for a verbal error
With all the instruments of causing pain:

And on the issue of their charm depended
A land laid waste, with all its young men slain.
*Its women weeping, and its towns in terror.*******

Note:

* FDP (Freie Demokratische Partei) – Partidul Liber Democrat. (*N. trad.*)

** Căile Ferate Imperiale din RDG – denumirea de dinainte de război a rețelei de căi ferate germane, menținută din rațiuni administrative și în perioada socialistă. (*N. trad.*)

*** Declarația oficială făcută pe 12 septembrie 2001 în numele guvernului de către cancelarul federal Gerhard Schröder cu privire la atentatele din America, http://www.documentarchiv.de/brd/2001/rede_schroeder_terror-usa.-html (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

**** W.H. Auden, *Sonnets from China*, copyright © 1958 W.H. Auden. Publicată aici cu încuviințarea nr. 71807 din partea agenției Paul & Peter Fritz din Zürich.

3 America First – o superputere care nu mai vrea să fie polițist mondial

***** Pe când cădea-nserarea, se ridica a zilei apăsare./ Plouase; crestele se deslușeau în depărtare./ Hoinări, de-a lungul pajiștii încântătoare,/ Conversația celor cu gânduri superioare.// Doi grădinari îi priviră trecând și le-admirară pantofii./ Șoferul îi aștepta în mașină, citind ceva,/ Să-și termine schimbul de idei, ca filozofii;/ Era o scenă intimă, cumva.// Dar, oricât de-nțelepte le-ar fi fost gândurile împărtășite,/ Departe, armatele așteptau ca-n discuție să apară o eroare,/ O așteptau cu instrumentele durerii pregătite.// Iar vraja lor a lăsat în urmă, brutală,/ Tineri morți, tărâmuri pustiite./ Femei plângând, o lume în teroare. (*N. red.*)

CAPITOLUL 3
America First – o superputere care nu mai vrea să fie polițist mondial

Pe ce ne mai putem baza – cuvântarea de la Trudering

„Vremurile în care ne puteam baza în întregime pe alții au trecut de mult și, de aceea, nu pot decât să spun că noi, europenii, trebuie să ne luăm cu adevărat soarta în propriile mâini."

Această frază, cam bolovănoasă, a fost percepută ca un tunet în lumea occidentală. Într-o cuvântare de 40 de minute dintr-o după-amiază fierbinte din mai 2017, cu bere și covrigei, în localitatea Trudering, de la marginea Münchenului, cancelarul federal Angela Merkel a rostit această frază aproape ca și când i-ar fi scăpat așa, într-o doară. Numai că nu a fost o scăpare.

Mulți dintre germani au considerat această frază, înainte de toate, o distanțare față de noul președinte american Donald Trump și o reacție la atitudinea acestuia la summitul NATO desfășurat cu câteva zile mai devreme la Bruxelles.

Dar cum a fost percepută această solie a cancelarului în afara Germaniei? Ziarele prestigioase ale lumii, de la *Washington Post* la *New York Times*, de la *Guardian* la *Economist*, în Marea Britanie, de la *El País*, în Spania, și *Libération*, în Franța, până la *La Repubblica*, în Italia, au evaluat în unanimitate discursul lui Merkel drept unul „istoric". Afirmând că era vorba despre fraze lipsite de menajamente, care reprezentau un punct de cotitură și de reorientare în parteneriatul transatlantic. Și că s-ar fi deschis un nou capitol în relațiile americano-europene.

Raporturile europeano-americane s-au modificat realmente. Și Merkel nu a vrut să exprime nimic altceva. Președinția lui Donald Trump a accelerat dramatic acest proces, dar nu ea l-a inițiat.

Fratele cel mare America, acelea care își ținea mâna protectoare deasupra micuței Europe, este un construct din perioada Războiului Rece, când cele două mari puteri nucleare SUA și Uniunea Sovietică se țineau una pe alta în șah printr-o

strategie de intimidare reciprocă, iar americanii apăreau ca patronii protectori ai Europei. Această logică s-a aflat și la temelia NATO. Până la urmă, nu era vorba numai despre convingerea comună – și de puterea care rezulta de aici – că am fi sărit unul în ajutorul celuilalt atunci când unul dintre membrii alianței ar fi fost atacat. Era vorba și despre faptul că Europa, și înaintea tuturor Germania, nu avea să se mai înarmeze până-n dinți, ci își încredința o parte din securitate sub formă de intimidare nucleară în principal Statelor Unite. Totodată, europenii înșiși au făcut foarte mult pentru propria securitate și au completat garanțiile americane prin ample realizări proprii – Bundeswehrul, de exemplu, era considerat o armată puternică și foarte respectată.

Această balanță s-a schimbat odată cu sfârșitul Războiului Rece. În întreaga Europă, cheltuielile pentru înarmare au cunoscut o reducere drastică. Pe de-o parte, acest lucru era corect – de vreme ce pericolul reprezentat de Uniunea Sovietică nu mai exista. Dar el a dus și la faptul că multe dintre armatele europene nu mai sunt mobilizabile decât în anumite condiții.

Pentru politicienii americani de frunte devenea de la an la an mai greu să explice de ce SUA erau nevoite să continue să cheltuiască sume imense pentru apărarea partenerilor europeni, în timp ce aceștia își reduceau tot mai mult propria contribuție – și asta, cu toate că ele însele erau niște puteri economice, cu suficiente resurse pentru înarmare.

În iunie 2011, așadar cu mult timp înainte de Trump, Robert Gates, ministrul american al Apărării de la acea vreme, care se bucura de respect general, a ținut la Bruxelles o cuvântare primită cu multă atenție. Avertizase deja mai de mult că NATO risca să se împartă în două: pe de o parte, acei membri care preiau investiții pentru pace și dezvoltare mai modeste, pe de alta, membrii care conduc operațiuni de luptă extrem de riscante. Pe deasupra, nu era acceptabil ca, între timp, americanii să-și fi crescut contribuția la cheltuielile de apărare ale NATO de la 50% în perioada Războiului Rece la nu mai puțin de 75%. Gates a avertizat: dacă lucrurile aveau să continue așa, dacă SUA erau aproape singura țară care investea în apărarea comună, atunci, factorii de decizie americani aveau să lanseze întrebarea dacă mai merita ca Statele Unite să se implice în NATO. „La urma urmelor, fiecare dintre aliați

trebuie să preia partea lui corectă din apărarea comună“, a conchis Gates.

Aceasta nu a fost o amenințare, a fost o constatare și un avertisment. Dar nici Gates nu putea ghici cât de repede va fi ales, în persoana lui Donald Trump, un președinte american care va descrie realmente NATO drept „obsolet“. Și care amenință deschis că nu se va achita de îndatoririle sale în cadrul alianței decât atunci când statele membre NATO, așa cum s-a decis în 2014, vor cheltui în viitor mai mult pentru apărare, și anume în jur de 2% din produsul intern brut. În acest moment, doar puține țări îndeplinesc această cerință. Germania, a cărei cotă se află până acum la 1,2%, și-a luat angajamentul ca, până în 2025, să ajungă la 1,5%. Ceea ce în principiu e salutar. În același timp, însă, e o sensibilă abatere de la angajamentul de 2% hotărât la summitul din Țara Galilor. Dacă nici măcar Germania nu e în stare să transpună în fapt hotărârile adoptate acolo, atunci nu trebuie să ne mirăm că parteneri mai mici din NATO consideră acest fapt un prilej de a-și îndeplini propriile angajamente doar cu mari ezitări.

Critica americanilor atinge un punct sensibil. Timp de mai multe decenii, statele UE, inclusiv și înainte de toate Germania, s-au simțit confortabil sub umbrela protectoare a americanilor. Fără Statele Unite nu ar fi existat nici reunificarea, nici Uniunea Europeană și nici pace în Balcani.

Acum, se pune următoarea întrebare: astăzi, mai poate să-și permită și mai vrea America să aibă rolul de patron protector al Europei și, pe plan mondial – și în sensul dat de partenerii săi europeni –, pe cel de forță de menținere a ordinii?

Politica externă a SUA, între izolare și intervenție

Istoria politicii externe americane este o istorie a contradicțiilor. Pe de o parte, politica externă a SUA e înrădăcinată într-un adânc patos național, care traversează întreaga retorică a politicii americane. Politica americană a fost dintotdeauna pătrunsă de convingerea fermă a chemării acestei țări de a juca un rol unic în lume.

Convingerea referitoare la acel *american exceptionalism*, la caracterul ieșit din comun al Statelor Unite, menirea lor de a asigura pe plan mondial ordinea, pacea și libertatea, precum și

convingerea că țara ar fi luat naștere dintr-o idee anume și ar avea de aceea misiunea de a răspândi această idee – toate astea au rădăcini adânci. Pentru americani, această mândrie se bazează pe independența și libertatea lor, cu garanția drepturilor omului și a democrației, cu spiritul individualismului și cu spiritul întreprinzător. La 1780, Thomas Jefferson, autorul Declarației Americane de Independență, și-a numit tânăra lui țară „the Empire of Liberty", imperiul libertății.

George W. Bush a aprofundat și mai mult acest gând în programul său de politică externă: „Dăinuirea libertății în America depinde din ce în ce mai mult de măsura în care libertatea are succes și în restul lumii. Cea mai mare speranță a noastră privind pacea în lume este expansiunea libertății în întreaga lume." Pentru a se atinge acest obiectiv, ar fi nevoie uneori de intervenții în alte țări. Și hotărârea de a trimite în Irak 100 000 de soldați americani, din care 4 422 nu s-au mai întors acasă, a fost generată de această logică.

În același timp, în istoria Statelor Unite au alternat mereu perioade de autoizolare cu altele de intervenționism. Deja primul președinte al Statelor Unite, George Washington, a avertizat împotriva alianțelor politice cu alte state, deoarece acestea ar aduce cu sine mai ales probleme. Un alt exemplu îl constituie „doctrina Monroe". Într-o cuvântare din 1823, președintele James Monroe a făcut din principiul neamestecului un punct central al politicii externe americane. Statele Unite urmau să nu se amestece în conflictele europene. Și invers: americanii nu aveau să tolereze niciun amestec al europenilor în problemele americane.

Principiul central al doctrinei lui Monroe a dominat discursul politic extern al americanilor în deceniile următoare. Concentrarea atenției asupra Americii a dus la faptul că, până la Primul Război Mondial, SUA nu au avut decât relații economice cu „bătrânul continent", cu Orientul Îndepărtat și cu America de Sud.

Supunându-se aceluiași principiu, la izbucnirea, în 1914, a Primului Război Mondial, președintele Woodrow Wilson a anunțat neutralitatea Statelor Unite. E drept că, în 1916, Statele Unite au fost cumva obligate să intre în război, dar, cu toate astea, tendințele reținut-izolaționiste și-au menținut supremația. Când, după sfârșitul războiului, în 1918, s-a ajuns la încheierea unei alianțe a popoarelor, au fost prezente

puterile învingătoare din Primul Război Mondial, așadar toate cele 32 de state aliate. Au lipsit tocmai Statele Unite, cu toate că președintele lor de atunci primise chiar Premiul Nobel pentru Pace pentru ideea lui de a se forma o alianță a națiunilor. Senatul american respinsese însă ideea ca America să facă parte din aceasta.

Până la sfârșitul anilor 1930, izolaționismul a rămas maxima dominantă în politica externă americană. Chiar și în 1937, senatul a votat legi referitoare la neutralitate. Acestea le interziceau președintelui și guvernului său susținerea puterilor beligerante, indiferent dacă era vorba despre state care atacau sau care se apărau. Faptul că, până la urmă, Roosevelt a reușit totuși să obțină aprobarea pentru implicarea în Al Doilea Război Mondial a fost posibil abia după atacul japonez de la Pearl Harbor, în 1941 – unul dintre evenimentele cele mai traumatice din istoria americană.

În anii care au urmat, imperativele reținerii și ale amestecului au alternat pe plan politic intern.

În 1937, în acel „discurs al carantinei“ care a făcut senzație pe plan mondial, Roosevelt a încercat să convingă congresul să se detașeze de atitudinea sa izolaționistă. Ar fi fost în pericol pacea mondială. Unele dintre puteri ar fi fost agresive, ele ar fi ignorat suveranitatea altor state și nu ar fi respectat tratatele. Nimeni n-ar trebui să creadă că Statele Unite ar putea scăpa de aceste pericole sau să aștepte să fie menajate și să-și ducă existența în pace la fel ca până acum. De aceea, era necesar ca națiunile iubitoare de pace să li se opună statelor criminale, să le izoleze (să le bage în carantină) și să apere împreună legile și pacea: „Atunci când o boală molipsitoare începe să se răspândească, comunitatea prescrie izolarea pacienților pentru a-și apăra propria sănătate.“ Dimpotrivă, o atitudine retrasă sau neutră nu ar face decât să intensifice anarhia internațională.

E drept că Roosevelt nu a dat nume, dar lumea a înțeles că, prin state criminale, se referea la Germania, Italia și Japonia și că voia să-și alieze țara cu Marea Britanie și Franța împotriva acestora. Au trecut alți patru ani până când Statele Unite au intervenit efectiv în război, dar Roosevelt sădise deja în mințile oamenilor gândul despre dependența globală și reciprocă a tuturor statelor.

În modul americanilor de a se raporta la lume, cel de-Al Doilea Război Mondial a constituit un punct de cotitură.

Locul naționalismului a fost luat într-o măsură din ce în ce mai mare de internaționalism: ideea că un stat nu este niciodată singur în mersul complex al lumii și că interesele comune nu pot fi atinse decât în cooperare cu alții. După victoria asupra fascismului și după sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial, a luat naștere ideea că, și din perspectiva propriei securități, Statele Unite trebuie să susțină și să participe la restaurarea ordinii mondiale. S-a considerat că, după 1914–1918 și după 1939–1945, omenirea nu se va mai prăbuși și a treia oară în prăpastie dacă vor exista o ordine stabilă și instituții internaționale puternice.

Ordinea pe care America a construit-o și de pe urma căreia Germania Federală și Europa Occidentală au profitat enorm era valabilă la vremea aceea numai pentru partea occidentală a lumii. Căci a urmat mai întâi Războiul Rece. Conflictul Est–Vest și concurența dintre capitalism și comunism au dus pe de o parte la o luptă purtată pe plan global între SUA și Uniunea Sovietică în toate domeniile posibile: de la sport și cultură la știință și cucerirea spațiului cosmic până la domeniul militar – și astfel, din păcate, și la o cursă a înarmărilor care, în mai multe rânduri, a fost pe punctul de a degenera într-un conflict catastrofal. Cel mai aproape de un război s-au aflat cele două superputeri odată cu criza cubaneză din 1962, când, timp de două săptămâni, a plutit în aer o escaladare militară nemijlocită.

În relațiile cu Uniunea Sovietică, Statele Unite au practicat o politică a temperării, numită *containment policy*, a cărei miză o constituia limitarea creșterii puterii și expansiunii sovietice. Asta a inclus și o politică de înțelegeri globale sistematice, prin care SUA au încercat să construiască alianțe împotriva URSS. În prim-plan s-a aflat alianța cu europenii și, în Asia, cu Japonia și Coreea de Sud. Dar americanii nu s-au dat înapoi nici de la cooperarea cu sisteme autoritare, conform mottoului „Dușmanul dușmanului meu îmi e prieten“. Astfel, în anii 1980, de exemplu, i-au sprijinit pe mujahedinii islamiști din Afganistan împotriva ocupanților sovietici, motiv pentru care, astăzi, Americii i se reproșează că ar fi antrenat și înarmat chiar ea organizațiile teroriste de mai târziu, al-Qaida și talibanii.

După criza din Cuba, SUA și Uniunea Sovietică au început să poarte tratative pe tema dezarmării. Astfel, ambele

superputeri s-au angajat să diminueze, pe rând, numărul de rachete nucleare.

Odată cu începutul președinției lui Ronald Reagan, în 1981, tonul americanilor față de Uniunea Sovietică a luat din nou nuanțe mai explicit confruntative. Reagan a vorbit despre un „imperiu al răului" (*evil empire*) și a declanșat un proces de înarmare de proporții nemaivăzute până atunci. În același timp, a cultivat un dialog intens cu președintele Gorbaciov. În timpul celui de-al doilea mandat al său, Reagan a avansat chiar inițiativa unor discuții despre dezarmare. Într-adevăr, până atunci, cursa înarmărilor contribuise deja la șubrezirea economică a Uniunii Sovietice, ceea ce a dus puțin mai târziu și la prăbușirea politică.

Așa se face că, la începutul anilor 1990, SUA rămăseseră ultima superputere, se vorbea chiar despre „hiper-puterea" SUA și despre „momentul unipolar". În acest context, președintele George H.W. Bush a proclamat o „nouă ordine mondială" – o lume în care națiunile militează împreună pentru pace și pentru dreptate. O mărturie clară în favoarea unei politici externe americane deschise spre lume și intervenționiste, care a fost pusă în practică imediat: când, în 1990, trupele irakiene au invadat Kuweitul, Statele Unite au intervenit. Și în războiul din 1995 din Bosnia, și în 1999 în Kosovo, SUA au intervenit punând capăt conflictului și grăbindu-se astfel să sară în ajutorul europenilor mai degrabă neajutorați.

Europenii, care acum e drept că nu mai aveau nevoie ca americanii să-i apere de poftele expansioniste ale sovieticilor, au continuat totuși să se sprijine pe puterea armatei americane. Europa nu se îndura să renunțe la această „pretenție de a fi protejată", care se alimenta în continuare din perioada Războiului Rece. Europenii se bazau pe faptul că, din acel moment, SUA vor acționa ca poliție mondială și în sensul dorit de Europa. În același timp, aceste așteptări nutrite față de americani au fost însoțite întotdeauna și de o anumită aversiune împotriva intervențiilor militare în lume. Dubla solie a „lumii vechi" adresată SUA suna cam așa: joacă pentru noi rolul de poliție mondială, dar te rugăm, pe cât posibil, fără violență!

Evenimentul mondial 9/11

„Așa, acum mergeți la Washington și bucurați-vă de anii pe care-i veți petrece acolo!“, îmi spusese cancelarul Schröder în Berlin, la despărțire, atunci când, în vara anului 2001, m-am mutat la Washington, la noul meu post de ambasador german în SUA. Suna ca și cum plecam în concediu.

Pe 10 septembrie am zburat la Washington. În dimineața de 11 septembrie am plecat la prima oră, plin de optimism, să-mi încep prima zi de lucru la ambasada aflată la numai câțiva metri de reședința ambasadorului. Cu nivelul de adrenalină ridicat, cu o dispoziție bună, un moment special, planificat ca zi petrecută la masa de lucru, zi în care să-mi cunosc colaboratorii, câteva întâlniri. Am ajuns aproximativ la ora 8 la birou, voiam să învăț cum se folosește telefonul și așa mai departe, când, pe la ora 9, a dat buzna în birou noul meu referent personal și a strigat: „Deschideți televizorul!“ În acel moment, tocmai intrase cel de-al doilea avion în World Trade Center.

Primul lucru a fost să-l sun la Berlin pe ministrul de externe, Joschka Fischer, dar și el se afla deja în fața televizorului. La scurt timp după asta am văzut nori de fum urcând deasupra Washingtonului. Atunci se prăbușise cel de-al treilea avion asupra Pentagonului. M-am dus imediat la fața locului, să văd din apropiere ce anume se întâmplase.

Un lucru se putea observa pretutindeni: SUA se simțeau lovite în inimă. Mulți americani se întrebau: cum de e cu putință așa ceva? Păi, noi suntem băieții buni! America era ca paralizată. Așa ceva fusese până atunci de neimaginat. Noi ne-am dat seama destul de repede că era vorba despre un eveniment de importanță mondială: „După acest atac asupra inimii Americii, viața de zi cu zi a americanilor și modul în care își înțeleg ei locul în lume nu vor mai fi la fel ca înainte.“ Asta era scris în „telegrama diplomatică“ pe care am trimis-o din ambasadă la Berlin în după-amiaza aceleiași zile.

A fost o zi dramatică, ce avea să-și pună amprenta extrem de puternic asupra următorilor mei șase ani în SUA. De acum încolo, ambasada avea să lucreze într-o permanentă stare de criză.

Șocul americanilor era la fel de mare ca după atacul japonezilor asupra Pearl Harbor în 1941. Este adevărat că, în trecut, avuseseră loc atentate teroriste asupra unor obiective americane, de exemplu, atentatul cu bombă asupra ambasadei din capitala kenyană Nairobi, în august 1998, sau împotriva

unei nave de război americane, în octombrie 2000, în portul Aden, din Yemen. Acesta, însă, era primul atac amplu pe pământ american. SUA se simțeau atacate direct – chiar în inimă: în New York și în Washington.

În cadrul unei ședințe istorice, NATO a declarat că atacurile asupra World Trade Center și asupra Pentagonului reprezentau un caz care privea întreaga alianță. Miniștrii de apărare ai tuturor statelor membre NATO veniseră în acest scop la Bruxelles – toți, cu excepția tocmai a ministrului american al apărării, Donald Rumsfeld, care l-a trimis doar pe adjunctul său, Paul Wolfowitz. Începând din acest moment era limpede cum aveau să procedeze americanii în fața acestei provocări: „Am fost atacați. Vom rezolva problema singuri!"

Astăzi este aproape uitat faptul că, imediat după atacuri, a existat o apropiere fără precedent între germani și americani – așa cum s-a amintit deja, în Germania se strânseseră peste 70 de milioane de dolari din donații. Cu toate astea – cum de asemenea s-a mai menționat –, aceste relații îmbucurătoare aveau să ia sfârșit destul de repede. În vara anului 2002 s-a ajuns deja la ruptura în relația germano-americană. La sfârșitul lui august, vicepreședintele american Dick Cheney a avertizat în cuvinte sumbre că Irakul dispune de arme de distrugere în masă. Acesta era anunțul unei intervenții militare, la care s-a și ajuns de altfel în 2003 – și, odată cu ea, la reproșuri grave între cancelarul Schröder și președintele Bush.

Limitarea daunelor

Odată cu refuzul Germaniei de a participa la războiul împotriva Irakului, pentru mine a început cea mai dificilă etapă din cariera mea diplomatică. M-am străduit să limitez daunele, încercând să obțin simpatie și înțelegere: chiar dacă Germania nu trimite soldați în Irak, suntem totuși prieteni buni. Nu m-am dat la fund, ci am scris o serie de articole în câteva ziare americane, am acordat interviuri, am participat la talk-show-uri și am ținut o serie de prelegeri prin universități.

Când a fost atins punctul culminant al tensiunilor între Bush și Schröder – emoțiile dăduseră în clocot, elita conservatoare a Americii făcea scandal –, am primit o invitație la talk-show-ul lui Bill O'Reilly, unul dintre moderatorii cei mai bine plătiți și cei mai temuți din Statele Unite, la Fox News. Profesionistul TV, conservator până-n măduva oaselor,

iubea provocările și îi plăcea să ridice tonul și să se înfurie. În emisiunile sale se întâmpla chiar să le taie microfonul partenerilor lui de discuție, dacă nu-i conveneau opiniile exprimate de ei. Încă din perioada în care fusese moderator radio, se bucura de o faimă îndoielnică, dar emisiunea lui de dezbateri *The O'Reilly Factor* era pe atunci nava-amiral a postului Fox News și unul dintre cele mai urmărite show-uri ale televiziunilor americane de știri.

Prin urmare, era nevoie de curaj ca să te prezinți acolo – și consilierii mei m-au sfătuit categoric să refuz. Eu însă voiam să apăr ofensiv poziția germană împotriva războiului din Irak. Așa că m-am dus la postul de televiziune american Fox News și m-am aruncat în duelul verbal. O'Reilly a început imediat să împroaște cu otravă, spunând ceva de genul:

— Noi v-am salvat fundul în Al Doilea Război Mondial. Noi v-am reconstruit țara. Cu banii mei, cu banii tatălui meu și cu aceia ai bunicului meu. În timpul Războiului Rece v-am apărat de ruși. Iar acum, când vrem să pornim la luptă împotriva unui individ care reprezintă o amenințare pentru întreaga lume, dați înapoi și spuneți „nu". Sunteți niște nerecunoscători.

Am încercat să rămân *cool*:

— Bill, mă bucur realmente că nu ești dumneata președintele Statelor Unite ale Americii, pentru că ceea ce spui acum este pur și simplu iresponsabil!

Și apoi am început să explic cât se poate de liniștit că, din perspectiva germană, nu exista niciun temei legal și diplomatic pentru un război împotriva lui Saddam Hussein.

Știam că O'Reilly nu făcea decât să exprime ceea ce gândeau oricum mulți dintre americani. Nu aveam nimic de pierdut. După emisiune am primit o mulțime de laude pentru apariția mea, dar lucrurile ar fi putut să se termine și cu un mare dezastru.

La vremea aceea, o astfel de ieșire în presă nu era câtuși de puțin de la sine înțeleasă, chiar dacă astăzi suntem obișnuiți să mai vedem când și când și câte un ambasador la televizor.

În acea perioadă am transformat serviciul de presă al ambasadei, determinându-l să facă marketing după modelul american. Mai întâi am creat o pagină de internet profesionistă. În primul an, au fost înregistrați mai mult de un milion de vizitatori; o pagină de internet care le-a eclipsat pe cele ale britanicilor și francezilor. Am început să distribuim

gratuit exemplarele noului ziar *Atlantic Times*, pe care îl înființase prietenul meu Detlef Prinz, la ziariști, politicieni, studenți și cetățeni interesați. În acest ziar îi invitam să scrie pe politicieni, manageri și jurnaliști de prim rang despre relațiile bilaterale. La manifestările pe care le organizam împărțeam tricouri, magneți pentru frigider și căni-termos, care încă de pe atunci deveniseră indispensabile pentru americani. Cănile erau inscripționate cu sloganul cât se poate de penetrant: „Info Germania: Atenție, foarte fierbinte!". Firește, în limba engleză.

Pe când făceam toate astea, cea mai importantă dorință a noastră era ca, în ciuda tuturor diferențelor, oamenii aflați de o parte și de cealaltă a Atlanticului să discute în continuare, ca încrederea reciprocă să nu sufere și alte daune.

Aplicam principiul *public diplomacy* și ne orientam spre spațiul mediatic, dacă ușile politice din Washington rămâneau închise pentru noi. Munca în relația cu spațiul public este exact opusul diplomației secrete a lui Bismarck. Pentru că, în ziua de azi, nu prea mai e nevoie de ambasador ca autor de depeșe secrete. Șefii de stat pot să vorbească oricând la telefon unii cu alții sau să se întâlnească direct, de îndată ce este nevoie să discute – și chiar asta fac.

Ca ambasador am fost așadar mai puțin urechea lui Schröder sau a lui Merkel; am fost mai degrabă omul care a făcut lobby, care a făcut publicitate pentru interesele germane în privința unei relații transatlantice solide. La acest laborios efort au participat și mulți alții – alături de ambasadă, și consulatele noastre, și institutele „Goethe", desigur, precum și profesori universitari participanți la schimburi academice și în mod special numeroasele firme germane care creaseră locuri de muncă în SUA.

Castronașe pentru câini și baruri, sau: cum să construiești relații eficiente

În perioada aceea am deschis la Washington, în subsolul reședinței Ambasadei Germaniei, un „Berlin Bar". A fost un succes deplin. La petrecerea de inaugurare din primăvara lui 2004 a venit Harald Schmidt, care era originar din același oraș de pe Neckar din care mă trag și eu – împreună, am alcătuit un fel de „Nürtinger Summit" la Washington. Celebrul *late-night-talker* al Germaniei a reușit, moderând în stil *stand-up* o

tombolă, să le împrăștie pentru totdeauna celor aproximativ o sută de invitați la petrecerea noastră frica de umorul german.

Deschiderea barului a constituit și o încercare de a-i conferi arhitecturii reci și masive a reședinței ambasadei un aer ceva mai familiar. Edificiul, construit în 1994 de celebrul arhitect din Köln Oswald Mathias Ungers, nu se potrivea nicicum cu imaginea americană de confort familial – așadar, cărămidă de argilă vitrificată, coloane și copaci bătrâni, cu interiorul mobilat cu piese de mahon în stil colonial. Soția mea și cu mine ne simțeam foarte bine cu stilul acesta, dar eu am înțeles că trebuia făcut ceva pentru a atenua caracterul sever al clădirii.

Sfatul cel mai categoric l-am primit de la Richard Holbrooke, legendarul diplomat american pentru situații de criză: „Primul lucru pe care trebuie să-l faci e să pui să se demoleze clădirea!“

Un alt prieten american mi-a dat un sfat mai bun: „Clădirea asta impunătoare și rece are nevoie de viață. Americanul normal, cu sufrageria lui imensă și șemineul deschis, ăla are mereu un câine sau doi. *Go, get a dog!*“

Așa se face că în Ambasada Germaniei a ajuns Rocky, un ciobănesc australian. Câinele a schimbat într-adevăr lucrurile: când Colin Powell sau Henry Kissinger stăteau pe terasă și apărea câinele, atmosfera se destindea imediat. Rocky era mângâiat, trebuia să întindă lăbuța și primea bunătăți. Câinele crea o atmosferă în care puteai să lași garda jos și să discuți deschis.

O a doua întrebare era: unde să te duci după o cină oficială în ambasadă? Ține în fond de ospitalitatea germană ca, după cină, să le mai oferi musafirilor un ultim *drink*, un pahar de vin, o bere sau o tărie. Atunci, soția mea a descoperit o încăpere nefolosită la subsol și a transformat-o – ca aluzie la „Paris Bar“-ul din Berlin, de pe Kantstraße – în „Berlin Bar“. Acolo, atmosfera nu era una familiară în sensul clasic, ci prelua limbajul arhitectural al lui Ungers: rece și pragmatic, camerele cu pereții grena, fotolii negre și albe, canapelele – din New York, mesele – din California. Se puteau bea acolo clasica bere la halbă, dar și *Berlin bar fuzz*: suc de portocale rece ca gheața, amestecat cu suc de merișoare și puțină șampanie. Barul Berlin a devenit un hit și probabil că și astăzi continuă să fie barul cel mai șic de pe strada ambasadelor din Washington.

Aici, dar și în cursul călătoriilor mele prin țară, am învățat că esența relației germano-americane se sprijinea pe trei fundamente. Primul constă în faptul că generații întregi de soldați americani și-au petrecut o anumită perioadă de timp în Germania, mulți ca soldați, dar și unii ca studenți sau oameni de afaceri. Al doilea fundament este amintirea comună a Războiului Rece, destinul comun în contextul amenințării nucleare sovietice și al reușitei unificări a Europei, precum și al reunificării Germaniei. Al treilea fundament îl constituie relațiile de afaceri dintre cele două țări. Creșterea în valoare de miliarde a investițiilor germane în SUA și a investițiilor americane în Germania a continuat în permanență fără nicio întrerupere. Tensiunile politice nu le-au influențat în niciun fel, chiar dacă, în timpul crizei determinate atunci de problema Irakului, câțiva oameni au telefonat la ambasadă ca să-mi spună mie personal că, din furie față de refuzul Germaniei de a participa la războiul împotriva Irakului, tocmai și-au anulat cumpărarea unui nou BMW. Dar acestea nu au fost decât câteva cazuri individuale. Nimic nu contribuie cu atâta putere și atât de statornic la o relație bilaterală ca relațiile economice. Și din această cauză, taxele vamale punitive pe care președintele Trump le-a stabilit pentru europeni în iunie 2018 sunt un motiv de îngrijorare.

Adversarul bine-venit: „Axa răului“

Până în 2001, SUA fuseseră o putere mondială care nu era confruntată cu nicio amenințare directă la adresa securității sale naționale. Acest lucru s-a schimbat după 11 septembrie. Pentru a îndepărta pericolul, Casa Albă a solicitat o măsură cât mai mare de libertate de acțiune în interior și afară. E drept, nu exista un stat agresor clar, care să fi fost răspunzător pentru atentate, dar, în locul acestuia, Bush a stabilit acea „axă a răului“, așa-numitele state banditești Iran, Irak și Coreea de Nord. Ca promotoare ale terorismului (*state sponsors of terrorism*), acestea aveau, după părerea lui Bush, cel puțin o parte din vină. În locul instrumentelor folosite în Războiul Rece, al intimidării și *containment*-ului, acum apărea „politica preventivă de securitate“, așadar o politică ce prevedea și intervenții militare împotriva unor amenințări *viitoare* la adresa securității. Aceasta s-a concretizat direct cu războiul din Irak.

Politica externă a lui George W. Bush a stat sub semnul acelui *global war on terror*, al unui război global împotriva terorismului, care slujea la legitimarea unei permanente stări excepționale. În memoria opiniei publice mondiale, această stare excepțională este strâns legată de imaginile cu tortúri care au avut loc într-o închisoare militară americană din orașul irakian Abu Ghraib: imaginea unei femei soldat care ține un bărbat gol, ghemuit, într-o lesă pentru câini. Sau imaginea bărbatului care stă pe o ladă, cablat la electricitate și cu un sac acoperindu-i complet capul.

America, țară aflată în avangarda istorică a luptei pentru drepturile omului, s-a trezit dintr-odată nevoită să se justifice ea însăși pentru metodele de interogare cu șocuri electrice, *waterboarding** sau saci pe cap – și a făcut asta fără să se lase intimidată. Argumentul principal suna așa: „Trăim în condiții noi. Unsprezece septembrie a schimbat regulile și de aceea suntem nevoiți să reconsiderăm interdicția absolută împotriva torturii.“**

În această perioadă, Statele Unite au pierdut în întreaga lume o bună parte din încrederea de care se bucurau.

Președintele George W. Bush a lăsat în urmă o triplă criză: o criză de încredere în atașamentul față de valori, în puterea conducerii americane și o criză a politicii securității – care includea atât conflictele militare neîncheiate din Afganistan și Irak, o relație încordată între NATO și Rusia, cât și deficitara politică de dezarmare și o neglijare a politicii privitoare la climă. Și, pe deasupra, încă o criză a piețelor financiare globale, care a avut drept punct de pornire SUA și care s-a agravat în Europa, devenind o criză a datoriilor de stat și o criză a monedei euro. Toate cele trei crize continuă să-și arate urmările și astăzi.

Obama: un nou început

În 2008, odată cu alegerea lui Obama, la Washington a existat un nou început. Așa cum promisese în campania electorală, ca președinte nou ales al Statelor Unite, pe 4 iunie 2009, acesta a ținut la Universitatea Al-Azhar din Cairo un discurs adresat lumii islamice, în care și-a prezentat principiile. Acesta era intitulat „A New Beginning“, un nou început. Locul fusese ales cu bună știință: Egiptul e o țară care – conform spuselor purtătorului de cuvânt de atunci al Casei

Albe, Robert Gibbs – „reprezintă din multe puncte de vedere inima lumii arabe“, iar Universitatea Al-Azhar, „un far al erudiției islamice“, așa cum a formulat însuși Obama. În cuvântarea sa, președintele a îndemnat la respect reciproc și la pace între palestinieni și israelieni, la pluralism religios, la egalitatea de drepturi între bărbat și femeie, și-a exprimat susținerea pentru o soluție bistatală pentru rezolvarea conflictului din Orientul Apropiat, i-a promis Irakului suveranitatea deplină și și-a subliniat eforturile în direcția desființării armelor nucleare.

A fost fără îndoială o cuvântare istorică, urmată de o rezonanță pozitivă în întreaga lume, chiar dacă unii oameni din lumea islamică și-au exprimat scepticismul și dorința de a vedea mai întâi faptele, înainte să-i aplaude vorbele. Până și acest scepticism fusese anticipat de Obama în cuvântarea lui:

„Un singur discurs nu poate să șteargă cu buretele ani întregi de neîncredere și nici eu, în timpul pe care-l am la dispoziție, nu pot să răspund la toate acele întrebări complicate care ne-au adus în acest punct. Dar sunt convins că nu putem să înaintăm decât dacă discutăm deschis despre tot ceea ce avem pe suflet și despre ceea ce, adeseori, nu se spune decât în spatele ușilor închise. Trebuie să facem eforturi durabile de a ne asculta unii pe alții, de a învăța unii de la alții, de a ne respecta unii pe alții și de a găsi o bază comună.“***

Cuvântarea lui s-a încheiat cu cuvinte religioase și totodată conciliante: „Oamenii din întreaga lume pot să conviețuiască în pace. Noi știm că aceasta este viziunea lui Dumnezeu. Acum, lucrul acesta trebuie să fie și sarcina noastră pe pământ.“

Câteva luni mai târziu, chiar în același an, Obama a primit Premiul Nobel pentru Pace. Cuvântarea – și, odată cu ea, noua retorică a Americii – a constituit fără îndoială unul dintre motivele esențiale, chiar dacă apoi comitetul de la Oslo a avut de încasat multe critici. În fond, politicienii dinainte primiseră Premiul Nobel nu pentru vorbe, ci pentru fapte, de exemplu, Willy Brandt pentru politica lui în ceea ce privește Estul, Mihail Gorbaciov pentru contribuția sa la încheierea Războiului Rece, iar Șimon Peres pentru că a practicat o politică a păcii în Orientul Apropiat.

Eu, unul, am înțeles însă foarte bine acest premiu. Bineînțeles că cineva poate fi răsplătit pentru opera lui, încheiată sau nu, de o viață întreagă. Lucrul acesta este frumos pentru

cel în cauză, numai că atunci nu mai atingi niciun obiectiv politic ulterior. Însă un astfel de premiu poate și să inspire și să stimuleze un proces de pacificare, să-l sprijine și să-i dea avânt. El poate așadar să constituie și o contribuție la un astfel de proces, ca lucrurile să se îndrepte în direcția bună. Acesta a fost cazul lui Obama, sau cel puțin asta s-a încercat.

Obiectivele pe care a încercat să le urmărească noul președinte american la începutul mandatului său au fost numeroase: dezarmare nucleară, o nouă relație cu Rusia, încercarea de a deschide un nou capitol în relațiile extrem de dificile cu Iranul, noul mod de raportare la lumea islamică – toate astea au fost (și continuă să fie) inițiative politice extrem de importante, care au fost salutate masiv în întreaga lume.

Ce anume are deosebit acest program? Dacă, în urmă cu 20 sau cu 30 de ani, un președinte american ar fi anunțat o astfel de politică, noi, ceilalți, n-am fi putut face nimic mai mult decât să asistăm sau poate chiar să dăm o mână de ajutor. În ultima frază a motivației acordării distincției, Comitetul pentru Premiul Nobel a menționat faptul că acesta trebuie să fie totodată și „o datorie pentru toți ceilalți", așadar și pentru noi, de a contribui la realizarea obiectivelor definite de Obama. Dacă acordarea acestui premiu este un îndemn adresat celorlalți de a-și aduce contribuția proprie, atunci, ea este totodată o recunoaștere a faptului că s-a terminat cu dominația solitară a unei singure puteri mondiale. Statele Unite nu mai pot rezolva singure problemele acestei lumi.

Moștenirea lui Obama

Obstacolele pe care le-a avut de depășit Obama pentru punerea în practică a obiectivelor sale nu au vizat numai politica externă, ele au ținut în multe privințe și de politica internă. Îl așteptau o serie de provocări imense în domeniul politicii economice și financiare americane, printre acestea și numeroase discuții fundamentale despre rolul statului în economie – de pildă, referitor la probleme ale energiei și climei, dar și cu privire la sistemul american de sănătate. Iar Obama a avut de luptat cu o polarizare enorm de puternică și din ce în ce mai mare între societate și politică în SUA – agravată și de teoria susținută cu înflăcărare de mulți dintre adversarii săi de dreapta, cum că Obama nici măcar nu ar fi american.

În această fază i-ar fi prins bine, lui și voinței sale de a se impune, o mai mare susținere din partea Europei. Nu degeaba, încă din timpul campaniei electorale, Obama solicitase susținere europeană în fața Porții Brandenburg pentru ca apoi, de-a lungul întregului său mandat, să caute mereu o apropiere cât mai mare de personalitatea cea mai puternică de conducător din Europa care, din perspectiva americană, era Angela Merkel, dar și de alți șefi de guverne europene.

Din păcate, însă, Europa a lăsat de dorit la capitolul disponibilitate de parteneriat. Până la intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, care a reformat Uniunea Europeană pe termen lung, UE fusese mult prea ocupată cu ea însăși. La scurt timp după asta, au venit efectele crizei financiare europene, care abia dacă i-au mai lăsat Uniunii timp să respire. Ceea ce nu a fost tocmai de natură să consolideze relațiile transatlantice.

Obama nu a putut să devină pacificatorul global, așa cum se spera, ci a fost nevoit să facă mai întâi curățenie acasă și să ajute o națiune obosită de război să-și depășească problemele economice. *Nation-building* acasă, în SUA, acesta ar fi obiectivul său, a spus Obama – și nu *nation-building* în societăți îndepărtate. La șapte ani de la începutul războiului, Washingtonul a fost bucuros că în sfârșit poate să plece din Irak și nu era tocmai dispus să mai trimită soldați în noi zone de conflict. Nicăieri, efectele acestei atitudini reținute nu se văd cu mai multă claritate decât în războiul din Siria și în urmările lui: sute de mii de morți, milioane de refugiați și haos în inima Orientului Mijlociu, un haos care iradiază în toate direcțiile.

În 2013, Obama trasase o linie roșie în nisip, amenințarea „în caz că", pentru situația în care Assad avea să folosească armele chimice. Totuși, atunci când lucrul acesta s-a întâmplat, Obama s-a temut să aplice măsurile promise, pedepsirea militară a lui Assad. Faptul că amenințarea nu a fost pusă în practică a șubrezit foarte tare credibilitatea SUA. Pentru că trasarea de linii roșii trebuie făcută publică numai atunci când ești sută la sută sigur că vei și pune în aplicare amenințarea în caz de nevoie.

Retragerea SUA din rolul lor de conducător global a fost favorizată și de faptul că dependența economică de livrările de energie din țările arabe s-a diminuat. Prin noua tehnică a

fracking-ului****, americanii au fost dintr-odată capabili să-și stoarcă propriile rezerve de petrol din pământ, rezerve care până atunci fuseseră inaccesibile. Odată cu asta, din perspectiva guvernului american, a scăzut și necesitatea de până atunci de a acorda prioritate stabilității și securității în Golful Persic.

Disponibilitatea tot mai scăzută a Americii de a-și exercita rolul de putere conducătoare la nivel global nu s-a făcut însă simțită numai în maniera de abordare a diverselor crize, ci și în aceea a unor noi teme importante, a valorilor globale comune (*global commons*): clima, mediul, apa, resursele energetice, internetul, spațiul cosmic ș.a.m.d. Astfel încât se punea tot mai des întrebarea cine se ocupă, de fapt, de acestea. Cine se asigură că aceste resurse vor fi gospodărite pe termen lung și în mod ordonat? Cu toate că recunoșteau că, în această privință, „Occidentul" ar avea o responsabilitate deosebită, SUA au fost tot mai puțin dispuse să poarte doar ele pe umeri povara acestora.

Dar Obama a lăsat în urma sa și o serie de importante succese de politică externă, de exemplu Tratatul Nuclear cu Iranul, pe care l-au negociat împreună Statele Unite, Rusia, China, Marea Britanie, Franța și Germania și UE – și care acum e pe cale să se destrame, pentru că, în mai 2018, SUA au ieșit din el în mod unilateral. Cu siguranță că tratatul nu e perfect și ignoră unele aspecte regretabile ale politicii externe iraniene. Totuși, a limitat ambițiile nucleare ale Iranului și probabil că, în felul acesta, a evitat un război. Concluzia amară a tuturor eforturilor diplomatice: ceea ce s-a obținut nu este întotdeauna ceea ce s-a dorit, dar ceea ce s-a dorit este adeseori irealizabil. Diplomația este arta posibilului.

În orice caz, ezitările americane sub Obama – înainte de toate, indecizia lui în privința lui Assad și pasivitatea față de reîntărirea puterii regionale care este Iranul –, precum și faptul că Obama l-a abandonat pe Mubarak, președintele Egiptului, lăsându-l să cadă în cursul Primăverii Arabe, au fost evaluate în lumea arabă ca expresie a faptului că se poate pune bază din ce în ce mai puțin pe SUA. Iar distanțarea lui, cel puțin în plan retoric, de această politică reținută, l-a făcut pe Trump să recolteze atâta susținere și aplauze în lumea arabă – e suficient să ne gândim la vizita lui triumfală în Arabia Saudită din 2017. Rămâne însă îndoielnic faptul că, mizând pe o atitudine atât de vădit ostilă Iranului, se pot totuși asigura

o pace durabilă și stabilitatea în regiune. Mie mi se pare că ieșirea americanilor din pactul cu Iranul nu face decât să sporească pericolul unui război, mai degrabă decât să-l stăvilească. Pe tema asta, ceva mai mult mai încolo.

Abstracție făcând de intervenția din Libia, Obama nu a pornit noi războaie în Orientul Apropiat, însă le-a permis altora să pornească războaie. În felul acesta, a produs daune. Poziția și renumele Americii de garant al stabilității din regiune au suferit avarii serioase.

Relativa retragere americană sau chiar și numai percepția unei retrageri a generat o nesiguranță considerabilă în lumea Orientului Apropiat. Ceea ce a exprimat Merkel în discursul ei de la Trudering – „vremurile în care ne puteam baza pe alții au trecut de mult“ – este un sentiment care s-a răspândit în lumea arabă încă din timpul administrației Obama.

Și nici pentru Europa, sentimentul căruia i-a dat glas Merkel cu discursul ei de la Trudering nu a apărut abia odată cu venirea la putere a lui Trump. Este ceea ce ne demonstrează exemplul războiului din Ucraina. E adevărat că SUA nu au fost absente la încercările de rezolvare a conflictului din ultimii trei ani. Dar formatul diplomatic central în care s-au purtat tratativele legate de Tratatul de la Minsk în ultimii trei ani și în care nu s-a vorbit decât despre transpunerea lor este așa-numitul „Format Normandia“. Acesta este alcătuit din Franța, Germania, Rusia și Ucraina. Statele Unite lipsesc. La formatele diplomatice alcătuite în scopul încheierii războaielor din Balcani în anii 1990, așa ceva n-ar fi fost cu neputință. Pe atunci, Statele Unite erau vioara întâi.

Ceea ce fac SUA astăzi ar fi un *leading from behind*, o conducere din spate. Așa a fost numită de un consilier al lui Obama cu câțiva ani în urmă în legătură cu intervenția din Libia. Conform acestei concepții, retragerea americană nu ar reprezenta sfârșitul unei implicări americane în problemele de securitate europene și din Orientul Apropiat. Sub Obama, însă, SUA nu au mai insistat să se afle pretutindeni în prima linie. Acum, dezbaterea despre rolul SUA a căpătat o cu totul altă dimensiune, deoarece Trump sugerează retragerea radicală ca fiind o opțiune sau – cum s-a întâmplat la summitul NATO din iulie 2018 – chiar amenință cu sfârșitul NATO pentru a-i forța pe aliați să dea mai mulți bani pe Apărare.

Trump, un președinte deconcertant

Încă din timpul administrației Obama, America n-a mai fost dispusă să poarte de una singură povara conducerii politice a lumii.

Apoi a venit Trump. El nu va însemna sfârșitul Americii ca putere mondială. SUA rămân în continuare o națiune în continuă creștere, cu o populație de 327 de milioane de oameni (în momentul de față, a treia din lume după China și India) și, de departe, cea mai mare putere militară. Nu va dura mult până când acest lucru se va schimba.

Dominația militară a SUA ar mai putea chiar să crească, deoarece Trump face astfel încât cheltuielile Pentagonului să fie mai mari. La asta se adaugă capacitatea tehnologică extraordinară din Silicon Valley. Wall Street continuă să rămână buricul lumii financiare internaționale. Dincolo de tancuri și soldați, întreprinderile americane, inclusiv cele de la Hollywood, asigură o impresionantă *soft power* globală.

Însă, dacă America vrea să-și diminueze funcția globală de protecție și de ancoră de stabilitate, atunci, din asta rezultă o provocare fundamentală.

Oare cine are să preia atunci răspunderea? Cine mai asigură ordinea în lume dacă SUA nu mai vor să facă asta? Iar pentru relațiile transatlantice, întrebarea centrală sună așa: care trebuie să fie atitudinea Germaniei, a Europei în fața unei Americi conduse de Trump?

În acest context, trebuie să privim lucrurile în față: Trump nu este un factor de stabilitate. El este impulsiv. Nu prea are interesul să se confrunte cu probleme de politică externă. Pentru el, diplomația nu e importantă: în 2017, bugetul Ministerului de Externe a fost redus. Trump se gândește mai degrabă la *deal*-uri prin care să ia ochii opiniei publice decât la soluții pe termen lung. Crede mai degrabă în intimidare decât în strategii de negociere. Toate astea măresc probabilitatea unor pași greșiți și a unor erori de calcul. Un lucru se cere însă recunoscut: cu astfel de tactici pot fi obținute cu siguranță și succese surprinzătoare. Întrebarea care se pune este doar cât de durabile vor fi acestea.

Din 2017 încoace este deosebit de dificil să afli care este poziția Statelor Unite în problemele importante. Mesajele transmise de Trump sunt adeseori diferite de acelea ale echipei sale. Iată doar câteva exemple.

În cuvântarea lui la sosirea în Arabia Saudită, Trump s-a arătat conciliant și a numit islamul „una dintre marile religii

ale lumii“. Cu puțin timp înainte, se declarase în favoarea interzicerii intrării musulmanilor în SUA și spusese că „islamul ne urăște“. În acest caz, ce anume să credem?

Despre Putin, Trump nu a făcut declarații critice nici înainte, nici după alegerea sa. Apoi, în 2018, guvernul său a înăsprit încă o dată drastic sancțiunile împotriva Rusiei. În iunie 2018, Trump a propus ca Putin să fie din nou invitat la întâlnirea G8 și a convenit ca primul summit bilateral să aibă loc la jumătatea lui 2018. Care este politica față de Rusia pe care Statele Unite vor s-o urmeze de fapt?

Iar noua strategie de siguranță națională a SUA, care a fost dată publicității în decembrie 2017, consideră China și Rusia dușmani autocratici ai SUA și accentuează cât sunt de importante valorile pentru politica externă a SUA. În schimb, Trump a arătat în repetate rânduri simpatie pentru dictatori și a minimalizat drepturile omului sau le-a neglijat cu totul. În schimb, adeseori i-a criticat aspru pe aliații SUA. Și atunci, cum e cu valorile, mai sunt ele importante sau nu?

S-ar putea obiecta că, e drept, unele dintre opiniile exprimate se contrazic, dar că nu ar fi vorba decât despre retorică. Din păcate, însă, în politica externă și de securitate este de o importanță enormă cine ce și cum formulează – și cum anume sunt înțelese aceste formulări. Mai cu seamă în diplomația de criză, de exemplu între SUA și Coreea de Nord, comunicarea clară este hotărâtoare. Altfel, însă, nu se știe: este oare valabilă o amenințare făcută de Trump pe Twitter, sau omul nu face decât să-și verse nervii?

Aprecierea scăzută a lui Trump față de partenerii de alianță și stilul lui de diplomație menită să provoace nesiguranță pun lumea în pericol, pentru că încrederea se pierde, iar crizele pot escalada mai repede și mai grav. Dar nu numai de aceea. Atacându-i public pe partenerii europeni din NATO, mai cu seamă Germania, încă din primul minut al summitului NATO din iulie 2018 de la Bruxelles, el a provocat daune celei mai importante dintre alianțe. Și anume, a destabilizat tocmai fundamentul ei elementar – coeziunea internă. „America First“ ar fi politica lui. În principiu, nu există nimic de obiectat la o astfel de afirmație. Dar Trump prezintă afirmația asta în așa fel, încât ea ar trebui să însemne nu atât „America mai întâi“, ci „America singură“ – de unde și concluzia aferentă „Europa singură“. Dacă adeziunea lui față de NATO, pe care a reafirmat-o și în conferința lui de presă

din 12 iulie 2018, are să fie una de durată, nimeni nu poate să știe. Cel puțin în epoca Trump, noi, europenii, va trebui să ne obișnuim cu gândul că la Casa Albă nu mai există deloc interesul de a avea niște veritabili parteneri de alianță, ci că, din perspectiva ei, lumea se împarte pur și simplu în fani și dușmani.

Începând din 1945, SUA au avut parte de președinți cu ideologii cât se poate de diferite și care au pus accentul pe probleme cu totul diferite. Dar cu toții au nutrit convingerea că ordinea internațională liberală, așa cum a luat ea naștere după cel de Al Doilea Război Mondial și cum a continuat să câștige teren după destrămarea Uniunii Sovietice, este bună pentru parteneri și bună pentru omenire: multilateralism și cooperare, societăți deschise și piețe deschise, relații apropiate între democrațiile occidentale. Trump vede lucrurile acestea într-o manieră fundamental diferită. Inițiative de anvergură privind consolidarea sau stabilizarea ordinii internaționale nu sunt de așteptat de la el. Dimpotrivă: pentru el, politica puterii și interesul național reprezintă punctul central. Din punctul lui de vedere, America nu ar trebui să adere la instituții sau norme și ar trebui să urmeze o politică economică protecționistă.

Anul trecut, SUA au ieșit din UNESCO și au întors spatele atât Tratatului de la Paris privind Schimbările Climatice, precum și așa-numitului parteneriat transpacific, un amplu tratat comercial între statele asiatice și din Pacific. Iar în mai 2018, Trump a anulat și tratatul nuclear cu Iranul.

Astfel, el a declanșat o nouă criză, triplă:

- criza în legătură cu potențialul nuclear iranian și politica externă a Iranului
- acutizarea situației conflictuale în regiune – care era oricum un butoi de pulbere, dacă ne gândim la Siria, Israel, Arabia Saudită, Turcia, Rusia și alte părți aflate în conflict
- și o gravă criză care apasă asupra relațiilor transatlantice: mai există în general un parteneriat transatlantic?

Odată cu retragerea SUA, existența în continuarea a tratatului nuclear este nesigură. E adevărat, cei trei parteneri

europeni, Marea Britanie, Franța și Germania, au reiterat hotărârea lor de a menține a tratatul și de a căuta în continuare dialogul cu Iranul. Însă șansele lor de reușită sunt mai degrabă reduse. În plus, hotărârea lui Trump nu este fatală numai pentru stabilitatea Orientului Mijlociu, alimentând și pericolul unei curse regionale a înarmărilor; ea este, în afară de asta, o lovitură grea pentru relația transatlantică. Întrebarea dacă și în ce măsură aceasta înseamnă sfârșitul relației transatlantice constituie de atunci încoace obiectul unor discuții intense; un fapt destul de trist în sine. Și Angela Merkel s-a exprimat în cuvinte foarte clare: anularea tratatului afectează încrederea în ordinea internațională.

Prietenul meu Richard Haass, timp de mulți ani activ într-o funcție de conducere în Ministerul de Externe al SUA, a definit astfel esența evoluțiilor actuale în politica americană: tocmai am asistat la „marea abdicare" a SUA, la renunțarea de bunăvoie la răspundere. Sau, cum a formulat pe Twitter prietenul meu Strobe Talbott, fost ministru-adjunct de externe: „Britain is only exiting Europe. America is exiting the world."***** Cât de amar sună asta. Dar scandalul pe care l-a provocat Trump la summitul G8, retrăgându-și retroactiv consimțământul la comunicat, pare să-i dea dreptate lui Talbott.

America: Nu avem de ales

Germaniei i se prezintă mereu argumentul că Europa ar trebui să recunoască semnele timpului și să taie în sfârșit cordonul ombilical care o leagă de America. Prin experiența pe care o trăim acum cu Trump, necesitatea ca Europa să devină mai capabilă de a acționa autonom devine mai clară ca oricând.

Iar eu, unul, mă declar de acord. Nu poate fi viabil politic pe termen lung ca 500 de milioane de europeni prosperi să-și externalizeze părți semnificative ale securității lor către partenerul atlantic de pe celălalt mal al oceanului. Ceea ce înseamnă că trebuie să luăm tema securității mai energic în propriile mâini, exact așa cum a spus cancelarul Merkel în discursul său de la Trudering. Europa trebuie să devină mai capabilă de acțiune proprie, să vorbească cu propria voce și să se dezvolte în continuare într-o uniune capabilă să se apere.

Numai că acum urmează un mare „însă“. Tăierea cordonului ombilical înseamnă altceva decât întărirea propriei capacități de acțiune. Tăierea cordonului ombilical nu e cu putință. Cine vrea să se renunțe pur și simplu la SUA ca partener ignoră trei lucruri.

În primul rând, europenii nu sunt în stare să renunțe pe termen scurt și mediu la garanția nucleară americană de securitate. Avem un interes central în a convinge și noua administrație de la Washington de importanța unei Europe unite și pașnice – și de contribuția americană la asta. Câtă nesiguranță a declanșat speculația despre o decuplare a securității europene de aceea a Statelor Unite se recunoaște deja din fantomatica dezbatere despre o bombă atomică europeană – sau chiar germană. Avem nevoie de America în calitate de partener și de garant al securității noastre.

În al doilea rând, nu e deloc adevărat că pretutindeni în lume ar exista parteneri care ar sta la coadă pentru că ar vrea ca, împreună cu Europa, să apere ordinea liberală a lumii. Se prea poate ca UE și China să fie de acord că o nouă eră a protecționismului ar fi dăunătoare și că protejarea climei ar fi importantă. Dincolo de asta, însă, punctele de vedere comune nu sunt tocmai numeroase. Ordinea liberală a lumii poate să reziste pe termen lung numai dacă este susținută de ambii piloni ai parteneriatului transatlantic.

În al treilea rând, am ignora milioanele de americani care nu l-au votat pe Donald Trump. Angajamentul societății civile americane sau reacțiile justiției americane arată că America pe care o cunoaștem și o apreciem este capabilă să se apere. În loc să întoarcem spatele Statelor Unite în general, ar trebui să colaborăm cu toți cei interesați de păstrarea comunității de interese transatlantice. Printre aceștia se numără mulți membri ai Congresului, guvernatori, șefi de corporații și mari companii, societatea civilă. Unii guvernatori dintr-o serie de state mari, precum California, împărtășesc obiectivele germane privind clima și energia și au comunicat acest lucru cât se poate de limpede și în opoziție cu Trump. Și chiar unii deputați conservatori până în măduva oaselor dintr-o serie de state din Sud în care BMW, Volkswagen și Mercedes au uzine sunt bine intenționați în politica economică și comercială și apreciază foarte mult investițiile germane. Putem și trebuie să apărăm pe mai multe planuri pozițiile germane și europene, aflate și acum în dispute privind taxele vamale la oțel și

aluminiu. „Washington contra Berlin și Bruxelles“ – asta e gândirea mult prea simplistă.

Europa trebuie să devină mai autonomă, dar nu poate renunța la alianța cu SUA. Prin urmare, ce e de făcut? *Engage, engage, engage!* Ceea ce înseamnă, aproximativ: să integrăm și să exercităm influență! Astfel, nimic nu ne împiedică să integrăm noua administrație americană cât mai strâns cu putință – fără să încercăm să pavoazăm evoluțiile neliniștitoare. Chiar dacă acest lucru s-ar întâmpla să le displacă multora dintre europeni – exact asta este acum politica realistă de care avem nevoie.******

În *Der Spiegel* din mai 2018, Klaus Brinkbäumer a sintetizat problema astfel: „Un triumf al antiamericanismului este la fel de periculos precum încăpățânarea… Este nevoie de o rezistență abilă și, oricât de trist și de absurd ar suna asta: de rezistență împotriva Americii!“

În acest mod, noi putem să planificăm cât mai bine cu putință pentru următorii trei ani și în același timp să construim fundamentul pentru anii de după. Să dezvoltăm elementele comune, să ne reprezentăm activ interesele, să știm cum să abordăm conflictele. Concret, asta înseamnă, de exemplu: în politica comercială și a emigrației nu vom găsi prea multe elemente comune, prin urmare, în aceste domenii ar trebui să fim prudenți și să avem o atitudine deosebit de realistă unii față de alții. În alte domenii, însă, de pildă în problema Ucrainei sau în cea a Coreei de Nord, poate că găsim totuși un nou elan pentru acea politică comună pe care o avem cu toții în minte.

Pe de altă parte, până acum, America a reușit să găsească o cale de ieșire din orice rătăcire. Și – cu toate greșelile și slăbiciunile ei – rămâne o putere mondială occidentală la care nu există alternativă. De aceea trebuie, în numele intereselor noastre celor mai vitale, să le transmitem un refuz categoric profeților „politicii de tăiere a cordonului ombilical“. Nu avem voie să permitem ca ideea Occidentului să fie compromisă, pentru că noi știm bine că un drum de mijloc acceptabil între Vest și Est nu există – aceasta este învățătura secolului al XX-lea, în special pentru noi, germanii.

Note:

* O formă de tortură prin care e simulată înecarea cu apă. (*N. red.*)

** Ben Blanchard și Chris Buckley: „Die amerikanische Definition von Folter“, *Stern*, 7 decembrie 2005, https://www.stern.de/politik/ausland/hintergrund-die-amerikanische-definition-von-folter-3496414.html (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

*** Traducere [în germană – *n. trad.*] de Andreas Ross, http://www.torindiegalexien.de/erde08/islam-rede-obama.html (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

**** Fracturarea hidraulică, prin care se exploatează petrolul și gazele de șist. (*N. red.*)

***** „Marea Britanie iese doar din Europa. America iese din lume.“ (*N. red.*)

****** Alineatele provin din următorul articol: Wolfgang Ischinger, „Einbinden, Einfluss nehmen. Wie Europa mit den neuen Verhältnissen in Washington umgehen sollte – und wie nicht“, *Süddeutsche Zeitung*, 14 februarie 2017, http://sueddeutsche.de/politik/aussenansicht-einbinden-einfluss-nehmen-1.3378986 (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

4 Rusia – de la casa comună europeană la un nou război rece?

CAPITOLUL 4
Rusia – de la casa comună europeană la un nou război rece?

Rusia, un uriaș succes, s-ar zice – dar după criterii proprii

Când se vorbește despre ordine mondială și despre puteri mondiale, mulți se gândesc – chiar și acum, la aproape 30 de ani de la încheierea Războiului Rece – nu doar la SUA, ci și la Rusia. E drept că Federația Rusă este, ca suprafață, cel mai mare stat din lume, că are, cu aproximativ 140 de milioane de locuitori, cam o treime din populația Europei și că este una dintre cele cinci puteri nucleare recunoscute oficial. Dar o mare putere modernă nu are nevoie numai de suprafață și de putere militară, ci și de putere de inovație economică și politică – așadar, pe lângă *hard power*, și de *soft* și de *smart power*.

Din acest punct de vedere, Rusia este un „uriaș aparent", cu un produs intern brut care este mai mic decât acela al Italiei, cu o economie aproape paralizată și cu un sistem de sănătate problematic. În afară de putere militară și de resurse de energie, Rusia are relativ puține de oferit.

„O bună politică externă constă în construirea încrederii, în câștigarea de noi prieteni și alianțe și în reducerea unor dușmănii și neîncrederi vechi", obișnuiam eu să predic la Ministerul de Externe. Dacă definim politica externă în felul acesta, se poate pune întrebarea: câți parteneri noi ai câștigat? Cu câți dușmani te-ai împăcat? Câtă încredere ai reușit să construiești? În general, cum stau lucrurile cu propria ta *soft power*?

Pentru Rusia, rezultatele acestui bilanț arată destul de negativ, cu o tendință de continuă scădere. Relațiile Moscovei cu fostele republici unionale Belarus, Kazahstan, Turkmenistan, Uzbekistan, Armenia, Azerbaidjan și Kârgâzstan se bazează înainte de toate pe dependențe economice și militare. În statele baltice, în Polonia, precum și în toată Europa de Est, statelor le e frică de Moscova, iar la Moscova există unii care chiar cred că e bine așa. Cu Georgia

și Ucraina, divergențele au escaladat chiar în conflicte armate pe termen lung – fără vreo perspectivă de împăcare. Prin urmare, prieteni noi mai deloc – în schimb, o neîncredere crescândă sau chiar ostilitate din partea vecinilor.

În același timp, trebuie să observăm un lucru: Rusia definește politica externă de succes altfel decât noi. Prietenii și aliații nu contează prea mult. E vorba despre putere, despre a readuce la viață marea istorie rusă și, de aceea, de o atitudine de confruntare cu Occidentul. Sunt convins că, pe termen lung, cu o astfel de strategie, succesul nu e cu putință. Pe termen scurt, însă, da. Iar în momentul de față, raportat la posibilitățile ei, Rusia stă foarte bine. În Ucraina și în Siria, Rusia și-a atins obiectivele, cel puțin pe termen scurt. Iar activitățile serviciilor secrete și cibernetice (influențarea alegerilor în SUA, atac cu neurotoxine în Marea Britanie, atacuri ale unor hackeri, inclusiv în Germania) generează nesiguranță în SUA și în democrațiile din Europa.

Relațiile Rusiei cu Occidentul, cu SUA și cu Uniunea Europeană s-au înrăutățit, în special din cauza anexării Crimeei și a războiului din Ucraina. Începând din 2014 există sancțiuni economice împotriva Federației Ruse. La rândul ei, Moscova a dispus interdicții la import pentru produse agrare și alimentare occidentale. De atunci încoace, Rusia s-a îndreptat către China. Astfel, a semnat cu Beijingul un contract de livrare de gaze naturale, pe care experții îl consideră însă mai mult o acțiune simbolic compensatorie decât o afacere economică profitabilă. În timp, Moscova poate să fie în cel mai bun caz un partener junior al Beijingului – și chiar și așa va fi în pericol să nu le poată opune mare lucru ambițiilor chinezești pe termen lung.

La toate astea se adaugă grave discrepanțe cu NATO. În loc de colaborare, există un conflict de durată. Iar din G8, din grupul celor mai puternici, în care fusese primită în mai 1998, Rusia a fost exclusă în 2014, după anexarea Crimeei. Acum, în 2018, suntem mai departe decât oricând de o eventuală reprimire în acest grup, chiar dacă Trump a solicitat acest lucru la ultimul summit G7 de la La Malbaie.

„Casa comună europeană“ – Rusia a rămas fără cameră

Între Rusia și Germania există o relație specială, care datează din urmă cu câteva secole. Aceasta a atins un prim punct culminant pe vremea Ecaterinei cea Mare și are în spate alianțe tradiționale până la sfârșitul secolului al XIX-lea. După dușmănia din secolul al XX-lea – două războaie mondiale, milioane de morți, Războiul Rece și tensiunile din Germania divizată –, astăzi, gândirea majorității germanilor, dar și a multor ruși, este dominată de o împăcare venită ca urmare a reunificării.

Odată cu căderea Zidului, relația tensionată s-a schimbat radical. Atunci, germanii purtau tricouri cu un portret al lui Mihail „Gorbi" Gorbaciov, iar celebra lui afirmație din 1989, „Cine ajunge prea târziu, acela este pedepsit de viață", a intrat în repertoriul german de proverbe alături de citate din *Faust*-ul lui Goethe sau din *Clopotul* lui Schiller. Atunci, Gorbaciov declarase: „Europa este casa noastră comună." Iar noi am considerat că era o idee bună. Germania era recunoscătoare; iar Rusia a profitat și ea de susținerea Germaniei. Așa se face că astăzi există investiții germane de anvergură în Rusia și aproximativ 12 000 de studenți ruși studiază la facultăți din Germania.

Cu toate astea, există și o doză de scepticism reciproc. Mulți germani nu au încredere în Rusia și se tem de o prea mare dependență de imperiul energetic al lui Putin. Iar casa comună europeană a rămas și ea mai degrabă o ficțiune. Mulți ani mai târziu, istoricul american Mary Elise Sarotte a preluat această metaforă și a constatat: „S-a construit o mare casă europeană cu nenumărate camere, dar niciuna dintre ele nu are numele Rusiei pe ușă."

Ce anume se întâmplase?

De la destrămarea Uniunii Sovietice la cuvântarea lui Putin de la München

Atunci când, pe 25 decembrie 1991, Gorbaciov s-a retras din funcția de președinte al URSS și, în aceeași zi, Boris Elțîn a pus să fie ridicat drapelul alb-albastru-roșu al Federației Ruse deasupra Kremlinului, lumea occidentală a răsuflat ușurată, în timp ce, pentru ruși, aceea avea să fie, mai ales considerând lucrurile retrospectiv, o zi a înfrângerii. Se destrăma Uniunea Sovietică, cel din urmă imperiu al secolului al XX-lea și, odată cu el, se făcea praf și o mare parte din mândria națională a

rușilor. Că Federația Rusă devenea moștenitorul de drept (și membru în Consiliul de Securitate al ONU) era, desigur, o consolare, dar realitatea avea să demonstreze repede că drumul pe care pornea spre viitor avea să fie bolovănos și dificil. Odată cu destrămarea Uniunii Sovietice, relația cu republicile moștenitoare, de acum încolo independente, se cerea organizată din nou; totodată, o seamă de structuri strategice dispăruseră din alcătuirea teritoriului de stat, precum, de exemplu, baza din Crimeea a legendarei flote a Mării Negre.

Structura moștenitoare, CSI, Comunitatea Statelor Independente, în care au intrat mai întâi 12 dintre cele 15 republici sovietice de odinioară, și-a pierdut repede din importanță. Deja în 1999, când Putin a devenit prim-ministru, frustrarea provocată de pierderea importanței Rusiei în lume era mare. Putin a descris dezmembrarea Uniunii Sovietice ca pe „cea mai mare catastrofă geopolitică a secolului al XX-lea". A adăugat că poporul său suferea din cauza acestei traume. Gorbaciov, un superstar în Occident, este considerat în Rusia inițiator, împotriva voinței lui, al declinului.

Iar după câțiva ani de avânt, economia Rusiei a ajuns acum să stagneze, lucru care, din cauza sancțiunilor occidentale și a insuficientei puteri imaginative, nu are să se schimbe într-o perioadă de timp previzibilă. Din perspectiva Rusiei, faptul că, între timp, „statele frățești" de odinioară, precum Polonia, Cehia, Slovacia, țările baltice și alte state est-europene sunt membre UE sau se află pe lista de așteptare pentru a fi primite în Uniune nu e de natură să îndrepte lucrurile. Dimpotrivă. Acest lucru și, mai mult chiar, extinderea NATO în țări ale fostului Pact de la Varșovia sunt percepute de Moscova ca o invazie în sfera ei de interese și, astfel, ca un act agresiv. Când, la început, în Occident, aproape nimeni nu voia o extindere a NATO spre est, inițiativa a pornit de la statele din Europa Centrală și de Est.

În Occident și în aceste state, extinderea spre est a NATO și a UE este considerată mai degrabă ca o fugă a statelor europene spre libertate, așa cum o făcuseră în 1989, dând un exemplu, cetățenii din RDG la votul lor „cu picioarele". După 45 de ani petrecuți sub ocupație sovietică, aceste state au năzuit către securitate și prosperitate în alianțele occidentale – de bunăvoie și prin autodeterminare suverană.

Exact așa se și stabilise de altfel în 1990, în Charta de la Paris, atunci când, pe 21 noiembrie, în capitala franceză a fost

semnat documentul final al summitului special al OSCE de către 32 de țări europene, printre care și Rusia/Uniunea Sovietică, precum și de către SUA și Canada. A fost o zi care a însemnat sfârșitul confruntării din epoca Războiului Rece și sfârșitul divizării Europei: „Datorită curajului atâtor bărbați și femei, datorită voinței puternice a popoarelor și a forței ideilor din actul final de la Helsinki, astăzi începe în Europa o nouă eră a democrației, a păcii și a unității."

Tot acolo, Rusia și-a asumat acceptarea ideii că toate statele sunt libere în egală măsură și că își pot alege singure aliațele din care să facă parte. Între timp, exact asta fac statele.

Eu însumi am cunoscut în anii de după 1999 un Putin care-și manifesta tendința spre o legătură mai strânsă între Rusia și Europa. În 2001, acest Putin a ținut o cuvântare în fața Bundestagului german în care evoca el însuși căderea Zidului ca pe un moment în care „ideile de libertate au înlocuit ideologia totalitar-stalinistă". Acest Putin, Putin I, a vorbit mai întâi în rusă și și-a încheiat cuvântarea în germană, cu îndemnul ca Europa și Rusia să se unească: „Rusia este o țară europeană prietenoasă." Cu acest Putin te simțeai realmente bine.

Pe vremea aceea eram membru al așa-numitului „grup de lucru strategic germano-rus", care, din partea Germaniei, era condus de Klaus Mangold, șeful de atunci al Comitetului pentru Est. La sfârșitul întâlnirilor din cadrul grupului de lucru au avut loc și ședințe cu Putin și Schröder personal. Aceste întâlniri s-au desfășurat într-un spirit constructiv și s-a ajuns la rezultate bune. Meritul pentru aceste rezultate i-a aparținut și lui Putin.

Pe urmă a venit ruptura. În 2007, am început să avem de-a face cu un Putin complet diferit, un Putin II, care a spus: M-am săturat! Mi s-a propus un *deal* corect, care însă nu a fost respectat. Interesele Rusiei au de suferit, de aceea sunt nevoit să le impun cu alte mijloace. La Conferința de Securitate de la München, Putin le-a spus participanților că suspectează Statele Unite de o tendință spre o „dominare mondială monopolară" și că și-au depășit „limitele în aproape toate domeniile". A avertizat NATO de „folosirea fără limite a forței". Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană le-ar impune celorlalte țări propria lor voință și ar miza pe forță, considera Putin. Președintele Rusiei a criticat vehement extinderea NATO spre

Est din cauză că infrastructura sa militară ar ajunge „până la frontierele noastre“.*

Șocul generat a fost mare. Fiindcă era limpede că acel discurs nu se adresa numai publicului de la München, ci întregii lumi.

Extinderea NATO și Consiliul NATO-Rusia

Suveranitatea statelor și libertatea lor de a încheia alianțe – indiferent cu cine – fuseseră reținute în scris, așa cum s-a amintit deja, în Charta de la Paris din 1990. Au trecut câțiva ani până când li s-au oferit tratative de aderare primelor state din fostul Pact de la Varșovia.

Un lucru se cere subliniat: aderarea la NATO a țărilor central și est-europene nu a constituit un scop în sine. Extinderea NATO a făcut ca întreaga Europă să devină mai sigură. Numeroase state mici se bucură acum de protecția alianței și nu mai sunt nevoite să se înarmeze ca să se simtă în siguranță. Să ne imaginăm Europa de astăzi fără NATO. De la Tallinn până la București, de la Paris până la Berlin, s-ar cheltui mult mai mulți bani în scopuri militare, pentru că fiecare dintre state ar trebui să se îngrijească singur de securitatea propriei țări și nu ar putea conta pe aliați. Poate că, în absența NATO, numărul statelor europene dotate cu arme nucleare ar fi considerabil mai mare. Oare în perioada Războiului Rece, dacă nu era NATO, noi, germanii, am mai fi renunțat oare de bunăvoie și definitiv la opțiunea nucleară? Oare Turcia ar mai fi făcut-o? Prin urmare, NATO și-a jucat cu succes rolul de a împiedica proliferarea armelor nucleare. La Moscova și în alte părți asta nu prea s-a observat – de atunci și până astăzi.

Așadar, în principiu, a fost corect și bine că NATO s-a extins. Din perspectiva occidentală, și Rusia a profitat de pe urma acestui lucru. Căci Rusia are cele mai sigure frontiere în vest, în direcția NATO. Așa vedem lucrurile noi, europenii. Din păcate, la Moscova lucrurile sunt privite cu totul altfel. Încă de la începutul anilor 1990, Rusia își exprimase rezervele cu privire la planurile de extindere înspre est a NATO.

Cancelarul Kohl a spus atunci că ar vrea să discute mai întâi cu „prietenul său Boris“. Kohl a stat de vorbă cu Elțîn și a adus mesajul că Rusia nu considera că extinderea NATO e o idee bună, exceptând cazul în care era corelată cu o modificare

organică a relațiilor dintre NATO și Rusia. De aici a luat naștere așa-numita strategie a celor doi piloni: extinderea NATO pe de o parte, aprofundarea relației dintre NATO și Rusia pe de altă parte. Și începând din acel moment, noi am discutat, informal, toți pașii de extindere a NATO cu rușii. Nu există un drept de veto al Rusiei, dar există consultări temeinice.

Pentru a înlătura definitiv reținerile Rusiei, în 1997, părțile s-au asigurat reciproc prin „Acordul de bază NATO-Rusia" că obiectivul era acela de a se construi un parteneriat puternic, stabil, durabil și cu drepturi egale între cele două părți. Documentul se baza pe o dublă abordare. Din aceasta părea să reiasă cu claritate faptul că NATO nu se mai considera o alianță îndreptată împotriva Rusiei. Prin semnătura sa, Rusia parafa, la rândul ei, faptul că acceptă extinderea spre est. În fond, exact despre asta era vorba. În documente erau definite în detaliu condițiile-cadru ale extinderii. O serie de reclamații ulterioare ale rușilor, cum că Moscovei i se promisese că NATO nu se va extinde spre est, sunt lipsite de temei și false. Tocmai de aceea, în 2007, la München, indignarea rușilor a fost destul de neașteptată.

În calitatea mea de negociator din partea Germaniei la tratativele asupra Acordului de Bază pot să afirm că, în niciun moment, partea rusă nu a susținut că Occidentul ar fi acceptat și chiar s-ar fi obligat să renunțe la extinderea spre est. Dacă partea rusă ar fi nutrit convingerea că poate insista asupra unei promisiuni occidentale, atunci nici măcar nu ar fi trebuit să participe la aceste tratative – al căror obiectiv era tocmai acela de a cădea de acord cu rușii asupra pașilor de extindere a NATO. Din păcate, propaganda rusească a fost cât se poate de eficientă. Astăzi există și în Occident mulți oameni care cred că noi ne-am fi încălcat cuvântul. Faptele stau cu totul altfel.

La summitul NATO de la Madrid din 1997, li s-a oferit posibilitatea de aderare la NATO Poloniei, Cehiei și Ungariei, iar în 1999, procesul a fost pus în aplicare. Și tot acolo s-a ajuns la un parteneriat între NATO și Ucraina. În acest context au luat naștere acorduri în probleme de dezarmare și control, de transfer de arme și tehnologie, precum și de pregătire militară. De atunci, NATO are un birou la Kiev, iar Ucraina, un punct de legătură la Bruxelles. Pe atunci, acest lucru nu a constituit o problemă.

După aderarea în 1999 la NATO a Poloniei, Cehiei și Ungariei, presiunea celorlalte state est-europene a devenit și mai puternică. Acestea voiau, toate, să intre în NATO, dacă se putea imediat; acolo căutau protecție. Apoi, la summitul de la Roma din 2002, NATO a invitat Bulgaria, România, Slovacia, Slovenia și cele trei state baltice – Estonia, Letonia și Lituania – la convorbirile de aderare. În 2004, toate cele șapte state au devenit membre NATO. Până atunci, Moscova a luat act de toate astea fără probleme, în spiritul Tratatului de Bază.

La Roma a fost înființat atunci și „Consiliul NATO-Rusia", pentru a crea condiții mai bune de dialog între NATO și Rusia și pentru a întări colaborarea pe probleme de apărare și de politică de securitate.

Însă, atunci când s-a pus deschis problema unei apartenențe viitoare la NATO a Georgiei și Ucrainei, disputa s-a aprins. E drept că, după asta, problema a mai fost amânată o dată – în aprilie 2008, la București, pe agendă se aflau cererile de aderare ale Albaniei și Croației –, dar era deja prea târziu. La un an după discursul lui Putin de la München, criza dintre NATO și Rusia a atins un punct culminant. Căci Putin considera planurile de extindere a NATO o provocare, din cauză că, prin aderarea Georgiei și a Ucrainei, părți ale fostei Uniuni Sovietice ar fi urmat să treacă pentru prima oară la NATO.

Vreau să prezint toate aceste lucruri mai detaliat. La primul summit de extindere a NATO din 1997 de la Madrid, atunci când șefii de stat și de guvern, împreună cu miniștrii lor de externe, dezbăteau în cerc restrâns, eu eram așezat, în calitate de consilier, exact în spatele lui Kohl și al lui Kinkel. Atmosfera era încărcată. Francezii voiau să fie primite cinci țări. Americanii, dimpotrivă, voiau un număr cât mai mic cu putință. Iar noi, germanii, am fost atunci cei care am mediat, am propus ca soluție de compromis o împărțire a extinderii în mai mulți pași: trei țări în prima rundă, ceilalți candidați central și est-europeni și balticii în runda a doua. În felul acesta, a fost posibil ca prima extindere să fie redusă la trei state, pentru a veni în întâmpinarea dorinței lui Clinton. Iar Chirac a fost în măsură să transmită la București semnalul că România avea să fie primită cel târziu în runda a doua. Propunerea aceasta a fost scrisă de mână pe un bilețel pe care i l-am strecurat lui Kohl, care, după o scurtă discuție cu Kinkel, a rostit-o cu voce tare. Clinton – încântat. Chirac – de acord.

Toată lumea respiră ușurată. În felul acesta s-a luat hotărârea, după cum se poate citi și în comunicatul de la Madrid. E drept, rezultatul nu a fost salutat de Moscova, dar, orișicât, a fost tolerat.

La summitul NATO de la București din 2008, 11 ani mai târziu, s-a întâmplat exact contrariul. Acolo s-a aflat pe masă un plan american privind Georgia și Ucraina, așa-numitul Membership Action Plan, pe scurt, MAP. Un MAP nu este încă un bilet de intrare în NATO, dar este deja o premisă clară pentru aderare. La acel moment, guvernul federal și francezii au considerat că se mergea prea departe. Contrar tuturor uzanțelor, s-a intrat cu această divergență de opinii în consultările la vârf, din cauză că ea se vădise a fi imposibil de rezolvat înainte de către ambasadori la Bruxelles. Astfel s-a ajuns ca, la summit, Merkel și Sarkozy să spună nu, iar Bush să voteze da. În cursul tratativelor, Bush a explicat că le promisese deja totul ucrainenilor și georgienilor și că acum nu mai putea să-și retragă promisiunea. În ultimul minut s-a reușit să se dezamorseze insistența americană – și anume, stabilindu-se ca, în comunicatul final al summitului, să fie preluată o formulă de compromis, o promisiune fără o dată anume: „Georgia și Ucraina vor deveni membre NATO." Punct. Aceasta a fost considerată o idee bună. S-a considerat că era un anunț care nu genera obligații, cam așa cum UE negocia de zeci de ani cu Turcia despre obiectivul stabilit de comun acord al intrării acesteia din urmă în UE.

Cu toate astea, însă, era totuși un anunț foarte amenințător în urechile lui Putin: „Mai devreme sau mai târziu, vom extinde alianța prin primirea Georgiei și a Ucrainei." Iar consultările informale în stilul celor dintre Kohl și Elțîn nu mai existau de mult timp.

Astfel încât, din perspectiva rusească, acesta nu a fost un semnal de destindere, ci mai degrabă unul de escaladare. Trei luni mai târziu, în vara anului 2008, Rusia a pornit „micul război" cu Georgia. Începând din acest moment, ne-am îndreptat puțin câte puțin spre o confruntare din ce în ce mai acută, până în septembrie 2014, când secretarul general NATO, Anders Fogh Rasmussen, a spus, în deschiderea unei întâlniri NATO la vârf care a avut loc la Newport, în Țara Galilor: „Avem de-a face cu un context de securitate care a suferit schimbări dramatice. În est, Rusia atacă Ucraina."

Dintr-odată, în Europa era din nou război.

Război în Europa: în Ucraina se trage!

Despre ce anume era vorba în Ucraina și în Crimeea? Începând din secolul al XVIII-lea, orașul-port Sevastopol, din vârful sud-vestic al Crimeei, este principala bază navală a Flotei Rusești a Mării Negre. După sfârșitul Uniunii Sovietice, Ucraina a devenit independentă și, astfel, principala bază navală a Flotei Mării Negre nu se mai afla pe teritoriu rusesc. La referendumul privind independența din 1991, 54% dintre locuitorii Crimeei au votat în favoarea desprinderii de Rusia – desigur, o majoritate, dar un procent considerabil mai mic decât în alte regiuni ale Ucrainei. În Donbass, peste 80% au votat pentru independență, la Kiev și în vestul Ucrainei chiar peste 90%.

În anul 1997, Boris Elțîn și președintele ucrainean de atunci, Leonid Kucima, au semnat un acord asupra flotei din Sevastopol: Rusia urma să plătească arendă pentru următorii 20 de ani și să folosească baza cu toate instalațiile aferente împreună cu marina ucraineană. Acordul a intrat în vigoare în iulie 1999, cu durata de valabilitate până în 2017.

În aprilie 2010 s-au întâlnit cei doi președinți noi ai Rusiei și Ucrainei, Dmitri Medvedev și Viktor Ianukovici, și au căzut de acord asupra unei prelungiri cu încă 25 de ani; din acel moment, flotei rusești îi era permis să mai rămână în Crimeea până în 2042. În schimb, Ucraina beneficia de o reducere de 30% la gazele naturale rusești. În parlamentul ucrainean, nu toată lumea a fost entuziasmată de acest contract; au existat deputați care n-au fost de acord să rămână legați un timp atât de îndelungat de Federația Rusă, mai ales că, între timp, ar fi putut apărea posibilitatea achiziționării de gaze naturale la prețuri mai avantajoase din alte regiuni. A fost o ședință cu țipete, s-a aruncat cu fumigene. Cu toate astea, o majoritate infimă s-a pronunțat în favoarea prelungirii contractului. Iulia Timoșenko, conducătoarea opoziției, a anunțat pași juridici împotriva contractului și a solicitat ajutor din partea Occidentului. Încă de atunci se prefigura faptul că miza era mai mare decât încasările provenite din arenda pentru port și decât un preț convenit de cumpărare a gazului.

Tensiunile dintre facțiunea pro-rusă și forțele pro-occidentale de la Kiev și-au pus astfel amprenta asupra unui deceniu întreg, înainte ca situația să escaladeze la sfârșitul anului 2013. În noiembrie 2013, Ianukovici nu a semnat un

acord de asociere care fusese de fapt planificat și, în schimb, s-a întâlnit cu Putin la Soci ca să încheie un acord de intrare a Ucrainei în Uniunea Vamală Rusească. Opoziția s-a adunat organizând „Euromaidanul“, o mișcare masivă de protest în piața centrală din Kiev, Maidan Nezalejnost' (Piața Independenței). Oamenii cereau demisia președintelui, alegeri anticipate și semnarea acordului de asociere cu UE. La începutul lunii decembrie, sute de mii de oameni au ieșit în stradă și au fost celebrați în Occident ca mișcare pentru libertate.

În februarie 2014 a urmat escaladarea. Forțele de securitate au împușcat demonstranți. S-au înregistrat peste 80 de morți. Iar atunci când, peste noapte, Ianukovici a fugit din țară, s-a ajuns realmente la o schimbare de putere la Kiev. Din perspectiva rusească, aceasta a fost o lovitură de stat împotriva unui guvern legitim. Moscova a început să vorbească despre un pericol real pentru populația rusă din Ucraina și a considerat că sunt necesare „măsuri antifasciste“ pentru protecția ei. Și imediat au apărut „autoapărătorii“ înarmați ai populației rusofone din Crimeea și, la sfârșitul lunii februarie 2015, au ocupat clădirea parlamentului din regiunea cea mai sudică a Ucrainei.

Referendum controversat în Crimeea

Două mii de soldați ruși aterizaseră în Crimeea – din perspectiva Occidentului și a guvernului ucrainean, o invazie, o acțiune de ocupare de către armata rusă care contravenea dreptului internațional. Conform reprezentării rusești, o acțiune normală, în acord cu tratatul privind Flota Mării Negre. La cererea Ucrainei, OSCE a vrut să trimită observatori militari neînarmați, dar unitățile pro-ruse au împiedicat accesul acestora.

În aprilie, Putin a afirmat că forțele armate ruse nu făcuseră decât să sprijine activ „forțele de autoapărare“ din Crimeea. În luna mai a negat că trupele ruse ar fi intervenit în evenimente. În iunie a recunoscut din nou.

Acest joc internațional menit să deruteze a fost intensificat prin intervenții masive în zona mass-media. În Crimeea, în locul programelor ucrainene de televiziune, rulau acum programe rusești. Jurnaliștii erau amenințați și intimidați. Organizația Reporteri fără Frontiere vorbea despre un climat

marcat de cenzură. Posturile de televiziune rusești răspândeau știri false despre schimburi de focuri la Kiev și chiar despre atacuri asupra civililor ruși. Lumea occidentală a reacționat indignată, dar era neputincioasă. Întregul spectacol de propagandă urmărea să pregătească atmosfera pentru un referendum anunțat foarte din scurt și cât se poate de discutabil despre statutul Crimeei, care oferea opțiunea între rămânerea în Ucraina și anexarea la Rusia.

Cele șapte state rămase în G8, președintele Consiliului Europei și președintele Comisiei UE au declarat la unison că nu aveau să recunoască referendumul.

Cu toate astea, pe 16 martie 2014, acesta a avut loc și a avut ca rezultat – surpriză – aprobarea de către 96,77% din electorat a anexării la Rusia. Din acel moment, lucrurile s-au precipitat. În ziua următoare, pe 17 martie, Putin a ținut un discurs despre aderarea Crimeei la Federația Rusă și chiar în aceeași zi a fost semnat și tratatul de aderare. Guvernul Crimeei a anunțat că ora va fi schimbată după ora Moscovei, că rubla va fi recunoscută drept cea de-a doua monedă și că industria petrolului și cea a gazelor vor fi naționalizate.

Deosebit de picant era acest ultim aspect, căci în dreptul coastelor Crimeei se găseau zăcăminte de petrol și gaze neexploatate până atunci. La procesul de licitație din 2012 participase un singur concern: Lukoil. Începând din 2017, de acolo ar fi urmat să se extragă suficient gaz cât să înlocuiască aproximativ 20% din importurile de gaz ale Ucrainei și, astfel, ar fi putut fi redusă dependența de gazele rusești. Deja pe 18 martie, concernul de stat rusesc Gazprom a solicitat concesiunea pentru aceste zăcăminte de petrol și gaze, care de acum nu se mai aflau în posesia Ucrainei. *Honi soit qui mal y pense.*[**]

Pace la Geneva, război în Donbass

Așadar, în doar câteva săptămâni, situația din Ucraina fusese dată peste cap. La Kiev, la putere se afla acum un guvern deschis spre Europa, dar Crimeea fusese anexată de Rusia, o încălcare flagrantă a dreptului internațional și a Chartei de la Paris, care stabilise o serie de reguli clare pentru modificarea frontierelor în Europa. Din perspectivă europeană, referendumul privitor la Crimeea a fost numai teatru, Națiunile Unite sau OSCE-ul nu au fost implicate deloc,

accesul observatorilor a fost interzis: o încălcare gravă a dreptului internațional. Pe de altă parte, la Moscova, tratatul de aderare este perceput ca o firească întoarcere a Crimeei la patria rusă – dar oare se putea lua o asemenea decizie fără o consultare cu Kievul?

Prin urmare, anexarea Crimeei nu putea și nu avea să fie acceptată; în această privință, toți occidentalii au fost de acord. Deja înainte de referendum, UE, SUA, Elveția, Canada și Japonia stabiliseră diferite sancțiuni pentru a face Rusia să plătească pentru felul în care procedase. Tratativele pentru simplificarea proceselor de obținere a vizelor au fost suspendate, au fost înghețate conturi și o serie de state au emis interdicții de intrare. Lista de sancțiuni ale UE a fost extinsă în mai multe rânduri până la sfârșitul anului 2014 și a fost menținută până astăzi.

Rusia nu s-a arătat deloc impresionată și a reacționat cu contrasancțiuni. Astfel, au apărut interdicții de intrare în țară pentru americani, pentru canadieni și până la urmă și pentru un număr de 89 de politicieni europeni.

Și, ca și când toate astea nu ar fi fost de ajuns, din primăvara lui 2014 s-a aprins un nou focar de conflict în estul Ucrainei, și anume în regiune minieră Donbass, atât de importantă pentru industria grea; aceasta este ocupată până astăzi de „miliții populare“ înarmate, care au obiective separatiste. Și aici au fost implicați soldați ruși de partea separatiștilor – însă, conform declarațiilor rusești, ei nu se aflau în mod oficial în misiuni în slujba Moscovei, ci se aflau „în concediu“ în Ucraina de Est. Aceste formațiuni de voluntari care acționau cu armament rusesc au sfârșit prin a proclama independența „republicilor populare“ Donețk și Luhansk. Prin urmare, anexarea de către Rusia a Crimeei a fost urmată de o invazie mascată a Donbassului. Occidentul nu voia să urmărească toate astea cu mâinile în sân. Dar ce era de făcut?

Cele dintâi eforturi de pace și de unificare a pozițiilor au condus, în aprilie 2014, la „convorbirile de la Geneva“ între miniștrii de externe ai SUA și Rusiei, John Kerry și Serghei Lavrov, însărcinații cu afaceri externe ai UE, Catherine Ashton și ministrul interimar de externe al Ucrainei, Andrei Deșciția. Acolo s-a căzut de acord asupra dorinței de a dezamorsa tensiunile și de a restabili securitatea pentru toți cetățenii.

Numai că așa-numiții separatiști din Donbass nu erau dispuși să depună armele.

OSCE invită la o masă rotundă

La începutul lunii mai 2014, Rusia a cerut recunoașterea „separatiștilor" din Donbass și a propus să se organizeze o a doua conferință la Geneva, la care să fie invitați și separatiștii ruși – lucru pe care guvernul ucrainean nu era dispus să-l accepte. În același timp, Rusia a fost totuși dispusă să accepte implicarea OSCE ca mediator.

Asta a făcut ca, după câteva zile, să-mi sune telefonul – pe atunci, mă aflam în Washington, D.C. Guvernul federal m-a rugat să contribui la soluționarea crizei din Ucraina ca moderator al unor mese rotunde pentru OSCE. Președintele de atunci al OSCE, Didier Burkhalter, ministrul de Externe al Elveției, salutase această soluție germană, iar guvernul Ucrainei acceptase deja în principiu ideea. Trebuia să aibă loc un dialog între toate orientările politice din Ucraina în prezența OSCE, după modelul meselor rotunde din RDG dinainte de reunificare.

Am acceptat și am sperat că o masă rotundă va putea asigura cel puțin posibilitatea desfășurării în liniște a alegerilor prezidențiale care urmau să aibă loc în Ucraina pe 25 mai. Se spera că un președinte ucrainean nou ales va putea să inițieze, și prin intermediul unor canale directe sau indirecte cu Moscova, un proces care să ducă la o soluționare pașnică a conflictului.

Așadar, am zburat la Kiev în calitate de însărcinat personal al președintelui OSCE. Pe 14 mai a avut loc cea dintâi ședință a mesei mele rotunde la Kiev, pe 17 mai a doua, la Harkov, și pe 21 mai cea de-a treia, la Nikolaev – totul în condiții-cadru de criză. Dar un lucru a devenit îmbucurător de clar în cursul acestor discuții: Ucraina dispunea de o societate civilă tânără, vie și extrem de activă – ai cărei reprezentanți au participat de asemenea la discuții. În mod cât se poate de clar, aceasta a fost și este un mare *asset****____ pentru viitorul acestei țări.

Pe 25 mai au avut loc alegerile ucrainene – exceptând regiunea Donbass –, pe cât de libere și de corecte se putea spera în acele condiții extrem de dificile. Noul președinte a ajuns Petro Poroșenko, un critic al lui Viktor Ianukovici (prietenul rușilor) și un susținător al Euromaidanului.

Alegerea a fost o importantă piatră de încercare, dar drumul lung de stabilizare și reformare a Ucrainei abia acum începea. Am spus atunci în prelegeri și articole că Europa ar trebui să continue să sprijine Ucraina din răsputeri și să creeze noi premise pentru relația cu Rusia. Dar cum ar fi trebuit să arate acestea?

La mijlocul lunii iulie, Putin și Angela Merkel s-au întâlnit la Rio de Janeiro, cu ocazia finalei Campionatului Mondial de Fotbal. Amândoi au căzut de acord că guvernul ucrainean și „separatiștii" ar trebui să înceapă cât mai curând posibil să poarte discuții directe. Oricum, Merkel discutase cu Putin la telefon în mod regulat, încă de la începutul crizei. Am admirat din cale afară răbdarea fără margini a cancelarului federal în cursul acestor nenumărate convorbiri, care adeseori trebuie să fi fost extrem de frustrante. O bună politică externă presupune adeseori multă răbdare și uneori o respirație foarte lungă.

La începutul lunii septembrie s-a întâlnit pentru întâia oară, la Minsk, în Belarus, un grup de contact trilateral OSCE, alcătuit din reprezentanți ai Ucrainei, Rusiei și OSCE. Au participat de asemenea reprezentanți ai autoproclamatelor republici Donețk și Luhansk. Rezultatul final a fost acela că părțile aflate în conflict au convenit asupra unui armistițiu supravegheat de OSCE și a unui schimb de prizonieri – tratatul s-a numit de atunci încolo Minsk I. Dar hârtia a rămas maculatură, armistițiul nu a fost respectat.

Politica externă revizionistă a Rusiei

Ceea ce începuse ca o criză politică națională în Ucraina se transformase repede într-un conflict care amenința întreaga securitate europeană. Ceva aproape imposibil de imaginat devenise realitate: un război în Europa, cu un număr de victime în continuă creștere și fără perspectiva unei soluții pe calea tratativelor. În vara lui 2014, zborul MH17 al companiei Malaysia Airlines de la Amsterdam spre Kuala Lumpur fusese doborât în estul Ucrainei de către o rachetă sol-aer rusească. Toți cei 298 de oameni aflați la bord, printre care 80 de copii și 15 membri ai echipajului, și-au pierdut viața. Din cauza unui vot de veto rusesc în Consiliul de Securitate ONU nu s-a ajuns la organizarea unui tribunal special al ONU pentru cercetarea cazului. Cercetările întreprinse de olandezi sunt între timp încheiate. S-a ajuns la concluzia că cei care au

doborât avionul trebuie să fi fost „separatiștii“ ruși. Celor vinovați urmează acum să li să deschidă un proces și în Olanda, deoarece o mare parte dintre victime erau olandezi. Cu toate astea, este de anticipat că Rusia nu-i va extrăda niciodată pe cetățenii ei. Prin urmare, suspecții nu vor compărea niciodată în fața unui tribunal.

Modul în care Rusia a procedat în Ucraina schițează imaginea îngrijorătoare a unei țări care nu se mai simte legată de principiile de securitate în Europa, așa cum au fost ele consemnate în actul final al OSCE, în schimb practică o politică externă revizionistă. Astfel, Ucraina devine teatrul de luptă pentru disputa dintre Rusia și Occident asupra principiilor de ordine pe care trebuie să se sprijine lumea secolului al XXI-lea.

În acest context, merită să enumerăm toate regulile și acordurile fundamentale pe care Rusia le-a încălcat, din perspectiva occidentală, prin anexarea Crimeei și invadarea regiunii de est a Ucrainei. Acestea sunt:

- principiile deja amintite ale actului final al OSCE din 1975, prin care statele (inclusiv Rusia) s-au obligat să respecte integritatea frontierelor și reglementarea pașnică a disputelor;
- Memorandumul de la Budapesta din 1994, prin care Ucrainei i s-au acordat garanții de respectare a frontierelor actuale, în timp ce, în schimb, Kievul se declara de acord să renunțe la armamentul nuclear sovieto-ucrainean;
- Charta de la Paris din 1990;
- actul de bază NATO-Rusia din 1997;
- acordul de prietenie și acordul de staționare a flotei încheiat cu Ucraina în 1997;
- Charta Națiunilor Unite.

Bineînțeles, toate aceste încălcări ale dreptului internațional sunt în continuare negate de partea rusă. Astfel, arhitectura europeană de securitate este compromisă de facto, o evoluție fatală din punct de vedere istoric – după atâtea eforturi de

împăcare și de edificare a încrederii, după atâtea inițiative de control al armamentului și colaborare intensă.

Despre toate aceste principii și acorduri este vorba atunci când ne facem griji dacă Rusia ar putea avea succes cu politica ei. Fiindcă, odată cu anexarea Crimeei și cu începerea războiului din Ucraina, ea elaborase o „doctrină Putin" neoficială, care sună în linii mari cam așa: Moscova are dreptul să intervină pentru apărarea populației rusofone din străinătate – și anume exclusiv pe baza aprecierii Moscovei dacă și când și cum anume este nevoie de această protecție.

Astfel, presupunerea că, astăzi, statele europene nu mai sunt amenințate în integritatea lor teritorială s-a dovedit a fi greșită. Odată cu anexarea Crimeei, cu continuarea intervenției mascate în estul Ucrainei și popularizarea acestei neoficiale doctrine Putin, Rusia a întors Europa înapoi la un capitol mai vechi, cu consecințe de natură să stârnească îngrijorare.

Cancelarul federal Merkel a pus punctul pe „i" la Conferința pentru Securitate de la München: „La principiul integrității teritoriale nu putem renunța. Nu numai Ucrainei îi datorăm lucrul acesta, ci și multor, multor altor țări, precum și nouă înșine, tuturor." Dacă acceptăm ca un stat sau altul să-și integreze pur și simplu părți din țările vecine, atunci, ordinea mondială a secolul al XXI-lea va fi una foarte violentă: întoarcerea de la drept la dreptul celui mai puternic.

Principiul integrității teritoriale și principiul respectării dreptului internațional la care s-a referit Merkel nu trebuie să fie apărate numai cu privire la Rusia. Și atitudinea Chinei le provoacă o serioasă îngrijorare europenilor și americanilor, dar mai întâi de toate unor state din estul și sud-estul Asiei. În Marea Chinei de Sud, China are conflicte teritoriale, printre alții, cu Filipinele, cu Malaysia și Vietnamul și își impune pretențiile teritoriale din ce în ce mai vehement – prin intermediul unor baze militare instalate pe insule construite artificial. Un verdict al Curții Permanente de Juri de la Haga referitor la conflictul teritorial dintre China și Filipine, pe care judecătorii l-au tranșat în favoarea Manilei, Beijingul l-a ignorat pur și simplu. Din această cauză, nu poate fi o surpriză atunci când vecinii Chinei afirmă că ceea ce este Crimeea pentru est-europeni este, pentru ei, Marea Chinei de Sud.

Dar să revenim la Rusia și Ucraina. Încă din noiembrie 2014, referindu-se la Conferința G20 de la Brisbane, Angela Merkel a ținut o cuvântare în care avertiza în legătură cu o

resuscitare a Războiului Rece o împărțire a lumii în sfere de influență. La Conferința pentru Securitate de la München din februarie 2015, a atras atenția asupra faptului că în Ucraina conflictul nu poate fi câștigat din punct de vedere militar: „Problema este că nu pot să-mi imaginez nicio situație în care o mai bună dotare a armatei ucrainene poate să-l facă pe Putin să fie atât de impresionat, încât să creadă că poate să piardă din punct de vedere militar."

Așadar, se anunța o diplomație de criză. Împreună cu președintele Franței, François Hollande, Angela Merkel s-a deplasat la începutul lunii februarie 2015, mai întâi la Kiev, pentru o întâlnire cu președintele ucrainean Petro Poroșenko, și după aceea la o întâlnire cu Putin la Moscova. Și ministrul de Externe al SUA, John Kerry, s-a implicat. La jumătatea lui februarie, a fost anunțat Tratatul Minsk II. Conform acestuia, Minsk I urma să fie implementat complet și armele să fie în sfârșit reduse la tăcere.

Cu toate astea, estul Ucrainei se află în continuare în mâinile „separatiștilor", iar Crimeea continuă să rămână anexată la Rusia. Războiul nu a continuat să escaladeze, dar în rest nu prea am făcut progrese. Și rămâne complet neclar dacă Rusia este interesată în general de pace în regiune.

Securitatea europeană: împotriva Rusiei, sau *față de* Rusia? Sau *împreună cu* ea?

Așadar, de-a lungul ultimilor patru ani, situația din Ucraina abia dacă s-a schimbat – în bine sau în rău. Există riscul de a se crea aici un conflict dificil și de durată, un conflict „înghețat" – cu o împărțire pe termen lung a teritoriului de stat al Ucrainei. Și nici pericolul unei situații economice dificile nu a fost încă înlăturat. Aceste probleme sunt cu neputință de rezolvat fără Rusia. Adevărul dur este următorul. Nici integritatea și securitatea Ucrainei, nici reabilitarea ei economică durabilă nu pot fi realizate în condițiile unui conflict pe termen lung cu marele vecin Rusia. De aceea, nu numai în problema Ucrainei, rămâne valabil principiul că o arhitectură viabilă a securității europene nu poate fi elaborată decât împreună cu Rusia. Din păcate, însă, la fel de adevărat este și faptul că, astăzi, multor țări europene trebuie să le fie asigurată securitatea *față de* Rusia.

De aceea este necesară o strategie dublă: o strategie prin care, pe de o parte, să purtăm și să continuăm dialogul cu Putin pe tema cooperării – oricât de dificil ar putea să fie acest lucru în condițiile actuale – și prin care, pe de altă parte, să îi anulăm posibilitățile de intervenție asupra Europei printr-o politică de forță. Atât dialog cât e cu putință, atâta apărare câtă e necesară.

Căci un mesaj militar și o disponibilitate de apărare cât mai clare sunt în continuare indispensabile. Față de anexarea Crimeei, față de sprijinul permanent acordat de Rusia „separatiștilor" din estul Ucrainei, precum și față de exercițiile militare rusești, care simulează atacuri împotriva țărilor occidentale, NATO a reacționat pe bună dreptate printr-un amplu program de reasigurare politică și militară. Exact așa cum alianța a dat dovadă de solidaritate cu Republica Federală Germania în perioada Războiului Rece, exact așa procedează și acum pentru aliații ei din est.

Prin urmare, astăzi se solicită ca noi, germanii, să demonstrăm față de partenerii noștri din NATO exact acea solidaritate de care noi înșine ne-am bucurat cu nu prea mult timp în urmă. Aceia care își mai aduc aminte cât de important a fost pentru noi faptul că americanii, britanicii, francezii, canadienii și alții s-au poziționat la mică distanță de granița germano-germană pentru ca, în cazul unui conflict, să fie și ei afectați direct și, astfel, să intre în vigoare obligațiile alianței vor înțelege de ce partenerii de alianță de pe flancul estic își doresc cu aceeași ardoare prezența partenerilor lor. De aceea este bine și corect că Bundeswehrul a preluat comanda unuia dintre cele patru batalioane multinaționale pe care NATO le-a trimis în Polonia, Estonia, Letonia și Lituania.

Dar NATO este una, și alta este situația acelor țări care au avut ghinionul să nu aparțină niciunei alianțe. Printre ele se numără Ucraina. Care este răspunderea noastră față de această țară? Ucraina trebuie să aibă dreptul și posibilitatea să se poată apăra singură. Și din această cauză este lesne de înțeles de ce americanii și alți parteneri de alianță au hotărât să-i livreze Kievului arme defensive precum rachete antitanc, sisteme radar și sisteme îmbunătățite de comunicare. Multă vreme s-au revărsat în Ucraina doar arme din Rusia, astfel încât „separatiștii" au ajuns să dispună de echipamente cărora armata ucraineană nu prea avea ce să le opună.

Și mai importante sunt însă ajutoarele financiare și economice și acoperirea spatelui pentru Kiev, coroborate cu sprijinul în lupta împotriva corupției. Acest lucru este esențial pentru Ucraina. La fel de importantă este și promovarea societății civile ucrainene. Tânăra generație care a demonstrat pe Maidan – nu împotriva Rusiei, ci împotriva unei elite ucrainene corupte, care a privat generația tânără de șansele unui viitor european –, această generație este depozitara speranțelor pentru o Ucrainăă mai bună, o Ucrainăă europeană. Europa poate să contribuie mult la răsplătirea acestui tineret, de exemplu, prin libertatea vizelor, prin burse pentru studenții ucraineni sau prin sprijinirea organizațiilor neguvernamentale de acolo.

Pe lângă diferitele acțiuni de susținere, un important instrument al solidarității cu Ucraina îl reprezintă însă și sancțiunile economice hotărâte în 2014.

Rostul sancțiunilor

Trebuie spus de la început. Sancțiunile nu sunt niciodată un panaceu. Câteodată, ele rămân fără niciun efect. Adeseori, afectează pe cine nu trebuie. Câteodată sunt adoptate numai din cauză că nouă, diplomaților, pur și simplu nu ne trece prin cap nimic mai bun. Există riscuri și efecte secundare și, de aceea, aceste mijloace ar trebui folosite cu parcimonie, iar rezultatele lor să fie verificate la intervale regulate. La sfârșitul anilor 1990, Henry Kissinger a constatat că, între timp, SUA adoptaseră sancțiuni împotriva a aproape jumătate din omenire – ar putea oare acesta să fie un drum care să promită succes și pe care să se meargă în continuare? El a avertizat atunci împotriva adoptării de către G8 de sancțiuni economice împotriva Indiei și a Pakistanului din cauza testelor lor nucleare – sancțiuni împotriva Rusiei, a Cubei, a Libiei, a Iranului, a Chinei și a altora existau deja.

Așadar, scepticismul, când e vorba despre sancțiuni, nu e niciodată greșit. Dar, din cauză că, în Germania, întrebarea referitoare la sensul sau lipsa de sens a sancțiunilor agită atât de mult spiritele, vreau să mai adaug următoarea remarcă pe această temă. Sancțiunile ar trebui să rămână în vigoare atât timp cât Moscova și „separatiștii“ nu-și îndeplinesc răspunderile care decurg din hotărârile de la Minsk. Toți cei care cred că sancțiunile ar putea fi anulate pur și simplu, din

cauză că, aparent, nu folosesc la nimic, ignoră efectul de semnal care decurge din ele. Până la urmă, Putin și-ar impune totuși agresiunea fără probleme – dacă ar fi dispus doar să aștepte suficient.

Guvernul federal a afirmat de la bun început cu toată fermitatea: ordinea și pacea europeană sunt foarte importante, mai importante chiar decât interesele concrete ale unor firme germane, cărora sancțiunile le stau în drum. În afară de asta, e îndoielnic că sancțiunile sunt chiar atât de lipsite de eficiență cum afirmă unii sau alții. Cine știe unde ne-am afla acum dacă SUA și UE nu ar fi făcut front comun? Din punctul meu de vedere, Putin a subapreciat atunci coeziunea Occidentului.

Dar bineînțeles că și Kievul trebuie să se angajeze cu toată hotărârea în aplicarea Acordului de la Minsk, altminteri sancțiunile își pierd toată semnificația lor politică. Între timp, e nevoie ca și în dialogul cu Ucraina să li se spună lucrurilor pe nume. Cu toate astea, Kievul e în mod cert victima acestui război – și nu ar trebui să fie făcut răspunzător în aceeași măsură pentru neaplicarea tratatului.

În problema intrării Ucrainei în NATO, decizia a fost luată de mult timp în cadrul alianței, și este una negativă. Faptul că guvernul de la Kiev nu vrea să abandoneze speranța este de înțeles, dar nu e de niciun folos. Aici, miza e dezvoltarea unor alternative politice, de pildă ca Ucraina, urmând exemplul Finlandei, al Suediei sau al Austriei, să se definească drept punte între Vest și Est. Poate că și o declarație NATO, cum că procesul de extindere spre est este încheiat, ar putea eventual să dezamorseze conflictul. Dar, procedând astfel, Occidentul nu și-ar trăda cumva propriile principii – trădând totodată și statele din Europa Centrală și de Est care contează pe NATO? Aici este vorba, ca de atâtea ori, despre propria credibilitate. Nu putem și nu avem voie să abandonăm state precum Ucraina, Georgia, Moldova, și nici alte state aflate „între Est și Vest".

Din păcate, nu există un răspuns simplu.

Până la urmă, toate statele membre ale OSCE, așadar și Rusia, trebuie să caute împreună un drum comun pentru consolidarea arhitecturii securității în Europa. Controlul armamentului convențional și nuclear trebuie să revină pe ordinea de zi, ca proiecte comune de prevenire a crizelor și de întărire a încrederii. În Europa nu mai trebuie să fie loc pentru demonstrații militare de forță, având în vedere existența în

continuare a amenințărilor nucleare. Și viziunile de colaborare economică strategică cu Rusia merită mai multă atenție. Chiar în 2010, Putin însuși visase la o zonă de liber schimb cu Europa, „de la Lisabona până la Vladivostok". Un lucru însă e clar: multe propuneri constructive vor rămâne maculatură dacă Rusia nu este dispusă să revină la o politică de cooperare. *It takes two to a tango.*

Prin urmare ce-i de făcut? Voi reveni la opțiunile de acțiune ceva mai jos.

„Dacă le este frică de noi, asta e foarte bine!"

Cât e de ușor să greșești atunci când te orientezi după propriile valori și criterii și când crezi că știi ce anume se petrece în mintea celorlalți am aflat în 1993, în poziția mea, la acea vreme nouă, de șef al Comitetului de Planificare al Ministerului de Externe.

Cu spirit autocritic am înțeles atunci că știam câte ceva despre NATO și despre UE, dar prea puțin despre Est. De aceea, am pornit într-un mic turneu de serviciu la Varșovia, la Kiev și la Moscova – una peste alta, patru zile. În cea de-a treia zi, când am ajuns la Moscova, am fost întâmpinat de ministrul adjunct de externe de atunci, Gheorghi Mamedov. La cina comună am prezentat cele aflate în ultimele două zile.

— Tocmai am fost la Varșovia și la Kiev. În amândouă țările am întâlnit o mare frică de Rusia.

Partenerul meu de dialog a dat din cap, așa că m-am simțit încurajat să vorbesc mai departe:

— Noi, germanii, cunoaștem acest fenomen, ca vecinilor noștri să le fie frică de noi. De aceea am luat toate măsurile pentru a le spulbera frica de Germania – francezilor, danezilor, olandezilor, cehilor și polonezilor. Încă n-am reușit pe deplin, dar avem sentimentul din ce în ce mai puternic că vecinii ne percep ca prieteni.

Partenerul meu de dialog a dat din cap din nou, așa că am îndrăznit să-l întreb deschis:

— Spuneți-mi, vă rog, ce anume face Rusia pentru a determina Polonia, Ucraina și alte state est-europene să nu se mai teamă de ea?

Mamedov a ridicat ochii spre mine:

— Dragul meu prieten, este absolut în ordine dacă vecinilor noștri le este puțin frică de Rusia. Dacă ei se tem de noi – e

bine așa!

Din păcate, același mod de a gândi mai există și astăzi în unele minți de la Moscova: e bine dacă le e frică de noi! Este însă și unul dintre motivele pentru care la Varșovia, la Kiev și în alte părți, dorința de aderare la NATO a fost și rămâne mare. Acolo există frică de Moscova. Dacă ești un stat mic, fără o mare putere militară, într-o situație gravă te simți pur și simplu neputincios în fața puternicului urs din Est.

Narațiuni ireconciliabile

Contradicțiile dintre punctul de vedere rusesc și cel occidental au fost prezentate cu deosebită claritate într-un comitet care a fost convocat în 2015 de OSCE, așa-numitul Panel of Emminent Persons on European Security as a Common Project. Eu am fost numit președintele acestuia.

În OSCE-ul propriu-zis sunt reunite în total 57 de state din America de Nord, Europa și Asia. Astfel, aceasta este cea mai mare organizație de securitate regională și, conform obiectivelor pe care și le-a stabilit, activează pentru ca „peste un miliard de oameni să poată trăi în pace, democrație și stabilitate".

Așa cum am menționat în capitolul introductiv, OSCE s-a numit inițial Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE) și, la început, a fost o inițiativă a Pactului de la Varșovia – în plin Război Rece. Dar Conferința s-a născut cu adevărat abia ca urmare a politicii de deschidere spre Est a lui Willy Brandt, când cancelarul federal german de atunci a făcut, la începutul anilor 1970, primele demersuri pentru a relaxa atmosfera înghețată dintre cele două blocuri. Între 1973 și 1975 au avut loc negocieri anevoioase și totul s-a concretizat pe 1 august 1975 în actul final, amintit deja în câteva rânduri, al CSCE, care urma să pună capăt confruntării din cadrul Războiului Rece. La negocieri au participat șapte state din Tratatul de la Varșovia, 13 țări neutre și 15 state membre NATO. Astăzi, e de presupus că întâlnirea s-ar numi „G35".

Moscova spera la o recunoaștere a granițelor din Europa, pe atunci încă controversate. Occidentul spera la recunoașterea drepturilor omului dincolo de Cortina de Fier. Iar schimbul a fost o afacere reușită: în Actul Final de la Helsinki, statele participante se angajau să recunoască inviolabilitatea frontierelor și rezolvarea pașnică a disputelor, dar și

neamestecul în treburile interne ale altor state, precum și apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Datorită succesului pe care l-a înregistrat această conferință, au avut loc în continuare întâlniri consecutive la București, Madrid, Viena și încă o dată la Helsinki. În 1995 s-a luat hotărârea de a se instituționaliza conferința și a fost înființată Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, pe scurt, OSCE, a cărei președinție se schimbă anual, trecând de la un membru la altul. Din păcate, în perioada care a urmat, OSCE a dus o existență politică mai degrabă discretă, probabil și din cauza procedurilor complicate de luare a deciziilor. Fiindcă, din nefericire, hotărârile nu pot fi luate decât cu unanimitate de voturi și de fiecare dată se găsește câte unul dintre statele membre care e dispus să-și exercite dreptul de veto. De aceea a fost de-a dreptul senzațional faptul că președintele elvețian al OSCE, Didier Burkhalter, a reușit în 2014 să preia funcția de mediator în criza ucraineană, și nu numai să trimită observatori ai OSCE în regiunea de criză, ci și să inițieze un dialog politic – chiar dacă, până acum, acesta nu a generat încă pacea.

Acel Panel of Eminent Persons, a cărui președinție am preluat-o în 2015, urma să elaboreze propuneri pentru rolul viitor al OSCE în prevenirea și abordarea conflictelor și pentru probleme fundamentale ale arhitecturii securității în spațiul euroatlantic și euroasiatic – bineînțeles, în spiritul Actului Final de la Helsinki și al Chartei de la Paris – și în special cu privire la conflictul nerezolvat din Ucraina. Comitetul era compus din mai mult de o duzină de personalități de rang înalt și cu o îndelungată experiență practică în diferite domenii ale securității europene. Ele veneau din țări cât se poate de diferite: Grecia, Turcia, SUA, Ucraina, Letonia, Franța, Elveția, Georgia, Rusia, Regatul Unit, Polonia, Finlanda, Kazahstan, Serbia și Germania.

Împreună trebuia să stabilim că între Occident și Rusia existau diferențe atât de mari de percepție a situației actuale din Europa, încât nu era cu putință să se cadă de acord asupra unui text comun. Narațiunile ireconciliabile au fost o adevărată catastrofă, în special pentru mine ca președinte.

În final, nu am fost în stare să găsim o altă soluție decât aceea de a reda, separat, atât narațiunea occidentală, cât și pe cea rusească. Iar pentru a nu omite nimic, am mai preluat și o a treia narațiune, anume punctul de vedere al statelor aflate „la

mijloc“, așadar în special al Ucrainei, Georgiei și al altor state care nu fac parte din NATO sau din UE, dar nu vor să facă parte nici din sfera de influență rusească.

Din păcate, această „prăpastie a narațiunilor“ dintre Rusia și Occident nu numai că nu a fost acoperită din 2015 încoace, dar s-a adâncit și mai mult.

Povara „discuțiilor purtate asimetric“

Argumentația rusă privind crizele actuale din estul Ucrainei, din Crimeea sau din Georgia se desfășoară cam în felul următor. Originea tuturor dificultăților constă în comportamentul insuportabil al Occidentului. În anii 1990, Occidentul s-a folosit de slăbiciunea rusească, a făcut promisiuni goale de atitudine reținută și, cu toate astea, a continuat cu procesul de extindere a NATO spre est. Apoi vine o lungă listă de încălcări comise de Occident, dintre care unele datează de foarte mult timp și nu mai au întotdeauna legătură cu conflictele actuale: intervenția în Kosovo, intervenția în Irak, intervenția în Libia, modul în care s-a încercat obținerea forțată a unui acord de asociere între Ucraina și UE, modul în care CIA a pus în mișcare Revoluțiile Culorilor, mai întâi în Polonia și mai târziu în Ucraina ș.a.m.d. Occidentul ar impune lumii întregi propriile concepții despre ordine și apoi s-ar mira când unele state care vor un alt tip de ordine îi întorc loviturile. Rusia ar fi acum suficient de puternică încât să se poată apăra.

Argumentația pe care o opune Occidentul sună cam așa. După sfârșitul Uniunii Sovietice, sute de milioane de oameni din Europa Centrală și de Est au putut în sfârșit să-și hotărască liberi destinul. Faptul că multe dintre aceste țări au vrut să intre în UE și în NATO și că au năzuit spre libertate și democrație nu este vina Occidentului. Că Rusia nu dorește să meargă pe acest drum este regretabil și îngrijorător.

Concomitent, Occidentul își pune, firește, întrebarea, autocritic: care este partea noastră de vină în privința actualei situații conflictuale? În ce măsură războiul din Irak a adus daune ordinii mondiale? Este posibil ca noi să nu fi luat în calcul în suficientă măsură interesele rusești atunci când a fost vorba despre asocierea dintre Ucraina și UE? A fost o greșeală că unii miniștri de externe occidentali s-au postat pe Maidan și le-au promis manifestanților sprijinul lor?

Și da, atunci ajungem la concluzia că poate am greșit în unele privințe. Însă sunt aceste greșeli în măsură să justifice anexarea Crimeei de către Rusia? Justifică ele faptul că Moscova îi menține în viață pe „separatiștii" militanți din Donbass, aprovizionându-i cu arme deja de trei sau chiar patru ani? Justifică asta intervenția rusească în Georgia în 2008?

În acest fel, dezbaterea asimetrică se desfășoară în buclă: două narațiuni diametral opuse stau față în față, fără o bază comună. Și, în timp ce europenii și americanii se confruntă autocritic cu o analiză a greșelilor, la Moscova toate greșelile continuă să fie văzute exclusiv de partea occidentală. Autocritica e considerată acolo o mare rușine.

Această atitudine te lasă fără cuvinte și produce încordare. Și nu poate fi depășită – la fel ca într-o gravă criză conjugală – decât dacă se reușește revenirea la o formă de discuție în cursul căreia ambele părți să fie dispuse să recunoască greșeli, să-i arate celuilalt respect și apreciere și să fie dispuse să caute împreună un drum care să ducă mai departe. Dar pentru asta e nevoie de o măsură fundamentală de încredere.

Noi, în Occident, suntem neîncrezători din cauză că ne simțim înșelați de ruși și din cauză că, în anii din urmă, Rusia – trebuie spus cât se poate de clar – a avariat ordinea de securitate în Europa și, în plus, a încercat să șubrezească democrațiile europene. Mulți politicieni de frunte din Occident se simt dezamăgiți și personal din cauză că, în repetate rânduri, conducerea rusă i-a mințit în față. În aceste condiții, la un moment dat devine dificil să mai ajungi vreodată la un acord care să aibă sens.

Rușii sunt neîncrezători din cauză că se simt înconjurați de NATO – lucru pe care, la rândul nostru, abia dacă reușim să-l înțelegem. Căci, la Moscova, nimeni n-o să vrea să afirme cu toată seriozitatea că politica de alianțe a NATO, bazată pe apărare, este un fel de încercare de încercuire în cadrul pregătirii unei mari campanii împotriva Rusiei. Folosind o mare doză de imaginație, această idee ar putea fi invocată eventual dacă NATO și-ar face apariția în Polonia cu o forță armată numărând mai multe divizii. Dar tocmai acest lucru nu se întâmplă. Occidentul respectă întocmai acordurile prevăzute în pactul de bază dintre NATO și Rusia. Noi vorbim numai de aproximativ 4 000 de soldați, care staționează prin rotație în Europa de Est. Spaimele rusești în

acest sens nu pot fi justificate. Nu este nicio exagerare să desemnăm frontiera Rusiei cu NATO drept probabil cel mai sigur segment de frontieră al Federației Ruse. Din păcate, la Moscova, lucrurile sunt văzute cu totul altfel.

Dimpotrivă, pentru noi este mai ușor de înțeles faptul că polonezii nu se simt în siguranță atunci când exercițiile militare rusești sugerează un atac nuclear asupra Varșoviei. În aceeași măsură este de înțeles când balticii spun că se simt amenințați ori de câte ori se gândesc la „micii omuleți verzi" ruși – așadar, la prezența, niciodată recunoscută de-a dreptul, dar demonstrată, a soldaților ruși în Crimeea și în estul Ucrainei. Micile state baltice au minorități ruse considerabile. Aceste state își fac griji în legătură cu ceea ce s-ar putea întâmpla dacă și la ei ar ateriza dintr-odată „omuleții verzi", despre care Moscova afirmă că nu știe nimic. Toate aceste griji sunt lesne de înțeles.

Să depășim criza cu Rusia – dar cum?

Ideea că ar trebui pur și simplu să ne împăcăm cu situația nerezolvată din Crimeea și estul Ucrainei și să o acceptăm ca pe un provizorat de durată este inacceptabilă. Poate că astfel de afirmații au fost bine primite de anumite grupuri-țintă în campania electorală din vara anului 2017. Așa ceva, însă, sigur nu ar aduce o pace autentică în estul Ucrainei – și, de altfel, nici vreun plus de încredere în toate celelalte state est-europene. Căci, odată cu acceptarea violărilor de frontieră ce contravin dreptului internațional, intervențiile Rusiei, deghizate în „autoapărarea voluntarilor", ar fi de-tabuizate și s-ar deschide toate porțile pentru alte violări de frontiere așa-zis nevinovate. Iar ca să acționezi împotriva lor e nevoie de foarte multă răbdare.

De altfel, un astfel de caz a avut și un precedent istoric. Astfel, SUA și Marea Britanie și-au menținut de-a lungul multor decenii poziția față de autonomia statelor baltice, care, în secolul al XX-lea, au fost ocupate mai întâi de naziști, iar apoi au fost integrate în Uniunea Sovietică. În perioada Războiului Rece, această atitudine a părut uneori absurdă, dar obiecția reiterată de-a lungul anilor împotriva acestei anexări ce contravenea legislației internaționale a fost cât se poate de folositoare atunci când, în momentul destrămării Uniunii Sovietice, statele baltice au insistat să-și câștige independența.

Același lucru s-ar putea să fie valabil cândva și pentru Crimeea.

Dar mai înainte trebuie pusă o întrebare: care sunt opțiunile de a acționa de care dispunem în prezent? Ce s-ar putea face pentru a rezolva criza din Ucraina? Între timp, în estul țării, deja peste 10 000 de oameni și-au pierdut viața, și numărul crește aproape cu fiecare săptămână.

Așa-numitul Format Normandia de negocieri, în cadrul căruia Germania și Franța negociază cu Rusia și Ucraina, își are limitele lui. Acordurile de la Minsk, care au fost stabilite în acest cadru, sunt și rămân corecte, dar, de atunci, cei mai simpli pași de transpunere a lor în practică s-au împotmolit. Nici acea întâlnire a miniștrilor de Externe de la începutul verii lui 2018 nu a adus progrese vizibile. Ce se poate întâmpla mai departe? Din punctul meu de vedere, la început ar trebui procedat la o retragere parțială a armelor de la linia de demarcație și impunerea unui acord de încetare a focului. Pe deasupra, ar fi bine-venită orice măsură menită să edifice încrederea, de exemplu un schimb de prizonieri. Din toamna anului 2017 se discută cu Rusia despre o forță de pace a ONU care să asigure pacea în estul Ucrainei. O idee bună, care deocamdată bineînțeles că se poticnește în cea mai fundamentală dintre toate întrebările: unde ar avea voie să acționeze trupele ONU? Din punctul de vedere al rușilor, numai la linia focului din interiorul Ucrainei, nu la frontiera ruso-ucraineană. Ceea ce ar face inutilă ideea forței de menținere a păcii.

Într-un caz ca acesta, fostul președinte american Dwight D. Eisenhower ar fi recomandat rețeta lui preferată: „If you can't solve a problem, enlarge it!" – „Dacă nu poți să rezolvi o problemă, lărgește-o!"

Ce înseamnă asta în cazul de față? Ei bine, mai întâi s-ar putea încerca să se lărgească formatul negocierilor. Adică: să fie rugate să ia loc la masă SUA, care până acum au fost implicate doar informal și indirect, și UE. Atunci am avea deja aproximativ formatul de succes cu ajutorul căruia s-a finalizat și acordul nuclear cu Iranul în 2015. Prin urmare, eu propun un nou început al procesului de negociere într-un cadru lărgit. Tocmai în vederea dezbaterii legate de o forță de pace în Donbass ar avea sens să includem pe cât posibil chiar de la început puterile cu drept de veto în Consiliul de Securitate, în special SUA, în loc să ne încăpățânăm să ținem cu dinții de

Formatul Normandia, deocamdată complet ineficient. Și, având în vedere proiectul forței ONU, acest nou început ar putea fi apoi pus în practică de către toate părțile, fără ca orgoliul vreuneia să aibă de suferit.

Încă un argument. Dacă Putin ar avea un interes să încheie conflictul din Ucraina, ar fi puțin probabil să semneze un acord de pace pentru estul Ucrainei, pe care l-ar fi negociat exclusiv cu cancelarul federal german și cu președintele francez. El va dori să fie sigur că rezultatul va fi susținut și de Casa Albă. La urma urmelor, el nu face niciun secret din faptul că una dintre cauzele centrale ale politicii externe rusești față de Ucraina o constituie politica de extindere a NATO. Și, într-adevăr, politica rusească față de Ucraina, dar și față de Georgia, a împiedicat aderarea la NATO a celor două țări, care doreau asta fiindcă ambele sunt instabile și au frontiere controversate. Dar – din perspectivă rusească – problema extinderii NATO nu va fi hotărâtă la Berlin sau la Paris, ci la Washington. Prin urmare, chiar dacă nu le este ușor, SUA și UE trebuie să ia loc la masa tratativelor.

De acord. Trump va avea dificultăți cu o veritabilă „resetare" a relațiilor americano-ruse atâta vreme cât nu este demontată suspiciunea că Rusia a manipulat campania electorală din 2016 în favoarea lui. În orice caz, cel puțin până acum, Congresul american l-a blocat pe Trump în această problemă.

Revenirea problemei nucleare

De fapt, însă, ar fi mai mult decât dezirabil ca, după ani de tăcere, între Moscova și Washington să ia naștere o nouă diplomație americano-rusă la vârf. Faptul că Trump și Putin vor să se întâlnească în iulie 2018 este așadar îmbucurător – câtă vreme nu se confirmă temerea că Trump ar dori să încheie, peste capetele aliaților Americii (și pe socoteala acestora), *deal*-uri cu Putin. Căci, deși din punct de vedere economic, Rusia este o putere de anvergură medie, din punct de vedere militar nu avem voie să subapreciem Moscova. Împreună cu SUA, rușii dețin peste 90% din totalul global de armament nuclear și dispun astăzi de cel mai mare număr de focoase nucleare, 6 850 – devansând chiar și SUA, care are un număr de 6 450.[****] Din 2004 până în 2014, cheltuielile militare ale Rusiei s-au dublat.

Astfel de cifre nu sunt auzite cu plăcere. Ne place mult mai mult să ne amintim de vremuri mai bune: în 1987 a fost semnat Tratatul INF, unul dintre cele mai importante tratate nucleare în general. INF este prescurtarea de la Intermediate-Range Nuclear Forces, așadar rachete nucleare cu rază medie de acțiune. Printr-o „dublă soluție zero", acordul reglementa distrugerea, de către partea sovietică, a tuturor celor 857 de rachete cu rază medie de acțiune cu 1 667 de focoase nucleare și distrugerea, de către partea americană, a tuturor celor 429 de rachete și focoase nucleare. Era pentru prima dată când se interzicea complet o anumită categorie de arme – un mare succes al diplomației, care a însemnat finalul dezbaterii asupra cursei înarmărilor și o contribuție importantă la încheierea Războiului Rece.

Astăzi, Acordul INF este din nou ținta unui tir masiv. Statele Unite îi reproșează Rusiei că a dezvoltat noi rachete cu rază medie de acțiune care pot fi dotate cu focoase nucleare. Între timp, și NATO și-a exprimat îngrijorarea și a îndemnat Rusia să dezamorseze reproșurile prin dovezi concrete. La rândul ei, Rusia consideră scutul antirachetă pentru Europa de Est o încălcare a acestui acord, pentru că ea vede sistemul american, cu instalațiile lui din Polonia și România, ca fiind îndreptat împotriva Rusiei – nu împotriva rachetelor dinspre Iran sau din alte state. E adevărat că Acordul INF este un acord între Federația Rusă și SUA. Prin urmare, litigiile nu pot fi rezolvate decât între aceste două state. Dar ele ne privesc și pe noi, europenii, și s-ar cuveni să ne implicăm mult mai activ. Pentru noi, o eventuală anulare a Tratatului INF ar fi o catastrofă. Pe deasupra, dacă s-ar întâmpla ca Acordul INF să eșueze, ar fi aproape imposibil ca acel New START, acordul încheiat pe vremea lui Obama și Medvedev, să fie prelungit – un acord care a contribuit la reducerea clară a armelor nucleare strategice americane și rusești. De altfel, Conferința de Securitate de la München a fost locul unde s-a dat startul pentru New START. Și tot Conferința de Securitate de la München a fost locul unde a fost parafat acordul. Sigur că sunt foarte mândru de asta! Dar este foarte posibil ca, din 2021, să nu mai existe nici măcar un singur tratat de control al înarmărilor nucleare între SUA și Rusia. Ceea ce, în cel mai rău caz, ar putea duce la un nou val de înarmări, inclusiv în Europa.

Dar Europa nu are nevoie de înarmare nucleară, ci de o reluare a controlului înarmărilor. Este nevoie de discuții privind dezarmarea.

Discuții, discuții și iarăși discuții

Prin urmare, avem nevoie de propuneri concrete, care pot fi transpuse în practică și care diminuează neîncrederea reciprocă, consolidează încrederea și alcătuiesc fundația pentru o cuprinzătoare comunitate de securitate euroatlantică. Astfel de propuneri au existat și continuă să apară.

Încă din 2013, un grup internațional de experți, din care am făcut parte și eu, a propus un raport intitulat „Building Mutual Security in the Euro-Atlantic Region", așadar „Edificarea securității reciproce în regiunea euroatlantică". Acest raport era rezultatul unei serii de întâlniri care începuseră la Conferința de Securitate de la München. Sub coordonarea unei președinții comune americane, rusești și europene, aproximativ 30 de experți din politică și din domeniul militar din SUA, Rusia, Polonia, Franța, Marea Britanie și Germania se adunaseră pentru a reflecta împreună la securitatea Europei, așa cum o visase Charles de Gaulle în 1959, într-o manieră pe cât de provocatoare, pe atât de aptă să inspire: o Europă pașnică, întinsă de la Atlantic până la Urali.

Raportul solicită convorbiri și tratative într-o multitudine de domenii. Bineînțeles, în ceea ce privește conținutul, aceste discuții ar trebui să se axeze înainte de toate pe tema armamentului nuclear. Sistemele antirachetă, forțele armate și armele convenționale sunt temele următoare. Dar și temele securității cibernetice și ale activităților în spațiul cosmic își au locul lor pe listă – și anume, mai întâi pe termen scurt, pentru următorii cinci ani, precum și într-o perspectivă de mai lungă durată, pentru următorii 15 ani.

Și, deoarece raportul acesta există, dar până acum nu s-a făcut niciun pas în direcția transpunerii lui în practică, cei patru președinți ai acestui grup de experți au mai avut o inițiativă în vara anului 2017, la summitul G20 de la Hamburg.

Acești președinți sunt Des Browne, fostul ministru britanic al apărării, Igor S. Ivanov, fost ministru de externe și fost secretar al Consiliului de Securitate al Federației Ruse, Sam Nunn, fost senator al SUA și președinte al Comitetului de Stat

pe Probleme de Apărare, și eu însumi. Așadar, o acțiune comună occidentalo-rusă.

Noi patru, împreună cu colegii noștri, facem politică externă de-o viață, avem multă experiență în diplomație și ne-am ocupat, jucând diferite roluri, de politicile de dezarmare și de pace. Ne întâlniserăm deja în multe locuri; cu Ivanov, de exemplu, colaborasem în 1995, la Dayton. Toți patru trăiserăm experiența Războiului Rece, inclusiv ridicarea și dărâmarea Zidului și speranța într-o Europă unită și pașnică. Toți patru știam foarte bine cât de greu este să faci pace și să menții pacea pe termen lung.

Așa se face că, din îngrijorare față de situația actuală, am scris o scrisoare deschisă către președintele Putin și președintele Trump:

„Prăpastia actuală dintre Rusia și Occident pare să fie mai adâncă decât a fost vreodată de la sfârșitul Războiului Rece încoace. Din cauza lipsei unor inițiative noi, relațiile sunt afectate de neîncredere într-o măsură din ce în ce mai mare și nu se mai poartă discuții în legătură cu pașii importanți care trebuie făcuți pentru consolidarea securității tuturor oamenilor din spațiul euroatlantic, cu atât mai puțin în vederea sporirii acesteia."

Le-am atras atenția celor mai puternici doi oameni din lume asupra prilejului unic care li s-ar oferi la summitul G20 de la Hamburg, de a „iniția în cel mai scurt timp cu putință o serie de pași practici meniți să oprească înrăutățirea permanentă a relațiilor și să reducă amenințările reale".

Orice s-ar spune, la Hamburg, cei doi au discutat cu adevărat. Și asta, cu toate că o apropiere între ei părea aproape imposibilă din cauza discuțiilor de politică internă din Statele Unite.

În scrisoarea noastră am pus accentul pe următoarele puncte: o declarație comună conform căreia, având în vedere că un război atomic nu poate fi câștigat, el nu trebuie niciodată declanșat, reluarea dialogului militar bilateral între Statele Unite și Rusia, o inițiativă comună de combatere a terorismului cu arme de distrugere în masă și acorduri informale cu privire la modul de abordare a pericolelor din domeniul cibernetic.

Din păcate, summitul din 2017 de la Hamburg nu a adus progrese autentice în toate aceste probleme. Ceea ce înseamnă că ele sunt în continuare actuale. De aceea, am repetat apelul

nostru în iulie 2018. Îngrijorarea că Rusia și Occidentul se vor îndepărta și mai mult a devenit și mai mare. În primăvara lui 2018, Vladislav Surkov, unul dintre cei mai apropiați oameni de încredere ai lui Putin, a scris că, pentru Rusia, urmează 100 de ani de singurătate geopolitică. După 400 de ani, drumul epic al Rusiei, al cărei scop era de a deveni parte a civilizației occidentale, ar fi ajuns acum la capăt. Să sperăm că acesta nu rămâne ultimul cuvânt al Moscovei.

Evenimentele din Ucraina din anul 2014 au fost un semnal de alarmă pentru securitatea europeană. O solidă arhitectură a securității euroatlantice nu e cu putință fără colaborarea bazată pe respect reciproc a tuturor celor implicați. Rusia nu are voie nici să fie exclusă din casa Europa, nici nu trebuie să fie nevoită să doarmă în vestibul. Are nevoie de o cameră proprie, cu condiția să nu facă scandal.

Scepticii spun: cum să lucrăm la construirea casei în timp ce aceasta e în flăcări? Da, e adevărat. Iată o provocare. Dar, cu toate astea, ar trebui să încercăm să stingem incendiul și să continuăm să lucrăm la construcție.

Asta este disensiunea cea mai mare în relațiile noastre cu Rusia. Din păcate, astăzi, în multe probleme, ne situăm pe poziții diferite, ba chiar opuse. Rusia duce o politică expansionistă și ar vrea să slăbească democrațiile occidentale. Totuși, noi ar trebui să ne străduim în continuare să ținem seama de Rusia și de populația rusă. Din punctul meu de vedere, ar fi un semnal pozitiv puternic dacă am anunța acum ridicarea vizelor pentru ruși – în pofida tuturor tensiunilor politice cu Putin. Oricum, ucrainenii au primit deja acest privilegiu – prin urmare, de ce nu l-ar primi și rușii acum?

Asta poate suna contradictoriu, dar acesta este câmpul de tensiuni în care se face politica externă. Iar o politică externă concepută pe termen lung este întotdeauna mai convingătoare decât reacția pripită la provocări sau la crize. Din păcate, astăzi există o gravă criză de încredere între Occident și Rusia, un mare pericol pentru ordinea și stabilitatea internațională. Consecințele pot fi văzute, nu în ultimul rând, în focarul de crize care e Siria.

Note:

* Sebastian Fischer: „Sicherheitskonferenz in München. Putin schockt die Europäer“, *Spiegel Online*, 10 februarie 2007,

http://www.spiegel.de/politik/ausland/sicherheitskonferenz-in-muenchen-putin-schocktdie-europaeer-a-465634.html (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

** Expresie în franceză care înseamnă: „Să-i fie rușine celui care gândește de rău (despre asta).“ Este deviza Ordinului Jartierei, cel mai înalt ordin al Regatului Unit. (*N. red.*)

*** Bun de preț, avantaj etc. În engleză, în original. (*N. red.*)

****Hans M. Kristensen și Robert S. Norris: „Status of World Nuclear Forces, Federation of American Scientists“, http://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces/ (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

CAPITOLUL 5
Război în Siria – intervenție sau neamestec?

De la Primăvara Arabă la coșmarul politicii externe

Siria. Războiul care domină de ani de zile știrile noastre, un război epuizant, nesfârșit și de-a dreptul insuportabil cu toate nenorocirile lui, începuse mai degrabă inofensiv, ba chiar cu o oarecare euforie. În primăvara anului 2011, populația siriană a ieșit în stradă să demonstreze. Protestul ei era îndreptat împotriva celui care, de atâția ani, era președintele statului, Bashar Hafez al-Assad.

Demonstrațiile din Siria se înscriau într-o multitudine de evenimente din Orientul Apropiat, pe care opinia publică occidentală le-a urmărit la început cu entuziasm. „Primăvara arabă“, așa suna sloganul mai degrabă dătător de încredere care începuse să zburde pe posturile de televiziune și prin ziare. Treptat, se năștea impresia că oamenii din Orientul Apropiat începeau să se apere împotriva celor care îi oprimau – și că o făceau în mod pașnic.

De fapt, însă, existase un început înspăimântător, nu în Siria, ci la câteva mii de kilometri mai departe spre vest, tot pe coasta Mediteranei, anume în Tunisia.

Pe 17 decembrie 2010, un tânăr tunisian pe nume Mohamed Bouazizi își curmase zilele. El începuse să răzbească un pic în micul oraș de provincie Sidi Bouzid ca negustor de legume; dar forțele de ordine i-au confiscat mașina pe care o folosea și ca tarabă din cauză că omul nu avea licență ca să vândă. Cu ceva bani gheață ca șpagă sau cu oarece relații acolo unde trebuie, sărmanul negustor ar fi putut să și-o recupereze.

Doar că el nu avea nici bani, nici relații. S-a ajuns la îmbrânceală, o polițistă l-a pălmuit. El a depus o plângere la forul superior, însă i-a fost respinsă. Umilința și neputința au sfârșit prin a-l aduce într-un asemenea hal de disperare, încât, chiar în fața sediului administrativ local, bărbatul de 26 de ani și-a turnat benzină pe corp și și-a dat foc cu o brichetă. Moartea lui a schimbat lumea.

La început, totul arăta ca un scenariu demn de Hollywood. Mai întâi proteste în Tunisia, apoi scânteia a aprins focul: a început „Arabeliunea". Aproape peste tot în regiune au început proteste spontane. În Tunisia, Algeria și Libia, în Iordania, Kuweit și Oman, oamenii au ieșit pe străzi, scandând; demonstrau pentru libertate, dansau în piețe.

Din perspectiva multor europeni, toate astea semănau cu începutul unei povești de vară. Trecuseră aproape 20 de ani de la revoluția pașnică din estul Germaniei, când cetățenii din RDG începuseră, cu demonstrații regulate în fiecare zi de luni, să zgâlțâie Cortina de Fier pentru ca, până la urmă, să se scuture de 40 de ani de represiune socialistă fără să se tragă nici măcar un glonț. Amintirea era încă proaspătă.

Omenirea era uimită. Oare trăiam un moment istoric comparabil cu căderea Zidului Berlinului și cu democratizarea Europei de Est? Miracolul revoluției pașnice din 1989 părea să se repete în 2011.

Dar Primăvara Arabă nu a durat decât puțin. Căci, până acum, istoria n-a reușit încă să-i găsească un *happy end*. Dimpotrivă, acel prim mort a fost urmat de alte mii. Tunisia continuă și astăzi să lupte pentru viitorul ei democratic și a făcut progrese remarcabile, dar în unele dintre celelalte state arabe, primăvara a fost urmată de iarnă: teroare, violență, izgonire. Situația socio-economică a majorității acestor țări s-a deteriorat în continuare și au existat câțiva dictatori care, după o perioadă de tranziție plină de incertitudini, au reușit să-și restaureze puterea. Sau, în unele țări, un regim nedrept a fost pur și simplu înlocuit cu altul la fel.

Una dintre probleme e că și dictatorii se uită la televizor și citesc ziarele. Nu așteaptă ca istoria să se repete și să fie și ei dați jos de la putere și de pe pozițiile lor prin proteste pașnice. Observând ceea ce se întâmplă în alte țări, învață care comportament a dus, după criteriile lor, la succes și care la eșec. Apoi își adaptează propria atitudine.

Asemenea populațiilor din țările lor, despoții din lumea arabă au înțeles ce anume s-a întâmplat mai întâi în Tunisia și, la scurt timp după aceea, în Egipt. Și, la fel cum cetățenii s-au lăsat contaminați cu entuziasm de curajoșii demonstranți, și cei aflați la putere au copiat strategiile de apărare ale colegilor lor.

Nu numai noi am asociat evenimentele din 2011 cu Revoluția Germană din 1989; și intelectualii din Tunis și Cairo au

făcut referire, în articolele și comentariile lor, la demonstranții pașnici din Dresda, Leipzig și din toate celelalte orașe est-germane. Iar conducătorii despotici au căutat la rândul lor modele ale celor care au reușit să se mențină la putere.

Și le-au și găsit. Căci, în 1989, nu a existat numai o revoluție pașnică în Germania, ci și, puțin mai devreme – anume, la începutul lui iunie –, și reprimarea brutală a protestelor studențești din Piața Păcii Cerești din Beijing. Din fericire, în RDG, tancurile au rămas în curțile cazărmilor. Dar, pentru regimurile al căror unic interes este păstrarea puterii, această deosebire și urmările ei le-au folosit drept învățătură.

„Și nu va exista îndurare“

Egipt. În țara de pe Nil, protestele au început pe 25 ianuarie 2011, într-o marți. Exact o săptămână mai târziu, pe 1 februarie, președintele Hosni Mubarak a declarat că nu va mai candida la viitoarele alegeri, care urmau să se desfășoare în septembrie. Dar oamenii au continuat să iasă în stradă, cerându-i să se retragă. Piața Tahrir din Cairo se afla în centrul atenției tuturor reportajelor internaționale. Statul autoritar încerca să-i împrăștie pe demonstranți. Au existat morți și răniți. În numai o săptămână și-au pierdut viața peste 800 de oameni. Joi, pe 10 februarie, Mubarak a declarat că avea să rămână în funcție, dar că urma să-i predea afacerile statului vicepreședintelui său. Poporul nu a considerat că este de ajuns. Protestele au continuat. În după-amiaza zilei următoare, Mubarak și-a anunțat demisia și a predat Consiliului Suprem al Armatei toate afacerile statului.

Ceea ce s-a întâmplat în Egipt s-a repetat după aceea în mod asemănător și în alte țări arabe. La început, totul mergea foarte repede, despotul încerca să reziste cât mai mult timp cu putință în pofida mișcării de protest și renunța chiar puțin câte puțin la putere. Până la urmă, însă, presiunea străzii l-a obligat să cedeze. Începând din acel moment, lucrurile au evoluat cu încetinitorul. Construcția noului stat democratic era anevoioasă și lentă – și aproape în niciun domeniu nu a fost încununată de succes. S-au consemnat mai multe regrese decât progrese.

În Egipt, disputa în legătură cu noua ordine s-a transformat în violență, până la urmă în dictatură militară, și totul s-a încheiat cu consolidarea sistemului autoritar pe care oamenii

voiseră de fapt să-l doboare. Așa se face că unii observatori din afară au ajuns la următoarea concluzie: „Arabii pur și simplu nu sunt capabili de democrație.“ Ceea ce este o concluzie complet eronată. Voi reveni imediat asupra acestui aspect.

Libia. Pe 17 februarie 2011, în diferite regiuni ale țării s-a proclamat „Ziua Mâniei“. Demonstrațiile de protest arătau cu toată claritatea că oamenii nu se lăsau păcâliți cu mici reforme și nici nu se lăsau intimidați de represiunea statului; ei își exprimau nemulțumirile agresiv, ba chiar cât se poate de violent.

Muammar al-Gaddafi, deținătorul puterii, n-a stat prea mult să observe agitația generală. Bineînțeles că lui nu-i scăpase faptul că, în urmă cu patru săptămâni, vecinul său tunisian Ben Ali fusese nevoit să fugă din țară și că, în urmă cu o săptămână, colegul său egiptean Mubarak își dăduse demisia. Când, pe 22 februarie, și președintele algerian Bouteflika a anunțat că avea să renunțe la funcția sa „din motive de sănătate“ și, sub presiunea străzii, a ridicat starea de urgență declarată acolo cu 19 ani în urmă, era ușor de prevăzut cum ar fi putut evolua situația din Libia. De aceea, Gaddafi a ales, hotărât, o cale extremă de păstrare a puterii.

El a procedat la reprimarea masivă, cu o violență extremă, a demonstrațiilor. Zeci de oameni și-au pierdut viața. Dar, în locul stabilizării situației la care sperase Gaddafi, s-a întâmplat exact contrariul. Criza a dus la dezagregarea aparatului de stat și militar. Un număr de militari de rang înalt și o serie de diplomați au trecut de partea protestatarilor, ca să se protejeze pe ei și clanurile lor, și au dat o mână de ajutor la organizarea rezistenței. Astfel, a luat naștere o conducere politico-militară a răscoalei. Foști reprezentanți de rang înalt ai regimului s-au aliat cu cei aflați de ani buni în opoziție și au format, la Bengazi, un Consiliu Național de Tranziție. Ei au făcut apel la comunitatea internațională să intervină și să-i ajute în lupta lor împotriva represiunii ordonate de dictator.

Gaddafi s-a înfuriat peste măsură. Când, pe 17 martie, a anunțat oficial: „În noaptea asta venim. Și nu va exista îndurare“, catastrofa incipientă a putut fi urmărită live la televizor: genocid anunțat.

Opinia publică mondială a reacționat incredibil de repede și cu o unitate surprinzătoare. Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite a dat, cu abținerea Rusiei, a Chinei și a Germaniei, o rezoluție care instaura o zonă de interdicție

aeriană deasupra Libiei și permitea, astfel, o intervenție armată limitată. Marea Britanie, Franța și SUA au trimis avioane de vânătoare.

Și a mai existat un actant pe scena conflictului din Libia: Liga Arabă, care, altminteri, era adeseori sfâșiată de dispute interne.

Statele din Liga Arabă au împreună o suprafață cam de trei ori mai mare decât Uniunea Europeană și o populație totală de 350 de milioane de oameni, ceea ce corespunde unei proporții de aproximativ două treimi din populația europeană. Spre deosebire de UE, Liga Arabă nu este o veritabilă alianță de state, ci o comunitate de interese destul de laxă, care a fost fondată în 1945 la Cairo și a constituit, la început, numai o reminiscență a vechiului Imperiu Otoman, care s-a spulberat după sfârșitul Primului Război Mondial. Obiectivul ei nu este o integrare pe termen lung a statelor și societăților, ci dimpotrivă, menținerea pe termen lung a suveranității naționale – și contribuția la rezolvarea unor dispute interarabe.

Ținând seama de comandamentul neamestecului și de tot mereu invocata suveranitate a statelor membre, a fost cu atât mai uimitor faptul că, la izbucnirea războiului civil în Libia, Liga Arabă a ajuns să ia atât de repede o decizie împotriva Libiei, să proclame o zonă de interdicție aeriană și să le confere statelor membre mandatul de a se implica și militar împotriva lui Gaddafi. Libiei și, mai târziu, și Siriei le-a fost suspendată calitatea de membre, pe baza delictelor de încălcare a drepturilor omului – fapt unic în istoria Ligii.

Acest fapt ar putea fi interpretat ca un progres în direcția deschiderii Ligii în privința valorilor liberale și a drepturilor omului. Totuși, este foarte probabil că s-a ajuns la un consens atât de rapid asupra unei intervenții în Libia din cauză că majoritatea statelor din Liga Arabă mai aveau unele conturi de reglat cu dictatorul libian. Deoarece Gaddafi nu scăpase nicio ocazie de a se face antipatic, în special în relațiile cu Arabia Saudită. Astfel, se presupunea că, în 2003, fusese amestecat în planurile de atentat împotriva prințului moștenitor de atunci al Arabiei Saudite și, la summitul Ligii Arabe din 2009, de la Doha, se exprimase atât de insultător la adresa regelui Abdullah, încât i-a fost tăiat microfonul.

În loc să se bucure de strălucirea Primăverii Arabe, la care oamenii visaseră ca la o victorie pașnică a unei societăți civile democratice, Libia se afla acum în război.

Siria: primăvara se transformă în iarnă

Și protestele din Siria au câștigat în dinamism în cursul verii 2011 și se părea că domnia partidului unic, care urma să împlinească 50 de ani, avea să se încheie. Începând din 1963, țara se afla sub domnia Partidului Baath, o grupare secular-socialistă. La conducerea lui și, deci, la conducerea țării se afla, după un puci care avusese loc în 1970 în interiorul partidului, Hafez al-Assad, tatăl actualului șef al guvernului, Bashar al-Assad. Tatăl a condus țara cu mână de fier. A fost deosebit de brutal, în special împotriva Frăției Musulmane. În anul 2000, când Bashar al-Assad a preluat moștenirea guvernării de la tatăl său decedat, mulți au sperat într-o deschidere a regimului aspru.

Într-adevăr, încă de atunci a existat o primăvară, Primăvara de la Damasc, care a adus cu sine dezbateri politice deschise. Au fost puse în discuție teme precum ridicarea stării de necesitate aflate încă în vigoare și a legii marțiale, precum și poziția femeii în societate și relațiile cu Palestina și cu Israel. S-au cerut eliberarea deținuților politic, dreptul de a înființa partide și ONG-uri și, la un moment dat, cu deosebită claritate, și anularea articolului 8 din constituția siriană, care prevedea că Partidul Baath asigură conducerea statului – prin urmare, se revendica nici mai mult, nici mai puțin decât dreptul la alegeri libere.

Însă, doar la puține luni după asta, Assad junior s-a întors din nou la cursul dinainte, cel impus de tatăl său, a ordonat arestarea opozanților, a interzis saloanele politice și a stabilit pedepse cu închisoarea pentru activiștii politici. În această fază se afla atunci când l-am cunoscut, cu ocazia unei vizite la Damasc în care îl însoțeam pe cancelarul Schröder. Un lucru era cât se poate de clar: Assad fusese strâns foarte tare cu ușa, politic vorbind, de către vechii membri ai Partidului Baath, care nu l-au lăsat nici măcar o secundă singur cu Schröder. Nicio speranță de reformă!

Cu toate astea, Primăvara de la Damasc a continuat să trăiască în mințile multor sirieni. În 2011, când a izbucnit Primăvara Arabă, regimul a reacționat la primele semne de protest cu represalii masive. Valul protestelor a început la periferia țării și, în vară, a ajuns în orașele mari Hama și Homs și, în cele din urmă, la Damasc.

La început, președintele Assad a anunțat – după principiul morcovul și bățul –, în paralel cu represaliile, și un proces de reformă. Reformele, însă, s-au lăsat așteptate, demonstrațiile au câștigat în amploare, iar înăbușirea protestelor de către armată s-a soldat cu tot mai multe pierderi de vieți omenești. Lună de lună, situația în țară se agrava tot mai tare. Represiunea a mobilizat opoziția.

În scurt timp, conflictul a escaladat. În aprilie, guvernul sirian a scos tancurile împotriva demonstranților. În mai, trupele siriene au pătruns în multe zone rezidențiale din Homs și din alte orașe. În iunie, guvernul sirian și-a extins operațiunile militare. Trupele guvernamentale au luat cu asalt un oraș de frontieră și i-au împiedicat pe refugiați să părăsească țara. În iunie, la Hama s-a ajuns la cea mai amplă demonstrație de la începutul protestelor, cu zeci de mii de oameni. Sute de mii de oameni au ieșit pe străzi în multe regiuni ale Siriei. A urmat hotărârea cabinetului sirian de a permite și altor partide decât Partidul Baath accesul la guvernare, dar aceasta nu a fost decât o picătură de apă pe o plită încinsă. În august, trupele au intrat în Hama și operațiunea s-a soldat cu peste 100 de morți. În urma protestelor, orașul-port Latakia a fost atacat cu nave de război, tancuri și trupe de infanterie.

În același timp au crescut presiunile internaționale. În vreme ce, în paralel, având mandat din partea Consiliului de Securitate al ONU, trupele NATO acționau în Libia împotriva lui Gaddafi, comunitatea internațională a statelor a reacționat la început mai degrabă reținut față de evenimentele din Siria. În aprilie, Catherine Ashton, însărcinata cu afaceri externe a UE, a condamnat folosirea forței în Siria, ministrul de Externe al SUA, Hillary Clinton, a cerut oprirea violenței. Și secretarul general al ONU, Ban Ki-moon, și înaltul comisar ONU pentru drepturile omului, Navanethem Pillay, au condamnat folosirea forței împotriva demonstranților, în vreme ce Turcia a mărit presiunile diplomatice asupra Siriei.

În luna mai, însă, SUA au declanșat sancțiuni împotriva Siriei. Consiliul de Securitate al ONU era împărțit. Președintele Rusiei, Dmitri Medvedev, a respins condamnarea Siriei de către Națiunile Unite. UE a instituit un embargo asupra armamentului și, împreună cu SUA, a declanșat sancțiuni împotriva președintelui Assad și a altor membri ai conducerii politice. Liga Arabă a condamnat reprimarea

violentă a demonstrațiilor, în vreme ce guvernul american, de comun acord cu UE, l-a somat pentru prima oară explicit pe președintele Assad să se retragă din funcție. În septembrie, situația era de așa natură, încât se părea că epoca Assad se afla în fața sfârșitului iminent.

În acest timp, vecinii Siriei se vedeau fie implicați fără voia lor, fie amestecați cu bună știință în conflictul sirian. Arabia Saudită îi sprijinea pe rebeli fără să facă un secret din asta, pentru că Assad era considerat o amenințare. La fel și Turcia. Qatarul, care a jucat un rol important în acțiunea militară internațională împotriva Libiei, a recunoscut în Siria un nou prilej de a se profila pe plan internațional și de a ieși din umbra Arabiei Saudite. Astfel, țara a finanțat și fondarea unui organism politic de opoziție. În felul acesta, se dorea ca această țară să găzduiască un guvern în exil, recunoscut, pregătit să preia conducerea de îndată ce Assad lăsa în sfârșit locul liber.

Regime change – dar să știi ce se întâmplă după aceea

Opinia publică occidentală simpatiza pe față cu rebelii sirieni. Se dorea sprijinirea oamenilor în lupta lor pentru libertate și democrație și era aproape de la sine înțeles că asta însemna și livrare de armament și muniție.

Cu toate astea, se știa bine din câteva războaie mai vechi că, în timp, sprijinirea rebelilor se poate transforma în autogol. SUA sunt în măsură să povestească multe pe tema asta.

Cum aveau ei de gând să se asigure acum, în Siria, că grupările de opoziție, pe care intenționau să se sprijine în lupta lor împotriva regimului, nu s-ar fi aliat tocmai cu grupări militare islamiste care, la rândul lor, luptau în alte contexte împotriva unor aliați americani?

Assad a acuzat implicarea țărilor vecine și a cerut să fie respectată suveranitatea Siriei. Această cerere a lui s-a făcut auzită în Rusia. Șefului de la Kremlin i-au displăcut cuvintele lui Obama: „Assad trebuie să plece!“ Fiindcă, odată cu asta, problema se afla în sala de ședințe a Consiliului de Securitate al ONU, care deja îi îngrijorase pe ruși în cazul Libia/Gaddafi 2011, și care problemă suna așa: *regime change*, schimbarea forțată a regimului, răsturnarea conducătorului autocrat.

Și în capitalele europene – în Germania chiar cu un entuziasm deosebit de mare – se formula tot mereu acest

obiectiv: Assad trebuie să plece. Din perspectiva actuală, a fost o politică iresponsabilă, din cauză că, de fapt, nu exista nicio strategie reală în spatele ei. Dacă pleca Assad, ce anume avea să se întâmple exact? Aveau cumva Berlinul sau Bruxelles-ul un plan B? Bineînțeles că nu.

O bloggeriță, activista yemenită pentru drepturile omului Tawakkul Karman, avertizase omenirea în această privință. De la ea vine și fraza profetică, pe care ar trebui s-o țină minte toți cei care cer un *regime change*: „Trebuie să știm ce anume vine după aceea."* În vârstă de 31 de ani, mamă a trei copii, membră a partidului moderat islamic Islah din Yemen, reușise să adune, la începutul Primăverii Arabe, sute de femei în jurul ei și devenise portavocea opoziției la ea în țară. În 2012 am invitat-o la Conferința de Securitate de la München. Cuvintele acestei admirabile femei au penetrat pur și simplu conștiințele celor prezenți; cuvântarea ei a fost una dintre cele mai bune pe care am avut prilejul să le aud vreodată ca președinte al conferinței.

În ianuarie 2011, chiar în prima zi după căderea despotului tunisian Ben Ali, Tawakkul Karman chemase lumea să iasă la primele manifestații din capitala Yemenului, Sanaa. A fost arestată, închisă și pusă din nou în libertate. Arestarea ei a provocat demonstrații în masă. În octombrie 2011, a primit – în numele tuturor răsculaților din lumea arabă – Premiul Nobel pentru Pace.

Avertismentul de a nu răsturna niciun regim înainte să ai o strategie convingătoare pentru perioada de după aceea nu este valabil numai pentru Yemen, care de altfel este cuprins de haos, asemenea Libiei sau Siriei. De-a lungul istoriei, ideea de *regime change* a generat doar rareori succese. Fiindcă un dictator mai puțin nu e de ajuns pentru venirea verii democratice!

După revoluții, societățile au avut nevoie adeseori de ani întregi sau chiar de decenii pentru a se stabiliza, și numai puține revoluții au generat structuri democratice. După Revoluția Franceză au urmat mai întâi ani de teroare brutală, iar apoi autocratul Napoleon, care a aruncat Europa în război. Revoluția Rusă din 1917 nu a adus democrația, cum n-au adus-o nici cea cubaneză din 1959 sau cea iraniană din 1979. În toate aceste țări au dispărut vechile regimuri autoritare, după care, însă, nu s-au născut nici libertatea, nici democrația.

Cât despre germani, ei își au laboratorul chiar în propria țară. După 40 de ani de dictatură socialistă, milioane de cetățeni din RDG au trecut aproape peste noapte la un sistem democratic. Însă, cu aproape 30 de ani mai târziu, cercetătorii constată că nici măcar în acest lung interval de timp nu s-a reușit să li se insufle tuturor acestora bucuria de a fi împreună – o premisă deloc lipsită de importanță pentru funcționarea unei democrații.**

Când transformarea în gândire și în simțire este o problemă chiar în Germania, un stat foarte dezvoltat, cum ar putea să funcționeze acest proces în țări în care identitatea și loialitatea se alimentează de cele mai multe ori din apartenența religioasă sau etnică? În ceea ce le privește, țările arabe nu au tradiția structurilor democratice în sens occidental, nimic care să se fi dezvoltat de-a lungul anilor sau de-a lungul secolelor. În Europa am avut nevoie de mult timp ca să facem experimente parlamentare și ca să ajungem să acceptăm separația puterilor în stat și o justiție independentă. Acesta a fost un proces anevoios, întrerupt mereu de renunțări dintre cele mai grele și de războaie. Impunerea democrației aproape peste noapte: așa ceva pur și simplu nu e cu putință.

Războiul din Irak, 2003: „Sau sunteți cumva rasist, domnule Ischinger?“

Cu toate astea, ideea că democrația ar putea fi exportată asemenea unui nou model de mașină este larg răspândită, la fel și aceea că simpla aruncare la fier vechi a unui model anterior de guvernare ar duce la un sistem politic nou, după modelul occidental. În SUA, unii continuă să cultive și să alimenteze această idee – în special intelectualii neoconservatori, numiți pe scurt „neocons“. Pe unii precursori ai gândirii mișcării neoconservatoare i-am cunoscut încă dinainte să ajung în 2001 ambasador la Washington. Dintre aceștia, Richard Perle și Paul Wolfowitz erau mințile cele mai cunoscute în Germania.

Așa cum vedeau lucrurile acești *neocons*, în anii 1990, după ce Rusia dispăruse în sfârșit de pe ecran, existase, în politica mondială, acel așa-numit „moment unipolar“. S-a considerat atunci că, de vreme ce nu mai aveau rival, americanii ar fi putut, grație puterii lor militare superioare, să configureze lumea așa cum o vedeau ei: să suprime conflicte, să creeze

pace, să răspândească pretutindeni capitalismul și libertatea. Pe scurt, începea să se facă simțită o anumită aroganță în gândirea americană.

Din această aroganță a luat naștere și ideea de a scăpa de Saddam Hussein. Așa cum s-a descris deja pe scurt în Capitolul 3, acest plan a fost într-adevăr pus în aplicare în 2003. Motivând că acolo existau arme chimice, SUA au atacat Irakul. Planurile de război ale americanilor i-au împărțit pe europeni în apologeți (Marea Britanie, Polonia) și critici (Germania, Franța). Alianța transatlantică era pusă la grea încercare.

Din punct de vedere militar, s-a raportat un succes rapid: în doar câteva săptămâni, americanii reușiseră – chiar dacă efortul a fost considerabil – să-l înfrângă pe Saddam atât în aer, cât și pe uscat, mai ales că regimul acestuia își pierduse deja din forță în urma sancțiunilor ONU și din cauza izolării regionale.

Dar visul cu privire la *regime change* s-a spulberat repede: SUA nu au reușit să securizeze Irakul și să declanșeze un proces durabil de reconstrucție a țării. Oamenii din Irak mai suferă și astăzi din cauza unei situații de securitate încordate, în care milițiile terorii își fac de cap, majoritatea șiită cere posturile cele mai înalte în guvern, iar tensiunile între guvernul regional kurd din nord și guvernul central din Bagdad pot să escaladeze în orice moment. De această instabilitate a reușit să profite doar cu puțin timp mai târziu Statul Islamic.

Regime change a luat naștere și continuă să apară adeseori dintr-un *hybris* occidental. În disputa transatlantică asupra războiului din Irak din 2003, s-a ajuns la o discuție între Condoleezza Rice, consiliera de atunci pe politica de securitate a președintelui american, și subsemnatul. Eu spusesem că ar fi o iluzie să se creadă că, în Irak, avea să crească și să înflorească democrația de îndată ce Saddam avea să fie înlăturat.

Rice m-a privit indignată: „Bine, dar noi am reușit să vă băgăm în cap democrația și vouă, și japonezilor. De ce n-ar funcționa asta și în Irak?! Sau sunteți cumva rasist, domnule Ischinger?“

Poate că între timp și ea a început să vadă problema cu alți ochi. Invadarea Irakului de către SUA în 2003 nu a avut nicidecum efectul pe care intelectualii neoconservatori de la Washington speraseră atunci că-l va avea. În loc să contribuie

la stabilizarea Orientului Apropiat, războiul n-a făcut decât să amplifice haosul. În loc să evolueze în direcția democrației, Irakul a căzut pradă unui război civil, care s-a purtat în mare parte între sunniți și șiiți. Acest război a costat nenumărate vieți omenești, a creat condițiile pentru nașterea așa-numitului Stat Islamic și va continua să mai aibă încă multă vreme efecte asupra politicii externe a Statelor Unite ale Americii – poate, asemănătoare celor ale războiului din Vietnam.

Privind retroactiv, evoluția nu e deloc surprinzătoare. Căci de cine sau de ce anume simt oamenii că aparțin? Cu cine poate să se identifice un kurd sau un șiit irakian? Ca reprezentat al sunniților, Saddam Hussein guvernase țara cu mână de fier. Faptul că, până în 2003, se acumulase multă mânie era cât se poate de evident. Iar disponibilitatea pentru reconciliere între oameni nu era foarte mare. La fel de bine s-ar fi putut anticipa că sunniții care dominaseră țara nu aveau să renunțe atât de ușor la privilegiile lor. Că democrația, în Irak, avea să fie extrem de complicată era așadar ușor de prevăzut.

Și, pe de altă parte, da, în Germania și în Japonia, implementarea democrației după Al Doilea Război Mondial a funcționat. Numai că, acolo, SUA și aliații lor au fost pregătiți pentru decenii de ocupație și dispuși să contribuie la o reconstrucție foarte scumpă și laborioasă. Iar premisele istorice au fost și ele cu totul diferite. Căci este desigur cu totul altceva dacă ai de-a face cu o țară în care există o lungă tradiție de autoguvernare locală și de justiție independentă, așadar o lecție bine învățată și împământenită a separației puterilor – sau cu o țară în care toate astea lipsesc. Așadar, presupunerea că, în Irak, s-ar putea obține ceea ce germanilor li s-a putut reaminti într-o perioadă relativ scurtă, anume statul de drept și democrația: această presupunere a fost anistorică și cât se poate de lacunară.

„Nu"-ul Germaniei și al cancelarului federal Schröder în fața intervenției în Irak în 2003 a fost îndreptățit, și nu numai pe baza lipsei de legitimitate din perspectiva dreptului internațional. S-a dovedit a fi corect și din punct de vedere politic și istoric. Cu toate astea, ar fi o greșeală să se creadă că un „nu" față de o intervenție militară este întotdeauna răspunsul corect.

„Nu" față de orice tip de intervenție militară?

Diferite argumente sunt puse pe tapet de fiecare dată împotriva unei participări germane la o intervenție militară. Unul dintre ele este pacifist și respinge orice fel de violență ca fiind nedreaptă. Dar, odată cu acesta, ne trezim într-o dilemă morală. Fiindcă și prin non-acțiune te poți face vinovat.

Într-o discuție despre intervenția în Libia, filozoful și scriitorul francez André Glucksmann a respins cât se poate de ferm întrebarea referitoare la un război drept: „Nimeni [...] nu are dreptul să afirme că poartă un război corect sau chiar unul drept. Există numai războaie necesare și războaie care nu răspund unei necesități. Pentru a evita ce-i mai rău, te mulțumești să accepți răul mai mic.“[***]

Încă dinainte să ajungă președinte al Republicii Federale Germania, Joachim Gauck a încercat să argumenteze cât mai clar că politica externă este adeseori alegerea între mai multe rele. „Care sunt măsurile la care ar trebui să recurgă niște democrați convinși pentru ca «totul să fie bine» în Afganistan?“, a întrebat el și a descris dilema în care se aflau deopotrivă politicienii și diplomații. „Numai în paradis se poate spune că toate sunt bune. Dar unde trăim noi avem de-a face cu oameni limitați, care fac greșeli, sau chiar cu teroriști și cu sisteme despotice. Nu se construiesc lucruri definitive și paradiziace, ci numai lucrurile fezabile și mai puțin rele.“[****]

Prin urmare, intervențiile militare nu sunt niciodată drepte sau bune – dar la fel de puțin dreaptă și necesară este evitarea lor. Hotărârile luate în favoarea sau împotriva lor sunt adeseori, asemenea hotărârilor din politica externă în general, o alegere între mai multe rele. Atunci când politicienii și diplomații reușesc ca, din aceste numeroase opțiuni rele, să aleagă răul cel mai mic – și să-l transpună în practică cu succes –, asta este deja o mare realizare. Această afirmație ar putea să sune cinic, dar corespunde realității.

Realitatea politică nu e o lume în alb-negru

Tocmai din cauză că, de cele mai multe ori, nu este vorba despre o decizie de tipul ori-ori. Așa cum s-a amintit deja, între cei care, la o adică, ar impune democrația cu forța și politicienii realiști, dispuși să accepte represiunea ca preț al stabilității, există multe trepte intermediare. Realitatea politică nu este o lume în alb și negru, este o lume cu multe nuanțe de gri.

Scepticismul față de ipoteza că o schimbare de regim ar genera în mod automat democrație este cât se poate de îndreptățit. La fel și critica referitoare la faptul că intervenționiștii occidentali, precum Donald Rumsfeld, nu se ridică la înălțimea răspunderii lor atunci când bombardează, fără ca după aceea să construiască și să consilieze.

Cel care dă glas ambelor aspecte nu este însă nici pe departe un apologet al unei politici conciliante cu dictatorii și puterile autoritariste.

Dezbaterea ar trebui purtată în centrul gri, în loc să ne lovim de răsturnările radicale într-un alb-negru artificial – idealuri goale versus interese egoiste. În ce măsură intervenția are sens și în ce măsură neamestecul e o soluție inteligentă și când anume non-acțiunea are și ea consecințe politico-morale – acestea sunt problemele cele mai dificile din politica externă. Ele își pot găsi rezolvarea numai dacă se acceptă că, frecvent, trebuie să se aleagă o opțiune dintre mai multe opțiuni nesatisfăcătoare.

Bunul renume al lui Gaddafi și viața familiei Wallert

Apropo de tema „nesatisfăcător". În situația de necesitate extremă prin care trecea Republica Federală Germania, s-a întâmplat ca tocmai Gaddafi să ne ajute. Iată cum s-au petrecut lucrurile. În duminica de Paști a anului 2000, adepți ai organizației teroriste Abu Sayyaf au luat ostatici 22 de turiști și angajați ai unui hotel de pe insula malaysiană Sipadan, din dreptul coastei estice a insulei Borneo, și i-au dus într-un lagăr din junglă de pe insula filipineză Jolo. Printre ostatici se afla și familia Wallert din Göttingen – Renate, Werner și fiul lor, Marc. O încercare de eliberare cu forța întreprinsă de armata filipineză a eșuat. La un moment dat, aproape 40 de jurnaliști se cazaseră în hotelurile de pe insulă și transmiteau aproape în direct. Drama, cu amenințări permanente cu violența și cu moartea, a durat săptămâni și luni. Imaginile cu mama cotropită de spaimă au circulat pe toate programele. Ea a fost eliberată după 12 săptămâni, dar soțul și fiul au rămas în continuare ostatici.

Diplomația germană, inclusiv BND*****, s-a luptat luni întregi pentru a rezolva problema ostaticilor. Bineînțeles că existau solicitări financiare. Dar exista un comandament strict,

anume acela de a nu plăti recompense, pentru a nu transforma asta într-un model de afacere și a periclita astfel și siguranța altor turiști. O situație în care era mare nevoie de un sfat bun.

Un eșec ar fi avut urmări groaznice. Pentru membrii familiei Wallert, fiecare zi putea fi ultima.

Orice greșeală ar fi fost plătită cu viața lor.

Iată însă că cel de-al doilea fiu al șefului de stat libian Gaddafi avea relații bune cu musulmanii filipinezi. Pe deasupra, el mai era și președintele GIFCA – Gaddafi International Foundation of Charitable Associations. Fundația s-a arătat dispusă să preia pretențiile financiare. Prin urmare, Germania nu era nevoită să plătească banii de răscumpărare. Contraserviciul pe care îl cerea regimul Gaddafi era interesant. Prin implicarea ei în atentatul din Lockerbie, un atentat cu bombă asupra unui avion al Pan Am World Airways, care avusese loc în 1988, Libia rămăsese izolată în comunitatea internațională. La Tripoli, se spera că o vizită în Libia a cancelarului federal ar contribui la relaxarea acestei izolări. Prin urmare, noi am fost de acord cu vizita. Așa funcționează uneori diplomația. Familia Wallert a fost eliberată, cazul era rezolvat. Fără bani de răscumpărare germani.

Când, mai târziu, libienii au readus în discuție vizita promisă a cancelarului, noi am invocat probleme de program și am oferit în schimb o vizită a ministrului de externe, Joschka Fischer. Acesta a făcut într-adevăr o vizită de tranzit în Libia, dar nu s-a întâlnit cu Gaddafi personal. Oricum, însă, noi am încercat s-o rezolvăm. Asta a fost. Subiect bifat.

A fost oare greșit să acceptăm acest ajutor? A fost greșit să-i strângem atunci mâna lui Gaddafi, cum s-ar spune, ca preț pentru a obține eliberarea familiei Wallert?

Propun să se reflecteze la un singur aspect: dacă noi refuzăm categoric să conlucrăm cu toți dictatorii și conducătorii care încalcă drepturile omului, atunci ar trebui să înghețăm relațiile cu aproximativ o jumătate din omenire. Și nu acesta ar trebui să fie răspunsul, nu? De aceea ar fi și greșit să condamnăm întâlnirea lui Donald Trump cu Kim din Coreea de Nord ca gest de dispreț la adresa drepturilor omului. Diplomația înseamnă și să negociezi cu dictatorii, atunci când trebuie.

Culpa istorică a Germaniei și imperativul neamestecului

În cuvântarea lui de la München din 2014, președintele Gauck a abordat cel de-al doilea argument, specific german, împotriva intervențiilor – trimiterea la culpa istorică a Germaniei. Nu avem voie să derivăm din culpa germană un „drept de a întoarce privirea", s-a exprimat el. Altminteri, „din această reticență, ar putea lua naștere un fel de autoprivilegiere. [...] În plus, astăzi, pentru Germania și aliații ei, ar trebui să fie de la sine înțeles că nu trebuie să le refuze pur și simplu ajutorul altora atunci când încălcările drepturilor omului escaladează în genocid, în crime de război, epurări etnice sau crime împotriva umanității. Respectarea drepturilor omului nu este numai esența imaginilor pe care democrațiile occidentale le au despre ele însele. Da, ea este o condiție fundamentală pentru garantarea securității, pentru o ordine mondială pașnică și cooperantă."******

Pe scurt, nu poți să scuzi orice prin faptul că ai avut o copilărie dificilă. La un moment dat devii adult și trebuie să-ți asumi răspunderea, inclusiv și în special pentru sarcinile neplăcute ale vieții.

Cel de-al treilea argument al criticilor intervenționismului este recitat mereu de către Putin: nu avem voie să ne amestecăm în suveranitatea altor state. Ar trebui să respectăm toate regimurile în egală măsură.

Adeseori, argumentul acesta este legat de reproșul că Occidentul dă dovadă de o atitudine imperialistă atunci când le prescrie altor șefi de stat cum trebuie să-și conducă țara.

Și în acest punct, Gauck a avut, încă din 2011, un răspuns convingător: „Aș lua foarte în serios reproșurile de acest fel dacă ele ar fi formulate de către cei asupriți, de către activiștii drepturilor omului din statele autoritare. Dar nu atunci când aceste reproșuri vin de la cei care critică cultura noastră occidentală, care nu le recunosc propriilor lor cetățeni decât o mică parte din acele libertăți care, în democrațiile occidentale, sunt de la sine înțelese. Despoții și dictatorii acestei lumi nu fac decât să se protejeze pe ei înșiși și nedreptatea, să apere Evul Mediu împotriva progresului." *******

Bineînțeles că trimiterea legalistă la suveranitatea statelor și la comandamentul neamestecului este cât se poate de atrăgătoare pentru ruși – și pentru chinezi, cărora, de asemenea, le place să se refere la ele –, pentru că ei nu vor să permită să li se prescrie cum anume au voie să se poarte cu

cetățenii lor – fie că e vorba despre disidenți și opozanți, despre ceceni sau despre uiguri.

Însă trâmbițarea suveranității statale este, înainte de toate, o viziune asupra lumii din secolul trecut și mai dinainte. Aproximativ de la Pacea Westfalică de la 1648 se formulează și se cultivă maxima despre principiul neamestecului în suveranitatea statelor și al dreptului neîngrădit al fiecărei națiuni de a-și rezolva singură problemele interne. Acest lucru are sens în măsura în care statele sunt subiectele centrale în dreptul internațional, iar conviețuirea lor se cere reglementată. Dar oare are voie un stat să facă realmente orice în interiorul propriilor granițe – inclusiv să măcelărească minorități? Răspunsul este evident: nu.

În preajma trecerii în noul mileniu, discuțiile internaționale au prins dintr-odată viață. Fuseseră comise prea multe cazuri de genocid, de crime împotriva umanității, prea mulți oameni fuseseră omorâți fără să fi intervenit cineva, de exemplu în Ruanda sau în Bosnia. După lungi discuții, în 2005, Adunarea Generală a Națiunilor Unite a acceptat cu o majoritate covârșitoare că suveranitatea națională își are și ea limitele ei, și anume atunci când dictatorii încep nu să-și protejeze propriul popor, ci să-l masacreze. Luase naștere așa-numita „răspundere de a proteja“, în engleză „Responsibility to Protect“. Sau, mai scurt, „R2P“.

Răspunderea de a-i proteja pe alții

Ideea care a dus la asta: genocidul, crimele de război, crimele împotriva umanității sunt încălcări atât de grave ale drepturilor omului, încât ele activează responsabilitatea comunității internaționale de a proteja (R2P), și anume atunci când statele afectate nu sunt ele însele dornice sau capabile să-și apere cetățenii de aceste crime.

Exact acest principiu s-a încercat să fie aplicat în Libia. Rezoluția numărul 1973 a Consiliului de Securitate al ONU, care până la urmă a fost sprijinită și de Rusia și China prin voturi de abținere, a permis intervenția armată în Libia în anumite limite. Obiectivul ei, cum a sintetizat problema André Glucksmann în primăvara lui 2011, a fost „exclusiv acela de a proteja, nicidecum de a invada țara, de a institui acolo o democrație sau de a construi o națiune“.********

Într-o pledoarie în favoarea războiului cu Libia, susținută în aprilie 2011, Anne-Marie Slaughter, profesoară la Princeton și una dintre cele mai cunoscute experte în materie de drept internațional, care, sub Hillary Clinton, a condus Comitetul de Planificare al Ministerului de Externe al Statelor Unite, a subliniat această rațiune a protecției și criteriile după care ea putea fi pusă în aplicare din perspectiva SUA:

„SUA au fost dispuse să voteze în favoarea Rezoluției 1973 abia în momentul în care au fost îndeplinite anumite criterii: o cerere de ajutor din partea opoziției libiene și aprobarea unei zone de interdicție aeriană de către Liga Arabă. Fiecare pas al acestei aprobări este un indiciu indirect asupra proporției actelor de cruzime. Abia atunci când acțiunile brutale ale unui guvern zguduie conștiința unei regiuni, organizația regională este pregătită să acționeze. Dacă aceasta îi solicită ONU măsuri împotriva unuia dintre membrii ei, probabil că Națiunile Unite vor fi de acord. Dacă, dimpotrivă, organizația regională are o atitudine pasivă, națiunile din afara regiunii vor acționa împotriva consensului regional numai atunci când crimele reale sau cele care amenință să fie comise zguduie profund conștiința întregii lumi.“********

Germania s-a abținut atunci de la vot, ceea ce eu consider acum, ca și atunci, o greșeală. Spre deosebire de războiul împotriva Irakului din 2003, aici, miza era tocmai aceea de a se obține o intervenție acoperită de dreptul internațional – iar nu o coaliție a celor dornici să intervină. Abținerea germană va fi avut motivele ei de politică internă, dar, în planul politicii externe, ea a fost un semnal greșit. Ca țară a cărei istorie a înregistrat un dublu genocid și care acum este parte integrantă din comunitatea internațională, Germania ar fi putut să arate aici – ba chiar ar fi trebuit s-o facă – în ce fel interpretează asumarea răspunderii, mai ales atunci când aceasta are în spate un mandat internațional. De altfel, după aceea, Berlinul a și avut parte de critici masive pentru abținerea lui.

Ar fi fost mai elegant ca Germania să susțină rezoluția și apoi să ofere o așa-numită „motivare a votului“, prin care să explice faptul că această susținere nu presupunea participarea cu soldați germani – și că se insistă să se elaboreze neapărat un plan pentru perioada imediat următoare eventualei prăbușiri a regimului Gaddafi. O astfel de poziție ar fi fost acceptată de toată lumea.

După consumarea faptelor știm că proiectul intervenției în Libia a eșuat din cauză că puterile occidentale nu s-au limitat la împiedicarea unui genocid, ci au mai provocat și un *regime change*, fără să fi existat însă planificările corespunzătoare pentru asta. Întrebarea „Ce se întâmplă după sfârșitul dictaturii?“ a fost pusă abia la urmă de tot.

Din 2011 încoace, Libia se găsește într-o stare asemănătoare războiului civil. Nici în cel de-al șaptelea an de la căderea lui Gaddafi nu se întrevede un final. A meritat oare această intervenție prețul pe care populația libiană e nevoită să-l plătească? Dictatorul a plecat, dar acum domnește haosul. E grav. Lucrul acesta nu justifică însă, așa cum mai cred unii, reticența de atunci a Germaniei.

Lecția Libiei – trei criterii pentru o intervenție

Din Libia putem să tragem niște învățăminte și să adoptăm criterii după care să ne orientăm pentru a ajunge la un verdict rațional în favoarea sau împotriva unei intervenții militare:

1. Pentru orice folosire a forței armate, pentru orice intervenție ar trebui să existe o legitimare juridico-politică, un mandat. Ar trebui să existe o autorizare în toată regula din partea Consiliului de Securitate al ONU. În orice caz, ar fi imaginabilă și o excepție, și anume în cazul în care – spre deosebire de intervenția în Libia – China și Rusia, de exemplu, ar face uz de dreptul lor de veto și ar împiedica o intervenție cu mandat, dar această intervenție ar apărea ca inevitabilă din punct de vedere politic și moral. Intervenția din Kosovo din 1999 ne oferă un exemplu dramatic pentru un astfel de caz de urgență; alte exemple sunt loviturile aeriene americane, respectiv americano-britanico-franceze din 2018 împotriva Siriei, din cauza folosirii armelor chimice.

2. Țările din regiunea despre care ar fi vorba trebuie să susțină și ele o astfel de intervenție, sau cel mai bine să o solicite de-a dreptul. Liga Arabă s-a ocupat pentru prima oară în istoria ei de probleme grave apărute în cercul propriilor membri. Desigur, și în privința acestui criteriu ne putem gândi la excepții – de exemplu, atunci când unul dintre vecini se află într-o relație de complicitate cu o dictatură criminală. Dar fără o anumită doză de susținere din regiune, o misiune încununată de succes e aproape imposibilă, după cum ne arată

experiența. Altminteri, se lansează imediat legenda cum că iarăși s-au băgat CIA, SUA, NATO sau cine știe mai cine și că manipulează jocurile din afară.

3. Poate cel mai important criteriu: este nevoie să se definească un obiectiv clar, care se dorește a fi atins cu ajutorul intervenției, și trebuie să fie limpede dacă acest obiectiv poate fi și atins cu mijloacele avute la dispoziție. Raportul obiectiv-mijloace trebuie așadar să fie unul corect. O intervenție în sensul responsabilității de protecție poate să fie generată de scopuri oricât de nobile. Dacă lipsește un obiectiv clar și nu există mijloacele necesare pentru atingerea lui sau disponibilitatea de implicare într-un proces de reconstrucție extrem de complex după o intervenție, atunci intervenția e foarte greu de justificat. O intervenție militară care se sfârșește în haos este, de fapt, un contraserviciu pentru populație, pentru oamenii care trebuiau, de fapt, protejați. Mai limpede spus: ar trebui să se treacă la fapte numai atunci când se știe că obiectivul este și tangibil, realist. În cazul Libiei, asta ar fi însemnat ca, în paralel cu acțiunea militară, Occidentul să se angajeze să-i acorde Libiei un ajutor consistent și de durată la construirea unui viitor politic.

Trebuie să fim modești și să acționăm numai în acele cazuri în care, la o adică, suntem dispuși să facem și sacrificii. Dar nici nu avem voie să ne supraapreciem șansele. Altminteri, se întâmplă ca răspunderea să eșueze mult prea ușor în neglijență.

Dar cum oare pot fi încheiate războaiele? Ce putem face în condițiile mijloacelor noastre limitate? În cazul Siriei, aceste întrebări se pun cu deosebită gravitate.

Note:

* Laureata Nobel Tawakkul Karman, citată în Michael Thulmann, „Ich bin bereit zu sterben", *Die Zeit*, 13 octombrie 2011, https://www.zeit.de/2011/42/P-Tawakkul Karman (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

** Jana Hauschild, „Persönlichkeit von DDR-Bürgern. Ein Land, zwei Seelen", *Spiegel Online*, 09 iunie 2016, http://www.spiegel.de/wissenschaft/mensch/ddr-buerger-persoenlichkeit-ein-land-zwei-seelen-a-1096449.html (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

*** André Glucksmann, „Wir müssen schützen", *Die Welt*, 29 martie 2011,

https://www.welt.de/print/die_welt/debatte/article12994941/Wir-muessen-schuetzen.html (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

**** Joachim Gauck, „Wir müssen sehen lernen, was ist", discurs cu ocazia acceptării Premiului Ludwig Börne, 21 februarie 2012.

***** Bundes Nachrichtendienst – Serviciul Federal de Informații. (*N. trad.*)

****** Conferința de Securitate de la München. Cuvântarea de deschidere a lui Gauck, reprodusă integral în *Zeit Online*, 31.01.2014, https://www.zeit.de/politik/ausland/gauck-münchner-sicherheitskonferenz-eroeffnungsrede (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

******* Joachim Gauck, discurs cu ocazia acceptării Premiului Ludwig Börne, 21 februarie 2012.

******** André Glucksmann, *op. cit.*

******** Anne-Marie Slaughter, „Hilfe für die Wehrlosen. Ein Plädoyer für den Libyen-Krieg – und gegen seine Ausweitung", *Die Zeit*, 7 aprilie 2011, http://www.zeit.de/2011/15/Libyen (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

6 Se poate face pace când armamentul tace? Politică externă și putere armată

CAPITOLUL 6

Se poate face pace când armamentul tace? Politică externă și putere armată

Până acum, fiecare război s-a terminat la un moment dat

În războiul din Siria, există numeroase țări și interese care sunt legate între ele într-un nod gordian. Fenomenul nu e nici pe departe unul nou. Și în alte războaie și conflicte din trecut au existat încrengături complicate, care au escaladat din ce în ce mai mult, când de o parte, când de alta. Cu toate astea, până acum, orice război și-a aflat la un moment dat sfârșitul, chiar și Războiul de 30 de ani. Al cărui sfârșit, consfințit prin Tratatul de Pace de la Westfalia din 1648, este considerat de unii ca o primă treaptă premergătoare a Uniunii Europene, care și-a demonstrat viabilitatea de peste 70 de ani prin acțiunea ei pacificatoare. De aceea, experților le place să privească înapoi la cei cinci ani de tratative de pace din secolul al XVII-lea purtate la Münster și Osnabrück, pentru a găsi acolo surse de inspirație pentru soluționarea crizelor geopolitice și a conflictelor religioase actuale.

De fapt, însă, nici măcar nu este nevoie să privim atât de departe în urmă în istorie, de vreme ce, de la ultimul război sângeros pe teritoriul european – chiar dacă în afara granițelor UE –, au trecut puțin mai mult de 20 de ani: războaiele balcanice din anii 1990 au părut atunci la fel de încâlcite precum pare astăzi războiul din Siria. Merită să cercetăm cu mai multă atenție aceste crize, căci putem extrage din ele învățăminte și impulsuri importante pentru politica externă de azi și pentru cea viitoare.

Nimeni altul decât Joschka Fischer a întreprins asta cu mai bine de 20 de ani în urmă. Aflat încă în opoziție pe atunci, în 1996/1997 el a vrut să știe cu precizie dacă și în ce fel amenințarea cu folosirea forței militare, precum și folosirea ei efectivă pot duce la sfârșitul unui război și începutul procesului de pace. Cu alte cuvinte: se poate justifica folosirea forței armate în astfel de cazuri? Sunt cumva mijloacele militare un element necesar al unei politici eficiente de pace?

Pentru verzii de atunci – pentru unii dintre ei, chiar și astăzi –, acestea erau întrebări cât se poate de eretice. Nu e de mirare că au început să zboare roșii și ouă. Dar întrebările pe care Fischer mi le-a adresat atunci și mie, negociatorul-șef în Bosnia, și dezbaterile aprinse care au urmat au fost importante din punct de vedere politic și, puțin mai târziu, au demonstrat că au fost bine-venite. Când, în 1998, verzii au ajuns la guvernare ca parteneri de coaliție ai SPD, ne aflam direct în fața deciziei de implicare a Bundeswehrului în conflictul din Kosovo. Iar verzii au rezistat, chiar dacă numai cu eforturi considerabile. Fiindcă un lucru e de necontestat: chiar dacă, nici până în zilele noastre, în Balcani nu e tocmai raiul pe pământ și noi aruncăm tot mereu priviri îngrijorate spre această regiune, s-a reușit să se pună capăt cumplitului „Război din Iugoslavia“, care a făcut ravagii ani întregi.

Dar să le luăm pe rând. Ce anume s-a întâmplat?

La începutul anilor 1990, s-a dezmembrat o țară cu 23 de milioane de locuitori. Iugoslavia a fost de la început un stat multinațional, în care trăiau oameni de etnii și religii diferite: mai mult de o treime din populație erau sârbi, o cincime croați, iar pe lângă aceștia mai existau sloveni, macedoneni, albanezi și turci, precum și o mică minoritate de muntenegreni și una de maghiari. O treime dintre iugoslavi (preponderent sloveni și croați) erau catolici, o a doua treime era ortodoxă (majoritatea sârbi și muntenegreni). Iar aproximativ 11% din populație erau musulmani (așa-numiți bosniaci, dar și albanezi și turci) și mai existau și un mic grup de protestanți germani și maghiari și o minoritate evreiască.

Tito, care se afla la conducerea Iugoslaviei din 1945, a reușit, printr-un sistem federal, să aducă pretențiile diferite ale acestor grupuri numeroase sub aceeași umbrelă. Exista speranța că, în timp, ar putea lua naștere o identitate națională iugoslavă, promovată atât prin măsuri educaționale corespunzătoare, cât și prin masive măsuri represive luate de stat. Astfel, croaților, sârbilor, bosniacilor și slovenilor li s-a interzis pur și simplu să se refere la naționalitățile respective.

Asta a funcționat multă vreme, însă după moartea lui Tito, în 1980, eforturile de obținere a autonomiei în fiecare dintre aceste regiuni au devenit din nou mai puternice – și sub presiunea recesiunii economice. Ele invocau „dreptul de autodeterminare al popoarelor“.

Președintele republicii parțiale Serbia, Slobodan Milošević, se străduia în acest context să recreeze „Serbia Mare“ (între granițele fostei Iugoslavii), dar numeroasele grupări diferite nu erau dispuse să se lase integrate într-un imperiu imaginar – nici măcar cu forța. Iugoslavia s-a descompus – iar diferențele etnice și religioase au început să se manifeste cu tot mai multă putere.

Războiul din Balcani – masacrul de la Srebrenica

Eforturile regiunilor de a-și obține independența au dus, în 1991, în interiorul Iugoslaviei, la conflicte militare care au durat aproape un deceniu și care au fost caracterizate printr-o brutalitate extremă. Războaiele s-au înșirat unul după altul: mai întâi a fost Războiul de zece zile din Slovenia (1991), urmat de războiul din Croația (1991–1995), războiul din Bosnia (1992–1995), războiul din Kosovo (1999) și în sfârșit răscoala albaneză din Macedonia (2001).

Războiul din Bosnia a fost cel mai cumplit. Nici până în ziua de azi nu cunoaștem un număr sigur al victimelor, din cauză că fiecare dintre cele trei părți beligerante menționează alte statistici și pentru că astăzi încă sunt în curs operațiunile de deschidere a gropilor comune și de identificare a cadavrelor. Cu toate astea, se poate afirma cu o anume certitudine că în războaiele din Balcani au murit în total peste 130 000 de oameni, aproximativ 100 000 dintre aceștia în războiul din Bosnia. Aproximativ 14 000 de persoane încă sunt considerate dispărute. La toate astea se adaugă 2 000 000 de refugiați și de oameni izgoniți. Multe dintre lucrurile de atunci ne duc cu gândul la imaginile actuale din Alep, din Ghouta de Est, din Homs și Palmyra.

În Balcani, regiuni întregi au fost atunci depopulate și infestate cu mine terestre, orașe și sate au fost devastate și au fost distruse iremediabil moschei, biserici, biblioteci și alte monumente de cultură. Și Siria se număra, cu numai puțini ani în urmă, printre cele mai frumoase și mai râvnite obiective turistice din Orientul Mijlociu. Dar acest paradis cultural oriental s-a transformat în multe regiuni într-un deșert de ruine.

În Balcani, totul a început atunci cu faptul că, în urma câte unui referendum, cele două provincii din nord, Slovenia și

Croația, și-au proclamat independența față de Iugoslavia. Bosnia-Herțegovina le-a urmat exemplul și, în martie 1992, a organizat un referendum, cu 99% din voturi pentru suveranitate. E adevărat, la referendum participaseră numai aproximativ două treimi din populație. Imediat, tensiunile etnice au crescut. Cea mai mare parte din populația de sârbi era pentru rămânerea în Iugoslavia, în vreme ce bosniacii (musulmanii din Bosnia), precum și croații din regiunea occidentală Herțegovina preferau un stat propriu.

Din rândurile „perdanților" și ale celor care boicotaseră referendumul s-a recrutat armata sârbilor bosniaci, pentru a porni la luptă împotriva „separatiștilor" și pentru menținerea alianței statale legale din punctul lor de vedere. Ei au fost sprijiniți de armata iugoslavă (alcătuită preponderent din sârbi).

În tabăra separatiștilor s-au format două grupuri: croații bosniaci, care au primit la rândul lor ajutor din țara vecină Croația, și bosniacii, așadar musulmanii bosniaci, care erau cel mai puțin pregătiți pentru un război, cel mai prost înarmați și care mai târziu au primit ajutor mai întâi din țările musulmane, și mai târziu din SUA.

La început, în restul Europei, mulți nici nu au realizat (sau nu au vrut să realizeze) ce se întâmpla acolo, exact la ușa lor. Abia atunci când – iar asta este o altă paralelă cu prezentul nostru – refugiații au început să se reverse în număr mare în țările UE, privirile s-au îndreptat spre regiunea Balcanilor.

Astăzi, toată lumea se înfioară când aude numele orașului Srebrenica. Acolo a avut loc cea mai mare crimă de război din Europa de la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial încoace. În 1995, mai mult de 8 000 de bosniaci, băieți și bărbați între 13 și 76 de ani, au fost omorâți de sârbi și aruncați în gropi comune. A durat ani buni până când Tribunalul Internațional de la Haga pentru Iugoslavia a adunat suficiente dovezi pentru a formula acuzația de genocid.

Acest masacru a fost din cale afară de groaznic, pentru că avea o preistorie de trei ani și fiindcă s-a consumat apoi în numai câteva zile chiar sub ochii celor din Căștile Albastre ale ONU.

Înainte de război, în Srebrenica trăiau 36 000 de oameni, dar, la momentul masacrului li se mai adăugaseră și 40 000 de musulmani care se refugiaseră din diferite localități din estul Bosniei. Timp de trei ani, fuseseră încercuiți de trupele

comandantului suprem Ratko Mladić și soldații lui și bombardați cu grenade. În martie 1993, când, după 10 luni de asediu, au ajuns în sfârșit primele convoaie cu ajutoare din partea ONU, mulți muriseră deja de foame.

Informațiile din oraș erau atât de terifiante, încât, în aprilie 1993, ONU a stabilit o zonă de protecție: 750 de soldați ai Căștilor Albastre (mai întâi canadieni, mai târziu olandezi) aveau misiunea de a-i dezarma pe musulmanii care apărau orașul și de a-i descuraja pe atacatorii sârbi. Au eșuat în ambele cazuri. Încredințați că vor fi protejați de Căștile Albastre, musulmanii au predat armamentul greu, dar și-au păstrat armele ușoare. Iar pe 6 aprilie 1995, sârbii au declanșat un atac asupra enclavei și au cucerit Srebrenica în cinci zile – fără să fi fost împiedicați de către Căștile Albastre. În oraș a izbucnit panica. Sub ochii soldaților olandezi ai Căștilor Albastre, prost înarmați, care le-au abandonat sârbilor posturile de observație și barajele, au fost adunați bărbații bosniaci apți de luptă. Femeile și copiii au fost suiți în autobuze și transportați spre o destinație necunoscută, de unde au fost nevoiți să meargă mai departe pe jos și să se salveze într-un teritoriu controlat de guvernul bosniac. Tații, soții, frații și fiii lor n-aveau să-i mai vadă niciodată. Căci, în noiembrie 1995, atunci când a fost declarată pacea, la patru luni după masacru, în Srebrenica nu mai era nici măcar un singur musulman în viață.

„Epurare etnică“ – cel mai odios termen al anului

Rapoartele despre ororile din zonele de război au zguduit comunitatea mondială și, în sfârșit, au trezit-o. Era neapărat necesar să se facă ceva. Au urmat diferite măsuri nu foarte eficiente – sau chiar, cum au considerat o serie de experți, susceptibile mai degrabă să întețească războiul –, de exemplu, embargoul asupra armelor instituit de ONU, dar care a fost încălcat din mai multe părți prin contrabandă de armament. La început, în Germania se sperase că, printr-o recunoaștere diplomatică a Sloveniei, Croației și Bosniei, conflictul s-ar fi putut încheia. Dar tabăra sârbă nu s-a arătat deloc impresionată de asta. Rusia a sprijinit regimul sârb cam așa cum îl sprijină astăzi pe Assad, folosind printre altele argumentul că amestecul în treburile unui stat suveran este inadmisibil.

Astfel, ura a continuat să facă ravagii, în timp ce opinia publică mondială asista la toate astea mai mult sau mai puțin neajutorată. Au existat eforturi de a se obține armistiții, care au fost însă imediat folosite de partea sârbă pentru a continua represiunea împotriva populației bosniace. Pentru acțiunea murdară de ucidere și izgonire a bosniacilor s-a impus termenul de „epurare etnică". În Germania, acesta a fost proclamat „cel mai odios termen al anului 1992". Încă din ianuarie 1993 a fost propus Planul de pace Vance-Owen, denumit astfel după inițiatorii lui: cei doi președinți ai Conferinței de la Geneva pentru lugoslavia, fostul ministru american de externe Cyrus Vance și fostul ministru britanic de externe David Owen. Ideea lor a fost – și este în esență și ceea ce înțelegem astăzi prin soluție menită să asigure pacea – aceea de menținere a Bosniei-Herțegovina ca stat independent, dar de a se crea în interior provincii autonome, împărțite pe regiuni alese după criterii etnice, în sensul cel mai larg al cuvântului. Însă multă vreme, părțile aflate în conflict nu s-au lăsat convinse de avantajele acestei soluții; în special sârbii preferau să continue să tragă. Situația părea lipsită de orice speranță.

În iulie 1995, odată cu masacrul de la Srebrenica, lumea a început să înțeleagă: concepția conform căreia costurile inacțiunii ar fi fost mai mici decât acelea ale unei intervenții se bazase pe un calcul greșit. Înțelegerea acestui lucru este de maximă importanță și pentru abordarea unor conflicte ulterioare, nu în ultimul rând a războiului din Siria.

În acea vară a anului 1995, opinia publică europeană a înțeles în sfârșit că tocmai trăia una dintre cele mai mari înfrângeri de după cel de Al Doilea Război Mondial: aceasta consta în faptul că zeci de mii de oameni își pierduseră viața în Bosnia-Herțegovina fără ca politica europeană să fi fost în stare să împiedice lucrul acesta. O înfrângere dramatică, un adevăr brutal.

Dintr-odată, totul a început să meargă foarte repede: Washingtonul a început să se implice mai activ. S-a vorbit despre o acțiune militară. La câteva săptămâni de la masacru, NATO a inițiat, sub conducere americană, o intervenție militară care i-a obligat pe sârbi să vină la masa negocierilor.

Obiectivul acestor negocieri a fost acela de a determina părțile aflate în conflict să se oblige să pună în aplicare formula propusă de planul Vance-Owen: 51% din teritoriu

pentru federația bosniacă-croată și 49% pentru sârbii bosniaci. Însă, în primăvara lui 1995, sârbii aveau în realitate controlul asupra a aproximativ 55% din teritoriu. De aceea, nu s-au simțit deloc stimulați să se așeze la masa negocierilor. Fiindcă acolo ar fi fost nevoiți să mai renunțe la o parte din teritoriu.

Ce am învățat atunci a fost că uneori, în politica externă, nu ai decât opțiuni de acțiune proaste: proaste, foarte proaste și îngrozitor de proaste. Este alegerea între ciumă și holeră, mai ales atunci când e vorba despre cele mai cumplite evenimente din politica mondială: război și genocid. Ce e de făcut atunci când cuvintele frumoase nu sunt de ajuns? Ce e de făcut când orice formă de diplomație se lovește de propriile limite? Ce e de făcut atunci – și prin ce mijloace?

Din fericire, numeroase crize pot fi soluționate și fără armată. Dar există și o serie în care, din păcate, e nevoie de aplicarea unor mijloace militare pentru a se ajunge la o soluție. Mijloacele militare nu presupun însă neapărat și de la bun început acțiuni militare și război. Firește, când e vorba despre mijloace militare, vorbim despre folosirea unor forțe armate, dar nu este neapărat nevoie să se și deschidă focul. Câteodată este de ajuns amenințarea cu folosirea lor pentru a dezamorsa un conflict. Și, adeseori, simplul fapt că un stat dispune de mijloace de forță militară este de ajuns pentru a se evita un conflict cu acest stat sau cu aliații lui.

„Se poate face pace când armamentul tace!“ este un motto bun; în politica externă, el ar trebui să fie obiectivul suprem. Iar cultura reținerii, pe care Germania a practicat-o de atâtea decenii, nu trebuie să ducă la demonizarea mijloacelor militare în totalitatea lor. Câteodată este nevoie de amenințarea exercitată cu aceste mijloace pentru a genera disponibilitatea părților aflate în conflict de a se așeza la masa tratativelor. În astfel de cazuri, asta nu reprezintă nici cinism, nici militarism, nici „vechea politică de forță“, ci un mijloc de presiune care, din păcate, mai este uneori necesar în conflicte care, altminteri, nu lasă loc de negocieri. Oricât de amar ar fi acest adevăr: soldații, tancurile, avioanele și navele de luptă reprezintă uneori componente necesare ale eforturilor internaționale pentru pace.

„Instrumentele războiului joacă un rol important în menținerea păcii. Dar, cu toate astea, acest adevăr trebuie să coexiste cu un altul – oricât ar fi el de justificat, războiul aduce întotdeauna cu sine tragedii omenești“, așa a sunat formularea

lui Obama în discursul său la primirea Premiului Nobel pentru Pace, în decembrie 2009, care a continuat: „Războiul în sine nu e niciodată minunat, și nici nu avem voie să-l numim astfel. O parte din provocarea cu care ne confruntăm constă așadar în faptul că trebuie să aducem la unison aceste două adevăruri aparent ireconciliabile: că războiul este uneori necesar și că în același timp războiul este expresia nebuniei omenești."

În războaiele din Balcani, numai mijloacele militare au făcut posibil drumul spre pace: la începutul verii 1995, forțele aeriene croate, sprijinite de SUA, au declanșat așa-numita „Operation Storm" și, datorită unei creșteri de putere, în doar câteva săptămâni au cucerit astfel suficient teritoriu încât, conform imaginilor radar luate prin intermediul sateliților americani, cota de 51:49 a fost aproximativ atinsă. După aceea, de la sfârșitul lunii august până la mijlocul lunii septembrie, NATO a desfășurat, din însărcinarea ONU, operațiunea „Deliberate Force": lovituri aeriene asupra unor obiective ale sârbilor bosniaci. Intervenția a transmis un mesaj clar către sârbii bosniaci și președintele lor, Slobodan Milošević: nu vom permite să faceți în continuare ce ați făcut până acum. Mesajul a ajuns la destinație.

Odată cu „Operation Storm" au fost create și premisele necesare pentru ca dușmanii de moarte să se întâlnească la masa tratativelor. Căci acum sârbii au dat semne că sunt dispuși să se așeze la discuții, pentru că se temeau că altminteri ar fi urmat să piardă și mai mult teritoriu. Dacă nu s-ar fi întâmplat așa, e de presupus că războiul civil ar mai fi durat niște ani și s-ar fi soldat cu alte mii de pierderi de vieți omenești.

Pe mine, această experiență m-a marcat profund. Ea constituie unul dintre motivele pentru care sunt de părere că este aberant ca factorul militar să fie exclus de la bun început. Adeseori, o șansă reală de tratative pentru pace ia naștere abia atunci când toți cei implicați sunt convinși că nu pot continua să-și urmărească obiectivele pe câmpul de luptă. Câtă vreme mai există chiar și unul singur care crede că și-ar putea consolida pozițiile de negociere prin acțiuni militare, el nu va negocia cu seriozitate. Acest lucrul este valabil cât se poate de clar și în cazul Siriei. Căci Assad va permite continuarea luptelor atât timp cât consideră că o victorie militară mai este posibilă. Dar despre asta vom vorbi mai mult ceva mai încolo.

Conferința de la Dayton – la masă cu dușmanul tău

Tratativele pentru pace au avut loc în noiembrie 1995 în spatele ușilor închise, departe de câmpurile de luptă din Bosnia, la baza aeriană militară Dayton din Ohio. Ideea era ca toți cei prezenți să fie încazarmați atât timp cât era necesar, până când pacea avea să fie încheiată. Delegația americană era condusă de Richard Holbrooke, fost ambasador în Germania. Eu însumi am condus delegația germană.

Delegații au înnoptat la Air Base în severele cazărmi ale ofițerilor. Seara, participanții se întâlneau în bar la un *drink*.

Pentru început, gazdele americane ne invitaseră la un dineu la Air Force Museum. Între bombardiere și o machetă a bombei de la Nagasaki, președintele sârb Milošević asculta prezentarea detaliată făcută de generali a caracteristicilor de zbor și a puterii de luptă a unui bombardier expus acolo. Nu s-a rostit niciun cuvânt despre faptul că, numai cu câteva săptămâni înainte, astfel de avioane americane fuseseră folosite împotriva armatei sârbești.

Tratativele au început oficial în dimineața zilei de 1 noiembrie 1995. Era pentru prima oară, după ani întregi, când președintele sârb Slobodan Milošević, președintele croat Franjo Tuđman și președintele bosniac Alija Izetbegović ședeau în aceeași încăpere. Atmosfera era încordată. Acest lucru s-a schimbat atunci când președintele adunării, secretarul de stat Warren Christopher, i-a îndemnat pe cei trei să-și dea mâna. S-a putut simți efortul de autodepășire pe care a fost nevoit să-l facă în special bosniacul, în vreme ce sârbul voia să lase impresia că e destins. Rănile erau adânci.

Apoi, Christopher a deschis adunarea: „Astăzi avem o sarcină urgentă și importantă. Ne aflăm aici pentru a le oferi Bosniei și Herțegovinei o șansă de a deveni o țară care să trăiască în pace, și nu un câmp de luptă, un loc în care oamenii să doarmă în casele lor, să se ducă la muncă și la bisericile, moscheile și sinagogile lor pentru slujba religioasă fără să se teamă de violență sau de moarte.“[*]

Există o fotografie de la deschiderea acestei conferințe.[**] Zece persoane în jurul unei mari mese rotunde. În dreapta, ministrul american de externe, Richard Holbrooke, apoi, în continuare, în sensul acelor de ceasornic: suedezul Carl Bildt, ca reprezentant al UE, britanica Pauline Neville-Jones,

francezul Jacques Blot; apoi, cele trei personaje principale: Slobodan Milošević, Tuđman și Izetbegović. Apoi eu, ca reprezentant al Germaniei, și, în continuare, la dreapta ministrul afacerilor externe al Rusiei, Igor Ivanov. În spatele nostru ședeau colaboratorii noștri, aproximativ 40 de persoane.

În istoria diplomației moderne, acesta a fost un proces de negociere neobișnuit, ba chiar unic în felul său. Presiunea succesului era imensă, urmările războiului, care durase patru ani, erau cumplite; iar riscul unui eșec era considerabil mai mare decât șansele de succes. Erau mult prea multe necunoscute în joc.

În dreptul terenului unde se afla sediul conferinței, câteva zeci de oameni demonstrau cu pancarte pe care scria ceea ce probabil că gândeau și unii dintre mediatori: „Locul lui Milošević e la Haga, nu la Dayton!“ Așadar, la Haga, la tribunalul ONU pentru crime de război. Neîncrederea față de Milošević era mare, și nu numai în Statele Unite.

Pe deasupra, în SUA mai exista și o dispută politică internă: Congresul și Casa Albă nu erau în consens în legătură cu intenția lui Clinton de a asigura înfăptuirea planului de pace ce va fi fost negociat pentru Bosnia, în măsura în care acesta se concretizase prin trimiterea în zonă a 20 000 de soldați americani. Într-un interviu acordat înaintea începerii tratativelor, ministrul de Externe Christopher nu făcuse niciun secret din ceea ce considera el ca fiind condiția prealabilă a implicării în efortul de reconstrucție a Bosniei, cu participarea Americii: „Nu ne putem aștepta în mod serios la implicarea forțelor NATO în timp ce la putere sunt în continuare acei indivizi.“ *** Prin „acei indivizi“, el se referea desigur la cei care erau răspunzători pentru declanșarea războiului.

Unul dintre „acei indivizi“ ședea la masa negocierilor. Milošević îi reprezenta pe sârbii bosniaci. Conducătorii lor,

Radovan Karadžić și Ratko Mladić, erau deja căutați de tribunalul internațional, fiind considerați criminali de război; de aceea, nu puteau intra în SUA.

Pe Milošević îl interesau înainte de toate limitarea daunelor și ridicarea cât mai rapidă a sancțiunilor dictate împotriva sârbilor. Acesta era obiectivul căruia îi subordona orice altceva. Când vorbea despre sancțiuni, se lăsa cuprins de furie.

La Dayton, era un partener de negociere foarte solicitat. Într-una dintre telegramele noastre, noi am scris atunci la Bonn: „Își savurează noul rol: în numai câteva ore, de ieri încoace au venit la el americanii Lake, Perry, Joulwan și Christopher." Era vorba despre consilierul pe securitate națională al SUA, Tony Lake, ministrul Apărării al SUA, William Perry, comandantul suprem al trupelor NATO în Europa, generalul George Joulwan, și ministrul american de Externe, Warren Christopher.

Bineînțeles, pentru Milošević, America era cea mai importantă dintre puterile prezente la masa tratativelor, dar el ne făcea curte și nouă, germanilor, cu vorbe lingușitoare. Pentru el, Germania ar fi – alături de Statele Unite – cea mai importantă țară din grupul de contact; iar pe timp de pace, relațiile cu Germania erau cele mai importante pentru el. „Mr. Ischinger, you are the second most important man in Dayton"****, mi-a spus el chiar la începutul negocierilor. E de presupus că același lucru li l-a spus și celorlalți conducători de delegații… Însă, când am adus în discuție tema Kosovo, a explodat, afirmând că asta era o problemă internă a țării lui.

Negociere-maraton – 21 de zile de război al nervilor

„Să ne așezăm la masă și să lucrăm. Și să ne reafirmăm promisiunea de a avea succes aici, la Dayton" *****, i-a îndemnat Christopher pe cei trei președinți. Dayton urma să intre în istorie ca simbol al păcii.

Totul s-a transformat într-un tur de forță diplomatic. Noi speraserăm să ajungem în scurt timp la un acord. Avea să dureze nu mai puțin de 21 de zile.

Grupul de contact care preluase în urmă cu un an și jumătate managementul crizei din Balcani și care acum însoțea negocierile se compunea din cinci state: SUA, Franța, Marea Britanie, Rusia și Germania. În plus, mai participa și

UE. Faptul că Republica Federală Germania a putut participa la negocieri a dus la o serie de critici din partea Italiei, de exemplu, sau a Spaniei, mai ales că Germania nu contribuise cu soldați la trupele Căștilor Albastre staționate în lugoslavia. Dar, în cea de-a doua jumătate a anului 1994, Germania deținuse președinția Consiliului UE, iar guvernul Kohl ocupase în acest timp și locul UE în cadrul grupului de contact. După încheierea mandatului, însă, noi am rămas în continuare în echipă la dorința celorlalte patru state.

De-a lungul mai multor luni, grupul de contact elaborase schițe pentru un acord. Acum, noi am apelat la o serie de trucuri diplomatice pentru a ajuta la punerea lor în aplicare. Dintre acestea făceau parte și așa-numitele *proximity talks*, așadar convorbiri indirecte care să faciliteze apropierea. În acest timp, dușmanii de moarte, care nu erau pregătiți să poarte negocieri directe, purtau discuții în săli separate. Noi, membrii grupului de contact, făceam în vremea asta *shuttle diplomacy* și transportam informațiile și argumentele dintr-o încăpere în alta.

Munca de convingere se desfășura preponderent în culise. De ajutat, m-a ajutat o mică echipă absolut excepțională. Reprezentantul meu de atunci, Michael Steiner, a devenit după aceea adjunctul înaltului reprezentant în Sarajevo și, astfel, a luat parte mai târziu și la transpunerea în practică a Acordului de la Dayton.

Dar puterea hotărâtoare la Dayton a fost, bineînțeles, America. În ultima săptămână, de-a dreptul critică, atunci când totul amenința să se termine cu un eșec, ministrul de Externe al SUA, pe atunci septuagenar, a luat frâiele discuțiilor în mâini. S-a dovedit a fi un mediator subtil, neobosit și plin de înțelegere, care chiar și după mai multe nopți nedormite își făcea apariția într-un costum călcat impecabil și dădea dovadă de cele mai alese maniere.

Cât de dificile au fost negocierile și cât de aproape ne-am aflat de un eșec se poate constata în detaliu dacă se studiază documentația celor 53 de telegrame trimise de către delegația mea de la Dayton la Bonn pe toată durata tratativelor de pace în Bosnia. Abătându-se de la regula de a publica documente și depeșe ale diplomației germane doar după scurgerea unei perioade de 30 de ani, Ministerul de Externe a decis, și la rugămintea mea, să facă publice aceste texte în august 1998.

****** Intenția mea a fost aceea de a completa prezentarea

centrată pe America a negociatorului american Richard Holbrooke cu o perspectivă germană.

Părțile aflate în conflict fuseseră repartizate în clădiri diferite, situate de jur împrejurul unei parcări. Noi, negociatorii, umblam încoace și-ncolo în vreme ce bosniacii, sârbii și croații se ocupau intens de harta viitorului stat bosniac. Pentru fiecare kilometru pătrat se certau până la epuizare.

Pe 7 noiembrie, încă mai credeam că discuțiile nu aveau să dureze mai mult de zece zile, dar nervozitatea creștea.

Pe 10 noiembrie s-a putut raporta un succes încurajator. Hans Koschnick, însărcinat de către UE să coordoneze, în calitate de administrator, reconstrucția, administrarea și infrastructura orașului bosniac Mostar, distrus de război, purtase la Dresda tratative cu cei doi primari ai orașului divizat despre pașii necesari pentru asigurarea păcii. În acea zi, așadar, a fost semnat, în prezența ministrului american de Externe, sosit într-o vizită foarte scurtă, un acord asupra unui *interim statute* pentru orașul Mostar. La zece zile după începerea conferinței de la Dayton, acest succes, în aparență mic, a reprezentat o rază de speranță și a insuflat un nou avânt pentru continuarea anevoioaselor negocieri.

Apoi, pe 13 noiembrie, vorbeam deja despre „jocul final". În câteva zile, se părea, lucrurile aveau să fie încheiate.

Cu toate astea, eram împotmoliți într-o situație în care nimeni nu voia să se scoale de la masa negocierilor, deoarece credea că, dacă ar mai rămâne un timp, ar reuși să mai smulgă o bucățică de teritoriu pentru sine.

Când, după mai bine de două săptămâni, părțile beligerante nu păreau încă dispuse să semneze, în ciuda diferitelor ultimatumuri, negociatorii americani și-au așezat în mod demonstrativ valizele gata făcute în dreptul apartamentelor în care erau cazați, ca o amenințare cu întreruperea negocierilor. Holbrooke făcea deja ultimele retușuri la discursul prin care voia să anunțe eșecul. Noi, europenii, am insistat pentru continuarea discuțiilor. Eu primisem de la Bonn indicația de a nu părăsi Daytonul decât în momentul în care niciuna dintre părțile beligerante nu mai era dispusă să trateze.

Pe 19 noiembrie, tensiunea a crescut. Între timp, secretarul de stat Warren Christopher ni se alăturase din nou și negocia zi și noapte, cu o rezistență psihică impresionantă. Rolul lui personal în obținerea succesului la acele negocieri merită cea

mai înaltă apreciere. Fizic și psihic, eram cu toții în pragul epuizării: tratative nocturne, frustrarea tot mai mare provocată de partenerii de tratative ezitanți, marea apropiere fizică dintre participanți, aparenta imposibilitate a unei reconcilieri, presiunea politică pe care fiecare o simțea venind dinspre capitala lui. În faza finală, critică, din weekend, s-au implicat de la distanță și cancelarul federal și ministrul de Externe. Kinkel i-a îmboldit atât pe croați, cât și pe musulmani să semneze: „Oameni buni, agățați-vă odată de pai!“ ******* Nimeni dintre noi, nici grupul de contact, nici bosniacii, croații sau sârbii, nu ar mai fi rezistat prea mult. Dar tocmai această epuizare fizică a fost aceea care a contribuit la succesul tratativelor.

Drama negocierilor de la baza militară dura deja de trei săptămâni. Dar tocmai Alija Izetbegović, septuagenarul președinte al Bosniei-Herțegovina, nu reușea să se convingă să semneze. Știam că avea o mare apreciere față de Helmut Kohl. Împreună cu echipa de la Bonn a cancelarului, ne-am gândit cum am putea să-l determinăm pe bosniac să-și dea acordul. După care ne-a venit o idee, și eu i-am dat drumul.

Era aproape miezul nopții când am încercat să-l conving pe președintele bosniac, în apartamentul lui. I-am spus că, la plecare, Helmut Kohl îmi dăduse un citat din Bismarck pe care să i-l reproduc:

„Istoria mondială, cu marile ei evenimente [...], nu sosește ca un tren de cale ferată care circulă cu o viteză constantă. Nu, el înaintează cu smucituri, dar atunci când vine, se apropie cu o forță de neoprit.“ ********

Cancelarul federal Kohl, i-am explicat eu, ar fi găsit, în cele mai grele ceasuri ale reunificării germane, un sprijin în următoarea frază a lui Bismarck:

„Trebuie să fii mereu atent dacă nu cumva apare bunul Dumnezeu, pășind prin istoria lumii, iar atunci, să faci un salt ca să te agăți de poala mantiei Lui, ca să te târască după El atât cât se poate.“*********

În dimineața următoare, când s-a răzgândit într-adevăr, Izetbegović mi-a mulțumit și m-a rugat să-i transmit salutări cancelarului Kohl: „Cuvintele lui m-au ajutat să mă limpezesc peste noapte.“

Nu sunt sigur dacă salutările lui au ajuns vreodată la Kohl. Dar cel mai important lucru a fost că, pe 21 noiembrie 1995, totul era rezolvat. Tratatul de pace de la Dayton a fost parafat.

Pe 14 decembrie 1995, el a fost semnat la Paris. Așa stă scris astăzi în cărțile de istorie.

Dar asta nu înseamnă nici pe departe că lucrurile erau rezolvate.

Greșeala de la Dayton – un salt prea scurt

Bineînțeles că am fost cu toții ușurați după obținerea semnăturilor, și toată lumea simțea nevoia să se recupereze. Numai că, în acest punct, diplomația e la fel ca fotbalul: după joc înseamnă înainte de joc.

Erau multe lucruri de prelucrat, de interpretat și de pregătit: semnarea formală a Acordului de Pace la Paris, apoi conferințe la Londra, Moscova și Bonn. Încă din decembrie 1995 urmau să aibă loc, în palatul de pe Petersberg din Bonn, tratative privind dezarmarea între sârbii și croații din Bosnia, și între experți de rang înalt din Grupul de Contact și reprezentanți ai OSCE. Acum, obiectivul prioritar îl reprezentau măsurile de consolidare a încrederii. Absolut imposibil să te gândești la odihnă.

La asta se adăuga faptul că textul Acordului de la Dayton nu era tocmai o capodoperă de drept internațional, ci doar ceea ce se dovedise a fi fost negociabil în condiții dintre cele mai dificile. Era orice altceva, numai un document impecabil nu. Multe lucruri erau scrise la repezeală și era nevoie ca ele să fie corectate și completate în următoarele săptămâni, luni sau în următorii ani.

Acum, în 2018, decizia președintelui Trump de a ieși din Acordul Nuclear cu Iranul îmi amintește de acea perioadă. Acordul fusese negociat timp de mai mult de zece ani și bineînțeles că unele dintre îngrijorările occidentale nu au putut fi incluse în acord decât în mică măsură sau deloc. Era – la fel ca la Dayton – ceea ce se dovedise fezabil, nu și ceea ce se dorise. Însă, în ambele cazuri, fezabilul era mult mai bun decât niciun fel de acord.

Dar să ne întoarcem la Dayton. Politicieni din toată Europa jubilau că, odată cu Acordul de la Dayton, s-ar fi dat un semnal de mare importanță. Acordul de Pace nu însemna numai eliberarea greu încercatei populații din Bosnia de război și de violență. El ar fi totodată de o importanță uriașă pentru o securitate și stabilitate de durată în întreaga Europă.

Se făcea referire cu mândrie la Charta de la Paris, care fusese semnată cu aproape cinci ani înainte, în noiembrie 1990, și în care statele membre ale CSCE căzuseră de acord asupra unei baze comune pentru o nouă Europă, pentru o pace dreaptă și durabilă, bazată pe respectarea drepturilor omului și a democrației, a libertății economice, a dreptății sociale și a securității egale pentru toate statele. Odată cu acordurile de pace de la Dayton, așa se anunța pretutindeni, Europa s-ar fi apropiat considerabil de acest obiectiv al unei ordini a păcii durabile și drepte.

Și chiar așa a fost. În scurt timp, mii de refugiați s-au întors în patria lor. O serie de instituții publice au început din nou să funcționeze. Școli, grădinițe, serviciile de salubritate – lucruri ce țineau de viața cotidiană. Din păcate, însă, munca politică nu era încă terminată și avea să mai dureze un timp.

Aici era vorba și despre conflictul din Kosovo, care deja începuse să fiarbă. În februarie 1998, el a dus la o nouă izbucnire a războiului în regiune, care s-a soldat din nou cu pierderi de mii de vieți omenești, o regiune care a devenit încă o dată scena unor crime de război și a unor crime împotriva umanității, obligându-ne din nou la intervenție militară.

Dar tema Kosovo fusese pusă între paranteze la Dayton pentru a nu suprasolicita negocierile cu Milošević. În 1995, tema Kosovo pur și simplu nu putea fi negociată.

Cea mai mare greșeală pe care am făcut-o este însă, din păcate, alta. Am încheiat acordul, am numit un înalt reprezentant, am alcătuit grupuri de pace. Numai că, în perioada care a urmat, am lăsat Bosnia și Herțegovina să se descurce singure din punct de vedere politic într-o măsură mai mare decât ar fi fost cazul.

Pacea durabilă ca sarcină pentru mai multe generații

Urmările războaielor din Iugoslavia sunt și astăzi vizibile în toate domeniile în cele șapte state de pe teritoriul fostei Iugoslavii: Serbia, Slovenia, Croația, Bosnia-Herțegovina, Macedonia, Muntenegru și Kosovo.

Genocidele și crimele de război dintre anii 1992 și 1995 au lăsat în urmă cicatrici deosebit de adânci. Națiunile Unite înființaseră încă din mai 1993 un tribunal ad-hoc cu sediul la Haga, pentru a urmări juridic crimele de război. Pe 24 mai

1995, generalul Ratko Mladić fusese acuzat în contumacie de crime de război – pentru genocid, pentru crime împotriva umanității și numeroase alte delicte. În timp ce noi purtam tratative la Dayton, pe 17 noiembrie 1995, lista capetelor de acuzare a fost extinsă: era vorba despre atacul împotriva orașului Srebrenica. Șaisprezece ani mai târziu, Mladić a fost arestat în Serbia și predat tribunalului de la Haga. Mass-media a jubilat cu ocazia capturării „măcelarului din Balcani". În noiembrie 2017, el a fost condamnat la închisoare pe viață.

Foștii beligeranți nu s-au împăcat nici acum pe deplin unii cu alții. Pentru a-i garanta fiecărui grup etnic dreptul de a se face auzit, în Bosnia, un stat cu mai puțin de 4 000 000 de locuitori (cam câți trăiesc în aria metropolitană Stuttgart), există în total 130 de miniștri, care adeseori lucrează unii împotriva altora. În vreme ce intervenția militară și tratativele de pace în Bosnia și Herțegovina au reprezentat un mare succes, strădaniile de a transforma Bosnia într-un stat viabil și funcțional au rămas de căruță.

A posteriori am înțeles că părțile beligerante din Bosnia ar trebui convocate o dată la câțiva ani la masa tratativelor, pentru a modera și coordona procesul de dezvoltare: Dayton II, Dayton III ș.a.m.d. Am făcut greșeala să lăsăm opera de la Dayton neterminată. Bineînțeles că astăzi, după mai bine de 20 de ani, putem afirma cu oarecare mândrie: nu s-a mai tras și nu se mai trage niciun foc! Dar țara nu s-a vindecat încă pe deplin. Este vorba despre un pacient în legătură cu care trebuie să ne temem că în orice moment s-ar putea să fie nevoie să fie internat din nou la terapie intensivă.

Din păcate, adeseori se întâmplă să nu ducem lucrurile până la capăt. Avem tendința să spunem: acum am realizat ceva, așa că putem să ne oprim. Dar depășirea unor astfel de crize este o acțiune care presupune un angajament pe termen lung. Și forțele de ocupație de după Al Doilea Război Mondial ar fi putut să spună: Germania, țara care a declanșat războiul, este acum ocupată, să le luăm tot ce este relevant din punct de vedere militar și să lăsăm poporul să se descurce! N-au decât să vadă singuri cum pot să-și mai dreagă istoria distrusă! În mod inteligent, lucrurile nu au fost abordate așa. Dimpotrivă, s-a optat pentru un angajament pe termen lung.

Cancelarul federal Angela Merkel este demn de toată lauda pentru faptul că, în urmă cu trei ani, la Berlin, a inițiat Conferința pentru Balcani, care de atunci este continuată an

de an în alt oraș sub denumirea de „Berlin Process“. Astfel, a inițiat un proces care arată că statele europene se implică din nou intens în ceea ce se întâmplă în vestul Balcanilor. În fond, este vorba – și nu în ultimul rând – și despre perspectivele UE. Slovenia a intrat deja în 2004 în UE, Croația în 2013. Au început și tratativele de aderare cu Muntenegru și Serbia. Bosnia și Herțegovina, precum și Kosovo și-au exprimat dorința de aderare, la fel și Albania și Macedonia.

Din cauza asta este nevoie să ne plecăm urechea atunci când mediile ne informează despre creșterea influenței islamiste în regiune sau despre influența rusească în Serbia. Vestul Balcanilor a fost și continuă să fie – iertată-mi fie imaginea atât de uzată – un teren minat! Și, cu toate că am obosit deja să folosesc acest argument: ultimul lucru pe care și l-ar dori Germania în politica ei internă ar fi un nou război în Europa – și alți 500 000 de refugiați care să caute adăpost în Europa Occidentală.

Este în interesul nostru ca în sud-estul Europei să se instaureze în sfârșit pacea și liniștea pe termen lung. Iar acest lucru este posibil numai printr-un efort de durată. O pace durabilă este o sarcină pentru mai multe generații și costă – din păcate – mulți bani. Și: dacă UE nu este în stare să creeze pace și stabilitate nici măcar în propria curte – Europa de Sud-Est –, cum ar putea ea să se bucure de credibilitate pe plan internațional?

Marele eșec al UE în Siria

Povestesc toate aceste lucruri ca fundal pentru actualul război din Siria. Cu greu aș putea găsi un domeniu în care UE să fi eșuat atât de evident cum a făcut-o în conflictul din Siria.

Bineînțeles că Siria se deosebește de Bosnia, dar Siria e o țară riverană aceleiași Mări Mediterane, pe țărmul căreia se află și statele UE Grecia, Italia și Spania. Siria are granițe terestre directe cu Turcia, membră NATO și candidată la aderarea la UE.

Siria este vecinul nostru. Iar lucrul acesta l-am aflat târziu, atunci când am văzut unde se refugiau oamenii când acolo a început să tragă: nu și-au căutat refugiul la Moscova și nici la Washington, în fața Casei Albe. Au încercat să ajungă în Europa. Acolo se găsește, pentru sirieni, vecinătatea, locul de refugiu cel mai apropiat.

Ar fi fost misiunea istorico-politică a Europei să insiste neobosit asupra unui armistițiu și asupra instaurării păcii și, dincolo de asta, să se implice în realizarea unui plan de pace sau a unei arhitecturi de securitate regională. Nu am făcut nimic din toate astea. Și nici măcar n-am încercat cu toată seriozitatea.

Nu s-a mai întâmplat niciodată ca noi, în Europa, să fim afectați atât de tare de un conflict care are loc în afara continentului nostru și să facem atât de puțin pentru soluționarea lui. ******** Odată cu războiul din Siria și cu consolidarea, favorizată de acesta, a Statului Islamic, teroarea s-a întors pe continentul nostru. Asta ne-au arătat atentatele de la Paris, Bruxelles, Nisa și Berlin. Războiul a obligat mii de oameni să se refugieze și a pus astfel la încercare coeziunea internă a UE. Deoarece, ca reacție la valurile de refugiați, în multe state ale UE a luat naștere o „axă a fricii" alcătuită din forțe populiste și iliberale, care au resuscitat resentimente și și-au căutat succesul într-un nou naționalism. Această axă a fricii pervertește aproape pretutindeni climatul politic și, astfel, periclitează viitorul proiectului european. Prin urmare, aici este în joc ideea europeană în sine.

De la bun început, vorbele statelor membre ale UE nu au fost urmate de fapte. În vreme ce o serie de guverne europene, inclusiv acela al Germaniei, cereau în gura mare plecarea lui Assad, nu exista niciun pic de hotărâre strategică de a urmări atingerea acestui obiectiv. Adversarii unei intervenții militare în Siria avertizaseră că asta ar contribui la o radicalizare a părților aflate în conflict și la regionalizarea conflictului. La Berlin se vorbea despre „conflagrația" pe care ar putea să o declanșeze o intervenție occidentală. În felul acesta, era descurajată orice discuție serioasă despre zone de interdicție aeriană și alte operațiuni menite a proteja populația siriană. Orice, numai să nu fie nevoie să acționăm noi înșine, acesta părea să fie mottoul cel mai comod.

A trecut deja mult timp de când – fără nici cea mai mică intervenție și favorizată de inacțiunea noastră – conflagrația a devenit realitate. Vedem o țară în curs de dezmembrare, posesoare de arme chimice, în mijlocul celei mai instabile regiuni din lume. Siria a devenit punctul de pornire al jihadiștilor din întreaga lume. Acest război regional între locțiitori ai unor mari puteri, cu componentele lui confesionale și de politică a puterii, are consecințe mult în

afara Siriei. Amenință să aibă consecințe extrem de grave – pentru viitorul țărilor vecine și pentru lupta, oricum periculoasă, pentru putere în Orientul Mijlociu. Iar inacțiunea, iată, poate să genereze și vinovăție și responsabilitate.

Când mă gândesc la toate acele mii de morți, împărtășesc disperarea și frustrarea tuturor celor cărora acest război le amintește de cele petrecute în anii 1990 în Balcani. Cu fiecare lună în care aceste masacre și crime din Siria continuă, provocarea reconstrucției ia amploare. Și nu mă refer numai la reconstrucția materială. Să reparăm străzi, să construim case, să reparăm poduri – prin comparație, toate acestea sunt destul de ușoare. Dar reconstrucția în sensul reconcilierii, al coexistenței grupurilor religioase, etnice și de alte feluri, care cu puțin timp înainte se măcelăreau între ele, reconstrucția unei comunități pașnice – lucrul acesta constituie, așa cum o știm din Iugoslavia, o misiune pentru mai multe generații. Și devine cu atât mai dificilă, cu cât războiul durează mai mult. În această privință, argumentul cum că războiul din Siria ar trebui lăsat să se epuizeze este nu numai iresponsabil moral, ci și cât se poate de greșit din punct de vedere politic.

Bineînțeles, o pace obținută prin tratative, așa cum a fost ea realizată în 1995 la Dayton pentru Bosnia, nu se întrevede în Siria. Și apoi, în Siria, situația este considerabil mai complicată decât a fost vreodată în Bosnia. Încheierea Tratatului de la Dayton, care până la urmă a pus capăt războiului din Bosnia, a fost posibilă în ultimă instanță numai pentru că Milošević și sârbii bosniaci, confruntați cu noile realități militare, au avut totuși, brusc, interesul unei soluții obținute pe calea tratativelor, în momentul în care și-au dat seama că nu mai au nicio șansă să obțină victoria militară.

În Siria, acesta este punctul hotărâtor. De pe poziția de forță, pe care este evident că Assad a reușit s-o recucerească, regimul lui nu va fi dispus să facă concesiile necesare. Cât timp Assad este convins că, în cursul evoluției viitoare a conflictului, poziția lui va fi din ce în ce mai bună, sau chiar că poate să hotărască în favoarea sa soarta războiului, el își va pune armata să lupte în continuare. Acestea sunt socotelile pe care comunitatea internațională trebuie să i le încurce dacă dorește să ajungă la o soluție politică.

După estimarea mea, un moment prielnic pentru o posibilă intervenție occidentală a trecut de mult. Fără îndoială că a fost

o greșeală faptul că am crezut prea devreme că Assad e terminat și că am pornit de la premisa că problema s-ar rezolva de la sine atunci când el și-ar căuta undeva azil, așa cum o făcuse dictatorul tunisian înaintea lui.

Dincolo de intervenția militară, se pune următoarea problemă: cu ce suntem dispuși să participăm la un plan postbelic, indiferent cum va fi fost obținută pacea? Fără o forță internațională de pace care să fie activă pentru mulți ani în zonă, nicio soluție politică obținută pe calea tratativelor nu va fi de durată, la fel ca în Balcani. Vrem cumva să nu facem altceva decât să comentăm acest proces din fotoliu, din fața televizorului? Și, în caz că nu: suntem noi, în Europa (și în NATO), suficient de bine pregătiți strategic pentru această situație?

Sancțiuni, nu soldați

Ca să nu existe neînțelegeri: firește că între intervenție și inacțiune există nenumărate măsuri și instrumente politico-diplomatice intermediare pe care putem, avem voie și trebuie să le folosim. Extinderea opțiunilor de acțiune este, așa cum n-am să obosesc niciodată să repet, un obiectiv esențial al oricărei diplomații. Să excluzi ceva dinainte – fie că vorbim de sancțiuni, fie de folosirea mijloacelor militare – îl ajută în general numai pe adversar.

Sancțiunile se situează undeva între forța militară și cel mai dur limbaj diplomatic. Scopul lor e acela de a crea presiune politică și de a determina astfel o schimbare de atitudine. Dar oare poate un dictator care-și bombardează propriul popor cu arme chimice să se lase influențat de așa ceva? Conform estimărilor actuale, 500 000 de oameni și-au pierdut deja viața de la începutul războiului. Sancțiunile pe care noi, europenii, și SUA le-am instituit nu au fost în măsură să împiedice asta.

Susținute și de alte state, SUA și UE au parcurs întregul registru de sancțiuni economice posibile: embargoul asupra armelor, interdicția asupra exportului de bunuri către Siria, interdicții de călătorie, înghețarea averilor și a resurselor economice ale lui Assad și ale demnitarilor de rang înalt, blocarea conturilor și averilor întregului guvern sirian, interzicerea oricărui tip de tranzacții comerciale, interdicția de import de petrol ș.a.m.d. Sigur, prin aceste sancțiuni, noi am condamnat violența regimului sirian și pe deasupra am

susținut populația siriană prin ajutoare umanitare. Totuși, ele nu ne-au ajutat să punem capăt violenței extreme a regimului sirian.

De altfel, încă de la prima ei vizită în calitate de cancelar federal al Germaniei la Washington, în ianuarie 2006, Angela Merkel i-a administrat președintelui american de atunci, George W. Bush, o mică lecție pe tema sancțiunilor. Tensiunea legată de modul în care avea să decurgă prima discuție a fost uriașă. S-a vorbit în engleză. După zece minute, Bush a abordat o temă mult discutată la vremea aceea din cauza tratativelor actuale cu Iranul în privința armelor nucleare:

— Ce părere aveți despre sancțiunile împotriva Iranului?

Merkel a răspuns:

— Ei, cu sancțiunile astea este așa, o problemă. Trebuie să se știe pe cine lovesc ele. Eu am crescut într-un mediu în care ne bucuram atunci când americanii instituiau sancțiuni împotriva Uniunii Sovietice, din cauză că noi nu eram chiar simpatizanți ai nomenclaturii sovietice. Pe de altă parte, ne necăjeam foarte tare atunci când, ca urmare a sancțiunilor, deodată nu se mai găseau banane în Templin. Atunci ne întrebăm: Cu ce am greșit *noi* acum? Cum se face că sancțiunile ne lovesc *pe noi*?

George W. Bush a înțeles imediat.

Smart sanctions sau *targeted sanctions*, astea erau sintagmele-cheie ale Angelei Merkel: nu să-i pedepsești la grămadă pe toți cei care n-au nicio vină, ci sancțiuni îndreptate exact împotriva acelora a căror atitudine vrei s-o schimbi.

În 1999, Consiliul de Securitate al ONU dictase pentru prima oară *smart sanctions*: atunci, ele au fost îndreptate împotriva talibanilor din Afganistan. Din 2002, au fost dictate și sancțiuni specifice împotriva lui Osama bin Laden, iar de atunci încoace aceste *smart sanctions* sunt folosite tot mereu ca instrumente ale diplomației. Ele au fost folosite și în Siria, din păcate însă fără vreun efect spectaculos până acum.

Acest lucru se explică și prin faptul că, în Siria, nu mai e vorba de mult despre un simplu război civil; e deja mult timp de când acolo face ravagii un război geostrategic, un război care s-a împletit cu războiul pentru independență al separatiștilor kurzi din Siria, Irak și Turcia, care conține și o dispută pentru putere politică între Arabia Saudită și Iran, între Rusia și SUA, un război ce a creat un fond de turbulențe și de haos care i-a permis unei grupări teroriste islamiste

brutale numite Statul Islamic să cucerească un teritoriu și, în 2014, să-l proclame califat – un război în care, în aparență, nu mai e vorba decât în treacăt despre faptul că un popor vrea să se scuture de un dictator brutal.

E clar că obiectivul inițial al Occidentului, cel de a-l doborî pe Assad, a fost ratat. Dimpotrivă: regimul sirian a fost chiar în măsură să-și consolideze superioritatea structurală. Opoziția siriană a sperat mult timp să primească livrări mai masive din Occident, din statele din Golf și din Arabia Saudită, care ar fi putut s-o ajute să echilibreze superioritatea materială a regimului Assad, aprovizionat de la Moscova și Teheran și care mai beneficiază și de sprijin masiv din partea organizației Hezbollah. Formulând drastic: singurii care abia dacă au primit vreun sprijin de undeva au fost conducătorii opoziției siriene moderate. Din această cauză, era de așteptat ca aceste forțe să se topească văzând cu ochii – în asta constă tragedia eșecului nostru. Cam tot așa arătaseră lucrurile și în Balcani, unde Sarajevo luptase multă vreme zadarnic pentru ridicarea embargoului asupra armelor, un embargo care avantaja foarte clar Belgradul și pe sârbii bosniaci.

„Assad trebuie să plece!“ nu-i o strategie politică

Ne amintim cu toții că în 2011 a început să se audă cu tărie nu doar din SUA, ci și de la o serie de politicieni europeni: Bashar al-Assad trebuie să plece. Asta dădea bine deoarece pretutindeni se știa că Assad conduce un regim represiv, folosește metode vecine cu genocidul și nu se dă înapoi nici de la folosirea armelor chimice împotriva propriei populații.

În această primă etapă, președintele Obama a trasat linii roșii în nisip și a amenințat că, dacă Assad avea să le depășească prin folosirea de arme chimice, gluma avea să se îngroașe.

Cum a arătat atunci strategia politică germană? Aici, în țară, se afirma cu tot atâta tărie că Assad trebuie să plece, dar toți au răsuflat ușurați când perspectiva unei posibile participări la o intervenție s-a spulberat. Lumea a fost ușurată când Parlamentul britanic a interzis o intervenție, apoi când Obama a oprit inițiativa „Linia roșie“ și l-a lăsat baltă pe președintele francez, care fusese pregătit pentru intervenție. Și, din cauză că, astfel, Germania a rămas cu fața curată, am fost ușurați

când rușii s-au oferit să aibă grijă ca Assad să-și distrugă armele chimice. Pe scurt: în Germania, lumea s-a bucurat peste poate că nu a fost nevoită să acționeze.

Și Uniunea Europeană a dat aici dovadă de neputință. În toți acești ani, nu a inițiat nici măcar o încercare credibilă de a organiza tratative de pace. Noi, europenii, ne-am holbat la conflict ca iepurele la șarpe, am așteptat până când SUA și Rusia au luat inițiativa pentru a face pace în Siria prin tratative la Geneva.

Comentariul cel mai potrivit l-a formulat prietenul meu, experimentatul diplomat algerian Lakhdar Brahimi: „Assad trebuie să plece!" nu ține loc de strategie. În 2012, Brahimi fusese numit însărcinat special al ONU pentru Siria, după ce Kofi Annan își depusese mandatul de trimis special din cauza absenței oricăror progrese. Un an și jumătate mai târziu s-a retras și el din această poziție fiindcă nu mai vedea nicio perspectivă de progres pentru discuțiile de pace de la Geneva. Assad a refuzat să participe la ele. E drept, reprezentanții opoziției mai ședeau la masa negocierilor, dar înregistraseră o pierdere masivă de influență asupra operațiunilor de război dominate de islamiști.

În mai 2013 am avut ocazia să port o serie de discuții la Doha cu prim-ministrul Qatarului. Frustrarea, dacă ar fi să mă exprim mai brutal, generată de incapacitatea comunității internaționale în ansamblul ei, dar și de vizibilitatea redusă, dacă e să mă exprim în termeni diplomatici, a Uniunii Europene, era imensă.

Între timp, în capitalele europene, exact la fel ca la Washington, se răspândise ideea că regimul Assad ar fi răul mai mic. În cooperarea cu Rusia împotriva Statului Islamic, Assad este tolerat, cel puțin deocamdată. În acest fel, eșecul politic se transformă și în eșec moral.

Din acest război, nimeni nu mai iese cu fața curată.

Nenumărate conferințe – din păcate, fără rezultate

Bineînțeles că acum, după aproape șapte ani de război, se face referire la complexitatea conflictului și la faptul că va mai dura mult până când toate părțile participante vor fi din nou în stare să gândească rațional și să fie capabile să participe la tratative pentru pace. Dar, *to be fair*: noi nici măcar nu am

încercat asta în mod serios imediat după declanșarea conflictului.

Primul pas din partea Uniunii Europene ar fi fost să caute să comunice proactiv și cu toată hotărârea cu Federația Rusă, cu SUA și cu țările arabe. Pe scurt: la fel ca în războiul din Bosnia, UE ar fi putut să creeze un grup de contact împreună cu SUA, Rusia și cu alte țări. Un grup de contact este un grup informal de state care poartă împreună discuții și duc apoi mai departe tratative menite să conducă la soluționarea conflictului.

Acum, unii dintre cei care au urmărit conflictul din Siria de-a lungul anilor poate că vor obiecta: dar astfel de întâlniri au avut loc pe bandă rulantă!

Și, e drept, au avut loc conferințe, ședințe și întâlniri de tot felul. De exemplu, după ce Rusia și China au blocat cu dreptul lor de veto rezoluția ONU de condamnare a violenței din Siria, președintele francez de atunci, Nicolas Sarkozy, a venit imediat, chiar în februarie 2012, cu o inițiativă proprie, în afara Consiliului de Securitate. Sub denumirea „Grupul prietenilor poporului sirian", a urmărit obiectivul de a găsi o soluție pentru conflictul din Siria.

La prima dintre aceste întâlniri, ministrul de externe al SUA, Hillary Clinton, a propus ca Turcia, Qatarul, Arabia Saudită și Iordania să instituie o *no fly zone*, așadar o zonă de interdicție aeriană, pentru protecția populației civile din Siria. La întâlnire, Consiliul Național Sirian a avut o atitudine foarte rigidă și a înaintat revendicări în șapte puncte, cerându-i, printre altele, guvernului sirian să pună capăt violenței și să-și dea demisia. Dacă acestea nu ar fi fost îndeplinite, atunci „Prietenii Siriei" ar fi trebuit să permită altor țări să sprijine opoziția siriană, de pildă prin consiliere și pregătire militară, sau prin livrări de armament. Acesta nu era însă nicidecum un plan de pace și, deci, nu avea cum să fie de ajutor.

Alte întâlniri care au avut loc în continuare cu până la 114 participanți și tot atâtea interese divergente au avut la fel de puțin succes. Astfel, la Riad, s-au reunit 34 de grupuri de opoziție și alte persoane pentru a forma un comitet de negociere. A existat o conferință a conferințelor, cu scopul de a-i aduce laolaltă pe cât mai mulți dintre actanți. Au existat întâlniri între diferiți miniștri de externe, pentru prima oară și cu implicarea Iranului.

În 2017, la inițiativa Rusiei, Kazahstanul a invitat Turcia și Iranul la o întâlnire la Astana. De această dată, rebelii au fost excluși. Între timp, aceștia se divizaseră în atâtea grupulețe, încât întrebarea ar fi fost pe care dintre ele să le fi invitat. Oricum, la începutul lunii ianuarie, 12 grupuri rebele din Siria anunțaseră că, din cauza încălcărilor convenției de încetare a focului, hotărâseră să înghețe toate negocierile de pace planificate. Dar nici măcar cei trei participanți de la Astana nu urmăreau o linie comună. Încercările lor au venit prea târziu, din cauză că interesele participanților nu mai putea fi puse în acord.

Principiul grupului de contact

Toate aceste formate aveau prea puține lucruri în comun cu principiul grupului de contact. Un grup de contact se caracterizează prin faptul că toți membrii lui se simt datori să urmărească un obiectiv comun și fac abstracție de activități individuale care contravin acestui obiectiv. De aceea, cheia succesului unui grup de contact constă în a cădea de la început de acord asupra următorului lucru: din clipa asta, noi toți nu mai facem decât ceea ce am căzut de acord să facem.

Pentru Siria s-ar fi putut organiza foarte devreme, așadar în 2011 sau 2012, un grup de contact alcătuit din Turcia, Iran, Rusia, SUA și UE, completat de Arabia Saudită. Dar și grupul care a negociat cu succes acordul nuclear cu Iranul ar fi putut sluji drept model: membrii permanenți ai Consiliului de Securitate al ONU plus Germania, completat, de exemplu, de Arabia Saudită, Iran și Turcia.

Un astfel de grup de contact nu pică din cer. În politica externă, procesele de pace au, atunci când sunt încununate de succes, mulți tați. Dar adevărul este că unul dintre ei trebuie să conducă procesul – unul în care ai totodată încredere că îi va asculta pe ceilalți foarte deschis și îi va integra.

În cazul războaielor balcanice din anii 1990, acesta a fost negociatorul american Richard Holbrooke, care a înțeles să implice Rusia, Europa în general, Germania, Franța, Marea Britanie și NATO în așa fel, încât până la urmă cu toții au putut să afirme: noi am participat activ la succes. În realitate, delegația americană a fost aceea care hotăra strategia pe terenul de joc și care a împărțit și a înscris punctele. În rest, cei mai

mulți au stat pe banca de rezerve, iar la urmă au avut posibilitatea să se bucure de strălucirea cupei.

Eficiența, nu rareori vecină cu brutalitatea, a lui Richard Holbrooke, diplomația și talentul de negociator, precum și legendarul lui instinct politic, au făcut posibil ca, după un maraton al tratativelor care a durat 21 de zile, în noiembrie 1995, la Dayton, să fie pusă piatra de temelie pentru pacea din Bosnia și Herțegovina. Iată descrierea plină de afecțiune pe care Henry Kissinger i-a făcut-o buldozerului Holbrooke: „Atunci când Richard vrea ceva de la dumneavoastră, cel mai bine e să spuneți de la bun început da. Fiindcă, dacă spuneți nu, până la urmă veți ajunge totuși să spuneți da. Numai că drumul până acolo s-ar putea să fie foarte dureros."

Acesta este adevărul din spatele titlurilor de pe prima pagină: este nevoie de personalități care pot controla așa ceva. Asta presupune puterea de a conduce.

Așa s-a întâmplat când s-a obținut succesul pentru Bosnia și, mai târziu, pentru Kosovo. Și tot așa au decurs lucrurile și la tratativele cu Iranul, unde UE a jucat rolul de coordonator, dar succesul a venit abia mai târziu, când ministrul de externe al SUA de atunci, John Kerry, a adus cu el toată greutatea Statelor Unite.

Un grup de contact înseamnă: nu trebuie să se adune mulți, dar trebuie să se adune oamenii potriviți. Unul dintre motivele pentru care nu s-a ajuns la alcătuirea unui asemenea grup pentru Siria a fost acela că SUA nu au fost de acord să stea la aceeași masă cu Iranul câtă vreme încă mai aveau loc dispute în legătură cu tratatul nuclear. Și, pentru a fi *fair*: bineînțeles că ar fi fost foarte, foarte greu de adus Iranul și Arabia Saudită la aceeași masă. Dar ar fi fost oare absolut imposibil? Ei bine, nici măcar nu am încercat.

În orice caz, asta ar fi avut sens, dacă UE și-ar fi demonstrat deja angajamentul serios în această chestiune prin numirea, ca trimis special pentru criza din Siria, a cuiva de calibrul unui fost președinte al Franței, de exemplu, sau al unui fost premier al Marii Britanii sau al unui ex-cancelar, așadar, al cuiva care să fi putut negocia la nivel înalt.

Astfel, Siria rămâne o pată rușinoasă în istoria politicii externe a UE, o pată rușinoasă a neputinței. La asta contribuie și incapacitatea noastră specific germană de a recurge la amenințarea cu folosirea forței militare – e un lucru pe care preferăm să-l lăsăm în grija altora, dar fără niciun rezultat bun.

Note:

* Citat în Manfred Rowold, „Dayton – Synonym für Frieden oder Krieg“, *Die Welt*, 03.11.1995, http://www.welt.de?print-welt/article663530/Dayton-Synym-fuer-Frieden-ode-Krieg.html (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

** Tipărit în „Dayton – Synonym für Frieden oder Krieg“, *Die Welt*, 03 septembrie 1995, picturealliance/ASSOCIATED PRESS, Joe Marquette.

*** Citat în Manfred Rowold, *op. cit.*

**** „Domnule Ischinger, sunteți cel de-al doilea cel mai important om de la Dayton“ (engl. în orig.). (*N. red.*)

***** *Ibid.*

****** „Deutsche Außenpolitik 1995. Auf dem Weg zu einer Friedensregelung für Bosnien und Herzegowina: 53 Telegramme aus Dayton“, documentație a Ministerului de Externe, august 1998.

******* „Greift den Strohhalm. Die deutsche Rolle bei den Friedensgesprächen in Dayton“, *Der Spiegel*, 27 noiembrie 1995, http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-9236636.html (ultima accesare pe 13 iunie 2018)

******** Lothar Gall, *Bismarck. Der weisse Revolutionär*, Ullstein Taschenbuch, 1997, p. 482.

********* *Ibid.*

********** Alineatele de la „Niciodată până atunci…“ până la „…vinovăție și responsabilitate“ au fost extrase din următorul articol care mi-a fost solicitat: Wolfgang Ischinger, „Europa hat in Syrien versagt“, *Handelsblatt*, 12 octombrie 2016.

7 Națiunile Unite – cine are grijă de ordinea mondială?

CAPITOLUL 7
Națiunile Unite – cine are grijă de ordinea mondială?

Pacea mondială în zona gri

Pe 7 aprilie 2018 a avut loc un (presupus) atac cu gaze toxice asupra orașului sirian Duma din regiunea Ghouta de Est. Cel puțin 42 de oameni au fost uciși, peste 500 de oameni au fost tratați în spitale. O săptămână mai târziu, SUA, Franța și Marea Britanie au reacționat cu lovituri aeriene asupra unui număr de trei obiective care, conform Ministerului American al Apărării, aveau legătură cu programul sirian de armament chimic. Atacurile au fost declanșate ca represalii pentru folosirea armelor chimice împotriva propriei populații de către guvernul sirian sub conducerea lui Bashar al-Assad, declarase președintele american Donald Trump. „Suntem pregătiți să continuăm să răspundem în același fel dacă guvernul sirian nu pune capăt folosirii de arme chimice interzise.“ *

Cu numai un an în urmă, America condusă de Trump efectuase un alt atac aerian, asupra bazei aeriene siriene Shairat, de asemenea ca reacție la un atac cu gaze toxice soldat cu zeci de morți și pentru care tot Assad era răspunzător.

Siria a criticat cele mai recente atacuri ale SUA, Franței și Marii Britanii ca pe o încălcare gravă a comandamentului nerecurgerii la forță din legislația internațională, care le interzice în mod explicit membrilor ONU amenințarea cu forța sau recurgerea la forță unul împotriva celuilalt și permite excepții numai în cazul unei autorizări din partea Consiliului de Securitate al ONU. Regimul i-a cerut comunității internaționale să condamne agresiunea. Și Rusia a condamnat atacurile occidentale și a solicitat o întâlnire de criză a Consiliului de Securitate al ONU, în care să fie discutate „acțiunile agresive ale SUA și ale aliaților lor“.

Dimpotrivă, guvernul federal a susținut atacurile occidentale, iar NATO le-a considerat de asemenea justificate. Evenimentele din Duma ar fi necesitat un răspuns „colectiv“ al comunității internaționale, a explicat secretarul general

NATO, Jens Stoltenberg. Și Statele Unite au declarat acțiunea lor ca fiind una justificată, chiar dacă Consiliul de Securitate al ONU nu emisese nicio împuternicire pentru aceste atacuri.

Prin urmare, ce era de făcut acum? Fuseseră cumva loviturile aeriene un război de agresiune și chiar o încălcare a dreptului internațional? Sau au fost legitime și, deci, o reacție adecvată la faptele unui „monstru", cum s-a exprimat Trump?

Probabil că adevărul se află la mijloc. Pe scurt: totul s-a întâmplat într-una dintre celebrele „zone gri". Conform mottoului: e adevărat că nu este permis, dar nu este nici de-a dreptul interzis. Pentru oamenii care nu sunt juriști și care își doresc un verdict limpede și consecvent, așa ceva poate fi iritant. Însă dreptul internațional este plin de zone gri, care trebuie tot mereu parcurse de la capăt. Profesorul Claus Kreß din Köln, specialist în drept internațional, a explicat foarte riguros în *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (9 noiembrie 2017) cum iau naștere aceste zone gri.

Dacă, după sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial, orice război de atac era condamnat cu maximă fermitate, din cauză că afecta cel mai înalt comandament din dreptul internațional, acela al respectării suveranității naționale, în cursul ultimelor decenii se impusese o idee nouă: protejarea, de către legislația internațională, a drepturilor omului. În acest context, genocidul a fost declarat drept „crima crimelor", a cărui împiedicare și oprire țineau și de responsabilitatea (de protecție) a comunității internaționale. Drepturile omului – mai presus de toate, dreptul la viață – au fost definite ca fiind cel puțin la fel de demne de a fi apărate precum fusese până atunci (doar) suveranitatea statală. Astfel, „intervențiile umanitare", așadar acele amestecuri în autodeterminarea statală, ar trebui să devină deodată posibile, chiar dacă „acestea – cum s-a întâmplat de exemplu în 1999 în cazul Kosovo – ar fi [întreprinse] fără o împuternicire din partea Consiliului de Securitate al ONU". Căci ce pretenții de a fi respectată prioritar ar mai avea protecția suveranității „atunci când o întreagă populație civilă devine victima folosirii brutale a forței de către propriul guvern"? Cine vrea să pună capăt activității brutale a dictatorilor și a celor ce declanșează războaie civile trebuie să fie în măsură să ia act de propria lui „răspundere de a proteja", chiar în absența unui mandat ONU pentru asta. În orice caz, un lucru reiese cu claritate: este foarte puțin probabil ca Tribunalul Internațional să

pedepsească pe cineva care decide să întreprindă o acțiune umanitară chiar și fără un mandat ONU. Cu toate astea, cum pot fi aduse la unison cele două idei – responsabilitatea protecției și principiul suveranității – rămâne o întrebare dificilă. Un răspuns nu poate fi formulat decât în cazuri particulare – și rămâne, astfel, o decizie politică.

În Germania, sunt mulți aceia care nu vor să preia această decizie – și responsabilitatea politică pe care o presupune. Când se pune problema păcii mondiale, ne îndreptăm privirea spre New York. Acolo este sediul central al Națiunilor Unite, a căror sarcină principală este asigurarea păcii mondiale. Germanii o consideră un fel de poliție mondială, care trebuie să se ocupe de toate conflictele și căreia trebuie să i se lase suficient spațiu de manevră. Așa cum, la noi, în Germania, în caz de urgență se formează 110, în situații delicate din punctul de vedere al politicii mondiale se apelează, în gând, la Consiliul de Securitate al ONU. Procedând astfel, însă, nu rareori sunt supraevaluate posibilitățile Organizației Națiunilor Unite, care a luat naștere ca urmare a „Declarației Națiunilor Unite“ din 1942 la inițiativa SUA, a Marii Britanii, a Uniunii Sovietice și a Chinei, cărora li s-au alăturat alte 22 de națiuni. Între timp, din Organizația Națiunilor Unite fac parte 193 de state, și, astfel, aproape toate țările lumii. Ele sunt obligate, toate, să respecte Charta Națiunilor Unite, care a intrat în vigoare pe 24 octombrie 1945 și care stabilește cum trebuie împiedicate războaiele și conflictele violente între state și cum să li se pună capăt.

Asta sună a guvern mondial, dar este foarte departe de a fi așa ceva. În schimb, Charta Națiunilor Unite este un contract de drept internațional, prin care toți participanții se angajează să rezolve conflictele pe cale pașnică. Acest lucru presupune încredere din partea fiecărui stat membru – încrederea că toți ceilalți vor respecta în egală măsură această regulă. Și că, dacă nu e respectată, există cineva care intervine – întrebarea este doar dacă cineva hotărăște să facă asta și cine este acela.

Consiliul de Securitate al ONU a fost creat ca organ central înzestrat cu cea mai mare putere. Din el fac parte cinci membri permanenți, și anume China, Franța, Marea Britanie, Rusia și SUA, precum și zece membri nepermanenți, care sunt aleși pentru câte doi ani. În iunie 2018, Germania a fost aleasă din nou pentru doi ani în Consiliul de Securitate – perioada ei de membru nepermanent a început pe 1 ianuarie 2019.

Membrii se consultă și iau hotărâri în toate problemele pe care le consideră a fi un pericol pentru pace. Hotărârile Consiliului de Securitate sunt obligatorii din punctul de vedere al dreptului internațional. Prin urmare, Consiliul de Securitate este singura structură care poate lua decizii valabile în întreaga lume și, prin asta, obligatorii chiar și pentru statele care nu sunt membre.

Ce anume e special aici: toate cele cinci membre permanente ale Consiliului de Securitate dețin dreptul de veto prin care pot bloca o rezoluție. Acest fapt are consecințe considerabile (ca să nu spunem paralizante). În perioada Războiului Rece, Uniunea Sovietică și SUA au blocat timp de decenii Consiliul de Securitate folosindu-se, cu schimbul, de dreptul lor de veto. Dar asta nu s-a terminat nici măcar după sfârșitul Războiului Rece. Exemplu: Kosovo 1998/99. Exemplu: Ucraina, începând din 2004. Exemplu: Siria, din 2011.

Deoarece, în afară de asta, Națiunile Unite nu dispun de o poliție sau de o armată proprie. În caz de intervenție, țările membre trebuie să-și pună la dispoziție de bunăvoie soldații și armele, de cele mai multe ori cu obiectivul de *peacekeeping*, așadar pentru misiuni ONU de menținere a păcii, uneori însă și în vederea unor măsuri coercitive împotriva câte unui stat.

Capacitatea de decizie și de acțiune a acestei structuri, pe care germanilor le place să o idealizeze drept poliție mondială, este așadar limitată din mai multe motive. Odată ce s-a înțeles acest lucru, așteptările pe care le avem de la ONU pot fi dozate corect. Aceasta reușește rareori să soluționeze realmente conflicte sau să le împiedice. De cele mai multe ori, nu putem pretinde ca aceste misiuni să sporească șansele de soluționare pașnică a unui conflict – în orice caz, mai pașnică decât într-o lume fără mecanismele ONU.

Cu toate astea, numeroase succese

În practică, misiunile stabilite de Consiliul de Securitate nu au fost complet lipsite de succes. Până la momentul intrării acestei cărți la tipar, fuseseră inițiate 71 de misiuni de pace, care au fost sau sunt încă active în aproape toate regiunile lumii; cele mai vechi datează din 1948 (Israel, Palestina) și din 1949 (India, Pakistan), cele mai recente au început în 2014 (Republica Centrafricană) și în 2017 (Haiti). Au existat peste

2 400 de rezoluții, fie pentru admiterea de țări noi, fie legate de situația din regiuni de criză sau de deturnarea unor avioane; fie pentru misiuni de ajutor sau programe anti-mine sau pentru împiedicarea obținerii de arme de către teroriști.

Odată cu instituirea tribunalelor internaționale pentru fosta Iugoslavie (1993) și pentru Ruanda (1994), Consiliul de Securitate a avut grijă și ca genocidul, crimele împotriva umanității sau crimele de război să poată fi cercetate și urmărite penal. Asta s-a soldat cu înființarea, în 2002, a Tribunalului Internațional de la Haga – chiar dacă s-a întâmplat în pofida opoziției SUA, a Chinei, Indiei și a altor state care nu au fost dispuse să renunțe la suveranitatea lor nici măcar în acest punct atât de important.

În Statutul de la Roma, documentul de înființare a Tribunalului Penal, statele UE au făcut front comun în sprijinul acestei noi instituții. Scopul ei este acela de a pedepsi și pe plan internațional, prin intermediul unui tribunal independent, delicte internaționale dintre cele mai grave, printre care și genocidul.

Prin urmare, Națiunile Unite au continuat să-și dezvolte instrumentele de-a lungul deceniilor: de la simpla *peacekeeping*, așadar trimiterea unor forțe de pace pentru a supraveghea respectarea unui acord de pace, la *peace enforcement*, atunci când soldații din Căștile Albastre ajută la obținerea păcii, până la acel *post-conflict peacebuilding*, așadar reconstrucția unor structuri viabile după un conflict.

De asemenea, temele de politică a securității cărora li se dedică ONU nu se mai limitează de mult la războaiele și conflictele violente, ci ajung de la alimentația mondială (căreia i se dedică Programul ONU pentru Alimentație Mondială) la protecția copiilor (prin structura de ajutorare a copiilor UNICEF) până la managementul crizelor refugiaților (în cadrul programului UNHCR), pe scurt: *peace operations* de cele mai diferite feluri.

Prima criză: abuzul de dreptul de veto

În același timp, slăbiciunea Națiunilor Unite este tot mereu un obiect de critică. În acest context, există patru puncte centrale care sunt criticate.

Mai întâi, deja amintitul drept de veto al fiecărui membru în parte al Consiliului de Securitate. Cele mai multe voturi de

veto le-a depus Rusia (respectiv Uniunea Sovietică), respectiv 112, urmată de SUA (80), Marea Britanie (29), Franța (16) și China (11).** Unele dintre acestea au fost îndreptate împotriva primirii de noi membri: în 1972, de exemplu, China s-a împotrivit intrării în organizație a Bangladeshului. Abia în 1974 a fost primită această țară, în pofida opoziției Chinei. Alte voturi de veto, însă, afectează direct măsurile de asigurare a păcii: în 1999, n-a putut fi prelungită misiunea de pace în Macedonia. China ridicase obiecții din cauză că Macedonia stabilise relații comerciale cu Taiwanul, și pentru asta ar trebui să fie pedepsită.***

Adeseori au fost suficiente simplele amenințări cu folosirea dreptului de veto. Astfel, unele conflicte nici măcar nu ajung pe ordinea de zi a Consiliului de Securitate, fiindcă una dintre marile puteri își întinde mâna protectoare deasupra unui delincvent. SUA procedează astfel adeseori în cazul Israelului, rușii în cazul Serbiei, Belarusiei și țărilor arabe, chinezii în cazul unor state precum Zimbabwe, Myanmar, Pakistan ș.a.m.d.

Prin blocarea permanentă a Consiliului de Securitate prin recursul la veto, anumite state sau grupuri de state s-au văzut puse în situația de a interveni fără un mandat explicit în conflicte din întreaga lume – la fel și în 1999, la războiul aerian al NATO pentru Kosovo, la care a participat și Germania.

A fost o decizie grea, în care am fost implicat și eu atunci. Joschka Fischer, ministrul federal de Externe de la acea dată, dar înainte de toate partidul lui, verzii, se vedea pus în fața unei încercări hotărâtoare. Voia oare acest partid al mișcării pentru pace ca, la numai câteva săptămâni de la începutul primei sale implicări în procesul guvernării, să îndrăznească să încalce un tabu și să se transforme într-un „partid al războiului“? Sau se dorea menținerea cu strictețe a convingerilor de bază de până acum, caz în care ar fi urmărit, pasiv, cum Slobodan Milošević își masacra pentru a doua oară propria populație?

Existaseră numeroase rezoluții cu privire la Kosovo, dar niciuna nu constituia un mandat explicit de folosire a mijloacelor militare pentru a împiedica abuzurile și masacrele sârbilor. Se eșua de fiecare dată din cauza opoziției Federației Ruse, care își întindea sistematic mâna protectoare asupra sârbilor și amenința să recurgă încă o dată la veto.

Prin urmare, dacă Germania avea să participe pentru prima oară după cel de Al Doilea Război Mondial la o intervenție armată, atunci avea s-o facă și fără un mandat ONU? Groaznic! Cu toate astea, am reușit să ne impunem. Obiectivul de a împiedica un dezastru umanitar a fost considerat atât de important și de serios, încât nu voiam să ne facem vinovați de o pasivitate cu urmări grave. Și apoi, noi, germanii, nu am luat această decizie singuri, ci împreună cu toți partenerii noștri europeni și transatlantici.

Un succes în istoria UE a fost faptul că în 1999 s-a reușit să se ia o decizie comună, chiar dacă ea a fost ușurată de faptul că toți membrii NATO, așadar și SUA, Canada, Norvegia și întregul Occident, au fost de părere că era imperios necesar să protejăm populația din Kosovo. În acest scop, a fost nevoie să intrăm într-una dintre zonele gri ale legalității. Firește, la Moscova, acest fapt a fost interpretat ca un abuz militar și juridic – exact așa cum avea să se întâmple și mai târziu, în cazul loviturilor aeriene împotriva dictatorului sirian Assad.

În cazul Kosovo, bombardamentul a început pe 24 martie 1999. Generalii americani preziseseră că, deja după câteva zile, Milošević avea să arboreze steagul alb. La sfârșitul lui martie nu fusese arborat niciun steag alb. După câteva săptămâni, generalii și-au spus, frângându-și mâinile: „Am bombardat toate obiectivele relevante. Și atunci, pe cine sau ce am mai putea să bombardăm acum?“ Prin urmare, au mai fost luate o dată în vizor aceleași obiective. Războiul a durat 78 de zile în loc de cinci.

Această evaluare extrem de greșită a eficienței noastre militare ne-a dat mult de gândit. Cu toate astea, eu, unul, am considerat și consider în continuare corectă hotărârea de a recurge la mijloace militare pentru a-l împiedica pe Milošević să ia măsuri represive extreme. Sfârșitul acțiunilor militare a venit abia pe 10 iunie 1999, odată cu Rezoluția ONU 1244, care a fost adoptată atunci și în consens cu Rusia. Prin aceasta, NATO era însărcinată ca, prin forța de pace KFOR, la care a participat și Germania – și participă în continuare, de altfel –, să asigure liniștea și pacea. Astfel, în Kosovo s-a instaurat liniștea. De atunci, nu se mai trage în regiune. Dar problema politică nu este încă rezolvată în întregime.

În 2008, Kosovo și-a proclamat independența, pe care astăzi i-o recunosc mai mult de 110 state dintre cele 193 de state membre ONU, printre acestea și SUA și majoritatea statelor

UE. Dar aproximativ 80 de țări nu recunosc independența Kosovo, de exemplu, puterile cu drept de veto Rusia și China, precum și o serie de țări din UE precum Grecia, Cipru, Spania, România și Slovacia. Motivele sunt multiple. În mod oficial, adeseori sunt invocate principiile ONU ale neamestecului și integrității teritoriale – prin urmare, recunoașterea internațională a Kosovo ar fi o încălcare a suveranității sârbești, în contradicție cu dreptul internațional. Dar în spatele acestor motivări oficiale se află de cele mai multe ori alte griji, specific naționale. Dacă locuitorii din Kosovo au avut dreptul să se desprindă de Serbia, nu cumva și catalanii din Spania ar putea face la fel? Din toamna anului 2017, din cauza precedentului astfel creat, această îngrijorare a Madridului a crescut din nou, și mai mult, în primăvara lui 2018 – și, de altfel, îngrijorări de acest fel sunt lesne de înțeles. La întrebări de genul cât de departe poate ajunge dreptul la autodeterminare, cine are voie să facă uz de el și în ce măsură are fiecare stat dreptul să susțină respectarea integrității sale teritoriale, din păcate nu prea există răspunsuri cu adevărat clare și satisfăcătoare în dreptul internațional.

Această dispută care se poartă în continuare nu face ca situația micii țări Kosovo să fie mai ușoară. Cu toate astea, deosebirea între atunci și acum este uriașă. Fără îndoială, Kosovo nu e încă o țară membră a Națiunilor Unite, dar poți să te deplasezi din Kosovo în Serbia și înapoi; există din nou comerț; și există din nou o universitate în Priștina, de la care am primit, cu mândrie, titlul de doctor onorific.

Faptul că, în Serbia, Kosovo e privit în continuare ca parte integrantă, ca Provincia Autonomă Kosovo și Metohia, îngreunează fără doar și poate o coexistență armonioasă între Belgrad și Priștina.

Dar oare nu se întâlnesc și în istoria Germaniei situații emoționale asemănătoare? În perioada de după război, pentru mulți dintre germani a fost dificil să accepte necesitatea renunțării la străvechile teritorii germane Pomerania și Silezia. În Pactul de la Potsdam din 1945, puterile învingătoare din cel de Al Doilea Război Mondial plasaseră teritoriile situate la est de Odra și de Neisse sub administrație provizorie poloneză, respectiv sovietică. RDG a recunoscut încă din 1950 linia Odra-Neisse ca fiind „frontiera de stat germano-polonă“ definitivă, în vreme ce RFG a confirmat abia în 1970 frontiera

de est „faptic inviolabilă“ în Pactul de Varșovia – însă, sub rezerva unei viitoare reglementări în condiții pașnice.

Chiar cu puțin timp înainte de reunificare a existat îngrijorarea că Germania reunificată ar putea revendica din nou aceste teritorii vechi. Abia în Acordul Doi Plus Patru de pe 3 octombrie 1990, frontiera de astăzi dintre Germania și Polonia a fost consfințită printr-un acord.

A fost cu siguranță o decizie corectă, chiar dacă pentru unii foarte dureroasă. În 1960, recunoașterea nu era cu putință, dar ea fost posibilă în 1990. De aceea, trebuie să sperăm că, în viitor, și sârbii vor reuși să facă ceea ce n-au fost în stare în 2008: să se împace cu ideea unui Kosovo independent. Și câteodată e indicat să punem între paranteze unele probleme disputate: în 2007, în calitatea mea de atunci de negociator din partea UE, am propus ca relația Kosovo-Serbia să fie abordată după modelul RFG-RDG al lui Egon Bahr, așadar normalizare fără recunoaștere formală: se pune între paranteze ceea ce pe moment nu poate fi soluționat, dar se atinge ceea ce este fezabil. Poate că, până la urmă, lucrurile se rezolvă cu adevărat. Acordurile de drept internațional nu se încheie peste noapte.

Și a existat și un al doilea război – chiar dacă prilejul a fost cu totul altul, iar circumstanțele au fost extrem de diferite –, care a izbucnit fără un acord explicit din partea ONU: intervenția americană în Irak în 2003. Deoarece, odată cu înflorirea hybrisului american în anii 1990, a luat naștere impresia că superputerea SUA s-ar plasa mai presus de Națiunile Unite și ar putea interveni după bunul ei plac în conflicte interstatale. Impresia nu este întru totul corectă. SUA au argumentat nu o dată că nu au nevoie de legitimare din partea ONU; au invocat chiar argumente juridice, și anume o serie de rezoluții ONU mai vechi asupra cazului Irak, și le-au interpretat cel puțin ca pe niște mandate indirecte de intervenție. Ceea ce li se poate reproșa însă cât se poate de clar în acest caz Statelor Unite este faptul că au recurs la o serie de dovezi false. Dar, procedând astfel, și-au prejudiciat înainte de toate propria credibilitate.

A doua critică: alcătuirea greșită a Consiliului de Securitate

Un al doilea punct nevralgic al Națiunilor Unite este componența lor: ONU a fost înființată ca adunare generală a tuturor statelor, a celor mici, precum și a celor mari. Conform zicalei „Copilul cu multe moașe rămâne cu buricul netăiat“, unii consideră că în asta constă cea mai mare dificultate de a crea o organizație mondială aptă să ia hotărâri și să acționeze. Dar cea mai mare dificultate nu constă în universalitatea ONU însăși, ci în alcătuirea celei mai importante dintre structurile ei: aceea a Consiliului de Securitate ONU.

Aceasta se bazează pe contextul în care au luat naștere Națiunile Unite: organizația reflectă raporturile de forță de după cel de Al Doilea Război Mondial. SUA, Uniunea Sovietică (acum Rusia), China, Marea Britanie și Franța, ca puteri învingătoare, se află acum ca membri permanenți în Consiliul de Securitate și fiecare dispune de câte un veto.

Cei cinci membri din Consiliul de Securitate, așa-numiții „P5“ (P de la Permanent), se consideră cei chemați să stabilească ordinea mondială. Cei zece membri nepermanenți au ocazia să simtă asta cu regularitate, uneori chiar sunt numiți, peiorativ, „turiști“.

Consiliul pentru Securitate reflectă raporturile de putere de la începutul secolului al XXI-lea într-o măsură nesatisfăcătoare. State importante, cu populații foarte mari sau de o importanță politică mondială, precum India, Brazilia sau Japonia, nu sunt reprezentate. De aceea se și simte o mare nevoie de reformă. Cei care nu consideră această nevoie de reformă ca fiind deosebit de urgentă sunt bineînțeles cele cinci puteri cu drept de veto.

Nu numai dreptul de veto le permite celor P5 să domine Consiliul de Securitate. Prezența lor permanentă în sine face ca determinarea agendei de politică a securității în consiliu să fie una ușoară.

De aceea, cu destul de mult timp în urmă a luat naștere o dezbatere privind o reformare fundamentală a Consiliului de Securitate al ONU. În special întrebarea cine poate fi inclus ca membru permanent și cine nu face obiectul unor dezbateri aprinse. Un loc permanent în Consiliul de Securitate – mai ales atunci când este dotat cu un drept de veto – conferă un statut privilegiat. Cine vrea să fie o mare putere nu prea are chef să se lase redus la statutul de turist sau chiar la acela de spectator.

Încă din anii 1990, Germania a avut mereu tentative de a deveni ea însăși unul dintre membrii permanenți. În iulie 2005, așa-numitul „Grup al Celor Patru“ – Japonia, India, Brazilia și Germania – a prevăzut un plan de reformă care presupunea câte un loc permanent pentru aceste state. Pe scurt, argumentele au fost următoarele: Germania și Japonia ar fi, la urma urmelor, alături de SUA, principalele state contribuitoare ale Națiunilor Unite, India ar fi o țară în curs de dezvoltare cu o populație de peste un miliard de locuitori, iar Brazilia ar fi cea mai mare economie națională de pe continentul sud-american. Rezultatul, destul de puțin surprinzător: Uniunea Africană a respins pretenția celor patru din cauză că ea nu avea în vedere Africa – un continent care în curând avea să ajungă la trei miliarde de oameni. Așa că, din motive ușor de înțeles, majoritatea de două treimi din adunarea generală nu a fost întrunită.

Discuțiile referitoare la lărgire se poartă deja de mulți ani. Este o luptă cu morile de vânt din cauză că aceia care sunt deja reprezentați nu vor să-și cedeze locul sau să-și vadă influența diminuată într-un consiliu lărgit. Iar cei care vor să intre nu reușesc să se înțeleagă. De exemplu, cine ar urma să reprezinte Africa în Consiliul de Securitate? Nigeria, Egiptul, Africa de Sud? Dificile întrebări.

Dar pretenția germană? Aceasta pur și simplu nu se poate impune, consider eu. În timpul perioadei petrecute de mine la Washington în calitate de ambasador, am fost rugat de la Berlin să mă prezint la Casa Albă și să fac lobby acolo pentru această solicitare.

Așa se face că, într-o zi, i-am prezentat și consilierului național pentru securitate de atunci, Condoleezza Rice, micul meu discurs, anume de ce nu putea Germania să lipsească din consiliu. Rice mi-a răspuns:

— Problema nu este tocmai nouă. Îmi pare bine să vă pot prezenta punctul de vedere al SUA.

Pe urmă a scris câteva cifre pe o foaie de hârtie pe care o avea în față:

— Situația de astăzi: China = un loc. SUA = un loc. Federația Rusă = un loc. Europa = două locuri (Marea Britanie + Franța).

A desenat un cerc mare în jurul cifrelor și a început alături o listă nouă:

— Voi, germanii, vreți să impuneți acum următoarea situație: SUA …, Rusia …, China …, în continuare câte un loc. Se adaugă Brazilia, Japonia și India, de asemenea câte un loc. Și Europa trei locuri?“

S-a uitat la mine:

— Tocmai Europa, care, cu două locuri, are încă de pe acum unul în plus? Cum vreți să le explic eu asta senatorilor care trebuie să-și dea acordul? E complet lipsit de șanse. În realitate, Europa ar trebui de fapt să cedeze un loc, ar fi mai cinstit așa!

l-am mulțumit frumos pentru explicație și am schimbat tema. Cu alte cuvinte: deoarece prietenii noștri britanici și francezi au deja două locuri, ar fi total nerealist să se creadă că Germania va primi un alt loc – european.

Deoarece Parisul și Londra nu vor ceda un loc în favoarea noastră, e cazul să ne concentrăm asupra unor obiective mai realiste. Propunerea mea ar fi ca guvernul federal să se implice intens pentru reformarea și lărgirea Consiliului de Securitate, care s-ar fi cuvenit făcute încă de mult. Cel mai puternic argument trebuie să fie acela că jumătate din omenire nu este reprezentată: India, Africa, America de Sud. Prin urmare, Germania ar trebui să solicite înainte de toate o legitimitate sporită a Consiliului de Securitate, așadar, o mai bună reprezentare a tuturor regiunilor lumii. Apoi ar trebui să se pună la dispoziție pentru un loc de membru permanent, dacă lucrul acesta este dorit în mod expres de toate celelalte state. În rest, Germania ar trebui să lupte pentru ca, în contextul dezvoltării în continuare a Europei, UE ca atare să devină membră. Cu siguranță că asta va mai dura o vreme. Dar ar fi un obiectiv strălucit, pe care germanii pot să-l reprezinte eficient și onorabil. Și propunerea cancelarului Merkel din 2018, de a „europeniza“ locurile nepermanente, este un pas în direcția bună. Începând cu 1 ianuarie 2019, Germania poate păși înainte cu un exemplu bun, discutându-și din timp pozițiile în Consiliul de Securitate și căzând de acord asupra lor în UE.

În acest fel poate că, printr-un efort comun, am putea să mărim presiunea în direcția unei reforme a organizației – și anume, în sensul unei politici pe termen lung. Aceasta ar fi o contribuție credibilă la consolidarea legitimității întregului sistem ONU.

A treia critică: monopolul de forță al ONU – un tigru fără dinți

A treia slăbiciune a ONU este aceea că nu are forțe militare proprii – prin urmare, este dependentă de bunăvoința statelor membre.

Tocmai noi, germanii, menționăm întruna monopolul de forță al Națiunilor Unite, așadar principiul mai sus-amintit și ancorat în Charta ONU, că forța poate fi folosită numai în scopuri defensive sau dacă e autorizată explicit de Consiliul de Securitate al ONU. Teoretic, e bine și corect. Numai că această parte din Chartă nu a fost pusă niciodată în aplicare. Fără forțe militare proprii, monopolul de putere al ONU este din păcate doar o frumoasă iluzie. Dacă această Chartă a ONU ar fi transpusă în practică în totalitate, atunci cu siguranță că pretenția asupra unui monopol de forță ar putea fi impusă pe o scară mai amplă. Conform acesteia, Națiunile Unite alcătuiesc forțe militare de care poate să dispună Consiliul de Securitate; Charta menționează un comitet militar. Ideea inițială a fost aceea că, prin intermediul unor forțe militare proprii, Consiliul de Securitate poate să preîntâmpine crize și războaie sau să le pună capăt.

Impunerea monopolului de putere al ONU este îngreunată și de schimbarea survenită în natura războaielor și menționată în capitolul de început, precum și de conflictele de drept internațional privind intervenția militară pe care aceasta le atrage după sine. Căci numeroasele conflicte noi, în interiorul statelor, ridică de fiecare dată întrebarea dacă obiectivul de a pune capăt conflictului prin forță legitimează o încălcare a dreptului de suveranitate al statelor.

În practică, statele ocolesc adeseori această dispută: de exemplu, negând că au recurs la aplicarea forței. Sau spunând: a fost autoapărare.

La anexarea Crimeei, într-un fel sau altul; au fost implicați și soldați ruși. Mai pe șleau: s-a folosit armată rusă. Moscova însă a spus: „Noi nu avem nimic de-a face cu asta. Se poate întâmpla să umble pe acolo și niște oameni în uniformă. Însă aceia sunt voluntari." Asta ar fi fost cu totul altceva decât o intervenție într-un stat suveran. Dar oare este adevărat?

Al doilea exemplu. În „războiul mic" dintre Rusia și Georgia din 2008, când Osetia de Sud și Abhazia au fost desprinse de Georgia, dinspre partea rusă s-a auzit că georgienii ar fi

început să atace minoritățile ruse. De aceea, sprijinul militar din partea Rusiei ar fi constituit ajutor pentru autoapărare. Și, conform Chartei ONU, autoapărarea ar fi permisă. Dar are voie Rusia să-i apere pe abhazi în Georgia? Cum rămâne cu suveranitatea Georgiei? Este cumva permis să se decidă la Moscova ce anume trebuie să se întâmple în Georgia?

Cu alte cuvinte, monopolul de forță al ONU este teoria. Practica, însă, arată mult prea des cu totul altfel. Unde râmâne, de exemplu, Rezoluția de Securitate a ONU, care ar conferi posibilitatea de a se institui o zonă de interdicție aeriană în Siria, pentru ca atacurile aeriene împotriva populației siriene să înceteze? Câtă vreme ea nu se aplică, avioanele rusești aruncă bombe cu aprobarea guvernului sirian. Aceiași ruși, care blochează rezoluția ONU de care ar fi nevoie, declară: „Suntem invitați. Sprijinim un stat suveran. Avem voie s-o facem."

Astfel sunt ascunse unele fapte, lucrurile sunt cosmetizate, se minte pe față. Mijloace militare sunt folosite pe ascuns sau chiar fățiș, fără să existe vreun mandat emis de Consiliul de Securitate. Din păcate, asta e realitatea în care trebuie să trăim.

Și chiar dacă lucrurile funcționează, așadar, chiar dacă în Consiliul de Securitate există consens și se hotărăște trimiterea unor trupe ale Căștilor Albastre, conflictul nu este încă nici pe departe înăbușit. Mai întâi trebuie formulat un mandat pentru o astfel de misiune. După ce s-a rezolvat acest lucru, trebuie găsite state dispuse să ofere trupe și trebuie recrutați soldații. Iar apoi, comandanții Căștilor Albastre trebuie să conducă aceste trupe prin regiunea de criză. Așa se face că, adeseori, niște misiuni ONU insuficient dotate se trezesc alături de trupe dispunând de cele mai scumpe înzestrări *high-tech* din partea statelor industrializate. Iată de ce, fără sprijinul activ al statelor membre ale ONU, asigurarea păcii de către Națiunile Unite nu este cu putință – ea ar trebui să fie coordonată cât mai bine cu putință și să se desfășoare în spiritul Chartei ONU.

A patra critică: vorbele goale

Și, până la urmă, slăbiciunea ONU constă în incapacitatea de a se impune – și anume, de fiecare dată când hotărârile ONU contravin intereselor unor state importante, dar fără sprijinul cărora nu se poate face nimic. De aceea, multe

hotărâri ale Adunării Generale merg în gol. Iată un singur exemplu din istoria recentă. Pactul pentru interzicerea armelor nucleare, cuprins într-o rezoluție a Adunării Generale, a fost semnat în iulie 2017 de către 122 de membri ONU, dar de niciuna dintre marile puteri nucleare – niciuna dintre ele nu îl va respecta. Statele membre NATO au respins și ele pactul. Puterile nucleare au considerat că pactul nu ținea seama în suficientă măsură de interesele lor. Aceste interese nu pot fi desființate prin rugăciuni. Astfel, e greu de crezut că se va ajunge vreodată la o dezarmare nucleară completă.

Scriu toate astea în calitatea mea de membru al Global Zero Commission, care sprijină viziunea unei lumi lipsite de arme nucleare prin argumente operative procesate pas cu pas. Și scriu aceste rânduri și ca adept al tezei conform căreia viziunea unei lumi lipsite de arme nucleare trebuie să fie mai mult decât o simplă sintagmă goală.

În acest context trebuie menționat tratatul de interzicere a armelor nucleare (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, pe scurt NPT), care a fost adoptat în iulie 1968, a intrat în vigoare pe 5 martie 1970 și se bazează pe o dublă promisiune: statele care nu dețin armament nuclear promit să nu achiziționeze niciodată, iar puterile nucleare promit să facă eforturi în vederea unei ample dezarmări. Acest tratat a fost inițiat de cele cinci puteri nucleare SUA, Uniunea Sovietică, Marea Britanie, Franța și China și semnat de 191 de state, printre care și Germania.

Așadar, în cazul NPT, e vorba – deja de o jumătate de secol – despre îndeplinirea unor îndatoriri contractuale. Până acum, acestea nu au fost tratate cu destulă seriozitate, în special angajamentul privind dezarmarea, asumat de puterile nucleare. Numai între Uniunea Sovietică, respectiv Rusia, și SUA s-a ajuns la o serie de acorduri de reducere – cunoscute sub denumirile de SALT, START și INF –, dar celelalte puteri nucleare nu au luat parte la ele. Și, din păcate, în afara NPT au mai apărut câteva puteri nucleare noi – să ne gândim la India, Pakistan, la Israel și, mai nou, la Coreea de Nord.

Numai în privința armelor chimice (C-Weapons) s-a ajuns la negocierea unei interdicții cuprinzătoare, care chiar funcționează mai mult sau mai puțin. Dar de ce trebuie să fie considerată eronată imaginea unei lumi lipsite de arme nucleare? O lume fără arme nucleare – Global Zero – rămâne o

viziune bună; numai că, din păcate, ea este greu de pus în aplicare. În privința asta, ne așteaptă un drum lung.

Încredere și suspiciune în privința Coreei de Nord

Neputința ONU se vede și în cazul actual al Coreei de Nord, acolo unde apelurile și avertismentele New Yorkului de a pune capăt programului nuclear nord-coreean au râmas multă vreme neauzite de șeful de stat Kim Jong-un. Cum poate fi rezolvată problema? Poate fi ea soluționată în general? Ce mijloace de presiune există, de vreme ce sancțiunile de până acum, pe care Consiliul de Securitate le-a instituit asupra Coreei de Nord, într-adevăr au reușit să pună capăt testelor nucleare, precum și retoricii războinice, dar denuclearizarea peninsulei coreene nu este nici pe departe atinsă? La momentul plecării la tipar a acestei cărți, Trump și Kim tocmai avuseseră întâlnirea de la Singapore. Dar „declarația comună“ nu a fost mai mult decât o declarație de intenții, pe care cei doi au prezentat-o pe 11 iunie 2018. Rezultatele viitoarelor negocieri sunt incerte.

În această privință mai trebuie precizat că înarmarea nucleară nord-coreeană nu este de ieri, de azi. Încă din anii 1950, în Coreea de Nord există – pe atunci, cu sprijinul prietenos al Uniunii Sovietice – un program nuclear, care inițial trebuia să fie pus în slujba modernizării energetice a țării. Dar tehnica pe care Moscova le-a pus-o la dispoziție nord-coreenilor în acest scop, tehnologia reactorului Gaz-Grafit, producea cantități atât de mari de plutoniu, încât era posibilă și o utilizare în scopuri militare. Abia în 1985, Moscova a condiționat livrarea de tehnologie de semnarea și de către Coreea de Nord a Pactului de oprire a înarmărilor nucleare.

În 1993 s-a ajuns la criză. Coreea de Nord a anunțat că vrea să iasă din pact. S-a ajuns la negocieri la care a luat parte Europa. Tehnologia utilizată până atunci în Coreea de Nord urma să fie înlocuită prin reactoare cu apă ușoară, care ar fi urmat să fie livrate din SUA. UE s-a declarat dispusă să participe la finanțare. Între timp, totul indica o evoluție pozitivă. În acordul-cadru de la Geneva din 1994, s-a stabilit ca în Coreea de Nord „să fie livrate două reactoare cu apă ușoară, precum și, până la finalizarea acestora, câte 500 000 de tone

de petrol anual“.[****] În primăvara anului 1995 a fost fondată de către SUA, UE, Coreea de Sud și Japonia așa-numita Korean Peninsula Energy Development Organization (KEDO), care urma să asigure transferul reactoarelor și livrarea de petrol.

Dar, din toate motivele posibile, acordurile nu au ajuns să fie puse în aplicare. În mod surprinzător, în 2002, Coreea de Nord a recunoscut că lucra în continuare la un program secret de înarmare nucleară. În 2003, a fost prima și până acum singura țară care a ieșit din acordul de interzicere a armelor nucleare.

Bush Junior a înscris țara pe lista „axei răului“ și a amenințat cu un război preventiv, la fel ca în Irak. De la Războiul din Coreea, în Coreea de Sud sunt staționați soldați americani și armament, iar în apropierea peninsulei coreene divizate patrulează o flotă militară americană mare. La rândul ei, Coreea de Nord folosește acest lucru drept argument împotriva renunțării la programul ei nuclear – numai cu arme nucleare ar putea ea să-și garanteze într-o măsură satisfăcătoare propria securitate. În parte, această logică este chiar de înțeles.

Astfel, de exemplu, în 1994, Ucraina a renunțat la posesia de armament nuclear. Promisiunea formulată atunci pe plan internațional de a respecta integritatea teritorială a Ucrainei, Memorandumul de la Budapesta, a fost încălcată de către Moscova prin anexarea Crimeei în 2014. Întrebarea care se pune este următoarea: oare s-ar mai fi întâmplat asta dacă Ucraina ar mai fi fost o putere nucleară? Un alt exemplu ar putea fi Gaddafi, care, în 2003, a renunțat la programul său nuclear sub presiunea internațională – sfârșitul lui îl cunoaștem. Exemple deloc încurajatoare pentru conducătorul Coreei de Nord.

Faptul că acum, în anul 2018, s-a ajuns la convorbiri directe între Coreea de Nord și SUA este demn de salutat. Se pune însă întrebarea dacă traseul în zig-zag al președintelui Trump, care mai întâi l-a luat în râs pe Kim Jong-un, numindu-l „omul-rachetă“, iar apoi l-a descris ca pe un „om onorabil“, poate să conducă la un succes.

Tendința lui Trump spre maximă duritate – sancțiuni economice din ce în ce mai aspre și organizarea unui teatru de război cât se poate de credibil – a avut drept rezultat faptul că, în primăvara lui 2018, Kim Jong-un a dat înapoi: este un lucru care vorbește în favoarea președintelui american.

Întâlnirea dintre dictatorul Coreei de Nord și președintele Coreei de Sud, Moon Jae-in, nu a fost celebrată doar de secretarul general ONU, António Guterres, ca un „summit de-a dreptul istoric". Motiv pentru care adepții lui Trump au solicitat chiar Nobelul pentru Pace pentru președintele american. Chiar dacă nu e prima oară când Coreea de Nord folosește acest ton, Kim a promis totuși acum, după decenii de divizare, să-și dezamorseze complet programul de înarmare nucleară și să înceteze cu actele ostile față de Coreea de Sud. La această evoluție, o contribuție a avut-o cu siguranță și China. Șeful de stat chinez Xi Jinping aplicase și el sancțiunile hotărâte de Consiliul de Securitate al ONU și mărise astfel presiunea asupra Coreei de Nord, care este dependentă în mare măsură de colaborarea economică cu vecinul chinez.

Rămâne de văzut în ce măsură declarația comună semnată pe 12 iunie 2018 la Singapore de Donald Trump și Kim Jong-un va constitui realmente baza pentru un proces de denuclearizare verificabil și a unui proces de pace coreean. Până acum, concesiilor americane (de exemplu, Donald Trump a anulat manevrele militare comune cu Coreea de Sud programate pentru luna august) Coreea de Nord nu le-a răspuns decât cu promisiunea vagă că va continua să contribuie la dezarmarea nucleară a peninsulei coreene. În plus, încă de pe acum lumea se îndoiește, pe bună dreptate, că Jong-un își va respecta promisiunea făcută la Singapore. Căci imaginile din satelit arată că, în loc să lucreze la dezarmare, Coreea de Nord continuă să își perfecționeze dispozitivele nucleare.

Tocmai din cauză că puterea de decizie a Națiunilor Unite își arată atât de des limitele, au câștigat în importanță alte formate, mai informale, ale politicii internaționale. Printre se numără întâlnirea la vârf, precum aceea din Singapore, dar și structuri ca G7, G8 sau G20 și campanii transfrontaliere ale societății civile. Despre aceste ultime două formate va fi vorba în cele ce urmează.

„Mai bine dansez la G20?"

Putem critica Organizația Națiunilor Unite pentru insuccesele ei, pentru ineficiența ei. Reproșul legat de întâlnirile G7, G8 sau G20 este de cele mai multe ori un altul: „lipsă de legitimitate".

„Cei mai bogați se întâlnesc între ei și-i spun restului omenirii ce anume e bine pentru ea. Acesta este colonialismul 2.0“, tuna Stephan Ueberbach, corespondentul berlinez la postul de televiziune SWR.[*****] Comerțul liber, protecția climatică, ajutoare pentru Africa – aceste teme îi priveau pe toți, așa suna argumentul lui, de aceea, locul lor era acolo unde sunt adunați cu toții: „Anume, Națiunile Unite. Acolo, și săracii se fac auziți.“

Într-o lume ideală, guvernele democratic alese s-ar întâlni pentru soluționarea problemelor, în măsura în care acestea ar exista, la sediul central al ONU din Washington și ar căuta, printr-o comunicare lipsită de agresivitate, soluțiile optime. Numai că, în 2018, trăim într-o lume în care abia se reușește pacificarea definitivă a unui stat relativ mic precum Columbia, ca să nu mai vorbim despre oprirea unui război civil în Siria, care a escaladat într-un conflict regional. Și atunci, cum să fie cu putință să rezolvăm teme atât de complexe precum crizele economice mondiale sau comerțul liber căzând de acord într-un grup de aproape 200 de persoane, ai cărui membri nu sunt nicidecum cu toții legitimați democratic?

Iată de ce sunt de acord mai degrabă cu colegul de la SWR al lui Ueberbach, Peter Heilbrunner, a cărui replică îl contrazice pe Ueberbach: „Cine vrea să facă progrese în privința protecției climei, să consolideze stabilitatea sistemului financiar sau să contureze globalizarea nu poate ocoli astfel de întâlniri informale.“[******] Discuțiile directe au fără îndoială valoarea lor. E adevărat.

În momentul de față, formatul G20 este, din punctul de vedere al politicii mondiale, singurul format în care se așază laolaltă țările cu adevărat mari și importante, și anume SUA, Rusia și China, ca să le amintim acum numai pe cele mai importante, împreună cu alți parteneri relevanți la nivelul efectiv al șefilor de stat și de guvern. Înainte, cu 20 sau 30 de ani în urmă, trebuia să aștepți următorul *working funeral*, următoarea înmormântare de stat, ca să ai un asemenea prilej. Ar trebui să ne bucurăm că, acum, șefii de stat se întâlnesc cu regularitate pentru a se sfătui în legătură cu modul de abordare a celor mai arzătoare probleme ale lumii.

Spre deosebire de Națiunile Unite, la summitul G20 nu se întâlnesc ambasadori care acționează pe baza indicațiilor primite din capitalele lor, ci se întâlnesc Putinii, Jinpingii,

Merkelele și Macronii în persoană. De aceea, astfel de întâlniri au o importanță deosebită.

Până în 2014 a existat așa-numitul format G8, în care națiunile occidentale puternic industrializate se așezau la aceeași masă cu Rusia. Din păcate, după intervenția Rusiei în Ucraina, acesta nu mai există, din cauză că, în urma intervenției, Moscova fost exclusă de la întâlniri. Eu, personal, am considerat că a fost o greșeală să se suspende formatul G8 sau chiar să se renunțe la el. Oare cum s-ar putea purta tratative dacă oamenii nu discută unii cu alții? Și mai e un lucru care mi se părea clar: când dai pe cineva pe ușă afară, trebuie să știi în ce condiții îl primești înapoi mai târziu fără să-ți pierzi credibilitatea. Această înțelepciune vine de altfel – într-o formă puțin modificată aici – de la Herbert Wehner, legendarul șef al fracțiunii SPD din anii 1970. În 2014 propusesem să nu se suspende întâlnirea G8 din orașul rusesc Soci, ci să i se comunice lui Putin că toți ceilalți au de discutat cu el un singur punct de pe ordinea de zi, anume Crimeea. Caz în care ar fi tras păcăliciul și ar fi renunțat el însuși la întâlnirea la vârf sau ar fi trebuit să înghită dictatul celor „7“. Din păcate, astfel de propuneri s-au lovit atunci de urechi surde. Acum, G20 este singurul cadru multilateral rămas în care lumea occidentală îl poate implica cel puțin în discuții pe Putin personal. Căci ușa spre G8 nu se mai poate deschide decât fie în cazul în care Occidentul înghite anexarea Crimeei de către Rusia, fie Putin renunță la rândul lui la anexare. Ambele situații sunt în cel mai înalt grad improbabile și cu neputință de realizat fără ca una dintre părți să se aleagă cu obrazul șifonat. Așadar, într-o perspectivă de durată, formatul G8 este practic mort, din păcate.

Ca să revenim, pentru o ultimă dată, la tratativele de la Dayton. Grupul de contact care a purtat negocierile a fost un club informal, alcătuit din oameni adunați aproape la întâmplare, fără să aibă vreo legitimitate formală. Cinci state – SUA, Franța, Marea Britanie, Rusia și Germania – se adunaseră ca să împingă înainte tratativele legate de Bosnia. Până la urmă, Consiliul de Securitate ONU a fost de acord, bucuros că se ajunsese la o soluție pașnică. Oare cine ar fi dispus să spună cu toată seriozitatea: „Noi nu recunoaștem soluția pașnică; grupul de contact n-ar fi avut voie să existe niciodată pentru că problema era de competența Consiliului de Securitate“?

Pentru teme precum stabilitatea sistemului financiar mondial, valurile de refugiați, dar și pentru probleme precum terorismul, corupția și problemele legate de politica de dezvoltare africană, este nevoie de soluții de mare amploare și complexitate. Pentru asta, șefii de stat și de guvern trebuie să poarte și discuții informale.

Din această cauză, noi avem nevoie de G20 mai mult ca oricând. În 2017, Hamburg a fost timp de o săptămână capitala mondială a politicii externe – iar faptul că a putut să ia naștere o mișcare de protest cu numele „Mai bine dansez la G20" a fost, pentru mine, expresia unei ignoranțe imposibil de înțeles în ceea ce privește realitățile globale. Asta nu trebuie să însemne că eu consider greșit faptul că organizații ale societății civile au chemat oamenii să demonstreze împotriva summitului G20. Dimpotrivă, consider că societatea civilă trebuie să se implice mai mult în dezbaterea politică. Dar, atunci când o face, nu trebuie să se limiteze la simpla negare. A nega categoric principiul G20 este opusul unei atitudini constructive. Din fericire, există însă o mulțime de exemple în care angajamentul societății civile a avut contribuții considerabil mai constructive – ba chiar eficiente – la soluționarea unor probleme globale.

Până acum câțiva ani, politica era aproape exclusiv o sarcină a guvernelor. Astăzi, lucrurile s-au schimbat. Astăzi, Amnesty International, BDI, Human Rights Watch, Médecins Sans Frontières și alte grupuri joacă un rol aproape la fel de important precum instituțiile statului.

De exemplu, cu ani în urmă, ideea unei interziceri la scară mondială a minelor terestre a fost promovată cu atâta intensitate de către grupurile private, încât, până la urmă, interdicția a fost pusă realmente în aplicare. Șase organizații nonguvernamentale – Handicap International, Human Rights Watch, Medico International, Mines Advisory Group, Physicians for Human Rights și The Vietnam Veterans of America Foundation – începuseră în 1992 o campanie de mobilizare împotriva crizelor umanitare provocate de minele terestre. La început au creat presiune publică prin recrutarea altor susținători din zone care nu erau apropiate guvernelor. Așa se face că, în 1995, a luat naștere The International Campaign to Ban Landmines (ICBL), Campania Internațională pentru Interzicerea Minelor Terestre, o rețea

alcătuită din peste 1 200 de ONG-uri din 90 de țări. Pentru sediu a fost ales un oraș încărcat de simboluri, Geneva.

Al doilea pas a constat în formarea specifică de coaliții cu state care gândeau la fel. În decembrie 1997 a fost semnat la Ottawa acel „Mine Ban Treaty", așa-numita Chartă de la Ottawa. Totul fusese pregătit printr-o strategie mediatică modernă – pe atunci, încă, în mare măsură, fără internet și rețele de comunicare digitală – și, prin participarea lui Lady Di și cu ajutorul unei campanii foto profesioniste prin intermediul presei mondene, mesajul a ajuns și la marele public.

Această strategie a dus la un succes nemaiîntâlnit până atunci, și anume, la interdicția, de către legislația internațională, a unui tip de armă convențională: minele terestre. Ea a intrat în vigoare la 1 martie 1999. Nu numai datorită acestui rezultat, ci mai cu seamă a modului în care fusese condusă campania propriu-zisă, ICBL și coordonatoarea ei, Jody Williams, a fost recompensate cu Premiul Nobel pentru Pace.

Dar: „Oricât de pozitiv merită apreciată, campania împotriva minelor terestre evidențiază în același timp și scăderea treptată a încrederii în diplomația ONU – la urma urmelor, interzicerea minelor terestre a putut fi realizată într-un timp relativ scurt tocmai pentru că procesul de statuare a normelor de către actanții statali și non-statali a putut fi mutat în exterior"******* – așadar, el a avut loc în afara instituțiilor internaționale consacrate, au scris atunci politologele Tania Brühl și Elvira Rosert. Fiindcă, în realitate, Națiunile Unite au fost ocolite pe plan diplomatic. Prin urmare, cei care critică G20 pentru ocolirea ONU ar trebui să identifice și neajunsurile unor astfel de procese de stabilire a normelor.

Și, chiar dacă un mare număr de oameni se angajează în ONG-uri și le sprijină cu ajutorul donațiilor, se punea și problema legitimității democratice: cât sunt de transparenți și de datori să dea explicații decidenții interni ai acestor organizații? Cine și prin ce fel de procedură este ales în poziții centrale, în cazul în care chiar se desfășoară alegeri? Există posibilitatea unui control democratic? Cine controlează respectarea regulilor și folosirea corectă a mijloacelor financiare?

Lumea devine hiperpolară

Relativa creștere a numărului de ONG-uri în întreaga lume duce destul de repede și la întrebarea următoare: când va veni momentul în care unul sau altul dintre actanții non-statali ar trebui să aibă și el un cuvânt de spus la Națiunile Unite? Care dintre organizații ar putea fi aceea? Care dintre organizații ar trebui să fie aceea? Cum se poate organiza asta? Acestea sunt probleme dificile de organizare și de structurare, cărora politica internațională trebuie să li se dedice în anii care urmează. Ca să nu mai vorbim despre faptul că multe state membre ale ONU – nu numai acelea cu conduceri autoritare – sunt mai degrabă sceptice în ceea ce privește deschiderea spre societatea civilă a organizației.

Ce se discută în momentul de față este puterea marilor concerne, care a cunoscut o creștere enormă. Dar și influența unor actanți mai mici manifestă o creștere de neoprit. Dacă facem legătura între importanța crescândă a ONG-urilor și noutățile tehnice care se răspândesc în lume cu viteza unei explozii, atunci nu este exclus să simțim o ușoară senzație de amețeală: căci cutia Pandorei a fost deschisă de mult. Ce se întâmplă dacă o serie de actanți non-statali se amestecă în acțiunile politice cu ajutorul tehnologiilor moderne, care nu mai sunt supuse controlului statului – fie prin *hacking*, fie prin manipularea alegerilor, fie prin paralizarea circuitului de răcire al unei centrale nucleare prin intermediul unui atac cibernetic? Ce s-ar întâmpla dacă o grupare ar reuși să paralizeze sistemul de semafoare al unor metropole? Ce daune economice ar rezulta de aici? Și cum poate fi împiedicat un atac cibernetic împotriva unui sistem național de sănătate? Pe cine și în fața cărui tribunal poți aduce atunci când, ca urmare a unui atac cibernetic internațional, cade curentul într-un spital și mor oameni?

Între timp, fiecare angajat și fiecare terorist în parte are pe mână, prin intermediul tehnologiilor moderne, mijloace care îi conferă o putere potențială enormă, pe care statul cu greu i-o mai poate lua. Pentru a se putea face față pericolelor de securitate reprezentate de tehnologiile cibernetice într-un mod care să depășească granițele statelor și cele organizaționale, este nevoie de structuri în cadrul cărora specialiștii să se poată întâlni cu toată încrederea.

Un astfel de loc este Conferința pentru Securitate de la München (MSC), care a fost înființată în 1963 și a cărei conducere am preluat-o în 2008. Inițial, a fost un congres

internațional de specialitate, „Întâlnirea Internațională de Știință a Apărării“, în cadrul căreia se adunau mai cu seamă politicieni din domeniul securității și militari. Ea este organizată privat, nu este o manifestare guvernamentală. În deceniile Războiului Rece, era vorba în principal despre o singură problemă, anume credibilitatea strategiilor occidentale de intimidare vizavi de Uniunea Sovietică de atunci. Ewald von Kleist, fondatorul „întâlnirii de știință a apărării“, credea că germanii ar trebui să participe într-o măsură mai mare decât până atunci la dezbaterile din cadrul NATO dacă nu voiau să se transforme într-un simplu obiect al strategiilor marilor puteri. Odată cu întâlnirea de știință a apărării, el a creat forumul pentru acest discurs. Astăzi, noi abordăm o multitudine cât se poate de diversă de provocări la adresa politicilor de securitate, de la combaterea terorismului la conflictele din Orientul Apropiat și la politica neproliferării armelor nucleare, până la probleme de securitate cibernetică și energetică. Astfel, MSC a devenit un loc central în politica externă internațională. Aici nu sunt adoptate hotărâri și nici nu se dau publicității comunicate. Aici se caută pur și simplu soluții și răspunsuri și adeseori au loc dezbateri aprinse. Și tocmai de aceea participă președinți, prim-miniștri, miniștri din diferite domenii, care se întâlnesc an de an la München cu șefi de corporații, profesori și generali.

În 2018 au participat: peste 30 de șefi de stat și de guvern, printre care și prim-ministrul britanic Theresa May, emirul Qatarului, precum și premierii francez, israelian și turc. Printre numeroșii miniștri de externe s-au numărat și Sigmar Gabriel din Germania, Serghei Lavrov din Rusia, iranianul Mohammad Javad Zarif și Adel al-Jubeir din Arabia Saudită. Miniștrii apărării din Germania și Franța, Ursula von der Leyen și Florence Parly, au deschis prima zi a conferinței. Și secretarul general al ONU, Guterres, președintele Comisiei Europene, Juncker, secretarul general NATO, Stoltenberg, și consilierul pe probleme de apărare al SUA, McMaster, s-au numărat printre cei 500 de invitați ai mei. De aceea, fostul ambasador la NATO al Statelor Unite, Ivo Daalder, a numit Conferința de Securitate o „Gală a Premiilor Oscar pentru Politica de Securitate“.

Atunci când se organizează o astfel de conferință, se pune întrebarea pe cine are mai mult sens să inviți. Dacă se va vorbi despre războiul din Siria, atunci trebuie să inviți guvernul

iranian și în orice caz și un reprezentant al opoziției siriene. Dar trebuie totuși să inviți și Reporteri fără Frontiere sau Amnesty International. În plus, securitatea nu mai este de multă vreme o problemă eminamente militară, la care trebuie să ia cuvântul în special generalii. Cine vrea să vorbească azi despre securitatea globală nu poate lăsa la o parte crizele financiare, criza de materii prime și schimbările climatice.

De aceea, aria participanților la Conferința de la München nu este numai una foarte extinsă din punct de vedere geografic, ci oglindește și o foarte cuprinzătoare accepțiune a noțiunii de securitate. Printre participanții aflați la hotelul Bayerischer Hof se mai regăsesc încă numeroși miniștri ai apărării, dar și mulți CEO, întreprinzători în domeniul *high-tech*, asociații economice, militanți pentru drepturile omului, pentru protecția mediului și alte personalități marcante ale societății civile globale. Astăzi, cea mai mare parte a dezbaterilor sunt transmise în direct la televiziune și pe internet, pentru opinia publică. Acum, un public alcătuit din milioane de oameni poate urmări dezbaterile de acasă și poate chiar participa activ la ele cu ajutorul mediilor sociale.

Din cauză că diversitatea tematică este atât de mare, plenul Conferinței pentru Securitate de la München este completat de numeroase evenimente secundare dedicate celor mai diferite teme, inclusiv, de exemplu, crizelor regionale. În afară de asta, noi organizăm conferințe MSC pe teme speciale în localități alese pretutindeni în lume. De exemplu, la summitul Cyber Security de la Tallinn, din mai 2018, au fost abordate teme privind securitatea cibernetică – pericolul influențării pe cale digitală a proceselor democratice, protejarea infrastructurii critice și eficiența normelor în *cyberspace*.

Începând din 2009, Conferința pentru Securitate de la München mai organizează anual și o serie de *core group meetings* în localități diferite de la un an la altul. Unui cerc de participanți de rang înalt alcătuit din miniștri, șefi de corporații, parlamentari și alți factori de decizie li se oferă posibilitatea să discute într-un cadru restrâns cu personalități din statele respective, în care au loc întâlnirile, despre teme importante ale politicii de securitate internațională.

Faptul că nu numai colaboratorii mei și cu mine considerăm asta o idee bună ne-a fost confirmat în 2017 pentru a treia oară la rând de către Universitatea din Pennsylvania, care a catalogat Conferința pentru Securitate de

la München drept cea mai bună „Think Tank Conference“ din lume. În 2018, MSC s-a aflat din nou printre cele mai bune din lume.

Toate aceste întâlniri slujesc obiectivului de a consolida, într-o lume care a devenit din ce în ce mai periculoasă și mai dezordonată, instituții și reguli, așadar de a menține și de a reconstrui „o ordine globală bazată pe reguli“. Dacă ne gândim că trăim într-o lume de o complexitate din ce în ce mai mare, această sarcină nu devine deloc mai simplă, în schimb este din ce în ce mai importantă. Nu ar fi deloc de ajuns s-o lăsăm în fața sediului central al Națiunilor Unite și să sperăm că va fi bine.

Note:

* Citat în Stefan Niemann, „Nach mutmaßlichem Giftgasangriff. Gemeinsame Luftangriffe auf Syrien“, *Tagesschau*, 14 aprilie 2018, http://www.tagesschau.de/ausland/trump-militarschlag-syrien-101.html (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

** Liste de vetouri ale Consiliului de Securitate al ONU începând cu 1946, http://www.un.org/depts/dhl/resguide/scact_veto_table_en.htm (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

*** Vezi Georg Kreis, „Umstrittenes Privileg der Mächtigen“, *NZZ*, 23 octombrie 2013, https:// www.nzz.ch/umstrittenes-privileg-der-maechtigen-1.18171922 (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

**** „USA und Verbündete drehen Nordkorea den Ölhahn zu“, *Die Welt*, 15.11.2002, https://www.welt.de/print-welt/article421668/USA-und-Verbuendete-drehen-Nordkorea-den-Oelhahn-zu.htmi (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

***** Stephan Ueberbach, „Braucht die Welt G20-Gipfel? Contra. Das ist Kolonialismus 2.0“, *SWR Aktuell*, 07 iulie 2017, https://www.swr.de/ swraktuell/contra-braucht-die-welt-g20-gipfel-das-ist-kolonialismus -2/-/id=396/did=19854132/nid= 396/1l9iz0x/index.html (ultima accesare pe 13 iunie 2018)

****** Peter Heilbrunner, „Braucht die Welt G20-Gipfel? Pro. Das Sprechen an sich ist ein Wert“, *SWR Aktuell*, 7 iulie 2017, https://www.swr.de/swraktuell/pro-braucht-die-welt-g20-gipfel-das-sprechen-an-sich-istein-wert/-/id= 396/did= 198545 60/nid= 396/ 1elu-wsx/index.html (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

******* Tanja Brühl și Elvira Rosert, *Die UNO und Global Governance*, Springer, 2013.

8 Europa – doar împreună suntem puternici

CAPITOLUL 8
Europa – doar împreună suntem puternici

De la turismul de criză la managementul de criză

Războiul din Siria și consecințele sale pentru Europa ar fi trebuit să ne demonstreze că nu putem să nu ne implicăm în conflicte care se consumă în afara granițelor noastre. Dar oare suntem pregătiți să ne implicăm credibil pentru menținerea ordinii internaționale? Ce anume trebuie să se întâmple pentru ca noi, pentru ca UE, să fim luați în serios la Moscova sau chiar și la Beijing? Sunt întrebări neplăcute pe care nu le mai putem ignora.

Odată cu ele, noi, europenii, suntem confruntați cu noi provocări și așteptări. Mai cu seamă în măsura în care putem (și vrem) să ne bazăm din ce în ce mai puțin pe faptul că SUA sunt dornice sau se află în situația ca, în caz de nevoie, să-și facă apariția acolo unde sunt atinse nemijlocit interesele noastre, dar, e drept, nu și ale lor.

Pentru politica externă germană, continuă să fie valabil un lucru. Fără Europa, totul e nimic. Să reacționăm la insecuritatea prezentului printr-o retragere în sistemul de state mici ale secolului al XIX-lea ar fi o fundătură care nu aduce nici pace, nici bunăstare. Pentru Germania, nu există niciun interes de politică externă mai important decât crearea și menținerea unui context european stabil. În deceniile care au trecut, am profitat enorm de pe urma unei Europe pașnice – integrați politic și economic în Uniunea Europeană, ancorați, din perspectiva politicii externe, în NATO. Pentru ca toate astea să rămână în continuare la fel, Germania va trebui totuși să facă mult mai mult decât până acum.

Pentru Germania, integrarea europeană nu este numai un proiect de pace de neînlocuit, ci și o necesitate strategică. Dacă, astăzi, Republica Federală Germania trăiește în armonie cu toți vecinii ei, fără dispute teritoriale sau de orice altă natură, asta se datorează nu în ultimul rând unei UE în care cei mici nu sunt manipulați de către cei mari ori chiar supuși

la presiuni sau atacați. UE este condiția centrală pentru ca vecinii noștri mai mici, altfel decât la sfârșitul secolului al XIX-lea sau în prima jumătate a secolului al XX-lea, să nu definească bunăstarea Germaniei ca amenințătoare, ci ca pe un avantaj pentru ei înșiși.

Astăzi, însă, proiectul european este mai periclitat decât a fost vreodată în deceniile din urmă. Tocmai în aceste zile a devenit din nou o modă să se caute fericirea în refugiul elementului național sau chiar naționalist. În ultimii ani, din Franța până în Finlanda, au proliferat partidele național-populiste. Dar promisiunile lor reprezintă o fundătură, o fugă din secolul al XXI-lea înapoi în dezastruosul secol al XX-lea. Din perspectiva unei atari evoluții, e lesne de imaginat că Europa ar putea să cadă înapoi în haos. Însă chiar și atunci când acest „cel mai rău scenariu" nu ar avea loc, o Europă permanent sfâșiată de dispute, poticnindu-se din criză în criză, ar fi o povară grea.

În timp ce fiecare american interesat de politică poate să spună pe de rost lista aproape completă a președinților americani, majoritatea europenilor vor ridica probabil din umeri dacă ar fi întrebați de numele președinților Comisiei Europene de până acum. În schimb, cancelarii și președinții Republicii Federale Germania ar trezi ambițiile sportive ale majorității burghezilor noștri cultivați. Și francezii ar cunoaște cu siguranță numele președinților lor.

Dar capii Europei? Dacă vreți să vă gândiți puțin: sunt 12 oameni care au fost la vârful comisiei din 1967 și până astăzi. Sau ați cunoaște cumva numele primului și singurului președinte al Comisiei Economice Europene? A fost un german pe nume Hallstein, în funcție din 1958 până în 1967.

Atunci când Jean-Claude Juncker, actualul președinte în funcție al Comisiei Europene, își ține discursul despre situația Uniunii Europene – face asta în fiecare an –, majoritatea europenilor habar n-au de existența cuvântării, ca să nu mai vorbim despre faptul că nimeni n-o ascultă.

Atunci când președintele Americii își ține însă discursul despre starea națiunii, aceasta este o temă de știri de importanță globală. Nu data aleasă este cauza, căci ultima zi de marți din ianuarie nu este aleasă mai puțin aleatoriu decât termenul european din luna septembrie. Și explicația nu constă nici în faptul că președintele american se adresează unui popor de peste 300 de milioane de oameni; căci

președintele european se adresează unui număr de peste 500 de milioane de cetățeni ai UE.

E de presupus că nu are prea mult de-a face nici cu importanța militară mai puțin semnificativă a Europei, care din păcate nu corespunde nici mărimii continentului, nici puterii sale economice. Aspectul acesta se explică mai cu seamă prin faptul că guvernele europene își consideră țările lor și se consideră pe ele însele mai importante decât UE. Și se întâmplă mult prea des ca „Bruxelles"-ul să fie nevoit să joace pentru ele rolul de țap ispășitor.

„Ăia de la Bruxelles" – UE ca țap ispășitor

Dacă îi asculți astăzi pe politicienii naționaliști, constați că există o poveste recurentă care se aseamănă uimitor de bine în cele 24 de limbi oficiale recunoscute în UE. Dacă ceva nu funcționează, atunci, de vină este Uniunea Europeană. Dacă însă există vești bune, atunci acestea țin de preferință de merite naționale, și ele au fost impuse mai degrabă în pofida UE sau a celorlalte state UE. Cel mai recent summit european, care a fost dominat de tema politicii azilului, este cel mai impresionant exemplu în acest sens. Bruxelles este cel mai la îndemână pretext pentru toate eșecurile politice.

Din perspectiva individuală a politicianului, o astfel de reprezentare este fără îndoială posibilă. La urma urmelor, șeful statului polonez nu este ales de danezi, de italieni sau de bulgari. Nu croații sunt cei care iau deciziile în Belgia, nici finlandezii nu decid în România. Consecința fatală a acestei povești naționale de succes este însă următoarea: Bruxelles devine într-un anumit fel victima unui *mobbing* politic european colectiv.

Rezerve față de UE au existat întotdeauna. În anii 1950, în Germania, SPD se temea că integrarea europeană ar putea constitui un obstacol în calea unei posibile reunificări. Astăzi știm că, fără apartenența Germaniei la Comunitatea Europeană și la NATO, reunificarea nu ar fi fost cu putință. În anii 1960, președintele Franței, Charles de Gaulle, s-a baricadat împotriva Uniunii fiindcă se temea pentru suveranitatea acelei Grande Nation.

Marea Britanie s-a temut și mai tare să nu-și piardă statutul de putere mondială și a aderat la Uniune doar după mari ezitări, și asta din cauză că Asociația Europeană pentru

Comerț Liber EFTA, înființată în paralel prin asocierea mai degrabă lejeră a unor state, nu prea funcționa conform așteptărilor. Protestul împotriva „tutelei“ europene a constituit în permanență muzica de fond a politicii britanice. În anii următori, după ce Brexitul se va fi încheiat, o să vedem dacă și care va fi poziția de putere pe care Regatul Unit o va mai ocupa în lume. Încă de pe acum există numeroase personalități la Londra în mintea cărora încolțește teama că propria însemnătate se va reduce la aceea a unei mici insule aflate la nord-vest de continentul european.

Statele din Acordul de la Visegrád – Polonia, Ungaria, Cehia și Slovacia – care se asociaseră în 1991 au început prin a insista cu toată puterea pentru admiterea în UE și în NATO. În ultima vreme, însă, au ajuns la putere, mai cu seamă în Ungaria și Polonia, forțe naționale care se disting printr-o delimitare populistă și prin căi regionale aparte.

Argumentele prezentate de ei împotriva criticii exprimate pe această temă de statele vest-europene nu se disting foarte tare de acelea pe care China le-a exprimat multă vreme pentru a se opune cererilor occidentale privind respectarea drepturilor omului și protecția climei: „Voi v-ați obținut bunăstarea și v-ați îmbogățit practicând secole întregi colonialismul, sclavia și exploatarea resurselor globale în dauna tuturor celorlalți – și acum vreți ca tocmai noi să ascultăm de voi și să luăm în considerare toate astea?“

Pe baza atmosferei create de noile tendințe naționaliste, în ultima vreme a apărut impresia că Uniunea Europeană s-ar eroda. Dar cu UE se întâmplă cam ce i s-a întâmplat probabil și lui Mark Twain. Scriitorul american le-a explicat jurnaliștilor sosiți de pretutindeni din cauza știrilor despre pretinsa lui stingere din viață: „Știrea despre moartea mea este o mare exagerare!“

Din fericire, și UE este încă în viață și cât se poate de zglobie. Ideea europeană continuă să fie și astăzi una grozavă. Aș merge chiar un pas mai departe: dacă ideea integrării europene nu ar fi fost promovată la vremea ei de Robert Schuman, Alcide de Gasperi și Jean Monnet, atunci ar trebui ca noi, cei de astăzi, s-o inventăm și s-o propagăm cu deosebită insistență – și anume, dintr-un dublu motiv.

Proiectul de pace UE – în continuare necesar

Motivul originar al unei Europe unite a fost încheierea războaielor europene fratricide, în special între Germania și Franța. Niciodată un nou război! Acesta a fost mottoul european al generației lui Helmut Kohl. El i-a motivat pe cei din generația fondatorilor, care au propagat și promovat ideea Uniunii până la unificarea germană.

Ideea „Niciodată un nou război!“ nu a căzut nicidecum în desuetudine. Dimpotrivă, în momentul de față, aproape că nu există zi în care să nu constatăm cât de subțire este poleiala politicii de pace care a fost așternută asupra Europei după cel de Al Doilea Război Mondial.

Realitatea e însă că, în imediata noastră vecinătate, anume în fosta Iugoslavie, au avut loc nu cu mult timp în urmă cumplite războaie fratricide, cu sute de mii de morți. Cu o intensitate a urii și a poftei de a ucide comparabilă cu aceea pe care o deplângeam în secolele dinainte în Europa.

Chiar și astăzi, când aproape că s-a consumat prima cincime a secolului al XXI-lea, pericolul de război în Europa nu a fost nicidecum înlăturat, ci clocotește sub pojghiță. Astfel, acum ca și înainte, suntem încă foarte departe de o stabilitate durabilă în vestul Balcanilor. Iar în Ucraina continuă să se tragă, și asta la o distanță de mai puțin de două ore de zbor de Frankfurt!

Bineînțeles că unificarea Europei este un mare succes. Douăzeci și opt de state membre în UE, 29 în NATO și la mijloc o Germanie reunificată. Oare nu e vorba aici despre un vis care și-a găsit împlinirea?

Pe de o parte, da. Pe de altă parte, în multe regiuni ale Europei vedem crize și instabilitate, tensiuni interetnice, conflicte teritoriale, probleme economice de anvergură și frica de o intervenție din afară. Multe dintre „statele intermediare“, situate între UE și Rusia – de la Belarus și Moldova la Georgia și Ucraina și până la Azerbaidjan și Armenia –, nu sunt încă ancorate cu fermitate într-o ordine de securitate europeană.

Și chiar și în interiorul UE există încă lucruri care stau sub semnul întrebării, nu numai ca urmare a Brexitului sau a crizei din Catalonia. Dacă analizăm forțele politice centrifuge care s-au manifestat din ce în ce mai sonor prin tendințele naționaliste din Franța, Polonia, Ungaria și din numeroase alte state europene în anii din urmă, atunci devine evident faptul

că preîntâmpinarea conflictelor în Europa este un factor de o importanță vitală. Este o provocare centrală și extrem de actuală pentru politica europeană internă și externă. Europa nu are încă motive de liniște.

Dar tocmai în aceste fenomene de dezmembrare se regăsește și miezul celui de-al doilea argument privind necesitatea unei Uniuni Europene. Statul național a supraviețuit pentru a îndeplini un rol salutar. N-aș vrea să fiu înțeles greșit. În Europa, statul național nu este depășit, el îndeplinește în continuare o serie de funcții importante. Dar sunt din ce în ce mai multe situații în care e obligat să ia act de limitele sale.

Deciziile privind curba bunăstării din Germania se iau astăzi la Shanghai și la New York cel puțin în aceeași măsură în care se iau la Berlin. Terorism, climă, catastrofe ecologice, proliferare nucleară: statul național nu poate contracara decât în foarte mică măsură de unul singur astfel de amenințări. E adevărat că cetățenii simt cât se poate de clar provocările de astăzi și de mâine, dar cauzele acestora se găsesc în mare măsură dincolo de frontierele statului acestora – și, astfel, în afara ariei de acțiune a statului național.

Atunci când, în calitatea mea de ambasador la Londra, am avut de susținut o conferință în comitetul pentru Europa al camerei superioare a Parlamentului britanic, un lord mi-a reproșat, indignat: „*Dear Ambassador*, noi nu avem nevoie de UE, noi avem Commonwealth-ul!“

Asemenea tuturor celorlalți adepți ai Brexitului, acel lord se afla pur și simplu într-o fundătură. I-am pus următoarea întrebare: „Credeți într-adevăr că numai din cauza Commonwealth-ului prim-ministrul Indiei vă acordă, dumneavoastră sau guvernului britanic, mai mult decât o simplă vizită de curtoazie?“

A înțeles întrebarea fără doar și poate. Dacă, dimpotrivă, la Delhi își face apariția cineva care reprezintă cea mai mare piață comercială și de export a lumii, și anume UE, cu 500 de milioane de locuitori, atunci el constituie și pentru India o mărime relevantă. Și atunci te poți aștepta ca reprezentantul UE, spre deosebire de reprezentantul unui stat mic, să fie într-adevăr luat în serios. Pentru statele europene, UE este ancora de salvare – cu ajutorul ei se fac auzite în restul lumii.

Un exemplu recent. La începutul verii lui 2018, în timp ce scriu la acest capitol, în relația transatlantică tocmai a dat în clocot disputa pe tema taxelor vamale pentru importurile de

oțel și de aluminiu, taxe pe care Trump i le-a impus și Europei. Nimeni nu știe cum va evolua în continuare această dispută. Un lucru însă e clar. În timp, taxele de acest fel lovesc economia europeană și apoi și pe aceea globală. Este o măsură lipsită de viziune a lui Trump, motivată și de rațiuni de politică internă și de campanie electorală. Dar nu despre sensul, lipsa de sens sau îndreptățirea politicii lui e vorba aici. Întrebarea este: ce anume i-am putea opune noi? Comisia Europeană a reacționat, anunțând contramăsuri care prevăd printre altele taxe la whisky-ul american și la motocicletele Harley-Davidson. În UE, politica comercială este una comună, UE vorbește și acționează în numele statelor membre. Drept urmare, astfel de anunțuri au multă greutate. În politica economică, UE este o mare putere, pentru că vorbește cu o singură voce – vocea Comisiei UE. Iar aceasta este o voce puternică.

UE, un șantier permanent – dar nu din cauza mărimii

Da, nu încape nicio îndoială: Uniunea Europeană este un șantier permanent. Și s-a întâmplat ca un zidar sau altul, frustrat, să dea cu mistria de pământ. A început deja în 1954, când Comunitatea Europeană pentru Apărare (CEE) a eșuat, din cauză că Franța a refuzat să ratifice acordul semnat în luna mai 1952. Abia în anii 1990 s-au făcut pași în direcția unei Politici Europene Comune de Securitate și Apărare. Și rămâne un drum lung de parcurs. Britanicii își vor aminti cu mâhnire, dar a existat o vreme când voiau să intre în UE și nu aveau voie. În 1963, președintele francez Charles de Gaulle a blocat aderarea britanicilor la UE. Abia zece ani mai târziu au fost primiți britanicii. Alți șase ani mai târziu, prim-ministrul britanic Margaret Thatcher a impus așa-numitul „rabat britanic“, o scădere a contribuțiilor financiare britanice la bugetul comun – desigur, spre neplăcerea multora dintre celelalte state membre UE, care din această cauză s-au arătat prea puțin dispuse să trateze Brexitul cu îngăduință. În 1992, Acordul de la Maastricht privind uniunea valutară a fost respins într-un referendum organizat în Danemarca cu 50,7% din voturi. Ca urmare, și aici s-a ajuns la o reglementare de excepție privind Danemarca.

Nici reforma instituțională, așa cum era programată să se desfășoare la intrarea în noul mileniu, nu a fost lipsită de conflicte, căci presupunea modificări ale raporturilor de putere. Așa cum a arătat deja exemplul reformării Consiliului de Securitate al ONU din capitolul precedent: nimeni nu e dispus să renunțe cu ușurință la privilegii, nimănui nu-i place să renunțe la posibilitatea de a influența lucrurile. Prin urmare, au avut loc dispute.

Este adevărat că, în 1999, a intrat în vigoare Acordul de la Amsterdam, iar în 2003, Acordul de la Nisa, dar structura instituțională a UE încă mai prezenta nevoia de îmbunătățire în sensul unui grad mai mare de democrație, transparență și eficiență. Următoarea încercare – de data aceasta, s-a negociat foarte anevoios un acord de constituție – a eșuat în 2005, din cauza unor referendumuri negative în Olanda și Franța.

Acordul de la Lisabona, în care influența Parlamentului European a fost consolidată și printr-o politică externă și de securitate comună, a fost următorul pas pe calea reformelor. Căci, în 2004, avusese loc o masivă lărgire a UE. Nu mai puțin de zece state aderaseră la UE. Cincisprezece șefi de stat încă mai puteau fi așezați, conform procedurilor de până atunci, în jurul clasicei mese de conferințe. Douăzeci și cinci erau fără îndoială prea mulți, cu atât mai mult cu cât încă de pe atunci se aveau în vedere și alți candidați la aderare. Dar drumul până la un acord a fost bolovănos și dificil.

El a fost semnat până la urmă, în 2007, și a intrat în vigoare în 2009 – dar, la început, a stat sub semnul îndoielii. În Irlanda, populația l-a respins mai întâi printr-un referendum. În 2009, a avut loc un nou referendum, cu un deznodământ pozitiv. În Germania nu a avut loc un referendum, dar au existat plângeri de neconstituționalitate: Curtea Constituțională Federală a considerat acordul constituțional în principiu, dar a insistat asupra unor îmbunătățiri ulterioare în privința unor detalii.

Din 2014 este pusă în aplicare și procedura din Acordul de la Lisabona, conform căruia hotărârile în Consiliul Uniunii Europene vor fi adoptate cu o „majoritate dublă“. Prin urmare, trebuie să fie de acord 55% dintre statele europene, iar acestea trebuie să reprezinte totodată o majoritate de 65% din populația europeană. Odată cu Acordul de la Lisabona, a fost introdusă și o „Dorință a Cetățenilor Europeni“, prin care un milion de cetățeni din diferite state europene pot obliga

Comisia Europeană să analizeze o anumită temă. Lucru care s-a încercat deja de mai multe ori din 2012 încoace, iar temele au mers de la reglementări privind reciclarea deșeurilor din material plastic la taxele de roaming și până la un venit minim garantat. Până acum, niciuna dintre dorințe nu a avut succes, majoritatea au eșuat din cauza neîntrunirii numărului de semnături necesare. Dar asemenea instrumente politice noi trebuie încercate și învățate. În fiecare dintre cazuri, aceste procedee reprezintă o nouă șansă mare pentru un proiect de unitate europeană cu un grad și mare de legitimitate democratică.

O pradă ușoară – cacofonia politicii externe europene

Personal, eu nu împărtășesc îngrijorarea unora în legătură cu viitorul UE. Profețiile întunecate, cum că UE s-ar dezmembra, nu se adeveresc nicidecum. UE va rezista și crizelor care o mai așteaptă. Ele fac parte dintr-un proces de maturizare, care va propulsa unificarea și va face ca alianța de state să devină și mai puternică. În momentul de față, după 70 de ani de la proclamarea păcii, UE e pe cale să se dedice problemelor de siguranță internă și externă. Acum trebuie lămurit modul în care UE se poate situa politic și militar în așa fel încât să fie recunoscută și respectată pe plan global ca actant în materie de politică de securitate.

Reprezentarea intereselor noastre funcționează mai bine atunci când Europa vorbește cu o singură voce și acționează unită. Din această cauză, principiul aplicat până acum al consensului în materie de hotărâri de politică externă și de securitate este încă foarte greoi. Fiecare decizie poate fi frânată de fiecare țară membră în parte. În acest caz, cum poți să ajungi la o politică europeană externă mai activă și mai dinamică?

Bineînțeles că putem continua la nesfârșit cacofonia politicii externe europene. Și atunci, luni, ministrul de Externe francez face un drum, să zicem, până în Arabia Saudită, pentru a-i comunica colegului de acolo poziția sa privind conflictul din Orientul Apropiat. Marți vine ministrul de Externe danez și ne spune ce crede el despre conflict și ce sugestii ar avea. Miercuri apare ministrul de Externe german, ale cărui concepții și sugestii se deosebesc foarte puțin de acelea ale

celui danez și francez. Iar dacă vineri apare ministrul de Externe al Austriei, ministrul saudit nici măcar nu mai ascultă. Ce s-ar întâmpla însă dacă UE ar veni cu un mic plan și ar vorbi pe o singură voce? Așadar, dacă s-ar termina cu turismul de criză și s-ar trece la adevărata diplomație a UE referitoare la criză. Asta trebuie să fie miza acum.

În vara lui 2017 a avut loc o dispută între SUA și Europa privind sancțiunile împotriva Rusiei. Congresul SUA era pe cale să ratifice o nouă lege cu sancțiuni suplimentare împotriva Rusiei, care ar fi putut să afecteze și interesele anumitor concerne energetice europene. Ministrul de Externe german Gabriel și-a exprimat oficial indignarea, împreună cu cancelarul austriac Kern: nu-i permitem Washingtonului să ne dicteze politica energetică europeană. Totodată, el și-a exprimat dorința ca și celelalte state membre UE să reacționeze la fel față de Washington.

Între timp, au fost puțini cei care au dat curs acestei dorințe, pentru că mulți aveau în mod evident o altă concepție decât Germania și Austria despre politica energetică europeană și despre politica externă europeană. În Polonia, în statele baltice și în Ucraina se urmărește cu îngrijorare cum Europa, prin conducta de gaze Nord Stream 2, care pleacă din regiunea germană a Mării Baltice și ajunge la Sankt Petersburg, tinde să devină și mai dependentă de gazul rusesc – și, astfel, de Moscova.

Problema aici nu e dacă Nord Stream 2 e bună sau nu. Întrebarea e dacă vrem să avem o politică externă europeană comună sau nu. Cine dorește o politică externă europeană nu poate să și-o dorească numai pentru anumite părți ale spectrului politic extern. Cine vrea o politică externă comună care să-și merite acest nume trebuie să se implice în favoarea unei politici externe energetice comune.

O altă temă de politică externă care le va solicita europenilor pentru viitor mai multă solidaritate este relația cu China, o țară cu o prezență din ce în ce mai autoritară. Credința conform căreia China ar putea deveni un *responsible stakeholder* al actualei ordini liberale a lumii se vede mai nou erodată de îndoieli întemeiate. Acțiunile, îndoielnice din perspectiva dreptului internațional, ale Beijingului în Marea Chinei de Sud, faptul că înființează instituții internaționale alternative și, nu în ultimul rând, proiectul de suflet al lui Xi Jinping, de a crea un nou Drum al Mătăsii (numit „One Belt,

One Road"), care nu tratează cu destulă rigurozitate standardele transparenței și ale controlului, sunt doar câteva, puține, dintre motivele de îndoială. Dar tocmai „One Belt, One Road" a arătat și cât îi e de ușor Chinei să-i divizeze pe europeni. Astfel, 16 state central-europene și est-europene s-au asociat cu China în cadrul Grupului 16+1 în speranța unor investiții mai substanțiale ale Beijingului. Dar impunerea unor interese și standarde proprii în raport cu noua mare putere economică – inclusiv, dar nu numai în domeniul investițiilor – le va reuși europenilor în viitor numai dacă vor vorbi pe o singură voce. Iar aprecierile critice la adresa Chinei nu vor deveni nicidecum mai ușor de făcut odată cu creșterea dependenței unora sau altora dintre statele europene față de China.

Prin urmare, trebuie să pornim pe calea mai grea a stabilirii unei politici externe comune – și, mergând pe această cale, să fim pregătiți să facem și unele compromisuri necesare, dar poate și dureroase.

Încă o dată: ideea de Europa este una grandioasă. În anul 2012, UE a primit pe bună dreptate Premiul Nobel pentru Pace. Dar, pe lângă absența unității, o altă problemă a UE e faptul că proiectele comune funcționează numai dacă se bazează pe reguli care sunt în primul rând inteligent concepute și, în al doilea rând, respectate.

Din păcate, am construit aceste mari proiecte structurale europene – de exemplu, Schengen, așadar desființarea frontierelor interne, sau euro, adică moneda comună – ca proiecte de vreme bună și ne-am încrezut în faptul că nu va ploua.

Așa cum am fost nevoiți să constatăm ulterior, odată cu criza financiară și cu criza euro din 2009, a plouat cu găleata în moneda noastră comună, iar din cauza crizei refugiaților și a migrației, începând din 2015, și sistemul Schengen este zguduit de furtuni considerabile. Și, pe deasupra, a mai trebuit să constatâm și că nu concepuserăm niciun plan B demn de încredere pentru astfel de zile ploioase: niciun plan de criză și de urgență pentru a declanșa acțiunile necesare de salvare.

Ambelor crize le-am făcut față cu daune neglijabile, chiar dacă ele nu sunt depășite în totalitate. Dar, pentru viitor, este cât se poate de clar că avem nevoie de proiecte mai rezistente la crize. Acest lucru nu este nicidecum imposibil, dar ne obligă la noi dispute în interiorul Uniunii Europene. În

plus, acest lucru ne va obliga să ne recâștigăm încrederea, în interior și în exterior.

Creșterea economică nu face decât să ne ajute în acest proces. Este îmbucurător că, în 2016 și 2017, economia UE a crescut din nou. Pe asta se poate construi. Căci numai dacă există creștere, avem și ce să împărțim. Iar lucrurile stau în felul următor: multe dintre țările membre mai sărace ale UE, care primesc de la UE contribuții mai mari decât cele pe care le varsă ele în comunitate, consideră binefacerile donațiilor UE un element constitutiv al condiției lor de membri. Sau, spunând lucrurilor pe nume: sunt în UE în primul rând datorită faptului că, astfel, le pică și lor câte ceva. Creșterea înseamnă bunăstare, înseamnă locuri de muncă, înseamnă mai puțin șomaj în rândul tineretului. A asigura toate aceste lucruri este o sarcină mare a UE, o sarcină pentru mai multe generații.

Pe lângă asta, avem nevoie și de mecanisme de stabilitate financiară mai bune. În final trebuie să ne asigurăm că niciun contribuitor net nu este expus riscului de a trebui să preia datorii vechi ale vecinilor și partenerilor europeni. Pe de altă parte, în măsura în care reducem riscurile de garanție, suntem în măsură să creăm instrumente de solidaritate sporită. Pentru asta ar fi nevoie poate și de un ministru de Finanțe european, despre care de altfel se discută de multă vreme. În același timp, Germania și ceilalți contribuitori neți ar trebui să fie pregătiți să poarte discuția despre structuri mai stabile la modul ofensiv, nu defensiv. Asta nu înseamnă nicidecum că, mâine, în Grecia trebuie să se atingă nivelul de bunăstare din Bavaria. După cum nu înseamnă nici că, în Bremen, venitul pe cap de locuitor trebuie să fie la fel de mare ca în München. Dar diferențele nu trebuie să crească și să devină un detonator politic.

Pe de altă parte, există o urgentă nevoie de acțiune și în domeniul securității interne. Avem spațiul Schengen, dar o colaborare transfrontalieră insuficientă în domeniul poliției și al serviciilor secrete. În funcție de întrebarea dacă, în pofida granițelor deschise, suntem în stare să combatem terorismul în mod eficient, se va decide dacă cetățenii europeni vor determina UE să-și asume promisiunea că va avea grijă de siguranța lor și că-și va menține controlul. Din această cauză nu este de ajuns să consolidăm colaborarea polițienească în doze homeopatice. De ce discuția despre un FBI european,

bazat pe Europol, nu se află mult mai sus pe agenda europeană?

Tandemul germano-francez: un nou avânt?

Pentru această întrebare și pentru alte întrebări foarte importante, nu există un partener mai bun pentru Germania decât Franța, mai cu seamă sub președintele Macron. De la alegerea sa, acesta a prezentat câteva mari idei și viziuni europene – de la reforma zonei euro până la un buget european comun pentru apărare. Marea coaliție nu va fi întotdeauna de aceeași părere cu Franța. Dar nu trebuie ca fiecare idee franceză care ar modifica ceva să fie imediat desființată. Avem ocazia unică pentru ca, în anul următor sau în următorii doi ani, să ducem Europa mult înainte cu un tandem germano-francez întărit – cu acel *couple franco-allemand*, cum este el numit la Paris.

În anii 1980 și la începutul anilor 1990, înainte de fiecare adunare a Consiliului European, Helmut Kohl și François Mitterrand scriau scrisori comune care puteau constitui o bază pentru agenda europeană și pentru hotărârile europene. La fel ca atunci n-o să se mai poată proceda – UE de astăzi nu mai este cea de atunci. Dar cu toate astea avem nevoie de acest motor germano-francez. Procesului european de reformă i-ar prinde bine dacă ar fi susținut și proiectat activ de o relație germano-franceză revitalizată. De aceea este bine că, în momentul de față, lucrăm la o nouă ediție a Acordului Élysée din 1963, care, 55 de ani mai târziu, vine cu o concepție nouă asupra importanței prieteniei dintre noi: pentru o eră cu totul nouă și în niște condiții-cadru globale complet schimbate. Exact această intenție îndrăzneață au anunțat-o deputații Bundestagului și ai Adunării Naționale a Franței la începutul anului 2018. Este o idee bună și simbolizează necesitatea de a consolida legăturile vechi și de a le împrospăta.

Germania – aud asta foarte des – ar dori să fie o țară europeană cât se poate de normală, la fel ca oricare altă țară membră a UE, și să-și poată urmări interesele naționale. Dar atunci cum este posibil ca tocmai în Germania să fie nevoie de un efort atât de mare pentru a genera sprijin și entuziasm față de UE? Sigur, criza monedei euro, problemele lărgirii, discuțiile despre problema refugiaților consumă energie și nu sunt de natură să sporească euforia. Dar la fel de adevărat este

și faptul că discutăm prea puțin despre asta, despre avantajele de care Germania se bucură zi de zi datorită UE, datorită monedei euro și pieței interne a UE.

Emisiunile de știri și talk-show-urile germane consumă foarte mult timp cu teme precum reducerile pentru navetiști și divorț și mult mai puțin timp cu apărarea europeană, războiul din Ucraina și cu dotarea necesară a Bundeswehrului. Nici în Bundestag, comitetele pentru politică externă și de apărare nu sunt tocmai îndrăgite. Carierele de succes se fac mai degrabă în domeniile sociale, financiare sau economice. Discursurile vizionare despre ordinea mondială și despre pace sunt rare la Berlin. Pentru asta este totuși nevoie de un politician american de anvergura lui Barack Obama, care să fie ascultat apoi la Poarta Brandenburg de 200 000 de oameni.

Cine vrea să se facă auzit în lume trebuie să se și ocupe de ea – și să o asculte în mod activ. Trebuie să ia la cunoștință cât de mult beneficiază el însuși de conlucrarea transnațională – chiar și pe timp de criză. Realitatea este că, până și în perioada de criză a monedei euro, nicio țară nu a profitat atât de masiv de pe urma monedei euro precum Germania.

Faptul că Germania este campioană mondială la export, că se situează la un nivel minim al șomajului și că are parte cu regularitate de câștiguri la capitolul prosperitate se datorează cu siguranță hărniciei muncitorilor germani și competenței inginerilor germani; dar toate astea se bazează și pe construcția europeană. Dacă nu ar exista euro, astăzi, marca germană probabil că ar fi de două ori mai scumpă decât euro. Prin urmare, Germania ar vinde considerabil mai puțin, pentru că mărfurile noastre ar fi de două ori mai scumpe.

Germania profită în aceeași măsură și de Acordul Schengen. Căci numai pentru că circulația mărfurilor și a bunurilor se poate derula atât de eficient în interiorul Europei e posibilă producția *just in time* a aparaturii germane, cu piese componente care sosesc din fabrici din Polonia, Cehia sau Slovacia. Cea mai importantă piață de desfacere pentru Germania rămâne în continuare piața internă a UE: mult mai mult de jumătate din exporturile germane din 2016 au rămas în UE; Franța este cel mai important partener comercial al nostru. Iar această legătură strânsă este valabilă pentru toate țările UE care, în 2016, și-au derulat aproape două treimi din schimburile lor comerciale în interiorul frontierelor europene.
*

Este de-a dreptul fals faptul, predicat de profeții unui nou naționalism, că pentru economia Germaniei ar fi mai profitabil să nu ar existe moneda euro. Euro prezintă o serie de erori de construcție, este un lucru incontestabil. S-a omis fundamentarea lui pe o construcție politică, dar lucrările de reparație sunt în curs. Cuvintele-cheie: uniune bancară, uniune fiscală. Nu e o sarcină ușoară și va fi nevoie de timp. Dar moneda euro rămâne indispensabilă pentru interesele economice și politice ale Germaniei.

Apologeții britanici ai Brexitului și-au aruncat țara într-o suferință economică și politică ale cărei proporții sunt cu neputință de anticipat, au privat-o de funcția ei de punte în alianța transatlantică și au împins-o într-o izolare cu urmări grave. Deja în vara anului 2018, câte un susținător al Brexitului a început să admită că s-ar putea ca, peste câțiva ani, să se regrete ceea ce se întâmplă acum. Pentru Marea Britanie, mahmureala va fi una de proporții.

Cât despre UE, aceasta poate chiar a avut nevoie de șocul dur al Brexitului. Ea trebuie să demonstreze acum că este în stare să ia act de grijile și așteptările cetățenilor săi și că e capabilă să le rezolve. Este nevoie ca revendicările cetățenilor – de exemplu, să fie apărați de criminalitate și de terorism și să fie luată în serios securitatea frontierelor. Aceștia trebuie să primească un răspuns plauzibil și eficient.

În orice caz, mai trebuie adăugat de fiecare dată că hotărârile principale de la Bruxelles nu sunt adoptate de către Comisia UE, ci de către comunitatea de state. La sfârșit de tot se decide în Consiliu pe ce poziție se situează reprezentanții statelor. Din cauza asta, este greșit ca vina pentru deficiențele din acțiunile europene să cadă de fiecare dată asupra „ălora de la Bruxelles“.

De-a lungul anilor 1980, i-am însoțit pe ministrul de Externe de atunci, Hans-Dietrich Genscher, precum și pe cancelarul Kohl la numeroase mari congrese și ședințe europene. Pe vremea aceea, după ședințele adeseori dificile, reprezentanții naționali, cancelarii, prim-miniștrii sau miniștrii de Externe se duceau la microfoane și anunțau pentru mediile lor naționale: „Astăzi am reușit, în conlucrare cu colegii din țările noastre vecine, să mai facem un pas înainte cu UE în sensul stabilit de comun acord!“

Astăzi, din când în când se întâmplă contrariul. După ședințe, oamenii se duc la microfoanele presei naționale și

spun: „Astăzi am reușit din nou ca, în numele interesului țării noastre, să blochez Comisia Europeană sau să o împiedic să mai facă noi pași!“ Astfel, de exemplu, la cel mai recent summit de la Bruxelles, statele Acordului de la Visegrád au anunțat cu mândrie că au reușit să împiedice cu succes o distribuire bazată pe cote a solicitanților de azil.

Dacă nu ar exista UE, fiecare țară în parte ar fi relativ lipsită de importanță la scară globală și ar fi obligată să se descurce singură. Acea țară din Europa care crede că ar putea să renunțe la UE își face iluzii în ceea ce privește propriile posibilități.

Am învățat acest lucru de la fostul ministru de Externe belgian Paul-Henri Spaak, unul dintre părinții-fondatori ai Comunității Europene. De la el ne-a rămas o frază care are deja câteva decenii, dar care nu și-a pierdut din importanță. Aș dori s-o transmit mai departe, ca să-i însoțească la drum pe toți cei pe care îi interesează politica externă:

„În Europa nu există decât două tipuri de state: state mici și state mici care nu au înțeles că sunt state mici.“

Lumea crește, Europa se micșorează

Statele naționale nu sunt nici măcar în mică măsură în stare să rezolve singure provocările care vin asupra noastră într-o epocă a globalizării. Dintr-o perspectivă geopolitică și demografică, o Europă neunită va deveni din ce în ce mai lipsită de importanță și mai mică în lume. Statele Europei sunt prea mici ca să poată rezista singure în lumea de mâine.

În Europa, noi am avut până acum peste 70 de ani de relativă bunăstare, iar eu, unul, mă tem că ne-am obișnuit prea tare cu ea. Nu există nicio lege naturală conform căreia standardul nostru de viață trebuie să rămână așa cum este acum.

Dintr-o perspectivă globală, la prima vedere, Europa stă bine. În anul 2015, produsul intern brut pe plan mondial se situa la aproape 60 de miliarde de dolari americani. Din această sumă, peste 26% proveneau din cele 28 de state membre ale UE, aproape 25% din SUA și aproximativ 10% din China. Totuși, cine se relaxează acum și se lasă pe spate în fotoliu s-ar cuveni să fie prudent. Fiindcă, în anul 1970, contribuția Europei la PIB-ul mondial se situa la aproape 38%, în vreme ce contribuția Chinei era de 0,8%.

Prin urmare, contribuția relativă a Europei la economia mondială se află în scădere: pentru că, între timp, ceilalți prestează și produc mai mult – mai cu seamă de când China s-a întors pe scena mondială. Prin inițiativa noului Drum al Mătăsii, precum și prin multe alte activități, China a câștigat enorm în dinamica ei și este pe drumul cel mai bun pentru a atinge puterea economică a SUA. Încă de pe acum, China se numără printre țările cele mai inovatoare din lume.

Nici evoluția demografică nu e încurajatoare. Este adevărat că UE reprezintă 500 de milioane de oameni: de 1,5 ori mai mult decât SUA, de trei ori mai mult decât Rusia, totuși mai puțin de jumătate față de China.

Și totuși: Europa este singura regiune din lume care, conform previziunilor Națiunilor Unite, între 2010 și 2060 va trece printr-un regres demografic, minus 4,9%.** În afară de asta, Europa îmbătrânește. Din 1950 încoace, proporția persoanelor de 65 de ani sau mai bătrâne a crescut de la aproximativ 8 la 16% și, până în 2050, va crește până la aproape 27%. Mai mult de fiecare al patrulea european va avea 65 de ani sau chiar peste! Fenomenul acesta va aduce cu sine o serie de imense provocări de politică socială, politică a pensiilor și de sănătate.

Toate astea înseamnă un singur lucru. În timp, statelor europene le va fi din ce în ce mai greu să-și impună interesele față de restul lumii.

Și încă ceva. Fie că este vorba despre schimbările climatice, drepturile omului sau comerțul liber – într-o lume din ce în ce mai autoritară și mai iliberală Europa va fi nevoită să lupte cu și mai multă putere decât înainte pentru interesele ei și pentru o ordine mondială de care până acum a profitat din plin. Pentru a-și putea face auzit glasul în general, UE va trebui să preia și mai multă răspundere politică externă decât până acum și, astfel, să-și fundamenteze activ rolul în sistemul internațional.

Pentru Europa, din această evoluție, rezultă două concluzii: mai întâi, presiunea spre tot mai multă Europă, spre tot mai multă integrare. Și, în al doilea rând – pentru numeroase state europene, acesta este un adevăr dureros –, necesitatea de a organiza imigrația. În ceea ce privește imigrația organizată, există o considerabilă nevoie de recuperare. Ar trebui să ne hotărâm repede care sunt oamenii pe care vrem să-i aducem și

să dezvoltăm programe pentru ca *the best and the brightest* să ajungă la noi.

Conștiința nevoii unei acțiuni comune în problema imigrației nu este încă prezentă în UE. Dimpotrivă. Până acum, accentul se pune în mod limpede pe respingere. Dar bineînțeles că nu te poți aștepta de la Peninsula Iberică să fie dispusă să se gândească la programe de stimulare a imigrației câtă vreme jumătate dintre tinerii spanioli sunt șomeri. Tocmai de aceea, înainte de toate, se cere rezolvată criza financiară. Pe termen lung, însă, problemele nu mai pot fi separate una de alta.

Perspectivele unei UE care să construiască și să nu fie ocupată exclusiv cu managementul crizelor sunt mai bune decât lasă să se bănuiască valul de pesimism larg răspândit. În multe dintre statele membre ale Uniunii Europene, populiștii de dreapta au fost privați de o victorie categorică, așadar despre participarea la guvernare, indiferent că e vorba despre Front National în Franța sau de AfD*** în Germania. Valul de populism și de naționalism care, în 2016, a aruncat Marea Britanie afară din UE și l-a adus pe Donald Trump la Casa Albă a început din nou să-și piardă din putere în Europa continentală. De exemplu, un sondaj efectuat de Eurobarometru în august 2017 a consemnat pentru a treia oară la rând o susținere sporită pentru UE. Pe deasupra, 68% dintre cei care au răspuns la sondaj au confirmat că se simt cetățeni ai Uniunii Europene – este valoarea cea mai mare consemnată vreodată pentru acest indicator.

Și economia europeană funcționează în momentul de față la turație mai mare. Deja în anul 2016, zona euro a consemnat o creștere economică de 1,7% – în SUA au fost 1,6%. Apoi, în 2017, creșterea a manifestat un spor semnificativ. Din 2013 încoace, în UE au fost create mai mult de zece milioane de noi locuri de muncă.

Politica externă și de securitate a Europei trebuie întărită

Economia și finanțele au fost dintotdeauna teme esențiale pentru Europa. Dimpotrivă, am crezut multă vreme că putem să neglijăm tema securității. S-a vorbit despre dividendele de pace după Războiul Rece. Bugetele pentru apărare au fost reduse. Astăzi, situația Bundeswehrului este jalnică. Iar la

intervenția în Libia din 2011 a trebuit să vedem cum, după doar câteva zile, soldații francezi și cei britanici au rămas fără muniție. A fost nevoie să se împrumute de la americani.

Așadar, în problemele de politică externă și de securitate, trebuie să facem foarte repede progrese mari. Așa cum bine a spus președintele Comisiei UE, Jean-Claude Juncker, la ultima Conferință de Securitate de la München, Europa trebuie să devină „aptă să participe la politica mondială". Înțelegerea faptului că Europa trebuie să devină un actant capabil pe scena mondială și că, de aceea, suntem obligați să ne consolidăm politica externă și de apărare câștigă din ce în ce mai mult teren.

Conform unui sondaj realizat de Pew Research Center în primăvara anului 2016, 74% dintre cetățenii din cele zece state membre ale UE în care s-a desfășurat sondajul (printre care și Marea Britanie) s-au declarat în favoarea unui rol mai activ al Europei în lume. Sondajul Eurobarometru din 2017 deja citat arată că 75% dintre cetățeni susțin și ideea unei politici comune de securitate și de apărare.

În pofida oricărui scepticism privitor la birocrația UE, oamenii simt așadar că țările lor sunt prea mici ca să-și poată reprezenta credibil în lume propriile interese de politică externă și de securitate. Înainte, a fost posibil ca până și unele țări mai mici, precum Portugalia sau Olanda, să fie puteri mondiale. Astăzi, nu mai există nicio putere mondială europeană – Marea Britanie și Franța, în pofida locurilor pe care le dețin în Consiliul de Securitate al ONU și în ciuda armelor lor nucleare, văzute la scară globală, nu sunt decât puteri de rang secund. De aceea, politica externă și de securitate poate și trebuie să devină unul dintre domeniile în care Europa să aibă ceva de oferit. O dezvoltare a politicii comune externe și de securitate deține cel mai mare potențial în vederea pregătirii Europei pentru viitor. Căci UE este mult mai mult decât un aparat birocratic umflat și o revărsare de legi. Ea asigură pacea în Europa și poate, în calitate de putere internațională modelatoare, să reprezinte la modul cel mai eficient interesele celor 500 de milioane de europeni pe plan global.

De aceea, eforturile în domeniul politicii externe, de dezvoltare și de apărare trebuie intensificate. Coeziunea UE și securitatea ei internă și externă nu pot fi obținute gratis. Generațiile viitoare nu vor putea să-și cumpere nimic dintr-un

deficit zero, dacă cel mai important fundament al bunăstării noastre, o Europă pașnică și prosperă, se erodează.

Imaginează-ți: UE cheamă, și toți se grăbesc să răspundă chemării

Să ne imaginăm că președintele Comisiei Europene sau președintele Consiliului European ar spune tare și răspicat: „Inițiem o încercare de a pune capăt războiului din Siria." Și apoi ar adăuga: „Invităm toate puterile implicate să se adune într-o conferință de pace pentru a găsi o soluție." Și toți cei chemați se duc.

Lucrul cel mai rău e că multora le vine greu să-și imagineze așa ceva. Dar capacitatea de acțiune în materie de politică mondială nu se poate transpune în fapt decât cu un plus de curaj diplomatic și cu mai multă inițiativă. În Siria, Europa a eșuat timp de cinci ani și jumătate și nu s-a ocupat de catastrofa umanitară. Conflictul din Ucraina prezintă o imagine mai bună doar prin câteva aspecte neesențiale. Este adevărat că, aici, Germania și Franța au întreprins numeroase încercări diplomatice pentru a contribui la o soluționare a situației. Se poate pune însă întrebarea de ce UE nu a luat și ea loc la masă.

Dacă nu învață să vorbească cu o voce mai puternică în politica externă, Europa va continua, diplomatic vorbind, să fie trasă pe linia moartă. Că UE poate să vorbească cu o voce proprie, că face asta și că e conștientă de puterea ei, o demonstrează de multă vreme în politica comercială. Aici, competența se găsește exclusiv la Bruxelles – spre binele tuturor, și asta deoarece puterea de negociere a unei piețe comune de 500 de milioane de europeni este cu totul alta. Acest lucru se poate vedea și în cazul sancțiunilor pe care UE le-a adoptat ca reacție la politica rusească față de Ucraina. Ele sunt foarte dureroase pentru Moscova. Dar, în cazul celorlalte instrumente, cele de clasică politică externă și de securitate, Europa are încă mari dificultăți în a le pune în aplicare împreună.

La tratativele privind Iranul, de exemplu, la masă s-au așezat chiar cele mai mari trei state membre ale UE; conducerea tratativelor, însă, s-a desfășurat sub stindardul UE, așadar au fost coordonate de către însărcinata cu afaceri externe Catherine Ashton, respectiv de către urmașa ei, Federica

Mogherini. În acest fel, s-au putut simți reprezentate toate statele membre ale UE, inclusiv numeroasele state mici. Cu toate astea, în cazul crizelor de politică externă sau al provocărilor strategice, instituțiile UE sunt distribuite de preferință în roluri secundare, printre altele și la încercările de a se pune capăt războaielor din Ucraina și din Siria.

Desigur, dacă se face trimitere la criza din Grecia și la criza monedei euro, se poate obiecta că, în UE, în ultimă instanță se poate întâmpla ca și statele luate separat să dea tonul. Iar acestea ar sfârși prin a-și reprezenta interesele naționale, în parte foarte diferite între ele, și prin a se lupta pentru ele. Acest lucru s-ar putea întâmpla în unele domenii ale politicii, de exemplu, în politica bugetară, economică și financiară. Totuși, în politica externă și de securitate, de cele mai multe ori diferențele nu sunt deloc mari.

În principiu, găsirea unei formule aplicabile n-ar trebui să întâmpine dificultăți, așa cum a observat fostul ministru polonez de externe Radek Sikorski: mai întâi, statele membre sunt chemate să evalueze dacă o anumită problemă de politică externă e mai bine să fie abordată separat sau în cadrul Uniunii. În majoritatea cazurilor în care răspunsul sună a „acțiune comună“, statele membre ar trebui să le ofere instituțiilor UE și spațiul de manevră necesar și să le acorde întregul sprijin de care au nevoie.

Având în vedere posibilitățile ei financiare, de personal și de concepție, Germania ar putea să joace din acest punct de vedere un rol de avangardă și să pregătească drumul unității europene. Pentru asta, însă, ar fi cât se poate de util dacă Germania ar asigura politicii europene externe și de securitate și resursele necesare.

Un fundament militar îndestulător

Reținerea problematică a Europei în cazul Siriei a fost deja analizată amănunțit. Implicarea mai activă în depășirea unei situații de criză nu este numai o necesitate morală, ci și o necesitate din perspectiva așa-numitei *Realpolitik*: orice s-ar spune, pe lângă statele aflate în vecinătate directă cu Siria, în primul rând Europa este aceea care trebuie să facă față valurilor de refugiați de război.

Dar și în alte domenii, statele membre ale UE duc o politică externă și de securitate de natură mai degrabă să slăbească

poziția globală a Europei, decât s-o consolideze. Poate că unul sau altul dintre statele din UE consideră că o relație bilaterală cu China este, pe termen scurt și mediu, mai avantajoasă decât o relație politică unitară UE–China; pe termen lung, însă, ea este contraproductivă. Căci – asemenea Moscovei – nimic nu e mai pe placul Beijingului decât să-i dezbine în continuare, subtil, pe partenerii din cadrul UE.

În politica externă și în diplomație, credibilitatea presupune o fundație militară suficient de puternică. Se spune că Frederic cel Mare ar fi afirmat: „Diplomația fără arme este ca o orchestră fără instrumente." Din păcate, acest lucru continuă să fie valabil și astăzi. Așa cum foarte potrivit a formulat Sigmar Gabriel la Conferința de Securitate de la München, noi, europenii, care suntem mai degrabă vegetarieni în politica mondială, trebuie să ne afirmăm într-o lume de carnivori. De aceea este corect ca și în materie de apărare să începem să ne gândim la perspectivele europene.

Din punct de vedere militar, Europa stă într-adevăr prost – după sfârșitul Războiului Rece, dotările noastre militare s-au redus drastic, sunt învechite și, pe deasupra, nu pot fi folosite decât condiționat. În multe țări europene, mai mult de o treime din sistemele de armament, precum tancurile sau elicopterele de luptă, nu sunt disponibile în momentul de față din cauză că lucrările de întreținere nu au putut fi efectuate. O cauză o constituie și cheltuielile pentru Apărare reduse. Vom fi obligați să cheltuim considerabil mai mulți bani pentru Apărare.

La întâlnirea lor la vârf din 2014 de la Newport, Țara Galilor, ca reacție la criza din Ucraina, statele NATO au hotărât să alcătuiască o nouă forță de intervenție pentru situații de criză, precum și un plan de acțiune pentru Europa de Est, prin care alianța și-a sporit prezența la fața locului. În plus, statele NATO au căzut de acord să investească mai mulți bani în bugetele pentru Apărare. În anii dinainte, statele membre își reduseseră cheltuielile pentru Apărare în medie cu 20%. Rusia, dimpotrivă, și-a dublat cheltuielile în același interval de timp.

S-a hotărât ca, în decurs de un deceniu, așadar până în 2024, să se încerce atingerea unei cote de cel puțin 2% din Produsul Intern Brut (PIB). La jumătatea anului 2017, acest țel a fost atins numai de către Statele Unite, Marea Britanie, Estonia, Grecia, România și Polonia.

„În condițiile unei creșteri economice de 2% pe an, în anul 2014, Germania ar trebui să cheltuiască mai mult de 75 de miliarde de euro pentru Apărare pentru a atinge obiectivul propus", a calculat *Süddeutsche Zeitung* pe 18 februarie 2017.[****] În acest scop, cheltuielile ar trebui să crească anual cu aproape 10%; ceea ce este destul de puțin realist. Obiectivul de 2% este cu siguranță corect, dar atingerea lui nu este deloc atât de simplă.

Dezbaterea critică despre obiectivul de 2% a fost alimentată copios de Donald Trump, care a mărit considerabil presiunea asupra membrilor NATO de a respecta acest angajament și a generat indignare aici, în țară. În realitate, însă, Germania a luat cu mult timp înainte de Trump hotărârea de a-și stabili acest obiectiv. Cine pretinde să ceară din partea președintelui american responsabilitate, credibilitate și încredere trebuie să își aplice și sieși aceleași standarde. E drept, s-ar putea ca, în comparație cu actualul nostru nivel de cheltuieli militare de 1,2%, cel de 2% să fie puțin cam ridicat. Totuși, dintr-o perspectivă istorică, 2% înseamnă puțin. Multe decenii, până pe la începutul anilor 2000, membrii europeni ai NATO au avut în medie contribuții mai mari de 2% din PIB-ul lor la bugetul de apărare. Să fie oare, astăzi, lumea mai sigură decât la sfârșitul anilor 1980, și încă în asemenea măsură, încât să ne putem permite pe termen lung cheltuieli militare mult mai reduse?

Aici nu este vorba explicit despre a-i face pe plac președintelui Trump personal, mărind soldele și pensiile militarilor, zugrăvind cazărmile și cumpărând mașini scumpe. Prin asta nu s-ar obține o creștere reală a capacității de luptă sau o ameliorare a colaborării în cadrul rețelelor europene.

Solicitarea consistentă formulată despre Trump face jocul acelora care încearcă să câștige puncte mizând pe cartea anti-Trump și pe termenul-cheie „spirala înarmărilor", menit să insufle frică. În realitate, însă, ideea nu este nicidecum aceea de a cheltui orbește mai mulți bani pentru armată, ci de a crea mai multă putere de convingere în demersul de asigurare a păcii.

În cadrul unui proiect comun cu Conferința de Securitate de la München și Hertie School of Governance din Berlin, un studiu al firmei de consultanță McKinsey & Company a sugerat că ar fi necesar ca trupele europene să fie înzestrate înainte de toate cu noile tehnologii în vederea creării unei

rețele mai bune, care să le mărească astfel capacitatea de operare în cazul noilor provocări. Miza este aceea de a ne înzestra forțele armate cu echipamente moderne menite să le sporească puterea de a împiedica, respectiv de a rezolva, situațiile de criză. Astfel de proiecte au nevoie de mulți ani pentru a fi realizate.

În 2017, propusesem o soluție de 3%, pe care la vremea respectivă și președintele Gauck a considerat-o o abordare inteligentă: dacă s-ar dori ca viitoarele cheltuieli pentru apărare, inclusiv cercetare, să fie corelate cu ajutoare umanitare, prevenirea pe cale diplomatică a conflictelor și domeniul global al ajutorului pentru dezvoltare, atunci ar trebui să se ajungă la un total de trei procente din produsul intern brut.

Poate că acest lucru ar fi acceptabil și pentru cei care sunt sceptici în privința înarmărilor, fiindcă în acest calcul s-ar lua în considerare și ceea ce urmează să fie făcut pe plan umanitar și de politică a dezvoltării. Abordarea bazată pe trei procente urmărește un scop strategic mai amplu prin faptul că include și cheltuielile non-militare, care contribuie de asemenea la o mai mare stabilitate și securitate a regiunii noastre.

Mai mulți bani reprezintă însă numai componenta mai mică a calculului. Cealaltă componentă e colaborarea în Europa.

Pe termen lung: armata europeană

În noiembrie 1991, Manfred Wörner, până atunci singurul secretar general german al NATO și fost ministru al Apărării, i-a acordat revistei *Der Spiegel* un interviu remarcabil. El a spus: „După părerea mea ca european, o uniune politică a Europei nu este posibilă pe termen lung fără o politică externă și de apărare comună. Asta înseamnă și că, într-o bună zi, s-ar putea să existe o armată europeană comună."

Următoarea întrebare din partea revistei – exact cum e tipărită negru pe alb – a fost doar: „Cum ați spus?" Mai bine de atât nu se poate sugera cât de nerealistă trebuie să fi părut la acea vreme simpla idee a unei armate comune.

Wörner a continuat: „De ce nu? Dificultățile ar apărea doar atunci când ar fi vorba să se alcătuiască independent și separat de NATO o armată europeană, având același obiectiv pe care-l are deja și NATO."

Pe atunci, era larg răspândită îngrijorarea unui „sau-sau“: sau o Europă unită, sau o alianță transatlantică strânsă – și nu chiar fără motiv. Astăzi, locul alternativei a fost luat de opțiunea cât se poate de clară „și-și“. Majoritatea factorilor de decizie americani subliniază ei înșiși acest lucru, și pe deplin justificat. O Europă puternică și cu o politică de securitate viguroasă este cu totul și cu totul în interesul americanilor. Așadar, astăzi nu mai există o opoziție NATO-UE. Acesta este un câștig imens.

Și există și alte motive pentru care, astăzi, premisele unei acțiuni concertate și cât mai strânse în planul politicii externe și de apărare în cadrul UE sunt mult mai bune: forțele noastre armate au învățat să conlucreze în cadrul unor misiuni în afara granițelor. Și atunci, de ce ar trebui să ne întoarcem la modul fundamental de funcționare pe principiul statelor mici? Prin asta, le-am face un mare deserviciu și soldaților noștri, care au învățat în cursul misiunilor efectuate cât de importantă este interoperabilitatea, așadar capacitatea unei cooperări fără cusur, inclusiv din punct de vedere tehnic.

„Eu am impresia că am pierdut deja mult prea mult timp cu contemplarea propriului buric național, în loc să ne concentrăm asupra perspectivei comune europene“, astfel a formulat problema ministrul nostru de Externe Ursula von der Leyen la Conferința pentru Securitate de la München în 2014.

Mai întâi, interconectarea și-a concentrat atenția asupra planurilor comune de înarmare: în special asupra introducerii controlului modern al costurilor și a unei evaluări realiste a riscurilor marilor proiecte europene de achiziții. Cu o verificare a costurilor și a perspectivelor de realizare a planurilor de înarmare, lucrurile nu sunt încă rezolvate. Dacă vrem să impunem cu adevărat o schimbare, atunci este nevoie să fie abordate și condițiile-cadru structurale ale politicii de achiziții: legislația bugetară, obligațiile și evaluările multinaționale alcătuiesc o rețea de factori care trebuie să acționeze într-o bună coordonare în politica de achiziții.

Oricum, majoritatea proiectelor de dotare a forțelor armate sunt astăzi rezultatul conlucrării multilaterale și al contractelor internaționale. E multă vreme de când s-a făcut simțită nevoia de a discuta cu partenerii europeni cine care dintre competențe va avea în cadrul alianței forțelor europene – și la care dintre competențe renunță fiecare.

Cu toate astea, politica înarmărilor este practicată tradițional prin calcule de politică industrială. Comenzile sunt adeseori lansate pentru a susține capacități industriale naționale sau – în mod cât se poate de justificat – pentru a minimaliza pe cât posibil dependența de tehnologiile și produsele internaționale. Prin urmare, atât din punct de vedere politic, cât și din cel al politicii industriale, e important să dezvoltăm și să avem în continuare la dispoziție tehnologii și competențe proprii. Cu toate astea, și în privința asta e important să gândim în context european: atunci ar fi vorba despre dezvoltarea unor tehnologii europene și de menținerea unor capacități europene în industria de armament.

Pe termen scurt: crearea de sinergii

Între timp, în Europa, cheltuielile de apărare au început din nou să crească ușor. Dar, între 2010 și 2014, ele au scăzut cu nu mai puțin de opt procente. Și, din cauză că, în urma crizei financiare și economice, fiecare stat european a procedat la reduceri operate fără nicio coordonare, scăderea capacităților europene de apărare este cu siguranță mai mare de 8%. Contribuția europeană în cadrul alianței transatlantice se micșorează din ce în ce mai mult. În 2007, cheltuielile militare ale aliaților europeni încă reprezentau 30% din totalul cheltuielilor NATO, în 2013 abia dacă mai ajungeau la 25%.

Prin urmare, a venit vremea să nu mai tratăm Apărarea cu atâta vitregie. Totuși, nicidecum în stilul secolului al XIX-lea. Cu puține excepții, Europa este alcătuită din state mici. Să fie oare chiar atât de greu să folosim cu toții același tip de avion de vânătoare, aceleași fregate sau cel puțin același tip de cartușe pentru arme?

Să fim sinceri: câte dintre statele UE vor mai ajunge în situația de a fi implicate separat într-un război? Ultima oară când un membru al UE a întreprins o operațiune militară de unul singur a fost războiul din Falkland din 1982. Sunt aproape 40 de ani de atunci. Așadar, de ce ar trebui ca 28 de țări, care oricum nu mai operează decât împreună, să dispună de 28 de mici forțe aeriene militare? Oare are într-adevăr fiecare mic stat european nevoie de propria sa academie de generali de stat-major sau de propria sa mică marină militară, care are oricum mai mulți amirali decât vapoare? Cum se face că noi avem nevoie de 178 de mari sisteme de arme, în timp

ce SUA își permit numai 30? Oare mijloacele noastre, și așa reduse, nu ar fi mai bine folosite dacă, de pildă, Austria ar pune la dispoziție vânătorii de munte, Portugalia unitățile de marină și Cehia specialiștii în apărarea NBC?

Cum se face că statele UE își permit – e drept, luate la un loc – aproximativ 1,5 milioane de soldați, un număr apropiat de cel al soldaților americani, în timp ce armata comună nu reprezintă decât o fracțiune din cea americană?

Cu alte cuvinte, eficiența sistemului nostru de apărare este catastrofal de scăzută. UE își risipește banii destinați Apărării într-un mod extrem de nechibzuit. Este foarte mult loc pentru economii din acest punct de vedere. Prin urmare, strategia militară a statelor mici se cere transformată pas cu pas, printr-un proces de europenizare a Apărării.

Cel mai inteligent mod de a face economii ar fi să grupăm competențele statelor UE. Asta începe chiar cu achizițiile. Studiul deja amintit elaborat de McKinsey a calculat că, prin achiziții comune, Europa ar putea economisi până la 31% în fiecare an – asta înseamnă 13 miliarde de euro. Miliarde, nu milioane. Și nu este încă luat în calcul folosul inestimabil care ar fi obținut prin compatibilitatea în luptă a sistemelor care ar rezulta de aici.

Faptul că acest proces de corelare a competențelor militare și construirea, în timp, a unei armate europene nu ridică numai probleme de ordin economic e de la sine înțeles. Un rol important îl joacă și problemele de suveranitate națională: la care dintre competențe renunță fiecare stat în parte? Avem încredere în parteneri – iar ei, vor avea ei încredere în noi?

Ce semnificație are, în acest context, reținerea parlamentului german, așadar obligativitatea ca misiunile în străinătate ale Bundeswehrului să fie supuse aprobării de către Bundestag? În acest sens, o comisie prezidată de foarte experimentatul Volker Rühe, fost ministru al Apărării, elaborase o serie de propuneri importante, pentru care n-a primit din păcate nici măcar sprijinul colegilor săi de partid: o șansă irosită!

Ce anume se întâmplă, din punctul de vedere al politicii de securitate, dacă puterea nucleară care e Marea Britanie, membră în P5 în Consiliul de Securitate ONU, iese din UE? Vrem cumva, în acest caz, să tratăm Londra așa cum tratăm Berna sau Oslo, sau poate că există idei mai bune? Asta se anunță a fi o sarcină dificilă. Procesul de decizie va avea nevoie

de timp. Cu atât mai important este să îl plasăm cât mai insistent pe agendă.

Cu atât mai mult ar fi de dorit ca inițiativa de a continua cu toată hotărârea procesul de construcție a unității europene în politica externă și de apărare să pornească de la Berlin, de preferință în acord cu Parisul. În acest context, nici viziunea unei armate europene și nici deciziile cu majoritate de voturi în politica externă nu ar trebui să fie tabuuri.

De câte ori ar fi fost contracarat votul Germaniei dacă decizia ar fi fost luată cu o majoritate calificată? Concluzia: aproape niciodată. Există un singur domeniu susceptibil că ar putea deveni delicat pentru Germania: politica față de Israel. Aici s-ar putea ca o majoritate UE să decidă împotriva Israelului sancțiuni pe care Germania nu ar fi în măsură să le susțină. În acest caz, ar trebui să se includă o clauză a excluderii voluntare. În toate celelalte probleme, Germania ar fi fost cu regularitate parte a unei majorități solide. Așadar, până la urmă asta nu ar constitui un risc prea mare pentru noi.

Cu siguranță că propunerea de introducere a deciziilor cu majoritate de voturi în UE nu ar fi acceptată de toți. Unii ar spune: fără noi! La această parte a suveranității noastre nu suntem dispuși să renunțăm! Cu toate astea, o astfel de propunere ar înlătura cu o singură trăsătură elegantă de condei suspiciunea că noi, germanii, vrem să dominăm Europa. În schimb, s-ar transmite următorul mesaj: Germania își pune puterea și influența în slujba unei UE gata oricând de acțiune, care se dezvoltă într-o uniune de securitate. Germania slujește UE. Altfel zis: riscul unei astfel de propuneri ar fi redus, iar șansa unui câștig de reputație și progres în această chestiune ar fi mare.

Un prim pas pentru a se ajunge la decizia cu majoritate de voturi ar fi renunțarea la dreptul de veto al statelor membre. Dacă, în cazul unei decizii, se ajunge la un vot de 27:1, acel 1 renunță la dreptul său de a bloca decizia, de exemplu, prin abținere, și dă în acest fel UE capacitatea să acționeze. Iar acesta ar fi deja un pas important în direcția corectă, un pas pe care Sigmar Gabriel îl propusese încă din 2017.

În politica europeană e vorba tot mereu și despre probleme psihologice. Că, mai cu seamă în timpul crizei euro, țările sud-est-europene s-au simțit urecheate de Germania este un fapt. Părerea conform căreia germanii s-ar considera din ce în ce mai mult o putere centrală e destul de răspândită – chiar dacă,

din punctul de vedere al Germaniei, nu există niciun motiv întemeiat să se creadă asta. Totuși, unii gândesc așa. De aceea se pune întrebarea cum ar putea Germania să devină din nou locomotiva unui proces de unificare, în așa fel încât statele mici să aibă sentimentul că sunt protejate de Germania. A fost una dintre marile realizări ale lui Helmut Kohl faptul că a reușit să le transmită, cu toată finețea, unor țări mici precum Luxemburg sau Portugalia că el le va lua întotdeauna în serios. O astfel de politică de a-i „lua pe alții cu tine" poate fi solicitantă și poate să necesite foarte mult timp. Dar, pentru Germania, ea este o necesitate strategică.

Faptul că un amplu angajament al Germaniei pe planul politicii externe și de securitate este din nou posibil a fi luat în considerare se datorează și considerabilelor schimbări în gândirea militară și strategică germană, schimbări care au avut loc în ultimele două decenii, dar care nu sunt încă nici pe departe încheiate. Pe vremea cancelarului Kohl, trimiterea unor trupe germane în străinătate era aproape de neconceput. Se considera că simpla imagine a Căștilor Germane le-ar aminti oamenilor de ororile pe care soldații germani le comiseseră în cel de Al Doilea Război Mondial.

În ultimii 20 de ani noi, germanii, am învățat că de cele mai multe ori această grijă a fost nejustificată. Există soldați germani care garantează stabilitatea în Kosovo și în Mali. În Lituania au fost întâmpinați cu bucurie. A fost o revoluție tăcută, care s-a consumat sub radarul oficial. Între timp, este posibil ca o asumare a răspunderii Germaniei privind asigurarea securității să nu mai fie condamnată drept militarism nici în țară, nici în afara granițelor noastre.

Cu zece ani în urmă ar fi fost aproape cu neputință de imaginat un Bundestag care trimite contingente militare germane în Mali. Exista concepția, larg răspândită, că Marea Britanie sau Franța nu făceau decât să-și apere propriile interese postcoloniale în Africa. Astăzi, Germania participă cu 1 000 de soldați la contingentul din Mali. Noi am înțeles că, dacă nu participăm la combaterea terorismului acolo, mai devreme sau mai târziu vine terorismul la noi. Este vorba, așadar, și despre interese europene și în același timp și germane – și nu numai, de pildă, de interese franceze sau britanice.

Germania are nevoie de un consiliu național de securitate

Partenerii din NATO și UE trebuie să știe că și în cazul unor conflicte serioase se pot baza pe Germania. Căile germane de luare a deciziilor în materie de politică externă și de securitate nu sunt întotdeauna de ajutor în această privință – cu atât mai puțin atunci când este nevoie de decizii rapide. Astfel, la Bruxelles se întâmplă tot mereu ca guvernul federal să vină cu păreri diferite, în funcție de acea parte a guvernului sau de ministerul care își exprimă părerea. La Bruxelles, la Washington și în alte capitale ale lumii, aceste fenomene sunt considerate ca tipic germane. Incapacitatea germană de a formula o decizie clară a intrat chiar în jargonul europolitic ca *german vote*. Prin acest gen de atitudini neunitare sau vagi, Germania își stă adeseori sie înseși în drum în încercarea de a-și impune propriile interese de politică externă sau europolitice. În loc să tragă toate în aceeași direcție, diferitele ministere acționează adeseori unul împotriva celuilalt. În acest context nu e vorba nicidecum numai despre Cancelaria Federală, de Ministerul Apărării și despre Ministerul de Externe. Tot mai multe resorturi sunt implicate în procesele de luare a unor decizii internaționale. Să ne gândim, de pildă, la politica financiară și energetică, la politica mediului sau la cea de dezvoltare, la combaterea terorismului sau la piraterie.

Politica noastră externă, europeană și de apărare are nevoie de o coordonare mai puternică, în măsură să împiedice situația în care un ministru german spune la Bruxelles lucruri care îi surprind pe colegii săi de cabinet. Sau, la fel de grav: ca Ministerul de Externe să afle dintr-un comunicat de presă despre ce e vorba în acordul la care tocmai s-a ajuns la nivel de prim-miniștri. Așa ceva nu li s-ar întâmpla francezilor și altor parteneri europeni. Berlinul își irosește șanse importante atunci când nu reușește să vorbească pe o singură voce. Asta așteaptă cetățenii, la fel și partenerii noștri. Scuza că noi am avea întotdeauna guverne de coaliție, condiții în care o politică omogenă ar fi dificilă, nu este acceptabilă. La urma urmelor, este vorba despre impunerea, pe plan internațional, a unor interese germane, nu despre o mică partidă de pocher în cadrul coaliției.

Un consiliu național de securitate după modelul american ar putea fi de ajutor, în pofida diferențelor de sistem. Acest

organism american a fost înființat în 1947 de către președintele Harry S. Truman. Consilierul național pe probleme de securitate conduce acest National Security Council, așadar Consiliul Național de Securitate, un stat-major de consilieri care îi prezintă președintelui recomandări de politică externă și de securitate și le discută cu el. Astăzi, temele care intră în aria lui de competență nu mai sunt doar cele clasice de politică externă; pentru Consiliul de Securitate lucrează și experți în politică financiară, în politică climatică, în ajutoare pentru dezvoltare, precum și în numeroase alte domenii. Consiliul Național de Securitate se întrunește la diferite niveluri și pregătește deciziile care angajează până la urmă întreaga administrație – hotărâri omogene. Asta creează putere de impact. Foarte asemănător funcționează lucrurile și la Paris și la Londra.

Asta nu înseamnă nicidecum înființarea unei noi instituții. În fond, în Germania există deja Consiliul Federal de Securitate, ale cărui întruniri sunt secrete și în care sunt reprezentate diferite ministere. Numai că, începând din anii 1980, acesta nu se întrunește decât pe arii tematice limitate – ca, de exemplu, hotărârile de exporturi de armament. El ar putea fi dezvoltat astfel încât să devină un organism de coordonare amplu. Un Consiliu Federal pentru Securitate extins ar consolida considerabil profesionalismul și sentimentul de apartenență al guvernului și, astfel, autoritatea și puterea lui pe plan internațional. Germania ar lua atunci decizii clare, care ar sluji drept fir călăuzitor pentru toate celelalte resorturi. Conducătorul departamentului pentru politică externă al cancelariei federale ar fi, în calitatea lui de consilier național pentru securitate, și secretarul Consiliului Federal pentru Securitate, având, de pildă, un locțiitor din Ministerul de Externe și un al doilea locțiitor din Ministerul Apărării. În Consiliul Federal pentru Securitate ar urma să lucreze funcționari din toate ministerele relevante, care ar aduce astfel cu ei respectivele competențe de specialitate. Documentele de poziție și propunerile de hotărâri elaborate acolo ar urma apoi să fie agreate la nivel de cancelar federal și de miniștri, așadar să fie „binecuvântate“. Prin urmare, în ciuda guvernului de coaliție, Germania ar vorbi atunci mai puternic și cu o singură voce, pentru că resorturile ar fi astfel legate de hotărârile comune luate în Consiliul Federal pentru Securitate și nu ar mai putea să umble prin lume după bunul lor plac.

O astfel de reevaluare a Consiliului Federal pentru Securitate am propus-o împreună cu colegii de specialitate în toamna anului 1990, după schimbarea guvernului de la Kohl la Schröder, din păcate fără succes la acea dată. Cancelarul federal Schröder s-a lăsat cucerit de idee, nu însă și ministrul de Externe, Joschka Fischer, pentru că acesta se temea de încercarea de dădăceală politică din partea echipei de funcționari din Consiliul Federal de Securitate. Iar atunci când, în mai 2008, fracțiunea CDU/CSU din Bundestag a propus o „strategie de securitate pentru Germania“ și s-a adus din nou în discuție crearea unui Consiliu Federal pentru Securitate, partenerul de coaliție FDP a respins propunerea.

Germania trebuie să creeze condițiile necesare pentru a face față cu profesionalism cerințelor din ce în ce mai mari în materie de politică externă și de apărare: ca actant cu inițiativă și responsabilitate. Deja în 2011, când s-a ajuns la un prim punct culminant în criza monedei euro, unul dintre cei mai buni prieteni polonezi ai mei, ministrul de Externe de atunci al Poloniei, Sikorski, a spus că el „se teme mai puțin de puterea germană, cât de inactivitatea germană“. Un ministru de externe polonez care cere o conducere germană pentru salvarea Europei! Remarcabilă evoluție.

Germania ar trebui, pas cu pas, să preia mai multă responsabilitate. Să ia act de marile schimbări globale și să participe activ la ele. Astăzi, acest lucru înseamnă – luând în considerare și șocul Trump – decizii politice, bugetare și militare concrete. Frumoasele discursuri festive, menite să insufle speranță, nu ne mai sunt de absolut niciun folos.

Cu toate astea, obiectivul politicii germane în Europa nu are voie să fie acela de a dicta în calitate de putere centrală. Dimpotrivă, s-ar cuveni ca întreaga greutate a rolului german să fie folosită în mod hotărât și insistent pentru a consolida capacitatea de acțiune a UE în planul politicii externe și de apărare și pentru a duce la bun sfârșit lucrarea încă neterminată a pieței interne și a uniunii economice și monetare. O Uniune Europeană activă, respectată și rezistentă la crize – acesta ar trebui să fie obiectivul unei politici externe germane care privește înainte. Sau, într-o formulare care reia cuvintele lui Thomas Mann, în continuare valabile: o Germanie europeană, nu o Europă germană.

Note:

* „Eurostat: Internationaler Warenverkehr im Jahr 2016“, http://ec.europa. eu/eurostat/documents/2995521/7958470/6-29032017-AP-DE.pdf/df5d18a8-7539-4ca3-88a5-c98a0da22382 (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

** UN Department of Economic and Social Affairs (UN/DESA), citat în „Bevölkerungsstand und -entwicklung, Bundeszentrale für politische Bildung“, 23 iulie 2011, http://www.bpb.de/nachschlagen/zahlen-und-fakten/europa/70497/bevoelkerungsstand-und-entwicklung (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

*** Alternative für Deutschland (Alternativă pentru Germania), partid conservator cu o politică anti-euro, dar pro-Europa. (*N. red.*)

**** „Erreicht Deutschland das Zwei-Prozent-Ziel der Nato?“ *SZ.de*, 18 februarie 2017, http://www.sueddeutsche.de/news/politik/internationalerreicht-deutschland-das-zwei-prozent-ziel-der-nato-dpa. urn-newsmldpa-com-20090101-170218-99-341518 (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

9 Politica externă în secolul al XXI-lea – provocări și șanse

CAPITOLUL 9
Politica externă în secolul al XXI-lea – provocări și șanse

Germania – conectată la rețele globale și mai dependentă decât orice țară

Abia dacă mai există vreo altă țară care să fi profitat de ordinea liberală internațională precum Germania. Ca națiune exportatoare, bunăstarea noastră depinde de derularea fluxului comercial pe trasee reglementate și de rezolvarea pașnică a diferendelor dintre țări. Suntem dependenți de buna funcționare a organizațiilor internaționale în cadrul cărora guvernele lumii caută răspunsuri comune la provocările prezente și viitoare.

În 2014, firma de consultanță McKinsey a făcut un studiu pentru a stabili care sunt țările puternic integrate în fluxurile globale de bunuri, servicii, finanțe, oameni și date. La final a existat, pentru un număr de 195 de țări ale lumii, un *connectedness index*, un „indice de conectare", care rezulta din raportarea sumei acestor fluxuri la mărimea țării. Germania se afla foarte sus pe această listă. La toate cele cinci categorii, țara noastră făcea parte din grupul fruntaș.* Cu alte cuvinte: nicio țară nu este atât de dependentă ca Germania de nevoia ca aceste fluxuri să nu fie întrerupte de războaie, de obstacole de orice fel în calea comerțului sau de catastrofe naturale.

Să ne imaginăm că țara noastră s-ar deconecta de la orice fel de comerț cu lumea exterioară – și anume, mai mult de o săptămână. În cel mai scurt timp, națiunea exportatoare Germania ar intra în faliment. Nu ar trebui să renunțăm doar la iPhone-uri, la uleiul de măsline grecesc, la console de jocuri japoneze și la pantofi de sport americani. Nu ar mai exista nici petrol. Petrolul este cea mai importantă dintre mărfurile transportate în întreaga lume – acesta „reprezintă cam un sfert din încărcătura tuturor transporturilor navale"**. Petrolul continuă să fie cea mai valoroasă materie primă pentru industria germană – și anume, nu numai în calitate de carburant folosit în transportul de zi cu zi, ci și, înainte de toate, pentru industria farmaceutică și de mase plastice. Nici

alte materii prime, care sunt esențiale pentru industria noastră, nu ar mai putea ajunge în Germania din Australia, Columbia și Africa de Sud. Și invers, nu ar mai exista clienți pentru mașinile și utilajele germane. E mult timp de când întreprinderile germane nu mai trăiesc de pe urma consumatorilor germani. Există cu siguranță un motiv pentru care suntem campioni mondiali la export.

Pentru ca existența noastră liniștită în bunăstare să fie posibilă, este nevoie ca mărfurile și materiile prime din întreaga lume să parcurgă un drum lung. Se știe bine că nici cuprul, nici cositorul nu pică din cer direct la punctul de control vamal. Cele mai importante rute comerciale trec printr-un număr relativ mic de rute de circulație principale. Căile de acces spre porturile Europei sunt la fel de intens circulate precum porturile japoneze, Shanghai, Singapore și Hong Kong ori Coasta de Est a SUA. Strâmtorile marine generează o concentrare suplimentară a traficului. În strâmtorile de la Dover, Gibraltar, Malacca, Lombok și Ormuz, dar și la Capul Bunei Speranțe, în dreptul coastei sudice a Africii, se produc veritabile ambuteiaje în traficul maritim.*** Trebuie așadar să ne asigurăm că toate aceste bunuri de care depinde prosperitatea noastră ajung la noi în siguranță și în stare bună pe aceste rute comerciale. Dar cum facem asta?

Dacă cineva vrea să paralizeze orașe ca Wolfsburg sau Stuttgart, nu trebuie decât să blocheze unul dintre așa-numitele puncte nevralgice. Pirații, în special în dreptul coastei Somaliei și în Golful Aden, între Africa și Peninsula Arabică, pe unde trec anual 16 000 de vapoare, ne demonstrează chiar astăzi cât de vulnerabile sunt aceste rute comerciale principale la atacurile împotriva bunăstării noastre.**** Pirateria din dreptul coastei africane are consecințe economice și în Meißen sau Paderborn. Primele de asigurare pentru trecerea prin Golful Aden au crescut, într-un timp foarte scurt, de peste zece ori.***** Rutele comerciale alternative lungesc timpii de transport și măresc consumul de carburanți. Armatorii și întreprinderile de logistică includ deja în calculele lor costurile crescute pentru transportul maritim mondial. La final, cei care plătesc sunt consumatorii.

Prin urmare, dacă nu suntem dispuși să ne amestecăm politic în evenimentele mondiale, atunci, după un timp, trebuie să plătim pentru asta – iar întrebarea este cât timp

putem și suntem dispuși să ne permitem acest lucru. Dar e clar: lumii din jurul nostru nu îi pasă câtuși de puțin dacă suntem ocupați cu noi înșine sau dacă este dorința noastră să nu ne amestecăm în toată tevatura asta.

Scepticismul multor germani în ceea ce privește o politică externă mai activă este fără îndoială ușor de înțeles. O serie de aventurieri iresponsabili, de la Wilhelm II la Adolf Hitler, au demonstrat unde poate duce megalomania în politica mondială. Sperăm că țara noastră s-a vindecat o dată pentru totdeauna de această boală. Întrebarea, însă, e dacă nu cumva ne-am îndreptat mult prea mult spre extrema cealaltă: privitul în altă parte și neamestecul, din cauză că problemele sunt prea complicate sau că ne bazăm prea tare pe faptul că, oricum, ele vor fi rezolvate de alții.

Realitatea e însă că, astăzi și mâine, nu mai există mulți actanți care să le rezolve în locul nostru. Și tot atât de adevărat e și faptul că, în lume, mulți privesc spre Berlin cu așteptări deosebit de mari și justificate. Fiindcă țara noastră nu este totuși nici pe departe atât de neimportantă și de lipsită de influență cum adeseori ne place nouă să credem.

În special după alegerea lui Trump s-a tot afirmat: de acum încolo, cancelarul Angela Merkel ar fi conducătoarea lumii libere. Cât despre Merkel, aceasta a lămurit lucrurile. Ea consideră această afirmație ca fiind aberantă – și bineînțeles că are dreptate. Chiar dacă am vrea, nu am putea să preluăm un astfel de rol. Sunt o mulțime de lucruri care ne lipsesc: nu avem puterea militară necesară, nici anvergura economică corespunzătoare (chiar dacă, astăzi, ne numărăm printre cele mai mari economii naționale ale lumii) și, nu în ultimul rând, nici tradiția și cultura strategică.

Acele articole de ziar ce jubilează pe tema importanței care, mai nou, i-ar reveni Germaniei în lume pot să ne măgulească, e adevărat, pentru că ele sunt expresia speranțelor pe care mulți oameni din afara țării noastre și le pun în Germania. Chiar dacă ultimele alegeri pentru Bundestag și lunile lungi și dificile de formare a guvernului au mai temperat puțin entuziasmul global. Astăzi, suntem considerați o stâncă în furtună, o insulă de rațiune într-o mare de vanități și de atitudini iraționale. În același timp, însă, astfel de articole sunt și un strigăt care ne îndeamnă să ne trezim: este nevoie de noi! Păzitorii tradiționali ai ordinii mondiale par să nu mai fie în poziția de a-și îndeplini această sarcină – sau să nu mai

dorească s-o facă. Așa cum s-a menționat deja la început, guvernul federal și-a dat seama de asta acum și, în pactul de coaliție, a anunțat promovarea Conferinței de Securitate de la München, precum și a altor instituții importante implicate în edificarea unei culturi strategice germane.

Asta nu înseamnă nicidecum că noi putem rezolva problemele omenirii de unii singuri. Însă dacă noi, ca germani, nu aducem o contribuție consistentă la rezolvarea lor, atunci cine s-o facă? Țara noastră continuă să se numere printre cele mai populate țări ale lumii (în 2016, ne situam pe locul 16). Germania este, după SUA, China și Japonia, cea de-a patra mare economie națională din lume.

Nouă înșine ne place să ne considerăm o Elveție mare, poate o națiune cu un comerț eficient, totuși nu și un actant, care reprezintă interesele europene pe scena mondială cu hotărâre și, la nevoie, și cu amenințarea cu forța militară sau chiar recurgând la ea. Astfel, rămâne o discrepanță între așteptările partenerilor și propria noastră imagine despre noi: în timp ce, în străinătate, influența germană e supraestimată, la noi acasă ea este subestimată.

Nu există niciun zid în jurul Bullerbü******-ului german

Falșii profeți încearcă să câștige capital politic din dorința, lesne de înțeles, a oamenilor de pace și normalitate. Ei afirmă că cel mai bine ne-am putea feri de situația mondială complicată și amenințătoare asigurând frontierele Germaniei și păstrând Germania pentru germani. Alții susțin că ne-ar fi de ajutor dacă, în general, nu ne-am mai amesteca în nimic din ceea ce se petrece altundeva. Fiindcă, afirmă ei, răul fundamental în lume vine din faptul că Occidentul intervine pretutindeni.

Acesta este mesajul principal care s-a auzit din ce în ce mai tare în ultimii ani. După mottoul „Asta nu e treaba noastră; mai bine să nu ne băgăm!“, preferăm să ne plângem de starea lumii în loc să întreprindem ceva concret împotriva acestei stări. Adevărul este acesta: chiar dacă am vrea, nu am putea ignora crizele prin care trece omenirea. Fie ne ocupăm de ele, fie ele vor veni peste noi. Să credem că am putea să construim pur și simplu un zid în jurul Bullerbü-ului german este o prostie.

Firește că este de înțeles faptul că, la noi în țară, unii oameni întreabă dacă nu cumva suntem suprasolicitați atunci când încercăm să ajutăm alte țări să ajungă la stabilitate și ordine, în vreme ce, totuși, și la noi în țară mai sunt multe de îndreptat. De ce să ne dedicăm combaterii sărăciei în lume, când prăpastia dintre săraci și bogați devine chiar în Germania din ce în ce mai mare? De ce să cheltuim mai mulți bani pentru înarmare când sunt atâtea alte lucruri care nu funcționează: școli care ar trebui renovate, spitale învechite sau poduri ce necesită reparații – toate astea ar avea nevoie cu siguranță de atenție financiară.

Scepticismul e justificat. Dar mai mulți bani pentru securitate nu înseamnă neapărat și mai puțini bani pentru obiectivele sociale și de politică internă; mai mulți bani pentru lume nu înseamnă neapărat mai puțini bani pentru acasă. Nu este exclus să fie adevărat pe termen scurt, atunci când trebuie să ne hotărâm unde este cel mai bine să folosim niște mijloace financiare limitate. Dar, fără un angajament activ al țării într-o lume din ce în ce mai haotică și cu tot mai multe conflicte, fundamentele bunăstării noastre se vor eroda pe termen lung. Iar atunci, și spațiile de manevră politice și economice de acasă vor fi din ce în ce mai mici. De aceea, politica externă îl privește cumva pe fiecare dintre noi. O bună politică externă înseamnă prevedere și o politică de prevenire și combatere a crizelor.

În ce măsură evenimentele care se petrec în alte regiuni ale lumii au repercusiuni asupra propriei țări – iată un lucru de care poate că unii germani nu sunt deloc conștienți, sau nu în suficientă măsură. Un lucru însă e clar: dacă în Coreea de Nord situația devine explozivă, atunci, la scurt timp, se sting luminile și în Wolfsburg sau Ingolstadt.

Politica externă are repercusiuni asupra politicii interne, atât în sensul bun, cât și în cel rău. Securitatea politică și economică în interior este posibilă numai dacă și în afara granițelor domnesc stabilitatea și pacea. Noi trebuie să exportăm securitate, sau măcar să o proiectăm dacă vrem să ne garantăm propria securitate.

Dar asta înseamnă și că nu poate să ne fie indiferent cum le merge partenerilor noștri, în special vecinilor noștri. Interesele Germaniei sunt întrepătrunse cât se poate de strâns cu cele ale vecinilor ei. Nu putem și nu avem voie să ne dăm înapoi de la o politică externă mai activă, așa cum o așteaptă vecinii noștri.

Asupra acestui lucru a insistat cât se poate de clar președintele federal Gauck în discursul deja menționat de la Conferința de Securitate de la München din 2014.

În același timp, în toată această încrengătură globală de dependențe și parteneriate, este nevoie să dai dovadă de finețe. Poziția geografică îi solicită Germaniei o doză foarte mare de delicatețe și de circumspecție în materie de politică externă. Fiecare dintre mișcările noastre declanșează trepidații în încrengătura de relații europene și transnaționale.

Este adevărat că poziția centrală îi aduce Germaniei o serie de avantaje economice strategice, dar în același timp și câteva ipoteci ecologice și politice. Ca țară centrală de tranzit, Republica Federală Germania are de suportat de pildă o proporție prea mare din costurile căilor de circulație europene și depinde extrem de mult de coordonarea cu restul Europei. Și tocmai din cauză că profităm în mare măsură de valuta noastră comună, euro, avem o mare răspundere față de partenerii noștri. Europei îi este sortit să fie și să rămână o comunitate. Nouă poate să ne meargă bine pe termen lung numai atât timp cât celorlalți măcar nu le merge rău.

Nu există răspunsuri simple la întrebări complicate

Când vine vorba despre problemele de politică externă, ignoranței deja prezentate i se adaugă uneori, din păcate, și o grandomanie paternalistă. Fiindcă, așa cum mulți fani ai echipei noastre de fotbal se consideră cei mai buni antrenori naționali, există și cititori de ziare care se cred cei mai buni miniștri de Externe. Și atunci se întâmplă ca, printre paharele de bere, să fie trasată ad-hoc o politică în alb și negru, se aruncă în dezbatere un program simplist de soluționare a conflictelor, formulat în cuvinte tari, sau se întâmplă chiar ca unii să-și umfle pieptul și să bată câmpii despre o intervenție militară ca să se facă ordine în cutare sau cutare țară.

Corect, ar fi mai bine dacă l-am da în gât pe dictatorul X sau pe tiranul Y, în loc să-i strângem mâna cu ocazia vreunei vizite oficiale. Din păcate, însă, nu este atât de simplu. Dacă, în politica externă, am colabora numai cu oamenii care ne plac, multe dintre probleme nici măcar nu ar putea fi abordate cu seriozitate.

Un alt argument folosit cu predilecție este acela că ar fi suficient ca Germania să nu mai exporte deloc echipamente militare pentru ca lumea să fie un loc mai bun. Cu siguranță este corect și important să se vorbească despre asta, dacă și unde să livrăm arme (și de ce). Dar o inițiativă germană singulară în această problemă nu ar face decât ca alții să umple repede golurile și ca proiectele de cooperare în materie de înarmare cu partenerii noștri europeni să fie puse pe butuci. Acest lucru, iarăși, ar fi catastrofal pentru o viitoare cooperare europeană mai strânsă.

Alții afirmă că ar fi de ajuns să renunțăm la sancțiunile împotriva Rusiei, și problemele pe care le avem cu Moscova ar fi din nou de domeniul trecutului. Consecințele care ar rezulta de aici, nu numai pentru noi, dar și pentru vecinii noștri, precum și pentru principiile pe care se bazează ordinea europeană și internațională, sunt însă pur și simplu ignorate.

În sfârșit, mai există unii care consideră că, acum, din cauza lui Trump, ar fi momentul să retezăm pur și simplu cordonul nostru ombilical transatlantic, să ne dezicem de marele nostru frate SUA și stăm în sfârșit numai și numai pe picioarele noastre. Dar cum ar putea să funcționeze asta, când, încă mulți ani de acum încolo, Europa n-o să fie în stare să se apere singură? Să ne mulțumim să sperăm doar că în acest timp n-are să se întâmple nimic rău?

Rareori există răspunsuri simple în politica externă. Dacă totul ar fi atât de simplu cum arată la cârciumă, atunci, cele mai importante probleme ar fi fost rezolvate de mult. Și nici măcar răspunsurile complexe nu conduc întotdeauna la soluții bune.

Câteodată, răspunsul cel mai puțin prost este cel mai bun pe care-l putem găsi. Așa cum am mai spus: politica externă se desfășoară adeseori în nuanțe de gri – nu în alb și negru.

Exact acesta este motivul pentru care nu mi-e ușor să răspund atunci când sunt întrebat despre modul în care trebuie abordate cele mai importante provocări actuale din politica externă. Nu poți aborda numeroasele nuanțe ale muncii politice internaționale cu clișee de genul *Tipps & Tricks*********. Interacțiunea complicată dintre politică, diplomație și mijloace economice și militare, echilibristica între delimitarea clară și disponibilitatea necesară pentru dialog, balanța delicată între scepticism și încredere – toate acestea sunt probleme cărora nu li se poate răspunde cu câteva

clișee simple. Politica externă este un veșnic concert live cu nenumărați muzicieni, de cele mai multe ori fără un dirijor și fără partituri. Cu siguranță, acesta nu se va desfășura niciodată într-o armonie desăvârșită. Dar el nu trebuie nici să degenereze într-o gălăgie asurzitoare – și nu va degenera dacă toți cei implicați reușesc să se asculte pe rând, să preia tonalitățile folosite de ceilalți și să le răspundă în mod creator cu melodiile proprii. E drept că fiecare dintre muzicieni poate să cânte vioara întâi, dar asta nu înseamnă nicidecum că ne este permis să-i înghesuim în spate de tot pe cei mai buni dintre instrumentiști.

Cu puține săptămâni înainte de moartea lui, cel care mi-a fost șef atâția ani la rând, Hans-Dietrich Genscher, m-a îndemnat insistent: ocupați-vă de el! Ocupați-vă de proiectul Europa și de realizarea politicii noastre de reconciliere cu toți vecinii, în special cu Rusia.

Pentru a urmări aceste obiective, văd în special următoarele sarcini pentru politica externă germană:

1. Europa trebuie să devină mai aptă de acțiune, așadar mai „aptă de politică mondială“. Pentru asta e nevoie, concret, de hotărâri luate cu majoritate de voturi, de uniunea defensivă și de dezvoltarea apărării granițelor noastre europene externe. Principala sarcină germană trebuie să fie aceea de a aduce pe același drum două categorii de state europene: pe acelea care știu că sunt mici și pe acelea care încă nu știu asta și cred că ar putea să-și atingă singure obiectivele.

2. Europa costă bani, iar noi trebuie să fim de acord că ne costă și pe noi. Căci Germania profită în mod disproporționat de integrarea europeană. În noiembrie 2017, președintele Emmanuel Macron și-a formulat viziunea despre o Europă socială astfel: „*Une Europe qui protège.*“ O Europă care își protejează cetățenii și întreprinderile. Macron a solicitat investiții mai consistente în educație, mai multă securitate socială. El a înțeles ceea ce mulți germani încă urmează să înțeleagă: UE este un proiect de asigurare a viitorului! Cu ce ne-am alege noi de pe urma unei balanțe pe zero dacă forțele centrifuge ar învinge și UE ar recădea în condiția unei grupări de state naționale? O Uniune Europeană aptă de acțiune și capabilă să-i protejeze pe cetățenii noștri este de departe cea mai bună investiție în viitor. Solicitarea, permanent repetată, ca Europa să nu coste nimic este greșită.

3. Germania trebuie să dezvolte o cultură strategică. Președintele federal Gauck a avertizat din 2014 cât se poate de clar: Germania trebuie să aibă un aport mai mare la apărare. Rolul special pe care ni l-am revendicat pe baza istoriei noastre, așadar abstinența pacifistă, nu va mai fi acceptat multă vreme de către aliații noștri. De altfel, nu ar sprijini câtuși de puțin afirmarea valabilă a propriilor noastre interese, ci le-ar împiedica. Este nevoie de realism. În absența mijloacelor militare, diplomația rămâne lipsită de conținut și de vlagă. Ideea nu este de a ajunge la folosirea armelor, ci de a ne afla în posesia lor pentru ca, în caz de nevoie, să putem amenința cu folosirea lor. Și chiar ca să nu fie nevoie să se ajungă la folosirea lor. Din păcate, instaurarea păcii complet fără arme nu funcționează decât foarte rar în lumea de azi. Pacifistul nu face decât să delege altora conflictul și rezolvarea lui. Acest lucru este comod, dar nu e o dovadă de responsabilitate și, de aceea, este condamnabil din punct de vedere moral.

4. Trebuie să cultivăm și să menținem parteneriate și alianțe. Printre acestea se numără și parteneriatul cu SUA. Chiar dacă unii antiamericani din Germania propun acum desprinderea definitivă, eu nu pot decât să recomand ca legătura transatlantică, a cărei viabilitate a fost demonstrată de-a lungul deceniilor, să nu fie pur și simplu sacrificată; trebuie să facem eforturile necesare pentru a o continua chiar și în vremuri din cale afară de disonante. Mottoul trebuie să fie acesta: *Engage, engage, engage!* America înseamnă mai mult decât Donald Trump! Și va exista o Americă și după Trump, așa cum de altfel va exista o Rusie și după Putin. Politica este înțeleaptă atunci când este concepută pe termen lung.

5. Trebuie să depășim liniile care divizează Europa. Rămâne un obiectiv important pentru germani să încerce să construiască o relație echilibrată cu Rusia, așa cum a solicitat deja cu aproape 30 de ani în urmă președintele de atunci, Richard von Weizsäcker, în ziua reunificării Germaniei. După prăbușirea zidului care diviza Berlinul și Germania, trebuie să avem grijă să nu se mai traseze o altă linie despărțitoare prin Europa mai departe în est. Dar păstrarea unei uși deschise pentru Rusia nu trebuie să se întâmple de pe o poziție de slăbiciune, ci trebuie să fie coroborată cu o cerere clară de reciprocitate. *It takes two to tango!* Și, în relația cu Rusia, nimic nu trebuie să se întâmple peste capetele statelor aflate „între".

Aceste amintiri și spaime sunt prezente până astăzi la Varșovia, dar și la Kiev.

6. Încrederea este bunul cel mai de preț în politica externă. Indiferent cum fluctuează atmosfera în restul lumii și chiar și în celelalte țări europene, Germania trebuie să-și urmeze politica ei externă cu o mână sigură și într-un spirit consecvent. O frază rostită de primarul Arnold Duckwitz din Bremen în secolul al XIX-lea și pe care am învățat-o de la Genscher este foarte potrivită ca motto pentru politica externă germană: „Un stat mic precum Bremen nu are voie să apară niciodată ca obstacol în calea bunăstării întregii națiuni. El ar trebui, dimpotrivă, să-și conceapă poziția în așa fel încât întregul să-l perceapă ca pe o binefacere, iar existența lui să fie percepută ca o necesitate. În asta constă garanția cea mai sigură pentru continuitatea sa în timp."

În secolul al XXI-lea, puterea nu se mai bazează numai pe resursele militare, pe așa-numita *hard power*. În schimb, câștigă din ce în ce mai mult în importanță așa-numita *soft power*, o noțiune pe care a lansat-o politologul american Joseph S. Nye. Pentru acesta, tocmai UE era cel mai bun exemplu pentru faptul că „funcția de model, atractivitatea și transmiterea valorilor proprii"********, precum democrația și drepturile omului, contează mai mult decât armele și soldații. Tocmai de aceea se bucură UE de autoritate pe întregul mapamond – pentru că „se prezintă în lume conform modului în care se concepe ea însăși, anume ca «putere civilă»"********, și pentru că mizează mai mult chiar decât alții pe diplomație și pe reglarea civilă a conflictelor. Bineînțeles că puterea ei de a se impune ar crește dacă, în caz de forță majoră, ar fi în măsură să amenințe și cu folosirea forței armate sau, în orice caz, să aibă o capacitate de apărare mai credibilă.

O nouă provocare pentru politica externă în secolul al XXI-lea

A-i convinge pe alții să-ți împărtășească ideile și convingerile este o modalitate mult mai durabilă de a atinge anumite obiective politice decât aceea de a-i obliga, prin presiuni și constrângere, să fie de partea ta. De aceea, politica de extindere și de bună vecinătate a UE face parte din acea *soft power* a Bruxelles-ului, la fel ca politica de dezvoltare și cea

climatică ori măsurile de asigurare și reglare a infrastructurii digitale.

Fiindcă, așa cum s-a menționat deja, provocările cu care se confruntă politica externă nu mai sunt de mult problemele de război și pace.

Printre marile teme ale deceniilor ce vin se va număra și întrebarea cum avem de gând să abordăm problema presiunii migraționiste din ce în ce mai mari dinspre Africa. În acest scop, Angela Merkel și-a apropriat propunerea unui plan Marshall pentru Africa. A ajuta un continent cu o creștere atât de mare a populației precum Africa să ofere locuri de muncă, creștere economică și stabilitate: iată obiectivul Europei și al întregii comunități internaționale pentru acest secol.

Și problemele ce țin de asistența medicală de stat pot deveni cu ușurință probleme de securitate internațională. De când ciuma, „moartea neagră", a decimat o treime din populația Europei în secolul al XIV-lea, statele cunosc bine amenințarea catastrofală pe care o pot reprezenta bolile și încearcă să-și protejeze locuitorii de epidemii mortale. Chiar în 2014 am putut constata cum ravagiile pe care le-a făcut Ebola au amenințat să destabilizeze regiuni întinse din vestul Africii; liniștea s-a reinstaurat abia când, ca urmare a unui amplu efort al comunității mondiale, epidemia a putut fi oprită. Asta după ce făcuse 11 000 de victime.

„Sănătatea unui om este, într-o măsură din ce în ce mai mare, și sănătatea altora" – astfel a sintetizat cancelarul Merkel în 2017 amenințarea pe care o reprezintă pandemiile. Cu toate astea, există numeroase state care nu dispun de sistemele recomandate de reglementările internaționale privind sănătatea, sisteme care le-ar oferi posibilitatea de a recunoaște și de a combate bolile infecțioase în interiorul granițelor proprii.

Printre riscurile pentru sănătatea noastră colectivă – și, astfel, pentru securitatea noastră – se numără și antibioticele menite să combată infecțiile și care, astăzi, eșuează într-o măsură din ce în ce mai mare. Și încălzirea globală are efecte asupra sănătății populației mondiale. Așa s-a întâmplat că, prin mărirea habitatului țânțarilor, s-a ajuns la răspândirea unor focare de febră Dengue de la 7 la 100 de țări. Riscul răspândirii bolilor este amplificat și mai mult de creșterea traficului aerian și de criza planetară de personal medical.

Dar și în alte privințe, schimbările climatice sunt o amenințare din ce în ce mai mare pentru securitatea noastră națională. Înmulțirea catastrofelor naturale duce la valuri de refugiați și la conflicte provocate de resurse fundamentale precum hrana și apa. O creștere a numărului de evenimente meteorologice extreme, a perioadelor de secetă și a degradării solului precum și creșterea nivelului mării pot acutiza anumite fragilități politice și conflicte generate de resurse, de măsuri economice dure și migrații în masă și pot intensifica tensiunile etnice și declanșa războaie civile.

Aproximativ 70% dintre toate statele evaluează schimbările climatice ca pe o problemă de securitate națională. Tocmai de aceea, acordul climatic din decembrie 2015, deschizător de drumuri, a constituit o mare realizare a diplomației franceze.

Cea mai recentă provocare la adresa politicii externe și de securitate se numește *cyber-security*. Până acum, cele mai mari daune produse de atacurile cibernetice au fost produse de furtul de date guvernamentale sau ale unor întreprinderi, precum și al unor date private. Informațiile despre un atac asupra unei întreprinderi ucrainene de distribuție, în urma căruia, conform rapoartelor, a fost distrusă o mare rețea de alimentare cu energie electrică, afectând 700 000 de gospodării, arată nevoia de a ne pregăti să respingem tipurile mai agresive de atacuri cibernetice. Și scandalul privind folosirea datelor de pe Facebook în vederea influențării subtile a luptei electorale americane, așa cum este evident că a fost operată de firma britanică Cambridge Analytica în 2016, demonstrează creșterea importanței problemelor tehnice pentru suveranitatea și siguranța națională. Încă din septembrie 2015, SUA și China au căzut de acord, într-un tratat asupra problemelor cibernetice, că niciunul dintre cele două guverne nu va practica sau sprijini, științific, furtul cibernetic de proprietate intelectuală. Dar acordurile de acest gen se referă la domeniul comercial, nu la informații guvernamentale – asta, în cazul în care chiar vor fi respectate.

Statele și actanții non-statali mai insistă și asupra reglementării privind sistemele de arme autonome letale („LAWS“). Armatele noastre deja utilizează roboți pentru a dezamorsa dispozitive explozive. Apar însă noi sarcini și posibilități. Întreprinderile dezvoltă roboți înarmați și turnuri de tragere automate care pot să identifice țintele, să le urmărească și să le doboare. Drone americane, teleghidate de

soldați din deșertul Nevada, atacă obiective din Yemen sau din Pakistan.

În special progresele în materie de inteligență artificială (*artificial intelligence*, pe scurt AI) au potențialul de a modifica fundamental situația securității globale și condițiile pentru instaurarea păcii și a stabilității. În momentul de față, efectele reale ale progresului tehnologic sunt greu de estimat. Este însă probabil faptul că ele vor transforma fundamental relația dintre om și mașină. Cum va fi influențată, de exemplu, planificarea strategiilor militare atunci când, în curând, viteza cu care lucrează mașinile inteligente va depăși capacitatea umană de a face față acestor procese? În plus, nu se poate exclude faptul că AI va răsturna fundamental logica actuală a superiorității militare. Încă de pe acum, China și Rusia cred că, în secolul al XXI-lea, puterea va fi o chestiune de dominație tehnologică. De aceea, ele investesc sume mari în capacitățile lor AI și speră ca, în curând, să detroneze SUA de pe poziția de cea mai mare putere militară. Și, în sfârșit: dacă, în curând, mașinăriile vor fi în situația să acționeze pe câmpul de luptă fără control sau aprobare umană, această situație ascunde dileme etice răscolitoare. De exemplu, ce înseamnă asta pentru dreptul internațional? Așa cum, în anii 1940, fizicienii avertizau împotriva armelor atomice, astăzi, experții din domeniul inteligenței artificiale îi îndeamnă insistent pe decidenții politici să ia măsuri pentru a împiedica o cursă a înarmărilor în acest domeniu. În cadrul unui acord asupra anumitor arme convenționale (CCW), Națiunile Unite au început deja să se ocupe de această temă.

Aceste procese de schimbare a lumii îl afectează pe individ în mod nemijlocit. Ele au efecte directe asupra libertății și siguranței lui personale. De aceea este atât de important să luăm în serios evoluțiile actuale și pericolele viitoare și – în loc să ne uităm în altă parte – să le dezbatem împreună în mod activ. Numai așa putem să ne înarmăm pentru ceea ce urmează.

Au existat vremuri în care politica externă s-a văzut confruntată cu probleme mai simple. Dar au fost și vremuri considerabil mai grele. În pofida multitudinii de provocări, eu privesc pozitiv în viitor. Fiindcă, în timpul îndelungatei mele cariere, am constatat că, printr-o muncă stăruitoare, lucrurile pot fi schimbate în bine.

Sunt convins că străduniile în vederea păcii și a securității își vor arăta roadele, iar eu cred într-un viitor global mai pașnic. Dar nu vom ajunge să trăim acel viitor dacă ne închipuim că putem să urmărim problemele actuale stând în fotoliile noastre, fără să facem nimic, sau chiar să le ignorăm.

Trebuie să combatem cu hotărâre pierderea încrederii care se manifestă în lume pe multiple planuri. Și anume, cu încrederea în noi înșine, cu credința că putem rezolva problemele dacă le abordăm cu destulă hotărâre și insistență. Cât de frumos a formulat acest lucru Hölderlin, care a crescut în orașul meu natal, Nürtingen: „Acolo, însă, unde e pericol, sporește și puterea de-a salva!“********

Note:

* James Manyika, Jacques Bughin, Susan Lund, Olivia Nottebohm, David Poulter, Sebastian Jauch și Sree Ramaswamy, „Global Flows in a Digital Age“, McKinsey Global Institute, aprilie 2014, https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/global-flows-in-a-digital-age (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

** „Ein dynamischer Markt – der Weltseeverkehr“, *World Ocean Review*, https://worldoceanreview.com/wor-1/transport/der-weltseeverkehr/ (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

*** *Ibid.*

**** „Piraterie und Terrorismus im globalen Seeverkehr“, *World Ocean Re-view*, https://worldoceanreview.com/wor-1/transport/piraterieund-terrorismus/ (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

***** *Ibid.*

****** Pornind de la titlul unei serii de cărți pentru copii a scriitoarei suedeze Astrid Lindgren („Copiii din Bullerbü“), numele a devenit un slogan politic reprezentând o imagine clișeizată, idilică a Suediei. Așa-numitul „sindrom Bullerbü“ este considerat a reprezenta dorința germanilor de a trăi într-o Germanie mai bună, asemănătoare acelei Suedii idilice din clișeul amintit. (*N. trad.*)

******* „Sfaturi și trucuri“ (germ. în orig.) (*N. red.*)

******** Bundeszentrale für politische Bildung, „Soft Power“, http://www.bpb.de/nachschlagen/lexika/das-europalexikon/177268/soft-power (ultima accesare pe 13 iunie 2018).

******** *Ibid.*

******** Friedrich Hölderlin: *Patmos*, 1803.

POSTFAȚĂ
Rezonanța personalității lui Wolfgang Ischinger

Fără îndoială că numele lui Wolfgang Ischinger are o largă rezonanță în cercurile politico-diplomatice europene, în special, și în cele internaționale, în general, datorită tuturor lucrurilor pe care posesorul său le-a realizat într-o carieră diplomatică prodigioasă, încheiată oficial cu o decadă în urmă. Dar diplomația nu este o profesie, ci mai degrabă o vocație care se cultivă încontinuu și care rămâne pentru totdeauna legată de personalitatea diplomatului de carieră. Așadar, ca diplomat „greu de pensionat", Ischinger își afirmă în continuare capacitatea de a rămâne un broker de relații și idei pe teme de securitate internațională, precum și un mijlocitor al unor dezbateri de nivel înalt. În plus, are reputația de a spune lucrurilor pe nume și de a lansa semnale de alarmă. Este ceea ce face, într-o manieră analitică și coerentă, și în *Lumea în pericol*, carte în care nu se ferește să taxeze dur inerția și suficiența unora dintre liderii politici contemporani. Se arată dezamăgit de incapacitatea unora de a anticipa, a identifica și a stăpâni dezechilibrele din planul securității internaționale și de a acționa în spiritul unei viziuni strategice adaptate la realitate, în locul unei atitudini de expectativă și de management reactiv al crizelor.

Nu se ferește nici să lanseze câteva critici la adresa liderilor politici care au renunțat să-și mai proiecteze propria forță de inspirație și convingere propriului electorat, dar în schimb se mulțumesc să exploateze clișee populiste. La fel de dezamăgit este și în legătură cu tendința unor strategi și decidenți politici de a rămâne captivi ai unor vechi clișee ori prejudecăți și cu incapacitatea lor de a se adapta la schimbările dramatice din peisajul geopolitic, geo-economic și geo-tehnologic al prezentului. Spiritul cărții corespunde pe deplin personalității dedicate, militante, vizionare, responsabile și pragmatice a lui Ischinger.

L-am cunoscut pe Wolfgang Ischinger la Washington, la câteva luni după sosirea mea ca ambasador al României în

SUA (2001), când i-am făcut o vizită protocolară mult experimentatului diplomat. La cei 37 de ani ai mei, eram cel mai tânăr membru al corpului ambasadorial din capitala americană și încercam să compensez o experiență diplomatică de doar opt ani cu entuziasm, energie, imaginație și hotărâre. Venind dintr-o țară a cărei evoluție istorică firească fusese deturnată de perioada comunistă și care avea ca obiectiv reintegrarea sa în familia democrațiilor occidentale, Ischinger reprezenta deja o legendă. Aceasta nu doar prin experiența complexă și cuprinzătoare acumulată în aproape trei decenii de carieră diplomatică, ci mai ales datorită rolului jucat (foarte mult din culise) în procesul de reunificare a Germaniei. Ischinger a fost unul dintre vizionarii care au militat pentru o Europă unită, iar apelul său consecvent de a educa tinerele generații în spiritul lecțiilor istoriei m-a inspirat încă de la început.

Trecând peste impactul profund negativ al politicii ceaușiste asupra diplomaților germani (mai ales în perioada în care conducerea de atunci taxa în valută emigrarea etnicilor germani din România), Ischinger mi-a confirmat de mai multe ori că, prin tânăra sa generație, România secolului al XX-lea merită și trebuie să facă parte din familia europeană. S-a numărat printre diplomații influenți ai Germaniei care au susținut extinderea NATO, de la Marea Baltică la Marea Neagră, și care au înțeles utilitatea energiei pozitive, contribuțiile concrete aduse de noii aliați în dezbaterea politică și în misiunile operaționale ale NATO. În această privință, a fost printre cei care au contribuit la înlăturarea dilemelor celor din spațiul european sau american care priveau cu unele îndoieli acest proiect de extindere ambițioasă a Alianței.

Pe de altă parte, ceea ce l-a preocupat profund pe Wolfgang Ischinger a fost analiza impactului atacului terorist din 11 septembrie 2001 asupra SUA și, în sens mai larg, asupra securității mondiale. A militat pentru solidaritatea țărilor europene cu SUA în acest context dramatic, a manifestat înțelegere pentru acțiunile militare americane în Afganistan menite să elimine regimul taliban, care a susținut terorismul Al-Qaida. Nu a susținut, în schimb, operațiunea militară a SUA în Irak, care a marcat întregul context al ultimei perioade a mandatului său la Washington.

Dincolo de faptul că puteam conversa în germană (și ca orice oficial german, Wolfgang Ischinger a fost sensibil la acest

lucru), cred că deschiderea pe care a arătat-o în relația cu mine a fost determinată de două aspecte. Primul – dorința, născută probabil din curiozitate, de a interacționa cu un coleg nevoit să compenseze diferența uriașă care îi despărțea în materie de experiență cu un plus de energie, imaginație și pragmatism în relația cu oficialii țării gazdă. Al doilea – faptul că fiica sa cea mică, Josephine, și fata mea, Maria, erau născute la o diferență de doar câteva luni și au fost primii copii din familii ambasadoriale născuți pe pământ american în peste două decenii și jumătate. Maria și, după ea, Josephine au fost răsfățate cu o atenție aparte: scrisori cu dedicații speciale din partea oficialilor americani (începând cu președintele SUA și prima-doamnă), mici articole în secțiunile mondene ale unor ziare americane etc. Cu siguranță acest aspect a susținut prietenia dintre familiile noastre, prietenie care ne-a mai descrețit frunțile într-o perioadă de maximă intensitate și tensiune a vieții politico-diplomatice de la Washington.

Am reînnodat și amplificat relația cu Wolfgang Ischinger și pe continentul european, mai ales după ce a preluat poziția de președinte al Conferinței de Securitate de la München (Munich Security Conference – MSC). Ceea ce a realizat Ischinger în această poziție a fost transformarea unei misiuni și așa complexe și dificile, aceea de a pregăti și găzdui cea mai importantă conferință de securitate din spațiul transatlantic, în ceva și mai ambițios. A transformat MSC într-o instituție cu o agendă permanentă de mare impact. Cu activități, reuniuni, publicații de mare rezonanță, pe întregul parcurs al anului.

Ischinger a acordat o atenție aparte și problematicii noilor amenințări la adresa securității internaționale – tema mandatului meu de secretar general adjunct la NATO pentru riscuri emergente. Îmi reamintesc faptul că, la una dintre întrevederile noastre, Ischinger s-a referit la spațiul virtual, sau domeniul cibernetic, ca la Vestul Sălbatic al confruntărilor secolului al XXI-lea și m-a încurajat să mă implic mai mult în apariții publice pentru a spori nivelul cunoașterii asupra aspectelor strategice ale acestei confruntări. Mai mult, ne-a oferit mie și altor specialiști din domeniu, prin Munich Security Conference, o platformă influentă pentru a lansa dezbaterea strategică asupra subiectului, iar seria de reuniuni pe tema securității și apărării ne-a purtat de la Bonn la Silicon Valley, apoi la Bruxelles, Tel Aviv, Beijing, Tallinn, pentru a

menționa doar câteva dintre locurile importante în care au avut loc aceste dezbateri strategice.

Îmi aduc aminte că la una dintre conferințele privind securitatea cibernetică organizate de MSC, la care m-a invitat ca oficial NATO, a rămas pe gânduri atunci când am spus că, în ceea ce privește raportarea noastră la atacurile cibernetice, ne putem încadra în două categorii: cei care știu că au fost ori sunt atacați și ceilalți, care, pur și simplu, încă nu sunt conștienți de acest lucru. Mi-a spus că această lipsă de conștientizare realistă a contextului nu este aplicabilă numai subiectului confruntării din spațiul cibernetic, pe care am evocat-o. De aceea, nu am fost surprins să găsesc în cartea sa o împărțire a țărilor de pe continentul european în: țări mici și țări care încă nu pot sau nu vor să conștientizeze faptul că sunt țări mici, în economia jocului de putere global. Referire directă și la țara sa, Germania, care reprezintă, totuși, cea mai puternică economie a Europei. Dar este clară aluzia la faptul că numai într-o Europă coerentă și unită vor putea cetățenii țărilor europene să dezvolte potențialul european și să-și promoveze interesele la nivel global. În spiritul acestei afirmații tranșante, Ischinger ne transmite că nimic nu ne poate feri de propria suficiență și ignoranță precum efortul continuu de a le depăși, prin analiză critică, realism și printr-o viziune și acțiune comune. Am putea spune că atât titlul, cât și conținutul cărții lui Wolfgang Ischinger ne invită să „scanăm" orizontul pericolelor și al provocărilor la adresa securității internaționale în mod continuu, cu conștiința nevoii de a le aborda realist și de a acționa coerent și unitar înainte ca provocările emergente să se transforme în crize de proporții.

Trăim într-o lume în profundă schimbare. Plăcile tectonice ale geopoliticii mondiale acumulează tensiuni semnificative. Peste aceste fenomene, ale căror consecințe pot fi studiate și din perspectiva istoriei geopoliticii mondiale, se suprapune altul, mai puțin analizat pentru simplul fapt că reflectă ritmul evoluțiilor prezentului, cu importante proiecții pentru viitor. Dinamica exponențială a dezvoltărilor tehnologice și impactul ei încă insuficient studiat asupra securității internaționale îndeamnă la analiză și acțiune coerent-unitară. Vorbim din ce în ce mai mult despre arme cibernetice, informaționale. Arme cu efecte strategice, chiar dacă nu implică violență vizibilă. Trăim într-o perioadă de confruntare subtilă, continuă, cu efecte majore, chiar dacă aceste efecte sunt mai greu de definit.

Trăim într-o perioadă de amenințări noi (emergente) și vechi (re-emergente). Facem parte dintr-o „lume în pericol", față de care Wolfgang Ischinger îndeamnă la o analiză profundă, competentă, realistă și acțiune coerentă și coordonată.

SORIN DUCARU
iulie 2019